

3. DIVISIOONAN PUOLUSTUSSUUNNITTELU VUOSINA 1945–1966

Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö

Kapteeni
Ilkka Tuomisto

Yleisesikuntaupseerikurssi 58
Maasotalinja

Heinäkuu 2017

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Yleisesikuntaupseerikurssi 58	Linja Maasotalinja
Tekijä Kapteeni Ilkka Tuomisto	
Tutkielman nimi 3. DIVISIOONAN PUOLUSTUSSUUNNITTELU VUOSINA 1945–1966	
Oppiaine, johon työ liittyy Sotahistoria	Säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto
Aika Heinäkuu 2017	Tekstisivuja 125 Liitesivuja 16
TIIVISTELMÄ <p>Kylmän sodan ensi vuosikymmeninä operatiivisen suunnittelun toteutustapaan vaikutti erityisesti Neuvostoliiton kanssa solmittu YYA-sopimus. Sotien jälkeisen kahden ensimmäisen operatiivisen suunnittelukierroksen tuottamien puolustussuunnitelmien sisältämät uhkarviot olivat vain länsivaltojen hyökkäykseen perustuvia. Puolustusvoimien alueelliset johtoportaat toteuttivat vastuualueensa operatiivisen suunnittelun Pääesikunnan (PE) operatiivisten käskyjen ja ohjauksen perusteella. 3. Divisioona (3.D) oli yksi kolmesta alueellisesta johtoportaasta vuosina 1945–1966, jonka operatiiviseen vastuualueeseen kuului Itä- ja Keski-Suomen alue. Laadittiinko Itä-Suomessa valtakunnan puolustussuunnitelmat todella vain lännen hyökkäyksen varalle? 3.D:n suunnitelmien perustana oleva uhka oli se tutkimusongelma, josta johdettiin tutkimuksen pääkysymys: Sisältyikö 3.D:n operatiivisiin suunnitelmiin Neuvostoliiton hyökkäykseen varautuminen? Tutkimuksen tavoitteena oli ensin kuvailla 3.D:n operatiivisten suunnitelmien sisältöä ja tämän jälkeen arvioida suunnitelmien uhkaperustaa.</p> <p>Tutkimus toteutettiin alatutkimuskysymysten ja samalla päälukujen mukaisessa järjestyksessä, jolloin edellisen luvun tietopohja mahdollisti seuraavan luvun tutkimuksen. Tutkimuskysymykset selvitettiin asiakirja- ja kirjallisuustutkimuksella. Tutkimuksen primäärilähteitä olivat PE:n ja 3.D:n arkistoaineistot sekä ajan ohjesäännöt. Edellisten ymmärtämiseksi ja täydentämiseksi käytettiin vertaisarvioituja lähteitä, kuten väitöskirjoja ja Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisuja. Aineiston sisällön analysoinnin perustana oli lähdekritiikki. Tutkimuksessa analysoitiin 3.D:n suunnitteluun vaikuttanutta toiminta-ympäristöä, operatiivista tiedustelua, suunnitelmien perustana olevaa uhkaa sekä joukkojen perustamisen, keskittämisen ja käytön suunnitelmia. Edellä mainituista kokonaisuuksista tehdyt tulkinnot ja johtopäätökset muodostettiin pääasiassa eri lähteiden vertailun perusteella.</p> <p>Tutkimuksen perusteella 3.D:n operatiivisen tiedustelun mielenkiinnon kohteet sekä joukkojen perustamisen, keskittämisen ja käytön suunnitelmat paljastavat uhkan todellisen luonteen, kun niitä verrataan alueen sotilasmaantieteelliseen analyysiin sekä PE:n uhkarvioihin. 3.D:n operatiivisen suunnittelun uhkaperusta oli NL:n hyökkäykseen varautuminen.</p> <p>Tutkimus osoittaa, että PE:n laatimat valtakunnan puolustussuunnitelmat ”<i>Polttoainehankinta</i>” ja ”<i>Valpuri</i>” olivat turvallisuuspoliittisia peitetarinoita, joiden taustalla 3.D:n esikunta toteutti operatiivista suunnittelua NL:n muodostaman uhkan varalta ajan hengen mukaisesti äärimmäisen varovaisella tavalla. 3.D:n suunnitelmissa ei suoraan mainittu NL:n olevan arvioitu vihollinen, mutta tehdyn suunnittelutyön arkistojäänteiden analysointi paljastaa suunnitelmien uhkaperustan. Ohjaus tähän YYA-sopimuksen vastaiseen suunnitteluun on ollut suullista ja valtakunnan puolustuksen kokonaisuus on pidetty hyvin pienen piirin tiedossa ajan herkän turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön sanelemana.</p>	
AVAINSANAT Sotahistoria, kylmä sota, operatiivinen suunnittelu, uhka, 3. Divisioona	

3. DIVISIOONAN PUOLUSTUSSUUNNITTELU VUOSINA 1945–1966

SISÄLLYS

1	TUTKIMUSPERUSTEET	1
1.1	KYLMÄN SODAN AIKAISEN SUOMALAISEN OPERATIIVISEN SUUNNITTELUN TUTKIMUS	1
1.2	TUTKIMUSTEHTÄVÄ RAJAUKSINEEN	4
1.3	TUTKIMUSMENETELMÄT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	6
1.4	LÄHTEIDEN KÄYTTÖ	8
1.5	KESKEISET KÄSITTEET	10
2	TURVALLISUUSPOLITIIKAN VAIKUTUKSET OPERATIIVISEEN SUUNNITTELUUN	15
2.1	JATKOSODAN PÄÄTTYMISEN JÄLKEISTEN TAPAHTUMIEN VAIKUTUKSET	15
2.2	PARIISIN RAUHANSOPIMUKSEN JA YYA-SOPIMUKSEN VAIKUTUKSET	17
2.3	SUOMEN PUOLUSTUSPOLITIIKAN VAIKUTUKSET	20
2.4	HAVAINTOJA SALAAMISEN KULTTUURISTA	23
3	SOTILASMAANTIETEELLINEN TARKASTELU.....	29
3.1	SOTILASMAANTIETEELLISEN TARKASTELUN PERUSTEITA	29
3.2	LIIKENNEYHTEYKSIEN TARKASTELU	32
3.3	SOTILASKOhteet.....	34
3.4	LINNOITTEET	36
3.5	SOTILAALLISESTI TÄRKEÄT ALUEET	41
3.6	OPERATIIVISEN TIEDUSTELUN MIELENKIINNON KOhteET.....	45
3.7	JOUKKOJEN KÄYTÖN OPERATIIVINEN TIEDUSTELU	48
3.8	VUODEN 1957 OPERATIIVISEN TIEDUSTELUN ERITYISTARKASTELU.....	52
3.9	OPERATIIVISEN TIEDUSTELUN JOHTOPÄÄTÖKSIÄ.....	54
4	UHKA-ARVIOT	57
4.1	TAISTELUN JA VIHOLLISEN YMMÄRRYS OPERATIIVISEN SUUNNITTELUN PERUSTANA	57
4.2	UHKAN ARVIINTIA YYA-HENGESSÄ	61
4.3	NEUVOSTOLIITON MUODOSTAMAN UHKAN ARVIINTIA	63
4.4	VIHOLLISEN TOIMINNAN ARVIINTIA	66
4.5	3.D:N SOTAPELEISTÄ.....	70
5	JOUKKOJEN PERUSTAMISEN JA KESKITTÄMISEN SUUNNITTELU.....	73
5.1	JOUKKOJEN PERUSTAMISEN JA KESKITTÄMISEN PERUSTEITA	74
5.2	LIIEKANNALLEPANOSUUNNITELMIEN KEHITTYMINEN 3.D:SSA	76
5.3	TOIMINTAVALMIUDEN KEHITTYMINEN 3.D:SSA	83
5.4	JOUKKOJEN PERUSTAMIS- JA KESKITTÄMISSUUNNITELMAT 3.D:SSA	87
5.5	3.D:N ALUEELLE PUOLUSTUKSEEN KÄYTETTÄVÄT JALKAVÄKIJOUKOT	91
5.6	JOUKKOJEN PERUSTAMISEN JA KESKITTÄMISEN SUUNNITTELUN ARVIINTIA	95
6	JOUKKOJEN KÄYTÖN SUUNNITELMAT.....	97
6.1	JOUKKOJEN KÄYTTÖPERIAATTEISTA	97
6.2	3.D:N JOUKKOJEN KÄYTÖN SUUNNITELMAT.....	100
6.3	"POLITTOAINEHANKINTA"-KÄSKYYN PERUSTUVAT 3.D:N JOUKKOJEN KÄYTÖN SUUNNITELMAT.....	106
6.4	"VALPURI"- KÄSKYYN PERUSTUVAT 3.D:N JOUKKOJEN KÄYTÖN SUUNNITELMAT	110
6.5	SELUSTA-ALUEEN JOUKKOJEN KÄYTÖSTÄ SEKÄ HUOMIOITA ASELAJISUUNNITELMISTA	115
6.6	JOUKKOJEN KÄYTÖN SUUNNITTELUN ARVIINTIA.....	120
7	PUOLUSTUSSUUNNITTELUN UHKAPERUSTA.....	123
	LÄHTEET	126
	LIITTEET.....	133

3. DIVISIOONAN PUOLUSTUSSUUNNITTELU VUOSINA 1945–1966

1 TUTKIMUSPERUSTEET

1.1 Kylmän sodan aikaisen suomalaisen operatiivisen suunnittelun tutkimus

Itsenäisyyden ensimmäisillä vuosikymmenillä Suomen puolustussuunnittelun tarpeen muodostavana uhkana oli Neuvostoliiton (NL) mahdolliset turvallisuusintressit Suomen suunnassa. Puna-armeijan hyökkäyksen varalta laadituissa puolustussuunnitelmissa joukkojen käytön painopiste oli itäisessä Suomessa Karjalankannaksen alueelle. Uhka konkretisoitui talvisodan alkaessa.¹ Jatkosodan päätyttyä, välirauhan aikana, oli epävarmaa jatkaako puna-armeija hyökkäystään Suomen suuntaan välirauhansopimuksesta huolimatta. Sodan jatkumiseen Pääesikunnan (PE) operatiivisen osaston suunnittelussa varauduttiin. Vuoden 1948 YYA-sopimus, eli sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta NL:n ja Suomen välillä, pyyhkäisi pois itäisen suurvallan muodostaman uhkan ainakin virallisessa kielenkäytössä. Operatiivisen suunnittelun jatkuessa vuonna 1948 NL:n uhka vaihtui lännen suunnalta hyökkäävän vihollisen muodostamaan uhkaan. Itä-Suomen alueesta, joka oli aiemmin ollut puolustuksen painopistealuetta, tuli valtakunnan puolustussuunnitelmien perusteella selusta-alue.² YYA-sopimuksen jälkeen operatiivisessa suunnittelussa tehtiin siis uhka-arvioiden suhteen täyskäännös. Oliko asia tosiasiansa näin?

Edellä kuvailtu sotilaallisen uhkan muutos oli tiedossani, kun aloitin tutkimukseen liittyvän aineiston kartoittamisen ja siihen perehtymisen. Hämmennyin nähdessäni ensimmäisen kerran Itä-Suomen puolustussuunnittelusta vastanneen johtoportaana, 3. Divisioonan (3.D) esikunnan, operatiivisen- ja järjestelytoimiston operatiivisen suunnittelun asiakirjat. Ihmetystä herätti esimerkiksi se, että suunnitelmista ei löytynyt arvioita vihollisen toiminnasta. Olen oppinut kadettikoulussa, että ensin tehdään arviointia vihollisen toiminnasta ja sen pohjalta mietitään vaihtoehtoja omien joukkojen käytöstä. Aikakauden kenttäohjesäännönkin mukaan ”*vihollisen arvostelu*” kuului tilanteenarviointiin osana suunnittelua³. Ajatuksia herätti myös havainto siitä, että Neuvostoliitto mainittiin vain niissä kohdissa, jossa käsiteltiin lännen hyökkäyksen estämistä Suomen kautta idän suuntaan.

¹ *Suomen puolustuslaitos 1918–1939, Puolustusvoimien rauhan ajan historia*, toim. Jarl Kronlund, WSOY, Porvoo, 1988, s. 462–468.

² *Suomen puolustusvoimat 1944–1974, Puolustusvoimien rauhan ajan historia osa 2*, toim. Veli-Matti Syrjö, Mikko Karjalainen & Eero Elfvengren, WSOY, Helsinki, 2006, s. 434–439, s. 447, s. 453–454 ja s. 460–461.

³ *Kenttäohjesääntö I osa (KO I) 1954*, Kauppalehti Oy:n kirjapaino, Helsinki, 1954, s. 26–30.

Mihin NL:n muodostama uhka operatiivisessa suunnittelussa katosi vai katosiko se vain dokumentaatioista? Presidentti J. K. Paasikivi totesi päiväkirjassaan: ”*Oli täytettävä YYA-sopimusvelvoite mutta varauduttava myös siihen, että Neuvostoliitto rikkoisi sopimusta ja pyrki maahan väkisin.*”⁴. Ylipäällikön lisäksi sotien ajan kokenut Puolustusvoimien (PV) ylin johto on todennäköisesti ottanut huomioon Suomen turvallisuusympäristön sotilaalliset potentiaalit laaja-alaisesti ja huomioinut ne puolustussuunnittelussa. Naapurina olevan sotilaallisen suurvallan jättäminen pois uhka-arvioista ei olisi loogista tehdyistä sopimuksista huolimatta. Tätä asiaa on tutkittava tarkemmin!

Sisältyikö siis 3.D:n tekemiin operatiivisiin suunnitelmiin varautuminen Neuvostoliiton hyökkäykseen? Annettiinko Pääesikunnasta suullista ohjausta NL:n hyökkäyksen varalta tehtyyn suunnitteluun? Nämä kaksi kysymystä nousivat ensimmäisenä mieleeni. Asiaa pohdittuani tein pari olettamusta. Oletan, että laajoihin ja työläisiin liikekannallepanoon liittyviin suunnitelmiin oli sisäänrakennettuna NL:n muodostaman uhkan vaihtoehto. Oletan myös, että joukkojen käyttöön liittyvissä suunnitelmissakin on varautuminen huomioitu Suomen puolustuksen kannalta keskeisillä alueilla.

YYA-aikakauteen liittyi aivan erityiset salaamistarpeet. Puolustussuunnittelun asiakirjoihin ei ole haluttu dokumentoida mitään muuta kuin länsivaltojen muodostaman virallisen poliittisen linjan mukaiset uhka-arviot ja niihin vastaaminen. Tämän taustalla oli todennäköisesti pelko siitä, että YYA-sopimukseen perustuvaan konsultaatioon vedoten NL vaatisi nähtäväksi operatiiviset suunnitelmat, jotta he vakuuttuisivat Puolustusvoimien kyvystä estää lännen hyökkäys Suomen alueen kautta itään. NL:n hyökkäykseen varautumisen paljastuminen poliittisesti herkkänä aikana olisi voinut olla kohtalokasta sekä suunnittelijoille että Suomelle.

Näiden itäistä Suomea koskevien kylmän sodan ensimmäisten operatiivisten suunnitelmien uhkalähtöisyyden analysointi on yksi tämän tutkimuksen päätehtävistä. Pasi Kesselin mukaan: ”*Suomalaisen operaatiotaidon ja taktiikan sekä sen tutkimuksen perusta on uhka*”⁵. On mielenkiintoista selvittää, miten kylmän sodan aikana uhkaa käsiteltiin operatiivisessa suunnittelussa. Kylmän sodan ensi vuosikymmeniä nykypäivään verratessa tuli mieleen ajatus, että samankaltainen geopoliittinen asetelma on jälleen ajankohtainen. Maantiede on joka tapauksessa pysynyt samana. Sotataidollisessa ja sotateknisessä asetelmassakaan ei ole mitään mullistavia muutoksia tapahtunut.

⁴ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 436.

⁵ Entinen sotataidon sotilasprofessori eversti (evp) Pasi Kesseli YEK58:n luennolla 28.9.2015, muistiinpanot ovat tutkijan hallussa.

Operatiivisten suunnitelmien tutkiminen on tärkeää upseerille, joka haluaa kehittää omaa sotataidollista ajatteluaan. Suomalaisten operatiivisten suunnitelmien tutkiminen on mielekästä, koska sotataidollisesti siinä on kyse alivoimaisen puolustajan varautumisesta suurvalta-armeijaa vastaan. Tämä asettaa haasteen käytettävissä olevien keinojen ja resurssien optimaalisen suunnitteluun sodan varalle. Puolustuksemme nykyiset perustat juontavat osittain juurensa 1950- ja 1960 -luvulla tehdyistä merkittävistä ratkaisuista. Tuolloin luotiin sotataidollinen perusta alueelliselle puolustukselle, joka on edelleen puolustusratkaisumme. Toisena merkittävänä asiana on prikaatiorganisaation valinta perusyhtymäksi. Tutkimalla sotien jälkeisten ensimmäisten vuosikymmenien ajanjaksoa on mahdollista ymmärtää paremmin sotilaallisen maanpuolustuksemme perusteita sekä suomalaista operaatiotaitoa ja taktiikkaa.

Sotataidon laitoksen sotahistoriaan liittyvät tutkimukset ja opinnäytteet painottuvat tällä hetkellä kylmän sodan aikakauteen. Yleisesikuntaupseerikurssi 58:lla opiskelevat oppilasupseerit tutkivat muun muassa divisioonien operatiivisia suunnitelmia, pääkaupunkiseudun puolustusta sotien jälkeen, 1950-luvun operatiivisia sotapelejä sekä meri- ja rannikkotaktiikan kehittämistä 1960- ja 1970-luvulla. Tiedossani on, että Everstiluutnantti Kimmo Rajala on tutkinut pohjoisen Suomen 1. Divisioonan operatiivista suunnittelua ja tekee parhaillaan väitöstutkimustaan aiheesta Pohjois-Suomen puolustus 1945–1973. Alueellisessa vastuussa olevien maavoimien divisioonien johtamaa yhtymätason operatiivista suunnittelua ei ole aiemmin tutkittu tarkasti, sillä kylmän sodan ensi vuosikymmenien operatiiviset suunnitelmat on tutkittu lähinnä Pääesikunnan operatiivisen suunnittelun näkökulmasta. Sotahistorian professori, kenraalimajuri (evp) Vesa Tynkkysen, filosofian tohtori, eversti Petteri Joukon sekä sotatieteiden tohtori, everstiluutnantti Marko Palokankaan laatimat tutkimukset muodostavat lähtökohdan tutkimukselleni, joka pureutuu syvemmälle sodan jälkeisten vuosien Itä-Suomen aluetta koskevaan operatiiviseen suunnitteluun.⁶

Olen tehnyt tutkimusyhteistyötä kapteeni Pekka Korhosen kanssa, jonka tutkimus 2. Divisioonan operatiivisesta suunnittelusta auttaa minua ymmärtämään paremmin kokonaisuutta tuomalla esille Suomen läntisen alueen suunnittelun yksityiskohtia ja mahdollisia liittymäpintoja tutkimani 3. Divisioonan suunnitteluun. Sotahistorian tieteenalan ymmärrys kylmän sodan aikaisesta suomalaisesta operatiivisesta suunnittelusta syvenee siis entisestään valmistuvien opinnäytteiden myötä.

⁶ Yleisesikuntaupseerikurssi 58:n toimeenpanon esikäsky, Maanpuolustuskorkeakoulun asiakirja AK26357/17.12.2014, Liite 2, s. 3–4.

1.2 Tutkimustehtävä rajauksineen

Tutkimuksen viitekehyksessä taustalla vaikuttava kylmän sodan poliittinen toimintaympäristö pitää ymmärtää operatiiviseen suunnittelun näkökulmasta. Ulko- ja turvallisuuspoliittinen asetelma vaikutti koettuun uhkaan ja siten Pääesikunnan laatimiin uhka-arvioihin, jotka ovat operatiivisen suunnittelun keskeinen perusta. Suomen turvallisuuspolitiikan tavoitteet, itsenäisyyden ja puolueettomuuden säilyttäminen suurvaltojen vaikutuspiirissä, Pariisin rauhansopimuksen rajoitteet sekä YYA-sopimuksen velvoitteet vaikuttivat puolustuspolitiikkaan ja siten Puolustusvoimien tehtäviin, resursseihin ja hallinnolliseen organisointiin. Sisäpolitiikan synnyttämä sisäisen kuohunnan mahdollisuus toi vielä oman lisäjännityksen tähän monimutkaiseen kokonaisuuteen. Kaikki edellä mainitut politiikan eri osa-alueet vaikuttivat PE:n antamiin käskyihin ja suunnittelun ohjaukseen. Poliittisesti arkaluontoisten asioiden salaamistarpeet on ymmärrettävä ottaa huomioon asiakirjojen analysoinnissa ja tulkinnassa.

3. Divisioonan operatiivisen suunnittelun lopputuotteiden muodostumiseen on vaikuttanut suunnittelijoiden ammattitaito eli sotataito. Se koostuu suunnittelijoiden ymmärtämästä taistelujen luonteesta⁷, mahdollisen vihollisen ja alueen sotilasmaantieteen tuntemuksesta sekä omien joukkojen käytön operatiivis-taktisesta osaamisesta.

Poliittisen ja sotataidollisen osion yhtymäkohdassa, viitekehysten keskiössä, ovat joukkojen perustamiseen, keskittämiseen ja käyttöön liittyvien operatiivisten suunnitelmien sisältö sekä näiden suunnitelmien perustana olevan uhka. Edellä kuvailemaani viitekehystä käytetään työkaluna tutkimuksen kysymyksenasettelussa.

Tutkimuksen tavoitteena on ensin kuvailla 3.D:n operatiivisten suunnitelmien sisältöä ja tämän jälkeen arvioida niiden uhkaperustaa. 3.D:n suunnitelmien perustana oleva uhka on se **tutkimusongelma**, josta johdetaan **tutkimuksen pääkysymys**: Sisältyikö 3. Divisioonan operatiivisiin suunnitelmiin Neuvostoliiton hyökkäykseen varautuminen?

Pääkysymykseen vastaaminen ja uhkaperustan ymmärtäminen edellyttävät 3.D:n toimintaympäristön, aikalaisten uhka-arvioiden sekä laadittujen joukkojen perustamiseen, keskittämiseen ja käyttöön liittyvien suunnitelmien analysointia.

⁷ Taistelujen luonne on aikalaiskäsite, jota vastaava nykykäsite on taistelun kuva. Taistelujen luonnetta on muutamalla sivulla kuvailtu vuoden 1963 KO I:ssä. *Kenttäohjesääntö I osa (KO I) yhtymän taistelu 1963*, Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli, 1963, s. 15–18.

Tutkimus toteutetaan seuraavien **alakysymysten** avulla:

1. Miten Suomen poliittinen toimintaympäristö vaikutti 3.D:n operatiiviseen suunnitteluun?
2. Mitkä olivat NL:n hyökkäyksen torjumisen kannalta sotilaallisesti tärkeitä alueita Itä-Suomessa?
3. Mitkä olivat operatiivisen tiedustelun mielenkiinnon kohteet?
4. Minkälaisia olivat 3.D:n operatiivista suunnittelua ohjaavat uhka-arviot?
5. Miten 3.D:n suunnitteluvastuulla olevien joukkojen perustaminen ja joukkojen keskittäminen oli suunniteltu?
6. Minkälaisia joukkojen käytön suunnitelmia 3.D:ssa laadittiin valtakunnan puolustamiseen liittyvien PE:n operatiivisiin käskyihin perustuen?

Tutkimusalueen rajaan koskemaan 3.D:n esikunnan (3.DE) toteuttamaan operatiiviseen suunnitteluun, johon perusteet tulivat PE:n operatiivisista käskyistä sekä suunnittelun ohjauksesta. 3.DE oli olemassa alueellisena johtoportaana vuosien 1945–1966 välisenä aikana ja siihen perustuu tutkimuksen ajallinen rajaus. Aikarajaukseen liittyen on tiedostettava, että ennen vuotta 1948 operatiivinen suunnittelu oli kielletty ja vuoden 1964 jälkeen alkoi jo seuraavaan operatiiviseen suunnittelukierroksen valmistelut. Päättökohdeena ovat Suomen puolustukseen liittyvien operatiivisten käskyjen, ”*Polttoainehankinta*” ja ”*Valpuri*”, perusteella laaditut operatiiviset suunnitelmat perustamisesta, keskittämisestä ja joukkojen käytöstä.

Aikakauden muut operatiiviset suunnitelmat liittyivät täydennyskokonpanoon siirtymiseen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitoon sekä puolueettomuuden suojaamiseen. Näiden suunnitelmien osalta tuon esille yleisellä tasolla vain sen, mitä oli suunniteltu analysoimatta tarkemmin suunnitelmien sisältöä. Suunnittelu täydennyskokonpanoon siirtymisestä oli 1950-luvun ensimmäinen PE:n antama operatiivinen käsky ja siitä kehittyneempi versio sisältyy ”*Polttoainehankinta*”-käskyyn. Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidon suunnitelmat liittyivät kohteiden suojaamiseen ja virka-apuun poliisille Suomen sisäisen tilanteen kiristyessä, joten niiden sisällön osalta ei voida analysoida Neuvostoliiton uhkaa.⁸ 3.D:n osalta puolueettomuuden suojaamisen suunnitelmat esimerkiksi ”*Puva*”-käskyyn liittyen sisälsivät maa- ja merirajan valvonnan sekä vartiointin tehostamista, joten nekin suunnitelmat eivät ole tarkastelun perusteella merkitseviä tutkimuksen pääkysymykseen vastaamiseksi.⁹

⁸ Suomen puolustusvoimat 1944–1974, s. 441–445.

⁹ Esimerkiksi *Käsky puolueettomuuden suojaamisesta*, 3.DE:n n:o 60/Optsto/OT/11 a sal 5.9.1957, T 28355/F4 OTsal, KA.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen toteutus

Tutkin Itä-Suomen maantieteelliseen alueeseen sidottua ja kylmän sodan aikana toteutettua operatiivista suunnittelua ja sen perustana olevaa uhkaa. Tutkimuskohteena on siis pala suomalaista sotataidon historiaa, jota tutkin sotahistorian menetelmin. Sotahistoria saa tiedeperustansa historiasta, jonka metodiikkaa sovelletaan sodankäyntiin liittyvien asioiden ja ilmiöiden tutkimiseen. Sotahistoria kuuluu osaksi sotatieteitä. Tieteenalana sotahistoria kuuluu myös osaksi sotataittoa, joka itsessään ei ole tieteenala, koska sotataitoon luettavien tieteenalojen tiedekäsitykset eroavat toisistaan paljon. Sotatieteet luovat pohjan sotataidolle, joka on tiedettä, kun sitä tutkitaan ja opiskellaan ja taitoa kun sitä sovelletaan tilannesidonnaisesti.¹⁰

Tutkimuskysymykset selvitetään asiakirja- ja kirjallisuustutkimuksella. Arkistosta löydettävissä olevat operatiiviset ja toimintavalmiuteen liittyvät asiakirjat ovat puutteellisia, koska kaikkea suunnitteluun liittyvää ei ole asiakirjoihin sisällytetty ja arkistoa on ajan saatossa tietoisesti supistettu. Näiden puutteiden täydentämiseksi ei ole enää haastateltavissa niitä suunnittelijoita, joiden avulla saavutettaisiin operatiivisten suunnitelmien osalta parempaa ymmärrystä kuin mitä arkistolähteet tarjoavat. Sisällönanalyysin ja tulkinnan perusteella saadaan historian jäänteistä muodostettua ymmärrettäviä kokonaisuuksia.¹¹

Tutkimusaineiston sisällön analysointi perustuu lähdekritiikkiin, joka on sotahistorian tutkimuksessa käytettävä tutkimusmenetelmä. Sisäisen ja ulkoisen lähdekritiikin avulla arvioidaan lähteen käyttökelpoisuutta. Ulkoisen lähdekritiikin tavoitteena on arvioida lähteen aitous, tunnistaa lähde ja sen laatimisajankohta. Myös lähteen laatija ja sen vastaanottaja pitäisi pyrkiä tunnistamaan. Ulkoinen kritiikki luo perustan sisäiselle kritiikille, jonka tehtävänä on lähteen todistusvoiman arvioiminen. Lähteestä on arvioitava mitä asiayhteyttä varten kirjoitus on tuotettu, mihin kirjoituksella pyritään ja mikä on lähteen sisältämän tiedon merkitys tutkitavalle kokonaisuudelle.¹²

Tulkinnan ja johtopäätökset pyrin muodostamaan eri lähteiden vertailun perusteella niiltä osin kuin se on mahdollista. Lähteiden vertailussa oleellista on huomioida vertailtavien lähteiden aikajärjestys sekä lähteiden väliset syy-seuraussuhteet.¹³

¹⁰ Huttunen, Mika – Metteri, Jussi: *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 2, Taktiikan asiatietoa n:o 1/2008, Edita Prima Oy, Helsinki, 2008, s. 9–10. Lauerma, Matti: *Sotahistorian tutkimuksen problematiikkaa ja metodiikkaa*, Tiede ja Ase 35/1977, s. 74–75.

¹¹ Lauerma, Tiede ja Ase 35/1977, s. 86–87, s. 89 ja s. 95.

¹² Lauerma, Tiede ja Ase 35/1977, s. 101–103. Huttunen – Metteri (2008), s. 66–67.

¹³ Lauerma, Tiede ja Ase 35/1977, s. 105–107.

Tutkittavaan aikakauteen liittymättömien nykyaikaisten operaatoidon ja taktiikan käsitteiden käytön ongelmallisuus on syytä huomioida tulkinnassa. Suorat lainaukset luvuissa ovat tuke-
massa tehtyä tulkintaa sekä kuvaamassa ajan asioiden käsittelytapaa.

Lähdeaineistoista tehtävä tulkinta ei voi olla historiallinen totuus, koska siihen ei voida päästä puutteellisen arkistomateriaalin ja hiipuneiden haastattelumahdollisuuksien vuoksi. Asetettuihin tutkimuskysymyksiin vastaaminen on mahdollista tehdä, kunhan hyväksytään historian-
tutkimukselle ominainen tulkintalähtöinen riittävyys. Tutkijan vastuulla on esittää asiat mah-
dollisimman ristiriidattomasti ja objektiivisesti käytettävissä olevien lähteiden perusteella.¹⁴

Viitekehys ja tutkimuskysymykset ovat lukujen jäsentämisen ja samalla myös tutkimuksen rakenteen perustana. Tutkimus toteutettiin alatutkimuskysymysten, ja samalla päälukujen, mukaisessa järjestyksessä, jolloin edellisen luvun tietopohja mahdollisti seuraavan luvun tutkimuksen. Poliittisen toimintaympäristön tutkimuksen perusteella ymmärsin salaamisen kulttuurin perusteet. Tämän jälkeen toteutettuun sotilasmaantieteelliseen tarkasteluun perustu-
vat sotilaallisesti tärkeät alueet kulkevat koko tutkimuksen läpi. Sotilaallisesti tärkeisiin aluei-
siin peilataan operatiivisen tiedustelun mielenkiinnon kohteet sekä joukkojen perustamisen, keskittämisen ja käytön suunnitelmat.

Vertasin tutkimuksen aikana 3.D:n suunnitelmista ilmeneviä operatiivis-taktisia ratkaisuja pääesikunnan laatimiin uhka-arvioihin ja suunnittelun ohjaukseen sekä arvioin jatkuvasti sisältykö suunnitelmiin kirjoittamatonta Neuvostoliiton sotilaalliseen uhkaan varautumista.

Päälukujen alussa kuvaillaan kyseisen luvun tutkimuksen toteutus yksityiskohtaisemmin. Viimeinen pääluku on muiden lukujen keskeisten johtopäätösten synteesi ja päättää tutkimuk-
sen vastaamalla päätutkimuskysymykseen.

¹⁴ Palokangas, Marko: *Räjähtävää tyhjyyttä: Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa*, Maanpuolustuskorkea-
koulu, Sotahistorian laitos, Julkaisusarja 1 n:o 17/2014, www.doria.fi, s. 70–71.

1.4 Lähteiden käyttö

Valittu näkökulma ja tutkimuksen tiedonintressi tutkimuskysymysten muodossa sekä aiempi tutkimus ohjasivat aineiston hankintaa. Aineistoa asettamiini tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi saa arkistolähteistä ja ohjesäännöistä sekä ajan sotataidollisista kirjoituksista. Edellä mainitut lähteet ovat tutkimukseni primäärilähteitä.

Kansallisarkiston kokoelmiin kuuluu nykyään entisen Sota-arkiston aineisto. Kansallisarkisto lyhennetään niin lähdeluettelossa kuin alaviitteissäkin KA. Arkistolähteitä löysin Kansallisarkiston Aarre-tietokannan avulla arkistonmuodostajan perusteella. Hyvät löydökset tietokannasta pystyi päättämään aineiston salauksen perusteella. Operatiiviseen suunnitteluun liittyvät asiakirjat olivat OT-salaisia tai salaisia. Operatiivisen suunnittelun käynnistyttyä vuonna 1948 alettiin salaisimmat asiakirjat merkitä lyhenteellä OT-salainen, eli operatiivinen ja toimintavalmiusasiakirja, joiden osalta julkisuusperiaate toteutui vasta 40 vuoden kuluttua¹⁵.

Tutkimuksen kannalta keskeisiä salaisen aineiston arkistonmuodostajia olivat 3. Divisioonan esikunnan järjestelytoimisto ja vuodesta 1955 lähtien operatiivinen toimisto. Myös muut esikunnan toimistot, sotilasläänit ja 3.D:n alajohtoportaat ovat muodostaneet salaista arkistoa. Joukko-osastojen arkistoissa ei ole voinut olla tutkimuksen kannalta oleellista tietoa, koska niitä käsiteltiin ja arkistoitiin salaamissyistä vain 3.DE:ssa. Sotilasläänien muodostamista arkistoista löytyy liikekannallepanoon ja kohteiden vartiointiin liittyvää aineistoa. Tutkimuksen kannalta merkittävimmät operatiiviset suunnitelmat löytyvät siis vain 3.DE:n operatiivisen toimiston ja järjestelytoimiston arkistoista. 3.DE ja sotilasläänit luovuttivat operatiiviset suunnitelmansa vuoden 1966 lääniuudistuksessa uusille sotilaslääneille, jotka lähettivät edelleen yli 15 vuotta vanhat tarpeettomat suunnitelmat sota-arkistoon¹⁶. Aikoinaan salaisiksi luokittelemattomissa kansioissa on vain rauhan ajan toimintoihin liittyviä asioita.

Seuloin kaiken 3.DE:n operatiivisen toimiston ja järjestelytoimiston aikoinaan salaiseksi leimatut kansiot ja luokittelin asiasanojen perusteella asiakirja-aineiston. Luokittelun tarkoitus oli helpottaa jatkossa aineiston syvempää analysointia. Muiden arkistonmuodostajien kansioiden tarkastelu on toteutettu satunnaisotannalla todetakseni sieltä löytyvän aineistotyypin.

¹⁵ Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen. –Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 1 – 1/1996, Nettopaino Oy, Joutsa, 1996, s. 19.

¹⁶ Esimerkiksi 3.DE:n n:o 57/Optsto/11 sal/10.6.1966, T 28334/F114 sal, KA ja KSSLE:n n:o 43/Järjsto/10 sal/4.8.1966, T 28345/F1 1966 sal, KA.

Pääesikunnan operatiivisen osaston arkistolähteet löytyivät perehtymällä aikaisempaan tutkimukseen tai 3.DE:n arkistolähteiden perusteella. Suunnitelmien laatimiseen vaikuttivat PE:n ohjaus suunnitteluperusteiden muodossa, joista merkittävimpinä asiakirjalähteinä ovat operatiiviset käskyt n:o 7, *Puolustussuunnitelmien valmistaminen*, n:o 8, ”*Polttoainehankinta*” ja n:o 13, ”*Valpuri*”.

Kansallisarkistosta löytyviä asiakirjoja voidaan pitää melko luotettavina lähteinä, kahdellakin perusteella. Upseerien, jotka laativat asiakirjoja, voidaan katsoa olevan alansa asiantuntijoita. Virkavastuu, jonka alaisina asiakirjat syntyvät, puolestaan antaa jonkinmoisen takeen sisällön korkeasta tasosta. Asiakirjojen laatimiseen on osallistunut useampi kuin yksi henkilö, joten niiden laatimisvaiheessa on tapahtunut kriittistä eri suunnittelijoiden toteuttamaa arviointia. 3. Divisioonan operatiiviset suunnitelmat on aikanaan lähetetty Pääesikuntaan, jossa ne on tarkastettu ja hyväksytty käyttöön Puolustusvoimien ylimmän johdon toimesta. Täysin kirjaimellisesti ei näitäkään lähteitä voi silti tulkita. On otettava huomioon, että divisioonan operatiivisia suunnitelmia on laatinut pieni ydinjoukko upseereita, joten heidän laatimissaan asiakirjoissa saattaa heijastua ko. ryhmän tai vahvojen yksilöiden intressit sekä mielipiteet. Oleellista on ymmärtää myös se, mitä ei arkistosta löydy suunnitelmiin liittyen. Suunnittelun välituotteet on todennäköisesti tuhottu arkistoa supistettaessa. Osaa tiedoista ei ole dokumentin muotoon haluttu laatia niiden poliittisen arkaluontoisuuden takia. YYA-aikakauden salaamistarpeet on siis huomioitava lähteiden tulkinnassa.

Aihetta taustoittamaan sekä arkisto- ja ohjesääntölähteiden ymmärtämiseksi ja täydentämiseksi käytän mahdollisimman laadukkaita vertaisarvioituja lähteitä, kuten väitöskirjoja, Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisuja ja tieteellisiä artikkeleja. Tutkimustyölle varattu aika ei taustoittavien ja täydentävien lähteiden osalta mahdollista jokaisen asian tarkastamista näiden primäärilähteestä. Tiedeyhteisö on tähän mennessä tuottanut tiedollisen perustan, jonka pohjalta pystyn syventymään yhtymätason operatiivisen suunnittelun tutkimiseen.

Keskeisiä tutkimuksia, jotka johdattelevat kylmän sodan operatiivisten suunnitelmien perusteisiin luoden esiyymmärryksen tutkittavasta aiheesta ovat Tynkkysen väitöskirja *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (1996), Tynkkysen kirjoittama luku *Puolustusjärjestelyt, Suomen Puolustusvoimat 1944–1974* (2006) teoksessa, sekä Tynkkysen ja Joukon kirja *Towards east or west? Defence planning in Finland 1944–1966* (2007).¹⁷

¹⁷ Yleisesikuntaupseerikurssi 58:n toimeenpanon esikäsky, liite 2, s. 4.

Turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön ymmärryksen lähteinä olen käyttänyt valtiotieteen tohtori, eversti (evp) Pekka Visurin tieteellisestä vertaisarvioituja tutkimuksia sekä kirjallisuutta. Hänen väitöskirjansa *Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan – Puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945–1985* (1989) on peruslähde kylmän sodan aikakauteen. Lisäksi filosofian tohtori Tapio Koskimiehen väitöskirja *Puolustuskykyinen valtio vai Ruotsin hälytyskello? Suomen sotilasstrateginen asema kylmän sodan alkuvuosien asiantuntija-arvioissa* (2010) on aikakauden turvallisuuspolitiikan ja erityisesti Puolustusvoimien johdon ajattelua avartava tutkimus.

Tutkijan pitäisi ymmärtää aikakauden operatiivis-taktista ajattelua kyetäkseen kuvailemaan arkistosta löytyvien suunnitelmien sisältöä. Aikakauden ohjesäännöt ja sotataidolliset kirjoitukset toimivat apuvälineinä ymmärryksen muodostamiseen. Suunnitelmien sisällön ymmärtämiseksi keskeisen lähderyhmän muodostavat ajan kenttäohjesäännöt, jotka ovat *Kenttäohjesääntö I* (1954), *Kenttäohjesääntö II* (1954), *Kenttäohjesääntö yleinen osa* (1958) sekä *Kenttäohjesääntö I* (1963). Lisäksi ohjesääntöihin rinnastettavia keskeisiä aikalaisjulkaisuja ovat *Upseerin käsikirja* -sarjan osat. Ohjesäännöt kertovat aikakauden taktisen ajattelun virallista linjaa, jotka ovat osiltaan vaikuttaneet suunnitelmien laatimiseen. Niiden sisältämä käsitteistö on oleellista tuntoa. Ohjesäännöissä yhdistyvät teorian ja käytännön opit ja kokemukset. Ne perustuvat aikaisempiin ohjesääntöihin, kirjoittajien omakohtaisiin kokemuksiin, harjoituksista ja sodasta saatuihin kokemuksiin sekä ylimmän upseeriston ohjaukseen. Ennen ohjesääntöjen ja oppaiden hyväksymistä ne lähetetään laajalle käyttäjäryhmälle lausunnonlehdelle sekä testattavaksi. Ohjesäännöt ovat kuitenkin luonteeltaan yleistyksiä, eikä niissä kerrota esimerkiksi, mikä valtio on Suomen vihollinen.¹⁸

1.5 Keskeiset käsitteet

Johdannon lopuksi avaan käsitteet, joita tarvitaan ymmärtämään viitekehystä ja tutkimuskysymyksiä sekä niitä keskeisiä käsitteitä, joita esiintyy lähes kaikissa pääluvuissa. Vähemmän esiintyvät päälukusidonnaiset käsitteet avaan asian käsittelyn yhteydessä. Tutkimuksessa pyrin tuomaan esille mahdollisimman paljon aikalaiskäsitteitä. Käsitteiden osalta on huomioitava mm. useiden käsitteiden aikasidonnaisuus ja monitulkintaisuus.

¹⁸ Huttunen – Metteri (2008), s. 114–115.

Käsite **uhka** ja siihen liitännäiset käsitteet on syytä määritellä, sillä operatiivinen suunnittelu perustuu arvioon Suomeen kohdistuvista sotilaallisista uhkista. Toisen valtion sotilaallinen uhka Suomea kohtaan muodostuu sen poliittisten aikomusten ja sotilaallisen kapasiteetin perusteella. Poliittiset aikomukset voivat muuttua poliittisen johdon tekemällä päätöksellä hyvinkin nopeasti, mutta valtion sotilaallista kykyä ei voida nopeasti kasvattaa. **Uhkamalli** on yleisellä tasolla oleva kuvaus normaaliolojen erilaisista poikkeamista. **Uhkakuva** on näihin uhkamalleihin perustuva nimettyyn valtioon tai muuhun tahoon liittyvä ja uhkamallia täsmen-tävä kuvaus, jolla esitetään kyseisen toiminnan todennäköiset poliittiset, taloudelliset ja soti-laalliset päämäärät sekä toimintatavat. Sotilaallinen **uhka-arvio** sisältää sotilaallisen voiman-käytön arvioinnin vaihtoehtoinen. **Arvio vihollisen toiminnasta** on uhka-arvioon perustuva, alueellisesti ja ajallisesti tarkennettu yksityiskohtainen tarkastelu hyökkääjän sotilaallisen voiman käytöstä. Sen laatiminen ja ylläpito on osa operatiivista suunnittelua.¹⁹

Uhkan arviointiin vaikuttaa uhkan vaikuttavuus ja todennäköisyys. Käsite uhka on siten lähel-lä vaaran ja riskin käsitteitä. Strategisessa uhka-analyysissä uhkien arvioitu suhde omaan haa-voittavuuteen määrittää uhkan vaarallisuuden. Riski voidaan määritellä toistaiseksi toteutu-mattomaksi, mutta mahdolliseksi uhaksi. Kylmän sodan aikana Suomessa vältettiin mahdol-listen hyökkääjien nimeämistä. Mieluummin puhuttiin mahdollisista puolueettomuuden louk-kaajista tai lähialueiden sotilaallisista potentiaaleista, jotka voisivat muodostaa uhan.²⁰ Kent-täohjesääntö yleinen vuodelta 1958 käyttää **sodan uhka** -käsitettä määrittelemättä sitä. Lisäksi ko. ohjesäännössä on maininta, että puolustusvalmiutta tehostetaan ”vaaran uhatessa”.²¹

Uhkiin vastataan Suomen **turvallisuuspolitiikalla**. Visuri on käsitellyt turvallisuuspolitiikka-käsitettä useissa julkaisuissaan. Hänen mukaansa käsitettä voidaan käyttää taannehtivasti Suomen turvallisuutta koskevasta **ulko- ja puolustuspolitiikan** alaan kuuluvasta päätöksen-teosta. Turvallisuuspolitiikka tällaisena kokoavana käsitteenä otettiin käyttöön 1960-luvun puolenvälin aikoihin, jolloin sillä aluksi korvattiin **totaalinen maanpuolustus** -käsite. Puolustuspolitiikalla on ulkopoliitikkaa tukeva rooli. Puolustuspolitiikka on laajasti ymmär-rettyinä Puolustusvoimia ja **maanpuolustusta** koskevaa poliittista päätöksentekoa, ohjausta ja kontrollia. Käsitteen maanpuolustus alle kuuluivat sotilaallinen maanpuolustus, väestön-suojelu sekä henkinen ja taloudellinen maanpuolustus.²²

¹⁹ *Kenttäohjesääntö yleinen osa*, Edita Prima Oy, Helsinki, 2007, s. 26–27.

²⁰ Visuri, Pekka: *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*, WSOY, Juva, 1997, s. 223–224.

²¹ *Kenttäohjesääntö yleinen osa (KO yl) 1958*, Pääesikunta, Helsinki, 1958, s. 19 ja s. 45.

²² Visuri, Pekka: *Idän ja lännen välissä – puolustuspolitiikka presidentti Kekkonen kaudella*, Saarijärven Offset Oy, Saarijärvi, 2010, s. 9 ja s. 15. Visuri, Pekka (1997), s. 233–234.

Sotataidolla tarkoitetaan taitoa johtaa sotavoimia sodanpäämäärän saavuttamiseksi. Sotataito sisältää sotatoimien suunnittelun sekä joukkojen johtamisen strategisella, operatiivisella ja taktisella tasolla käsittäen näiden kolmen tason taidollisen osaamisen. Kenttäohjesääntö yleinen vuodelta 1958 rinnasti **strategian** ja sotataidon.²³

Taktiikka voidaan ymmärtää Mika Huttusen tekemän tutkimuksen perusteella seuraavasti:

”Taktiikka on tehtävän toteuttamiseen asetettujen resurssien ja keinojen optimaalista suunnittelua ja sovellettua käyttöä päämäärien saavuttamiseksi taistelussa. Taktiikka edellyttää taisteluun liittyvien keinojen tuntemista ja taitoa soveltaa niitä käytännössä”. Edellä oleva synteesi on luotu useista taktiikan määritelmistä kirjallisuuden tutkimuksen perusteella.²⁴

Vuoden 1958 Kenttäohjesäännön taktiikan määritelmä on: *”Taito voittaa taistelu ja menestyksellisesti suorittaa siihen liittyvät toiminnot”*. Tämän ohjesäännön mukaan taistelujen menestyksenkäs toteutus edellyttää taktiikan periaatteiden eli sodankäynnin yleisten periaatteiden tuntemista ja niiden soveltamista tilanteen edellyttämällä tavalla. Ohjesäännössä on lueteltu ja määritelty nämä periaatteet. Taktiikka oli tuolloin myös synonyymi **taistelutaidolle**. Taktiikasta johdettava sana taktinen taipui aikalaisittain sanaksi **taktillinen**.²⁵

Sotataidon klassisen kahtiajaon, strategia – taktiikka, väliin muodostui 1800-luvulta alkaneen kehityksen myötä käsite **operaatio**, joka muotoutui sanaksi **operaatiotaito**. Suomessa talvisotaa edeltäneessä ajattelussa operaatio tai **sotatoimi** liitettiin itsenäiseen sotaimeen kykenevään joukkoon, alimmillaan divisioonaan, jolla oli kaikki siihen tarvittavat voimavarat. Sotakorkeakoulussa käytettiin opetuksessa yleisesti sanaa **operatiivinen**.

1950-luvun puolivälissä Sotakorkeakoulun johto ja opettajat laativat joukon määritelmiä Pääesikunnalle, jotka kuvasivat sotien jälkeistä ajattelua. Sotakorkeakoulun antamassa esityksessä todetaan muun muassa:

”Operaatio (sotatoimi) käsittää ne joukkojen siirrot ja ryhmitykset, tarvikkeiden varaamisen ja kuljetukset sekä taistelut, mitkä yhtymäportaassa ovat välttämättömät määrätyn tehtävän tai päämäärän saavuttamiseksi.

²³ Huttunen – Metteri (2008), s. 9–10. *KO yl 1958*, s. 216.

²⁴ Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka*, Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1 n:o 2/2010, Edita Prima Oy, Helsinki, 2010, s. 200–201.

²⁵ *KO yl 1958*, s. 59–64.

Operaatiotaito on operaatioiden suunnittelu-, valmistelu ja suoritustaito, joka edellyttää taktiikan hallitsemisen lisäksi strategian asettamien vaatimusten ja mahdollisuuksien huomioon ottamista.

Operatiivinen ilmaisee operaatioalueella tapahtuvaa johtamis-, taistelu- ja muuta toimintaa yhtymälle määrätyn tehtävän tai päämäärän saavuttamiseksi sekä osoittaa toiminnan suuruusluokkaa taktillisen yläpuolella ja strategisen alapuolella.”²⁶

Operatiivisella suunnittelulla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa asevoimien käyttöön liittyvää suunnittelua Puolustusvoimien tehtävien toteuttamiseksi. **Operatiivinen suunnitelma** on operatiivisen suunnittelun tuote. **Puolustussuunnitelma** on valtakunnan puolustamiseen liittyvä laaja-alainen operatiivinen suunnitelma, joka on **puolustussuunnittelun** tuote. Puolustussuunnittelu toteutetaan puolustuspolitiikan määrittämien puolustusperiaatteiden ja annettujen resurssien puitteissa. Pääesikunnan operatiivinen suunnitelma käskettiin alaiselle **operatiivisena käskynä**, eli aikalaisittain lyhemmin ilmaistuna, op.käskynä.²⁷

3. Divisioona (3.D) oli yksi Pääesikunnan²⁸ johdossa olevista neljästä maavoimien rauhanajan alueellisesta johtoportasta vuosien 1946–1966 ajan. Se luotiin sotien aikaisen II Armeijakunnan esikunnan pohjalta. Operatiivisessa suunnittelussa 3.D:n vastuualueeseen kuuluivat Itä- ja Keski-Suomi käsittäen nykyisistä maakunnista seuraavat: Päijät-Häme, Kymenlaakso, Etelä-Karjala, Etelä-Savo, Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala ja Keski-Suomi. Vuodesta 1950 alkaen 3.D:n operatiivisesta vastuualueesta käytettiin nimeä **Sisä-Suomen vastuualue** (SSV-alue) ja myöhemmin vuodesta 1957 eteenpäin **Sisä-Suomen maanpuolustusalue** (SSMA). Kuva vastuualueen maantieteellisestä sijainnista on liitteessä 1.²⁹

Maanpuolustusalueen komentaja johti vastuualueellaan sotilaalliset valmistelut. Hänen toimivaltansa ulkopuolelle jäivät eräät suoraan Puolustusvoimain komentajan alaiset PV:n osat.³⁰

²⁶ Tynkkynen (1996), s. 11–13.

²⁷ Esimerkiksi Pääesikunnan operatiivinen käsky n:o 13, PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/ 17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA. Koskimies, Tapio: *Puolustuskykyinen valtio vai Ruotsin hälytyskello? Suomen sotilasstrateginen asema kylmän sodan alkuvuosien asiantuntija-arvioissa*, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos julkaisusarja 1 N:o 14, Edita Prima Oy, Helsinki, 2010, s. 16–17. *KO yl 1958*, s. 57.

²⁸ Pääesikunta nimitystä käytettiin vuodesta 1952 lähtien. Aiempänä nimenä sodan jälkeen oli ollut Puolustusvoimain pääesikunta (Pv.PE).

²⁹ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 122–123, s. 441–443 ja s. 457. *Puolustusvoimat valtiokalentereissa 1929–1939 ja 1946–2000*, <http://www.arkisto.fi/fi/aineistot/sodat-ja-puolustushallinto>, s. 7.

³⁰ *KO yl 1958*, s. 40.

Maavoimien joukkoja tarkoituksenmukaisesti yhdistelemällä muodostetaan itsenäiseen taisteluun kykeneviä **yhtymiä**. Vuoden 1958 kenttäohjesäännön mukaan sodan ajan armeijat ja armeijakunnat olivat yhtymiä ja prikaatit perusyhtymiä. Maavoimien yhtymällä oli aluevastuu, johon kuului myös rannikon puolustus.³¹ Rauhanajan 3.DE muodosti sodan ajan **Sisä-Suomen armeijan (SSA)** esikunnan (SSAE). Pääesikunnasta olisi sodan aikana muodostettu **Päämaja (PM)** sodan ajan johtoesikunnaksi.³²

3.D:n alaisena oli rauhanajan **joukko-osastoja**. Tutkittavalla ajanjaksolla joukko-osastoilla ehti olla kolme eri nimeä sodan jälkeisten nimien vaihtuessa ensin vuonna 1952 ja tämän jälkeen viiden vuoden päästä uudelleen.³³ Joukko-osastoilla oli koulutuksen lisäksi myös valmiuteen liittyviä tehtäviä ja joukko-osastojen johto osallistui operatiiviseen suunnitteluun 3.DE:n käskemällä tavalla. Liitteessä 2 on 3.D:n vastuualueen joukko-osastot varuskuntapaikkakunnittain.

Aluejärjestö muodostui **sotilaslääneistä** ja niiden alaisista **sotilaspiireistä** sekä näiden johdossa olevista poikkeusoloissa muodostettavista **sotilasalueista**. 3.D:n suoranaisia alaisia sotilasläänejä vuodesta 1955 lähtien olivat Kymen ja Savo-Karjalan sotilasläänit. Ennen tätä sotilasläänit olivat olleet PE:n johdossa. Laajimmillaan 1950-luvun alussa 3.D:n operatiiviseen vastuualueeseen kuuluivat Kymen ja Savo-Karjalan sotilasläänien lisäksi Hämeen sotilaslääni ja Suolahden sotilaspiiri.³⁴ Aluejärjestön tehtäviin kuuluivat kutsuntojen toteutus, asevelvollisten valvonta sekä sodan ajan joukkojen **liikekannallepanon (LKP)** valmistelut ja suoritus.³⁵

3. Divisioonan **toimintaympäristönä** käsitetään kokonaisuus, joka muodostuu operatiiviseen suunnitteluun vaikuttavasta Suomen yhteiskunnasta ja poliittisesta toiminnasta, Itä- ja Keski-Suomen **sotilasmaantieteestä** sekä Puolustusvoimien että Neuvostoliiton sotilaallisista toimintamahdollisuuksista 3.D:n operatiivisella vastuualueella. Edellä olevat tekijät ovat vuorovaikutuksessa keskenään.³⁶

³¹ KO yl 1958, s. 23–24.

³² PE:n n:o 152/Op.1./OT/11 b/sal/17.9.1951, T 26862/D 1 OTsal, KA. PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA.

³³ Suomen puolustusvoimat 1944–1974, s. 123 ja s. 255.

³⁴ Sama, s. 251, s. 454–455. PE:n n:o 95/Op.1./OT/11 b/sal/19.5.1951, T 26862/D 1 OTsal, KA.

³⁵ KO yl 1958, s. 39.

³⁶ Toimintaympäristöanalyysiopas (TYMPO 2011), Juvenes Print Oy, Tampere, 2011, s. 8 ja s. 16. (KÄYTTÖ RAJOITETTU, Suojaustaso IV, JulkL (621/1999) 24.1 §N 10 k).

2 TURVALLISUUSPOLITIIKAN VAIKUTUKSET OPERATIIVISEEN SUUNNITTELUUN

Tässä luvussa analysoidaan 3.D:n operatiiviseen suunnitteluun vaikuttanutta poliittista toimintaympäristöä. Turvallisuuspoliittisten vaikutusten analysointi perustuu pääsääntöisesti aikaisempaan tutkimukseen. 3.D:n arkistolähteisiin perustuvalla tutkimuksella tuon esille yksityiskohtia, jotka liittyivät suunnittelun salaamisen käytännön toteutukseen. Tavoitteena on löytää vastaus tutkimuksen alakysymykseen: **Miten Suomen poliittinen toimintaympäristö vaikutti 3. Divisioonan operatiiviseen suunnitteluun?**

Havainnot poliittisen toimintaympäristön vaikutuksista on esitetty alalukujen asiayhteyksissä. Tämä luku luo perustan uhkan luonteen ja Suomen puolustusperiaatteiden ymmärtämiselle. Aikakauden salaamisen kulttuurin ymmärtäminen mahdollistaa tutkimuksen seuraavissa työvaiheissa salaisten asiakirjojen sisällön tulkinnan sekä luo oletuksen siitä, mitä sisältöä eri arkistonmuodostajien arkistolähteistä on ylipäättään löydettävissä.

2.1 Jatkosodan päättymisen jälkeisten tapahtumien vaikutukset

Jatkosodan aselepo astui voimaan 4.9.1944. Aselevon myötä NL:n suurhyökkäyksen torjuneen kenttäarmeijan piti aloittaa vetäytymisvalmistelut talvisodan päättäneen vuoden 1940 Moskovan rauhan rajan taakse. Rauhanneuvottelujen ollessa vielä käynnissä Päämajassa varauduttiin kuitenkin NL:n hyökkäyksen jatkumiseen. Laaditun puolustussuunnitelman mukaisesti joukot ryhmitettäisiin Itä-Suomessa Salpa-asemaan tukeutuen torjuntavalmiiksi. Moskovassa 19.9.1944 allekirjoitetun välirauhan sopimuksen mukaisesti suomalaisten joukkojen tuli olla vetäytyneenä uuden rajan taakse lokakuun 3. päivään mennessä. Liittoutuneet asettivat NL:n johdossa olevan valvontakomission valvomaan sopimusehtojen täytäntöönpanoa kunnes varsinainen rauhansopimus solmittaisiin. Komissioon kuului jäseniä myös Iso-Britanniasta.

Valvontakomissio oli kiinnostunut Lapin sodan etenemisen lisäksi itärajan tilanteesta. Koska suomalaisjoukot olivat ryhmittyneet torjuntavalmiiksi rajalle, komissio epäili Suomen rikkoivan sopimusehtoja ja valmistautuvan sodan jatkamiseen. Valvontakomissiolla oli lähes rajatomat toimivaltuudet tarkastaa virastoja ja esikuntia.

Päämajan operatiivisen osaston päällikkö eversti Valo Nihtilä oli pakotettu luovuttamaan itärajan puolustukseen liittyvät käskyt ja ryhmityspiirrokset valvontakomission niitä vaatiessa.³⁷ Neuvostoliitolla, mahdollisella hyökkäyksen jatkajalla, oli siten selvillä Salpa-aseman linnoitteita hyödyntävä puolustussuunnitelma itärajalla. Operatiivisen suunnittelun kannalta tämä oli osoitus siitä, kuinka nopealla aikataululla suurvalta voi vaatia puolustussuunnitelmia nähtävään epäillessään sopimusrikkomuksia.

Valvontakomissio oli antanut huomautuksen syksyllä 1944 operatiiviseen suunnitteluun ja liikekannallepanovalmistelujen toteuttamisesta vallitsevissa olosuhteissa. Varsinaisesti komissio ei niitä kieltänyt, mutta Pääesikunta kielsi operatiivisen suunnittelun jatkamisen toistaiseksi alkuvuonna 1945 varmuuden vuoksi. Liikekannallepanon kannalta merkittävä Suojeluskuntajärjestö määrättiin lakkautettavaksi fasistisena organisaationa valvontakomission toimesta. LKP:n toteuttamisen kannalta tärkeää aluejärjestöä ei kuitenkaan vaadittu lakkautettavaksi.³⁸

Välirauhan sopimuksesta huolimatta Päämajan operatiivisella osastolla varauduttiin mahdolliseen NL:n hyökkäyksen jatkamiseen. Hyvänä esimerkkinä työn tarpeellisuudelle oli Romania, jossa Puna-armeijan joukot valtasivat maan aselevon solmimisen jälkeen. Edellytyksiä vastarinnan nopealla jatkamiselle lähdettiin luomaan ja siihen liittyi päätös aseiden hajasijoittamisesta joukkojen kotiuttamisen yhteydessä. Tuosta aseiden ja varusteiden hajasijoittamisesta käytetään yleisemmin nimitystä asekatkenta.³⁹

Suomessa kommunistien vaalivoitto ensimmäisissä sodanjälkeisissä vaaleissa vuonna 1945 toi puolueelle sisäministerin salkun ja sitä myöden Valtiollinen poliisi, VALPO, ajautui ääri-vasemmiston poliittiseksi työkaluksi toteuttamaan paljastuneeseen asekatkentaan liittyvää tutkintaa. Asekatkenta oli Puolustusvoimille kiusallinen antaen kommunisteille aiheen syyttää PV:n johtoa epälojalisuudesta hallitusta kohtaan sekä fasistisesta sodan lietsomisesta. Kiusallista oli myös se, että upseereiden keskuudessa arvioitiin olleen ilmiantajia. Asekatkenta olisi voinut johtaa kohtalokkaisiin ulkopoliittisiin seurauksiin, mutta toisaalta sen arvioitiin osoittaneen NL:lle Suomen halun ja valmiuden vastarintaan mahdollisen miehityksen toteutuessa. Valvontakomissio ei vaatinut asekatkennän suhteen radikaaleja toimia, vaan Suomen omat kommunistit pitivät asiaa esillä ja hyödynsivät sitä sisäpolitiikassa.⁴⁰

³⁷ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 434. Koskimies (2010), s. 35.

³⁸ Koskimies (2010), s. 37.

³⁹ Lukkari, Matti: *Asekatkenta*, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu, 2005, s. 17–32.

⁴⁰ Koskimies (2010), s. 28–30.

Asekätkentään osallistuneiden tuomitseminen taannehtivan lain perusteella oli aivan omiaan osoittamaan, kuinka sisäpoliittisesti muuttuneen tilanteen vuoksi operatiiviseen suunnitteluun osallistuva upseeri voitiin tuomita Suomen puolustuksen hyväksi tekemästään työstä.⁴¹

Kommunistien vallankaappauksen uhan vuoksi oli varmaan mietittävä, mitä operatiivisiin suunnitelmiin kannattaa kirjata ja mitkä asiat ovat suullista tietoa luotetuille työtovereille.

Tulevista 3. D:n komentajista kenraaliluutnantti Pietari Autti oli pidätettynä perättömän ilmiannon vuoksi ja kenraaliluutnantti Jorma Järventaus sai kahden kuukauden tuomion.⁴²

2.2 Pariisin rauhansopimuksen ja YYA-sopimuksen vaikutukset

Vuoden 1944 välirauhansopimuksen mukaisesti suomalaisten joukkojen rauhan ajan vahvuudeksi oli määritetty ennen talvisotaa vallinnut tilanne, joka tarkoitti enintään 37 000 sotilaan vahvuutta. Pariisin rauhansopimus, joka solmittiin 2. maailmansodan päättymisen jälkeen vuonna 1947, määritteli ehdoissaan Suomen asevoimien vahvuuden ylärajaksi 41 900 sotilasta. Tämä enimmäisvahvuus vaikutti jatkossa Puolustusvoimien rauhan ajan organisaation muodostamiseen sekä operatiivisen suunnittelun perusteisiin ja toteutukseen.

Suomen piti joko luovuttaa liittoutuneille tai tuhota se osa sotavarustuksesta, jota Pariisin rauhansopimuksen määrittämän joukkojen enimmäisvahvuuden varustaminen ei edellyttäisi. Suomella oli ollut 15 jalkaväkidivisioonaa aseissa jatkosodan päättyessä, joten ylijäämää oli valtava määrä. Käytännössä Suomi haluttiin lähes demilitarisoida liittoutuneiden toimesta, sillä määrätty vahvuus ei mahdollistanut enää aluepuolustusta. Asevoimaa Suomessa tarvittaisiin ”sisäistä luonnetta olevien tehtävien suorittamiseen ja rajojen paikalliseen puolustamiseen”, kuten rauhansopimuksen 13. artikla asian määritteli.

Rajoitukset sotilas- ja kalustovahvuuksissa sekä aseluovutusten toteutus eivät olleet NL:n agendalla, vaan Iso-Britannian, jonka tavoitteena oli estää Suomen sotilaallisen suorituskyvyn päätyminen NL:n voimavaraksi. Britit olivat ilmeisesti saaneet vihiä Suomen ja NL:n YYA-sopimuksen valmistelusta. Kylmän sodan vastakkainasettelun alkaminen teki Suomen puolustukselle palveluksen, sillä liittoutuneet eivät koskaan päässeet yksimielisyyteen mitä suomalaisten ylijäämäseille piti lopulta tehdä. Ne jäivät käyttöömmehä mahdollistaen paljon suuremman kuin reilun 40 000 sotilaan armeijan luomisen liikekannallepanossa.

⁴¹ Suomen puolustusvoimat 1944–1974, s. 62.

⁴² Lukkari (2005), s. 306 ja s. 320.

Vuonna 1952 Puolustusvoimain komentaja sai ilmoituksen NL:n sotilasasiamieheltä toimia varastoituna olleen ylijäämäsovarustuksen osalta parhaaksi näkemällään tavalla. Briteiltä ei tässä vaiheessa kylmää sotaa enää kysytty asiaan mielipidettä.⁴³

Suomi teki kylmän sodan olosuhteissa merkittävän turvallisuuspoliittisen ratkaisun solmiesaan vuonna 1948 YYA-sopimuksen NL:n kanssa. Niin Pariisin rauhansopimuksen kuin YYA-sopimuksen keskeiset sotilaalliset kohdat ovat Pääesikunnan operatiivisten käskyjen ”*Polttoainehankinta*” ja ”*Valpuri*” liitteenä. YYA-sopimus edellytti Suomen puolustavan omaa aluettaan Saksan ja sen liittolaisten hyökkäykseltä Suomeen tai Suomen kautta Neuvostoliittoon joko NL:n avustamana tai yhdessä sen kanssa.⁴⁴

YYA-sopimus vastasi hyvin sodan jälkeisten ensimmäisten vuosien, eli ns. vaaran vuosien, poliittisia ja sotilaallisia realiteetteja tyydyttäen sekä Suomen että NL:n intressit. Sopimuksen velvoite loi poliittiset edellytykset operatiiviselle suunnittelulle turvallisuuspoliittisesti herkässä ilmapiirissä. Presidentti Paasikivi hyväksyi 13.3.1948 Puolustusvoimain komentajan esityksen aloittaa operatiivinen suunnittelu ja liikekannallepanovalmistelut.⁴⁵

Operatiivinen suunnittelu aloitettiin kuitenkin varovaisesti, koska pelättiin NL:n kielteistä suhtautumista tähän. Presidentti Paasikivi kielsi LKP-valmistelut vuonna 1951 kommunistien nostattaman sisäpoliittisen hälyn vuoksi. Vaikka kansainvälisen oikeuden asiantuntijalta selvitettiin LKP-valmistelujen olevan rauhansopimuksen puitteissa mahdollista, lupa suunnittelun jatkamiseen ylipäälliköltä heltisi vasta kolme vuotta myöhemmin. Paasikivi ymmärsi hyvin, että YYA-konsultaation välttämiseksi oli tarpeellista kohentaa puolustusvalmisteluja.⁴⁶

Ensimmäinen operatiivinen suunnittelukierros ”*Polttoainehankinta*”-käskyyn liittyen tapahtui erittäin hankalissa poliittisissa olosuhteissa. Sotilasjohdolle oli selvää, että Pariisin rauhansopimuksen rajoitteet heikensivät Suomen mahdollisuuksia puolustautumiseen YYA-sopimuksen mukaisesti täysin yksin.

⁴³ Tynkkynen, Vesa – Jouko, Petteri: *Towards East or West? Defence Planning in Finland 1944–1966*, Edita Prima Oy, Helsinki, 2007, s. 11–12. Koskimies (2010), s. 38–40.

⁴⁴ PE:n n:o 80/Op.1/11 b/OT/sal/13.6.1952, T 26862/F 3–F 4 OTsal, KA. PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA.

⁴⁵ Visuri, Pekka: *Totalisesta sodasta kriisinhallintaan*, Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu, 1989, s. 181–183.

⁴⁶ Koskimies (2010), s. 41–42 ja s.178.

Puolustusvoimien ylimmän johdon presidentille osoittamassa muistiossa vuonna 1949 todettiin, että YYA-sopimuksen myötä Pariisin rauhansopimuksen rajoitteista sotilasvahvuudelle ei tarvitse välittää operatiivisessa suunnittelussa. YYA-sopimuksen perusteella PV:lla olisi oikeus ja velvollisuus suunnitella huomattavasti suurempien asevoimien käyttöön varautumista.⁴⁷

Moskovassa solmittuun välirauhansopimukseen sisältyi Porkkalan alueen luovutus Neuvostoliiton tukikohdaksi 50 vuodeksi. Sijainti vain 30 kilometrin päässä pääkaupungista asetti Helsingin puolustukselle todellisen haasteen.⁴⁸ 3. Divisioonan operatiivisen suunnittelun kannalta Porkkalan tukikohta tarkoitti eteläisen radan kautta kulkevan tukikohdan kuljetusten suojaamiseen varautumista alueellaan. Tarve poistui vuonna 1956, kun Neuvostoliitto luovutti Porkkalan takaisin Suomelle YYA-sopimuksen jatkamista vastaan.⁴⁹ Porkkalan takaisin saamisella oli vaikutusta aiemmin laadittujen operatiivisen suunnitelmien tarkastamiseen ja uusimiseen muuttuneen tilanteen myötä, jolloin myös ”Valpuri”-käskyyn liittyvä suunnittelu-kierros sai alkunsa. ”Valpuri”-käskyyn perustuva operatiivinen suunnittelu oli PV:n johdon näkökulmasta poliittisessa mielessä vapautuneempaa.⁵⁰

YYA-sopimuksen myötä Suomi ajautui läntisen liittouman näkökulmasta yhä enemmän NL:n vaikutuspiiriin. Tosin sopimus ei ollut aivan yhtä epäedullinen sotilaallinen liittosopimus kuin itäisen Euroopan tulevilla Varsovan liiton mailla. YYA-sopimukseen sisältyi yhteinen konsultointi uhkan ilmetessä ennen varsinaisia toimenpiteitä, kuten esimerkiksi NL:n joukkojen ryhmittämistä Suomen alueella. NL:lla olisi luultavasti ollut mahdollisuus konsultoinnin varjolla vaatia tarkasteltavaksi laadittuja operatiivisia suunnitelmia vakuuttuakseen Suomen kyvystä torjua hyökkäys yksin.⁵¹ NL esitti Suomelle YYA-sopimukseen liittyvää konsultaatioita vuonna 1961 ns. noottikriisinä tunnetussa ulkopoliittisessa tapahtumasarjassa. Vaikka konsultaatioihin ei koskaan ryhdytty, Suomessa tehtiin noottikriisin perusteella johtopäätös siitä, kuinka tärkeää on sotilaallisella valmiudella luoda uskottava oman alueen puolustuskyky vallitsevassa suurvaltojen vastakkainasettelun tilanteessa.⁵²

⁴⁷ Koskimies (2010), s. 165–166.

⁴⁸ Tynkkynen – Jouko (2007), s. 10–11.

⁴⁹ PE:n n:o 143/Optsto/OT/11 b sal/22.9.1956, T 28355/F3 OTsal, KA.

⁵⁰ Suomen puolustusvoimat 1944–1974, s. 451–452.

⁵¹ Koskimies (2010), s. 28, s. 50–52 ja s.178.

⁵² Visuri (1989), s. 202–207.

2.3 Suomen puolustuspolitiikan vaikutukset

Tutkittava aikakausi, 1945–1966, voidaan Visurin tekemän tutkimuksen perusteella jakaa Suomen maanpuolustuksen kehityksessä kahteen eri aikakauteen. Ensimmäinen aikakausi oli rauhan ajan järjestelyjen vakiinnuttamista vuosien 1945–1955 välisenä aikana. Toinen aika-kausi oli totaalisen maanpuolustuksen eli myöhemmältä nimeltään kokonaismaanpuolustuksen kehittämisen aikaa vuosien 1956–1965 välillä. Suomen puolustusperiaate oli 1950-luvulla vielä toisen maailmansodan kokemuksiin perustuvaa. Tutkittavalla aikakaudella tehtiin perustavaa suunnittelutyötä alueellisen puolustuksen doktriinin eteen, jota alettiin varsinaisesti toteuttaa 1960-luvun puolivälin uudistusten jälkeen. Vuosien 1945–1949 välisenä aikana työskennellyt parlamentaarinen sotilaallinen komitea, nimeltään puolustusrevisio, teki esityksiä valtakunnan poliittiselle johdolle maanpuolustuksen toteuttamisesta. Vuodesta 1957 lähtien puolustuspolitiikan ylimpänä neuvoa-antavana elimenä toimi puolustusneuvosto.⁵³

Puolustusrevisio määritteli vuonna 1949 jättämässä mietinnössään, että Puolustusvoimien tehtävänä oli luoda sotilaalliset edellytykset puolueettomuuden säilyttämiseksi ja Suomen pitämiseksi sodan ulkopuolella. Lisäksi mietinnössä ilmaistiin aikaan sopivalla tavalla, että YYA-sopimus poisti mahdollisuuden NL:n hyökkäykseltä Suomeen. Puolustusrevisiion näkemyksenä oli, että lännen hyökkäyksen uhkan vuoksi rauhan aikana oli tehtävä riittävät valmistelut, jotka takaisivat riittävän nopean ja varman liikekannallepanon. Kuitenkin sekä presidentti Paasikivi että PE:n operatiivinen osasto olivat toisistaan tietämään tulleet samaan tulokseen tilanteen arvioinneissaan – NL:n hyökkäykseenkin oli syytä varautua.⁵⁴

Keskeinen lainsäädännöllinen uudistus puolustusjärjestelmän kannalta oli vuoden 1952 Puolustusvoimien organisaatiouudistus, joka oli osittainen onnistuminen puolustusrevisiion tavoitteesta organisoida rauhan ajan toiminta alueellisen puolustuksen periaatteen mukaiseksi. Rauhan ajan divisioonista tuli uudistuksen myötä maanpuolustusalueita, jotka vastasivat alueensa puolustuksen valmisteluista ja toteutuksesta.⁵⁵

Poliittisilla perusteilla määritettävät puolustusperiaatteet jalkautetaan tehtävinä Puolustusvoimille. Pääesikunnan operatiivisissa käskyissä ”*Polttoainehankinta*” ja ”*Valpuri*” on kirjattu nämä tehtävät, joiden pohjalta operatiivista suunnittelua aikanaan toteutettiin. Viisi vuotta myöhemmin annetussa ”*Valpuri*”-käskyssä olivat tehtävät pysyneet samoina.

⁵³ Visuri (1989), s. 170, s. 177, s. 195 ja s.225–226.

⁵⁴ Suomen puolustusvoimat 1944–1974, s. 436.

⁵⁵ Sama, s. 255–256.

Seuraavassa on ote Puolustusvoimien tehtävistä ”*Polttoainehankinta*”-käskystä:

”Valtakunnan ja sen laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustamiseksi sekä Suomea velvoittavien kansainvälisten sopimusten täyttämiseksi Puolustusvoimain tehtävänä on:

- *sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen,*
- *valtakunnan puolueettomuuden ja koskemattomuuden suojaaminen sekä*
- *maatamme tai maamme alueen kautta Neuvostoliittoa vastaan kohdistuvien hyökkäysten torjuminen.*”⁵⁶

Kenttäohjesääntö yleinen vuodelta 1958 ei mainitse Puolustusvoimien tehtävissä mitään NL:sta, vaan siinä mainitaan yleisemmin tehtäviin kuuluvan ”*sotatoimien suorittamisen*”. Kaksi muuta tehtävää on kyllä mainittu lähes samoin. Lisäksi yhtenä tehtävänä on mainittu ”*puolustusvoimain liikekannallepano ja keskitykset sekä niiden suojaaminen*”.⁵⁷ ”*Vain virkakäyttöön*” -luokitellussa kenttäohjesäännössä ei ole haluttu tuoda esille salaiseksi luokitellun asiakirjan tehtäviä aivan samanlaisena niiden yleisluontoisuudesta huolimatta.

Puolustusvoimien materiaallinen tilanne oli hyvä heti sotien jälkeen aseiden ja ampumatarvikkeiden osalta. Tosin reserveille varattu materiaali oli keskusvarastoissa, jolloin liikekannallepanossa niiden jakamiseen arvioitiin kuluvan kuukausia. Materiaalinen puolustuskyky lähti sotien jälkeisen vähäisen panostuksen vuoksi heikkenemään.

Puolustusvoimien johto yritti useaan otteeseen saada poliittiset päättäjät ymmärtämään puolustukseen tarvittavan kipeästi taloudellista panostusta. Poliittinen johto suhtautui asiaan nihkeästi osittain sotakorvauksista ja jälleenrakentamisesta johtuvien niukkojen resurssien vuoksi sekä osittain herkän sisäpoliittisen tilanteen takia. Epävarmaa poliittiselle johdolle oli se miten NL tulisi suhtautumaan puolustuksen kohentamiseen. Vuonna 1954 hallitustasolla koettiin puolustuskyvyn parantamisen vaativan kiireellisiä toimia. Seuraavan vuoden budjettiin päätettiin lopulta perushankimäärärahasta puolustuksen kehittämiseksi. Samoin alettiin luoda edellytyksiä reservien nopeaan ja tehokkaaseen perustamiseen.⁵⁸

⁵⁶ PE:n n:o 80/Op.1/11 b/OT/sal/13.6.1952, T 26862/F 3–F 4 OTsal, KA. PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA.

⁵⁷ *KO yl 1958*, s. 216.

⁵⁸ Koskimies (2010), s. 30–31 ja s. 166–173. Visuri (1989), s. 187–188.

Puolustusvoimien tehtävien toteuttamista varten laadituissa sodan ajan joukkojen kokoonpanoissa tuli ottaa huomioon Pariisin rauhansopimuksen rajoitteiden ja YYA-sopimuksen velvoitteiden lisäksi kansalliset resurssit. Eri kokoonpanot nimettiin niiden käyttötarkoituksen perusteella.

Pääosin varusmiehistä koostuvan rauhan ajan kokoonpanon joukkoja suunniteltiin käytettävän ”sisäistä luonnetta olevien tehtävien suorittamiseen”. Ra-kokoonpanolla toteutettavat yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisen tehtävät liittyivät käytännössä sotilaallisten ja yhteiskunnallisesti tärkeiden kohteiden suojaamiseen sekä virka-apuun poliisille ja rajavartiolaitokselle. Ensimmäinen sisäisen järjestyksen turvaamisen tehtäviin liittyvä käsky annettiin 3.D:ssa vuonna 1949 ja sen jälkeen uudelta nimeltään sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidon käskyjä päivitettiin 1950-luvulla useaan otteeseen.⁵⁹

Mikäli tarve vaatisi lisää joukkoja sisäistä luonnetta olevien tehtävien toteuttamiseen tai joukkoja Suomen puolueettomuuden suojaamiseksi, olisi Puolustusvoimissa voitu siirtyä t-kokoonpanoon eli täydennyskokoonpanoon. Tällöin suunniteltiin muodostettavan Pariisin rauhansopimuksen sallima enimmäismäärä joukkoja kutsumalla nuorimpien ikäluokkien reserviläisiä takaisin palvelukseen ja lomauttamalla alle kaksi kuukautta palvelleet varusmiehet. Rauhan ajan vahvuus oli käytännössä pari tuhatta sotilasta pienempi kuin rauhansopimuksen määrittämä yläraja 41 900, joten pelivaraa oli hieman. T-joukkokokoonpanoa kehitettiin edelleen vuonna 1955, jolloin tavoitteena oli mahdollisimman suuren toimintavalmiuden saavuttaminen. T-kokoonpanossa valmistauduttiin myös aloittamaan sodan uhatessa puolustautuminen eli kyseessä olisi ollut rajoitettuihin sotatoimiin kykenevä nopean toiminnan joukko.⁶⁰ T-kokoonpanossa toteutettaviin tehtäviin liittyen laadittiin 3.D:ssa ensimmäiset suunnitelmat ja operatiivinen käsky n:o 1 vuonna 1950.⁶¹

Vuonna 1956 PE antoi operatiivisen käskyn 11, peitenimeltään ”Puva” eli puolueettomuusvartiointi, joka liittyi puolueettomuuden suojaamiseen. 3.D:n suunnitelmissa em. käskyyn perustuen sisältyi maa- ja merirajan valvontaa sekä vartiointin tehostamista.⁶²

⁵⁹ 3.DE:n n:o 6/III/11 a sal/30.4.1949, T 20218/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 244/ III/OT/11 a sal/30.11.1950, T 28356/F1-2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 238/Järjsto/OT/11 sal/16.10.1953, T 28356/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 187/Optsto/OT/11 sal/10.7.1955, T 28355/F2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 89/Optsto/OT/11 sal/10.12.1957, T 28355/F4 OTsal, KA.

⁶⁰ PE:n n:o 80/Op.1/11 b/OT/sal/13.6.1952, T 26862/F3-F4 OTsal, KA. Koskimies (2010), s. 38 ja s. 133–134.
⁶¹ 3.DE:n n:o 70/III/11 a sal/23.2.1950, T 28356/F1-2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 160/III/OT 11 a sal/15.8.1950, T 28356/F1-2 OTsal, KA.

⁶² PE:n n:o 188/Optsto/OT 11 b sal/12.12.1956, T 26862/D2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 60/Optsto/OT/11 a sal 5.9.1957, T 28355/F4 OTsal, KA.

Puolueettomuusvartiointia varten varauduttiin perustamaan joukkoja kahdesta nuorimmasta reservin ikäluokasta. Tähän kokoonpanoon kuuluvista joukoista käytettiin 3.DE:ssä peitenimistystä ”*Kailu*”-joukot eli kahden ikäluokan joukot.⁶³ ”*Valpuri*”-käskyssä on myös maininta puolueettomuusvartiointijoukkojen perustamisesta liittyen pitkittyneeseen puolueettomuuden suojaamisen tarpeeseen.⁶⁴

Suomeen kohdistuvan hyökkäyksen torjumiseksi varauduttiin perustamaan Pariisin rauhansopimusta huomattavasti vahvempia joukkoja. Mikäli maan hallitus olisi katsonut rauhansopimuksen sotilaalliset rajoitukset kumoutuneeksi, olisi voitu perustaa presidentin määräämässä ja valtioneuvoston hyväksymässä osittaisessa tai täydellisessä liikekannallepanossa joukkoja suojakokoonpanoon sekä täydelliseen sodan ajan kokoonpanoon. Näistä käytettiin lyhenteitä su- ja tsa-kokoonpanot. ”*Polttoainehankinta*”-käskyssä su-kokoonpanon mainittiin olevan maavoimien osalta vahvuudeltaan noin puolet tsa-kokoonpanon 500 000 hengestä. Su-joukkojen vahvuus määräytyi käytännössä riittävän nopeasti käyttöön saatavan sotavarustuksen perusteella. ”*Valpuri*”-käskyssä su-kokoonpano oli muutettu nimeltään s-joukoksi, joka tarkoitti suojajoukkoja. Näiden suojajoukkojen tehtävänä oli päävoimien liikekannallepanon, keskitysten ja ryhmittymisen suojaaminen sekä vihollisen hyökkäyssuuntien selvittäminen.⁶⁵

2.4 Havainnot salaamisen kulttuurista

Puolustusvalmisteluihin liittyvien asioiden salaamiseen suhtauduttiin erityisen vakavasti sisä- ja turvallisuuspoliittisesti herkällä aikakaudella. Tämän alaluvun tarkoituksena onkin tuoda esille salaamiseen liittyviä keskeisiä periaatteita tutkittavalta aikakaudelta.

Avaan salaamisen kulttuuria salaisten asiakirjojen käsittelyyn liittyvän ohjeistuksen keskeisten kohtien avulla ja muutamilla arkistolähteiden esimerkeillä. Salaamisen periaatteiden ymmärtäminen mahdollistaa salaisten asiakirjojen sisällön tulkinnan. Tässä alaluvussa selvitetään myös miten operatiivisen suunnittelun tiedot pyrittiin pitämään mahdollisimman pienen suunnittelijajoukon tietoisuudessa haitallisen tietovuodon välttämiseksi.

⁶³ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 455. 3.DE:n n:o 40/Järjsto/OT/10 b sal/28.1.1957, T 28356/F8 OTsal, KA.

⁶⁴ PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA.

⁶⁵ PE:n n:o 80/Op.1/11 b/OT/sal/13.6.1952, T 26862/F3-F4 OTsal, KA. PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA. *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 440, s. 443–445.

Puolustusvoimissa annettiin vuonna 1950 määräys erittäin salaisten, ”perustavanluonteisten”, OT-asiakirjojen⁶⁶ käsittelystä. Sitä täydennettiin vuonna 1954 havaittujen väärinkäytösten vuoksi sekä vuonna 1955 organisaationmuutoksen myötä. OT-asiakirjoja säilytettiin alkuun 3.DE:n koulutus- ja järjestelyosaston järjestelytoimistossa ja vuoden 1955 jälkeen operatiivisessa, järjestely- ja huoltotoimistossa. Avaimet kassakaappiin sai olla vain säilytyksestä vastaavaksi nimetyllä ja komentajalla.

OT-asiakirjoja oli säilytettävä erillään muista, myös salaisista, asiakirjoista. OT-asiakirjoja ei saanut viedä esikunnan ulkopuolelle käsittelyä varten. Kuittausta vastaan voitiin luovuttaa OT-asiakirjoja niille henkilöille, jotka tehtäviensä vuoksi niitä tarvitsivat. OT-asiakirjoista ei saanut ottaa otteita tai jäljennöksiä ilman esikuntapäällikön lupaa. OT-asiakirjojen perusteella alajohtoportaille annettaviin käskyihin ei saanut ohjeiden mukaan sisällyttää muuta kuin aivan välttämätön tieto tehtävän suorittamista varten. Alla ote ohjeistuksesta:

”Osittain toistaen jo aikaisemmin annetut määräykset ja osittain niitä muuttaen, määrätään 1.3.54 alkaen noudattamaan OT-asiakirjojen käsittelyssä seuraavaa:

- *puolustusvoimien täydentämistä, sodanajan kokoonpanoa sekä siihen liittyviä valmisteluja koskevia laajoja kokonaisuuksia tai perustavan luonteisia käskyjä ja suunnitelmia sisältävät asiakirjat,*
- *operatiiviset käskyt ja suunnitelmat, jotka sisältävät laajan kokonaisuuden,*
- *sa-määrävahvuudet ja LkpO:n osat sekä*
- *muut asiakirjat, joiden sisältö laajahkosti paljastaa operatiivisia tai sa-järjestelyjä koskevia suunnitelmia.*

Edellä mainittujen asiakokonaisuuksien yksityiskohtia koskevat asiakirjat sensijaan käsitellään tavallisina salaisina asiakirjoina, vaikkapa ne olisi laadittu jonkun OT-asiakirjan perusteella.”⁶⁷

Vuonna 1959 3.DE:n näkemys OT-salaisesta kirjeenvaihdosta oli se, että sen käyttö oli vuosien myötä vääristynyttä, jolloin OT-merkintä oli menettänyt merkityksen. 3.DE esitti laatimassaan muistiossa OT-salausmerkinnän poistamista ja salainen-merkinnän korostamista.

OT-kirjeenvaihdon tilalle tuli 1960-luvun alussa henkilösalainen kirjeenvaihto.⁶⁸

⁶⁶ Operatiiviseen suunnitteluun liittyvät asiakirjat olivat OT-salaisia tai salaisia. Salaisimmat asiakirjat merkittiin lyhenteellä OT-salainen, eli operatiivinen ja toimintavalmiusasiakirja.

⁶⁷ PE:n n:o 19/Lkptsto/OT 10 g sal/28.1.1954, T 28355/F1 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 4/Järjtsto/OT/10 sal/13.2.1954, T 28356/F5 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 127/Järjtsto/OT/10 sal/10.5.1955, T 28355/F1 OTsal, KA.

⁶⁸ 3.DE:n n:o 71/Järjtsto/OT/10 sal/16.4.1955, T 28355/F1 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 161/Järjtsto/10 b 3 sal/25.5.1959, T 28333/F14 sal, KA. 3.DE:n n:o 46/Järjtsto/10 a sal/20.1.1961, T 28333/F16 sal, KA.

Operatiivisen suunnittelun ja liikekannallepanovalmistelujen uudelleen alkamisen jälkeen 3.D:n esikuntaan oli kantautunut huhuja vuonna 1949, että Mikkelissä oli päässyt siviilien tietoon, jopa itse maaherran tietoisuuteen, huhuja t-kokoonpanosta ja liikekannallepanovalmisteluista. Palvelussalaisuuksien säilymisestä oltiin 3.D:n esikunnassa hyvin huolissaan. Jalkaväkirykmentti 7:n komentajalta vaadittiin selvitystä tietojen vuotajista.⁶⁹

Liikekannallepanon ja puolustusvalmisteluihin liittyvään salaamiseen oli annettu ohjeistus vuonna 1950. Vuonna 1952 nähtiin tarpeelliseksi korostaa esille tulleiden rikkomusten vuoksi salaamiseen tärkeyttä puolustusvalmisteluun liittyvissä asioissa. 3.DE laati PE:n asiakirjan pohjalta oman muistutuksen alaisilleen joukko-osastoille. Alla oleva lainaus ko. asiakirjasta kertoo hyvin ajan salaamisen kulttuurista ja se tulee pitää mielessä analysoitaessa esimerkiksi sotapelien harjoitustilanteita.

”Jouduttaessa käsittelemään puolustusvoimain valmistelu- ja järjestelykysymyksiä on erityisesti huolehdittava siitä, että missään tapauksessa ei paljasteta edes a.o. seikkojen kanssa tekemiin joutuville henkilöille enempää kuin heidän tehtävänsä tehokkaalle suorittamiselle on välttämätöntä. Suurinta huolellisuutta salaamisen suhteen on noudatettava mm. puhuttaessa puolustusvoimain eri kokoonpanoista, vastuualueista ja tehtävistä. Salaaminen on ulotettava tehokkaana myös kaikkiin koulutustilaisuuksiin, joissa ei saa paljastaa esillä olevan asiain todellisuus pohjaa, vaan tulee alleviivata joukon laadun, määrän ja tehtävien mielivaltaista valintaa vain k.o. tilaisuutta varten.”⁷⁰

Vuonna 1957 3.DE:n laatima puolueettomuusvartiointiin liittyvä laaja käsky osoittaa hyvin ne periaatteet, miten operatiiviseen suunnitteluun liittyviä salaisia asiakirjoja käsiteltiin. Käskyn liitteenä olevaa koko maanpuolustusalueen kattava peitepiirros oli vain 3.DE:n ja PE:n jakeluversioissa. Alajohtoportaiden komentajille jaettiin omaa aluettaan koskevat otteet piirrokselta. Käskyjä joukko-osastoissa, sotilaslääneissä ja rajavartiostoissa saivat käsitellä vain komentaja, ye-upseeri ja huoltopäällikkö. Käskyt piti palauttaa takaisin 3.DE:lle säilytettäväksi. Alajohtoportaiden tekemät käskyyn liittyvät suunnitelmat käsiteltiin helmikuussa 1958 joukko-osastojen ja sotilasläänien komentajien opetustilaisuudessa. Alajohtoportaiden tekemistä suunnitelmista ei saanut jakaa mitään osiakaan alaspäin.⁷¹

⁶⁹ 3.DE:n n:o 35/III/10 b sal/30.2.1950, T 20218/F5 OTsal, KA.

⁷⁰ 3.DE:n n:o 71/III/OT/10 b/19.5.1952, T 28356/F3 OTsal, KA.

⁷¹ 3.DE:n n:o 70/Optsto/OT/11 a sal/5.9.1957, T 28355/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 71/Optsto/OT/11 a sal/5.9.1957, T 28355/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 72/Optsto/OT/11 a sal/5.9.1957, T 28355/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 15/Optsto/5 sal/12.2.1958, T 28334/F6 sal, KA. 3.DE:n n:o 33/Optsto/OT/11a 1 sal/4.3.1958, T 28355/F5 OTsal, KA.

Valtakunnan puolustamiseen liittyviä suunnitelmia ja käskyjä ei säilytetty muualla kuin 3.DE:ssa. Tästä periaatteesta hyvänä esimerkkinä on ”*Valpuri*”-käskyyn liittyen laaditut joukkojen taistelukäskyt, jotka oli säilytettävä vain divisioonan esikunnassa ja PE:ssa. Taistelukäskyistä annettavista tiedoista alajohtoportaiden komentajille PE käski erikseen.⁷² Periaatteena oli myös se, että vanhentuneet käskyt piti palauttaa ylempään esikuntaan.⁷³

Vuonna 1961 PE julkaisi ”*Piirteitä suurvallan taktiikasta*” -monisteen, joka käsittelee armeijan, armeijakunnan ja moottoroidun jalkaväkidivisioonan taktiikkaa. Lähetteessä olevan ohjeistuksen mukaan monistetta tuli säilyttää 3.DE:n esikuntapäällikön kassakaapissa ja sitä saisi lainata joukko-osastojen komentajille vain henkilökohtaista käyttöä varten.⁷⁴ Monisteen jakelu vain divisioona- ja puolustushaaratason esikuntiin osoittaa kuinka 1960-luvun alussa suhtauduttiin vastustajan käsittelyyn, vaikka monisteessa ei nimetä mitään valtiota. Sisällöltään vastaavanlaista monistetta käytetään nykyaikana taktiikan opetuksessa harjoitusvastustajan organisaatiosta varusmiesjohtajien koulutuksessa.

Operatiivisen suunnittelun asiakirjoissa oli kirjoitettuna vain lännen hyökkäyksen vaihtoehdot uhka-arvioissa. Mitään NL:n hyökkäykseen liittyvää ei kirjallisena löydy asiakirjoista, sillä YYA:n aikakaudella sellaista ei voinut olla virallisesti olemassa edes salaisissa operatiivisissa suunnitelmissa. Suunnittelua toki NL:n varalta toteutettiin.⁷⁵ Arkistolähteiden perusteella tämä NL:n käsittelytapaan liittyvä salaamisen linja säilyi 3.D:n operatiivisessa suunnittelussa järjestelmällisesti koko tutkimuksen kattavan jakson.

Asiakirjoissa valmiuteen liittyvistä asioista käytettiin järjestelmällisesti peitenimiä asioiden todellisen luonteen salaamiseksi. Toimintavalmiuskoulutus (tvk) oli nimitys liikekannallepanoon ja valmiuden kohottamiseen liittyvistä asioista, jossa sanan koulutus tarkoituksena oli johtaa harhaan. Harjoitusperustamistehtävät-käsitteessä harjoitus-sanat tarkoituksena oli peittää asian todellinen luonne, koska kyseessä oli todelliset joukkojen perustamistehtävät.⁷⁶

Aluejärjestön järjestämiä liikekannallepano-organisaatioon sijoitettujen reservin upseerien kertausharjoituksia kutsuttiin peitenimillä ”*yleinen kotiseutupalvelun kertausharjoitus*” ja ”*käytännöllinen esikuntapalvelu*”.⁷⁷

⁷² PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/ 17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA.

⁷³ Esimerkiksi 3.DE:n n:o 80/Optsto/OT/11 a sal/11.10.1958, T 28355/F5 OTsal, KA.

⁷⁴ PE:n n:o 80/Koultsto/5 a sal/27.6.1961, T 28334/F9 sal, KA.

⁷⁵ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 454–457 ja s. 460–461.

⁷⁶ Esimerkiksi PE:n n:o 172/Lkptsto/OT 10 f sal/17.4.1961, T 28333/F16 sal, KA.

⁷⁷ 3.DE:n n:o 350/Järtsto/5 sal/17.9.1962, T 28333/F17 sal, KA.

Edellä mainittuja peitenimiä käytettiin todennäköisesti sen vuoksi, ettei toiminta vaikuttaisi niin suoranaisesti YYA:n hengen vastaiselta, mikäli asiakirjat olisi syystä tai toisesta päätyneet NL:n tai suomalaisten kommunistien käsiin. Kysehän olisi tuolloin ollut vain harjoittelusta ja koulutuksesta.

Operatiivisen suunnittelun kokonaisuus oli käytännössä 3.D:n ylimmän johdon tietoisuudessa. ja operatiivista suunnittelua toteutettiin pelkästään 3.D:n esikunnan toimesta 1960-luvun alkupuolelle asti. Siitä on todisteena seuraava ote PE:n operatiivisen osaston päällikölle osoitetusta esityksestä vuodelta 1961, joka selvittää osaltaan suunnittelun salaamisen periaatteita.

”SSMA:n operatiivisten valmistelujen tehostamiseksi on tarkoituksenmukaista ulottaa valmistelutyöt myös maanpuolustusalueen esikunnan ulkopuolelle. Tällöin tulee kysymykseen lähinnä SSA:n aselajisuunnitelmien valmistelu ja täydentäminen, joukkojen keskittämisen sekä SSA:lle Valpuri-käskyn mukaisten taistelu- ja valvontatehtävien yksityiskohtainen suunnittelu. Koska SSA:lla ei ole käytettävissään sotatoimiyhtymien esikuntia, on valmistelu ja suunnittelutyö ulotettava perusyhtymäportaalle komentajille, joille annetaan osatehtäviä paljastamatta laajempia kokonaisuuksia. Valmistelutyöt on tarkoitus ulottaa vain niiden yhtymien osalle, joilla on selvä taistelu-, valvonta- tms tehtävä.”

Esityksessä suunnitteluun haluttiin mukaan rajaprikaatien komentajat rajavartiostoista.

30. Prikaatin komentaja, jonka esitettiin olevan pysyvästi Kymen jääkäripataljoonan komentaja, haluttiin toteuttamaan prikaatin joukkojen yksityiskohtaista suunnittelua rannikkoalueella. Rannikkoalueen puolustuksen suunnitteluun haluttiin myös Rannikkotykistörykmentti 3:n komentaja Kotkan rannikkopatteristosta. Aselajikomentajista suunnitteluun tarvittiin pioneerikomentaja sekä Salpausselän ilmatorjuntapatteriston komentaja. Sotilaslääneistä haluttiin komentajat mukaan keskityskuljetusten ja selustan puolustuksen suunnittelua varten.⁷⁸

Pääesikunta hyväksyi esityksen ja sodan ajan tehtäviin perehdyttäminen uusien suunnittelijoiden osalta voitiin aloittaa kutsumalla henkilöt Kouvolaan.⁷⁹

Myöhemmin loppuvuodesta 1961 PE:n operatiiviselle osastolle lähetetyssä asiakirjassa nimettiin operatiiviseen suunnittelutyöhön osallistuvat esikunnan ulkopuoliset. Esityksen listalla on 19 upseerin nimi.

⁷⁸ 3.DE:n n:o 81/Optsto/11 b sal/1.3.1961, T 28334/F9 sal, KA. 3.DE:n n:o 104/Optsto/11 b sal/11.3.1961, T 28334/F9 sal, KA. 3.DE:n n:o 105/Optsto/11 b sal/11.3.1961, T 28334/F9 sal, KA.

⁷⁹ Esimerkkeinä 3.DE:n n:o 137/Optsto/11 b sal/10.4.1961, T 28334/F9 sal, KA ja 3.DE:n n:o 206/Optsto/11 b sal/14.7.1961, T 28334/F9 sal, KA.

Uusien suunnittelijoiden perehdyttämisen johtaisi 3.D:n komentaja antaen kullekin rajoitettuja suunnittelun osatehtäviä. Tehtävien kokoamistyö tapahtuisi vain divisioonan esikunnassa. Lisäksi asiakirjassa todetaan, että aluejärjestöstä sotilasläänien komentajien ja esikuntapäälliköiden lisäksi osallistuvat sotilaspiirien päälliköt ja järjestelytoimistojen päälliköt oman alueensa puolustuksen suunnitteluun. Vuonna 1962 haluttiin laajentaa huollon suunnittelijoiden piiriä myös aluejärjestön esikuntiin, jolloin tarkoituksena oli laatia sotilaspiirien perustamisvaiheen jälkeiset huoltosuunnitelmat.⁸⁰

Suunnittelijoiden piiri siis laajeni muutamalla kymmenellä upseerilla. Itäisen Suomen puolustuksen kokonaisuus oli silti vain muutaman upseerin tiedossa. Suunnittelun painopistettä voidaan arvioida edellä kuvatun esityksen perusteella. Kiireellistä oli laatia yksityiskohtaisempia suunnitelmia itärajalla ja rannikolla sekä pioneeritoiminnan, ilmatorjunnan ja joukkojen keskittämisen osalta. Esityksen perusteella voidaan myös todeta, että 3.DE:n alaisten esikuntien arkistoista ei voi löytyä mitään operatiiviseen suunnitteluun liittyvää ”*Polttoainehankinta*”- ja ”*Valpuri*”-käskyn osalta. Samoin havaitaan 3.DE:n ja rajavartiostojen yhteistyön puuttuneen puolustussuunnitelmien osalta ennen vuotta 1961. Alajohtoportaiden komentajia ja upseereita oli käytetty aiemmin ilmeisesti vain operatiivisessa maastontiedustelussa ja tietolähteinä 3.DE:n esikunnan suunnittelun tueksi.

Ajan poliittisen toimintaympäristön edellyttämän operatiivisen suunnittelun salaamisen toteutustavan vuoksi puolustussuunnittelu oli varovaista ja sen vuoksi suunnitteluresurseja ei käytetty tehokkaimmalla mahdollisella tavalla. Se näkyy arkistoitujen operatiivisten suunnitelmien suhteellisen vähäisenä määränä ja yksityiskohtaisten suunnitelmien puuttumisena. Tutkimuksen kannalta on oleellista tietää, että laaditut 3.D:n operatiiviset suunnitelmat löytyvät vain 3. DE:n järjestely- ja operatiivisen toimistojen muodostamista arkistoista.

⁸⁰ 3.DE:n n:o 315/Optsto/11 b sal/29.11.1961, T 28334/F9 sal, KA. 3.DE:n n:o 100/Optsto/11 a sal/2.3.1962, T 28334/F10 sal, KA.

3 SOTILASMAANTIETEELLINEN TARKASTELU

Sotilasmaantieteeseen kuuluu sotilaallisen toiminnan kannalta merkitsevät olosuhteet, maasto, väestö ja infrastruktuuri⁸¹. Tässä alaluvussa kuvaillaan Sisä-Suomen maastollisia erityispiirteitä, jotka liittyvät maastonmuotoihin, vesistöön, liikenneyhteyksiin, sotilaskohteisiin sekä yhteiskunnan tärkeisiin suojattaviin kohteisiin. Alueen maaston sotilaallinen merkitys pitää ymmärtää, jotta operatiivisia suunnitelmia voi riittävällä tasolla analysoida. Tutkimuksen kannalta oli tarpeen selvittää: **Mitkä olivat NL:n hyökkäyksen torjumisen kannalta sotilaallisesti tärkeitä alueita Itä-Suomessa?** Alaluvussa 3.5 luetellaan karttoihin sitoen analyysin perusteella löydettyt tärkeät alueet ja kuvaillaan niiden sotilaallinen merkitys. Tutkimuksen sotilasmaantieteellinen osuus perustuu kirjallisuus-, arkisto- ja internet-lähteiden sekä aikakauden karttojen analyysiin ja näiden lähteiden vertailuun. Sotilasmaantieteellinen analyysi oli pohjana myöhemmälle joukkojen perustamisen, keskittämisen ja joukoille suunniteltujen tehtävien tarkastelulle.

Sotilasmaantieteellisen tarkastelun jälkeen toteutetulla tutkimuksella loin ymmärryksen 3.D:n operatiivisen tiedustelun suunnittelusta ja toteutuksesta. 3.D:n operatiivisen tiedustelun tutkimuksella pyrin löytämään vastauksen kysymykseen: **Mitkä olivat operatiivisen tiedustelun mielenkiinnon kohteet?** Aikalaisten toiminta-alueeseen liittyvät tietotarpeet täydentävät sotilasmaantieteellisen tarkastelun kokonaisuutta. Kun vertasin näitä mielenkiinnon kohteita NL:n hyökkäyksen torjumisen kannalta sotilaallisesti tärkeisiin alueisiin, sain merkittävän tutkimustuloksen, joka on esitetty karttaan sitoen viimeisessä alaluvussa. Operatiivisen tiedustelun tutkimus perustuu arkistolähteiden analyysiin. Operatiivisen tiedustelun mielenkiinnon kohteiden analysointi tuki myöhemmässä vaiheessa operatiivisten suunnitelmien tutkimusta.

3.1 Sotilasmaantieteellisen tarkastelun perusteita

3. Divisioonan operatiiviseen vastuualueeseen kuului Itä- ja Keski-Suomi. 1950-luvun alun operatiivisessa suunnittelussa vastuualueesta käytettiin nimeä Sisä-Suomen vastuualue (SSV-alue), jonka aluejako tehtiin sotilasläänien ja sotilaspiirien aluejaon perusteella. SSV-alue oli alkuun vuonna 1951 laajimmillaan käsittäessä Hämeen, Kymen ja Savo-Karjalan sotilasläänien alueet sekä Suolahden sotilaspiirin.⁸²

⁸¹ *Toimintaympäristöanalyysiopas (TYMPO 2011)*, s. 8, s. 16 ja s. 20. (KÄYTTÖ RAJOITETTU, Suojaustaso IV, JulkL (621/1999) 24.1 §N 10 k)

⁸² *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 442–443.

Aluejakoja tarkennettiin jo vuonna 1952 ”*Polttoainehankinta*”-käskyn myötä, jolloin SSV-alueeseen kuului Kymen ja Savo-Karjalan sotilasläänien alueet sekä Kymen sotilasläänin liitetyn Jyväskylän sotilaspiirin ja Savo-Karjalan sotilasläänin liitetyn Suolahden sotilaspiirin alueet. Operatiivisen käskyn ”*Valpuri*” tullessa voimaan vuonna 1957, 3.D:n operatiivisen vastuualueen nimeksi tuli Sisä-Suomen maanpuolustusalue (SSMA).⁸³ Kuva Sisä-Suomen maanpuolustusalueen maantieteellisestä alueesta on liitteessä 1. SSMA käsitti Kymen, Mikkelin, Kuopion läänien alueen sekä itäisiä osia Hämeen ja Vaasan lääneistä. Operatiivinen aluejako ei siis ollut täysin yhtenevä siviilihallinnon aluejaon kanssa. Kuten liitteen 1 kuvasta voidaan todeta, aluejako noudattaa nykyistä maakunnallista aluejakoa. Vastuualue käsitti nykyisistä maakunnista Päijät-Hämeen, Kymenlaakson, Etelä-Karjalan, Etelä-Savon, Pohjois-Savon, Pohjois-Karjalan ja Keski-Suomen maakuntien alueet.

Kartoittaessani tutkittavalta aikakaudelta sotilasmaantiedettä käsitteleviä ohjesääntöjä tai niihin rinnastettavia kirjoja löysin yhden julkaisun, jossa aiheeseen liittyviä asioita käsitellään. *Upseerin käsikirja I osa* vuodelta 1950 oli tarkoitettu paikkaamaan sotien jälkeisen ajan upseerien jatkokoulutuksen puutteita. Käsikirja sisältää luvun yleistietoja, joka tarjoaa toimintaympäristötuntemukseen liittyviä tietoja muun muassa yhteiskuntarakenteesta, ilmasto- ja sääolosuhteista, sisävesiväylyistä ja maanteiden talviaurauksesta. Käsikirjassa ei kuitenkaan ole maastoon liittyvää tietoutta.⁸⁴ Yksityiskohtaisempaa tietoa maastosta tarjoaa Leo Sauramon Sotakorkeakoulun sotilasmaantieteen luentorunko, jota oli tarkoitettu käytettäväksi Ilmari Karhun *Suomen sotilasmaantiede* yleisteoksen ohella. Sauramon luentorungossa on kuvailtu mm. Suomen satamat maihinnousun näkökulmasta.⁸⁵

Sotilasmaantieteellisessä tarkastelussa on syytä huomioda kenraaliluutnantti Karl Adaridin teos vuodelta 1923: *Suomi sotänäyttämönä – sotilasmaantieteellinen yleiskatsaus*. Adaridin kirjoitusten vaikutukset itsenäisyyden alkuvuosina olivat poikkeuksellisen laajoja, sillä hänen tuotantaan käytettiin sotakoulujen oppimateriaaleina. Adaridi jakoi Suomen sotilaallisen toiminnan kannalta toisistaan poikkeaviin alueisiin. Näitä alueita olivat Karjalan kannas, Turun–Ahvenanmaan alue, Sisä-Suomen järviylänkö, Suomen eteläinen rantamaa, Pohjanlahden rantamaa ja Pohjois-Suomi.⁸⁶

⁸³ PE:n n:o 8, 80/Op.1/11 b/OT/sal/13.6.1952, T 26862/F 3–F 4 OTsal, KA.PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA.

⁸⁴ *Upseerin käsikirja 1950 I osa*, Tykistön kuvalaboratorio, Helsinki, 1950, Johdanto ja sisällysluettelo.

⁸⁵ Sauramo, Leo: Sotilasmaantieteen luentorunko, Sotakorkeakoulu, Helsinki 1949. Karhu, Ilmari: *Suomen sotilasmaantieto*, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1932.

⁸⁶ Adaridi, Karl: *Suomi sotänäyttämön – sotilasmaantieteellinen yleiskatsaus*, Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki, 1923, s. 49–52. Palokangas (2014), s. 89–96.

Edellä olevan jaon perusteella 3. Divisioonan vastuulla olevasta alueesta suurin osa kuului Sisä-Suomen järviylänköön ja itäisen Suomenlahden rannikon alue Suomen eteläiseen rantamaahan. Adaridin kirjassa merkittävä osa maastoon liittyvistä havainnoista kestää aikaa.

Nykyisin käytössä olevassa *Toimintaympäristöanalyysioppaassa* vastaavat sotilasmaantieteellisten suuralueiden määrät ja nimet ovat erilaiset, mutta jakoperusteet ovat lähes identtiset. Sisä-Suomen eli Järvi-Suomen alue poikkeaa jälkimmäisen nimen mukaisesti muista suuralueista vesistön runsauden vuoksi. Siellä missä ei ole vettä on metsää ja kumpuilevaa maastoa. Suomaastot muodostavat suuria kokonaisuuksia vain alueen pohjois- ja koillisosassa, josta löytyy myös korkeita vaaroja. Eteläinen rantamaa eli eteläinen rannikko on rajattu pohjoisesta ensimmäiseen Salpausselkään, jonka pohjoispuolella on Järvi-Suomi. Eteläisellä rantamaalla on runsaasti jokia, pieniä järviä, peltoa, paljon mäkiä ja myös runsaasti metsää. Kymijokilaakson alue on laajoihin peltoviljelyksiin sopivaa savitasankoa.⁸⁷

Helsingin itäpuolella rantamaan strateginen merkitys kasvoi rajan siirryttyä lännemmäksi Karjalan kannaksen menetyksen jälkeen, sillä rantamaan kautta johtaa idästä suorimmat ja hyvät liikenneyhteydet kohti pääkaupunkia. Jo talvisodan kynnyksellä oli ryhdytty parantamaan eteläisellä rantamaalla maaston estearvoa Saimaan–Kivijärven ja Suomenlahden välisellä alueella sekä Kymijoella linnoittamalla liikenneyhteydet poikittavia puolustuslinjoja useille tasoille. Linnoittamista jatkettiin vaiheittain vuoden 1944 syksyyn asti. Tällä alueella on Salpa-asemaksiksi kutsutun puolustuslinjan vahvimmin linnoitettu osuus Kivijärven ja Virolahden välillä. Kymijokeen nojaavaa läntisintä puolustuslinjaa kutsutaan Kymijokilinjaksi.⁸⁸

Maihinnousun tai puolustajan selustaan pyrkivän merikoukkauksen torjumiseksi on rannikon puolustusta varten rakennettu sotilaallista infrastruktuuria eri aikoina. Pääasiassa nämä olivat saarille rakennettuja rannikkotyökistön tuliasemia.⁸⁹ Kymijoen itäpuolella on maihinnousuun sopivia paikkoja esimerkiksi Virolahden rannoilla, Haminan lähellä ja Kotkan ympäristössä. Sisä-Suomen maanpuolustusalueella olevat Suomenlahden suuret satamat, joihin on myös rautatieyhteys, ovat Hamina, Kotka ja Loviisan Valko.⁹⁰

⁸⁷ *Toimintaympäristöanalyysiopas (TYMPO 2011)*, s. 20–22. (KÄYTTÖ RAJOITETTU, Suojaustaso IV, Julkl (621/1999) 24.1 §N 10 k)

⁸⁸ Arimo, Reino: *Suomen linnoittamisen historia 1918–1944*, Suomen Sotatieteellisen Seuran julkaisuja 12, Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset, Keuruu, 1981, s. 178–184, s. 207–219, s. 389–390.

⁸⁹ Sama, ,s. 58, s. 193, s. 317, s. 480.

⁹⁰ Adaridi (1923), s. 123–126. Sauramo, Sotilasmaantieteen luentorunko, s 3–4. Suomen kartta 1:2 000 000 vuodelta 1960, <https://www.doria.fi/handle/10024/78802>.

Sisä-Suomen järviolueilla liike kanavoituu kapeilla maakannaksilla ja silloilla. Niihin sitoen kyetään järjestämään puolustus kustannustehokkaimmin linnoitteiden määrän ja joukkojen tarpeen osalta. Itsestään selvää on, että hyökkääjän maajoukkojen on edetäkseen läpäistävä nämä liikkeen kanavoivat alueet.⁹¹ Ei liene yllättävää, että Itä-Suomessa liikettä kanavoivilla alueilla on Salpa-aseman linnoitteita. Näistä linnoitteista on lisää tietoa alaluvussa 3.4.

3.2 Liikenneyhteyksien tarkastelu

Tieverkostolla ja rautatieyhteyksillä on sotilaallinen merkitys joukkojen liikkeen ja huollon mahdollistajana. Myös sisävesien vesistöreiteillä voi olla sotilaallista merkitystä samoista syistä. Puolustajalle liikenneyhteyksillä on merkitystä joukkojen nopean keskittämisen ja ryhmitysmuutosten vuoksi. Hyökkääjän operatiivinen liike on sidottu tiestöön. Suomen auto-kanta 1950-luvulla ja 1960-luvun alkupuolella oli vielä vähäistä, joten tehokas suurten joukkojen liikuttaminen ja huoltaminen edellytti rautatiestöä. Huomioitavaa on se, että NL:n rautatieverkoston raideleveys on vastaava kuin Suomessa, joten Suomen rautatieverkosto olisi ollut myös Puna-armeijan hyödynnettävissä.⁹²

Sotilaallisesti merkittäviä liikenneyhteyksien paikkoja ovat yleensä risteysalueet, rautatieasemat, satamat sekä lentokentät. Risteysalueet ovat yleensä hyökkääjän tavoitealueita, koska ne mahdollistavat liikkeen suuntaamisen muutokset. Merkittävillä risteysalueilla on yleensä myös suurempia taajamia, jotka mahdollistavat sekä puolustajan että hyökkääjän huollollisen tukeutumisen.

Itä-Suomen sotilasmaantiedettä analysoidessani kartoitin vuosilta 1937–1940 peräisin olevien karttojen avulla Neuvostoliiton puolelta tulevan tiestön. Oletettavasti 1950- ja 60-luvuilla ennen sotia rakennetun suomalaisen tiestön runko on ollut rajavyöhykkeellä vielä olemassa, vaikka suurin osa näistä teistä eivät olleet liikennekäytössä rajanylityspaikkoina. Viipurin ja Sortavalan välillä on ollut runsas tiestö, jota olisi voinut hyödyntää hyökkäyksessä Suomeen. Sortavalan pohjoispuolella tieverkosto on harvaa ja rajan ylittäviä teitä enää kymmenkunta Nurmeksen tasalle saakka.⁹³

⁹¹ Adaridi (1923), s. 106–108. Arimo (1981), s. 212.

⁹² Tynkkynen – Jouko (2007), s. 21.

⁹³ Suomen kartta 1:2 000 000 vuodelta 1960 ja Suomen tiekarttoja vuosilta 1937–1940, <https://www.doria.fi/handle/10024/78802>.

Seuraavaksi kartoitin 1960-luvun kartoista keskeiset risteysalueet sekä liikettä kanavoivat alueet, jotka ovat kapeita kannaksia sekä siltoja tai lossipaikkoja. Tiestön tarkastelussa on käytetty myös Maanmittauslaitoksen Vanhat painetut kartat -aineistoa, josta löytyy digitaalisessa muodossa 1950–1970 luvun 1:20 000 peruskarttoja. Tarkemmat kartat mahdollistavat yksityiskohtaisemman maaston tarkastelun aikakauden tiestön osalta. Rautatieverkoston tarkasteluun käytin Suomen kulkuneuvojen karttoja vuosilta 1943 ja 1958 sekä Adaridin laatimaa selostusta Suomen rautateistä.⁹⁴

Siviili- ja sotilasilmailun lentokenttiä oli Lappeenrannassa, Jyväskylän lähellä Luonetjärvellä, Kuopion lähellä Rissalassa, Joensuussa, Utissa ja Mikkelissä. Ilmavoimien tukikohtien kenttiä olivat Luonetjärvi, Rissala ja Utti. Edellä mainittujen lentokenttien lisäksi alueella oli runsaasti sotien aikaan käytössä olleita lentokenttiä Kymissä Kotkan lähellä, Selänpää lähellä Kouvolaa, Vesivehmaalla Lahden lähellä, Naarajärvellä Pieksämen lähellä, Joroisissa, Puumalassa, Taipalsaarella ja Savitaipaleella. 3.D:n komentaja, kenraaliluutnantti Savonjousi, toi esille Yleisesikunnan päällikölle osoittamassaan asiakirjassa vuonna 1955, että muutamia vastuualueella olevia lentokenttiä on kunnostettu kestämään raskasta lentoliikennettä: ”*Ja sitä mukaa kuin alueella olevat lentokentät täyttävät nykyaikaisen lentokaluston asettamat vaatimukset, lisääntyvät niiden arvo tavoiteltavana hyökkäyskohteena*”.⁹⁵

Vesirikkaalla Sisä-Suomen alueella suurimmat vesistökokonaisuudet ovat Vuoksen vesistö ja Kymijoen vesistö. Suomen suurin vesistö on Vuoksen vesistö, joka sijaitsee pääosin Kymenlaakson, Etelä- ja Pohjois-Savon sekä Etelä- ja Pohjois-Karjalan maakuntien alueilla Itä-Suomessa. Vesistön pääjärvi on Suur-Saimaa. Aikakaudella Vuoksen vesistöstä käytettiin myös nimeä Saimaan vesistö. Vuoksen vesistöön kuuluvat lisäksi muun muassa, Kallavesi, Pielinen, joiden veden pinnan taso on Saimaata korkeammalla. Vesistö alkaa Pohjois-Savon ja Kainuun rajamailta ja laskee Saimaasta Vuoksea pitkin Laatokkaan. Vuoksen vesistön reitit ovat vesiteinä rahtiliikenteelle ja vesireittien korkeuseroja hyödynnetään vesivoimaloiden avulla sähköntuotannossa. Vuoksen vesistön vesiliikenne merelle kulkee Saimaan kanavaa pitkin Lappeenrannasta Viipuriin.⁹⁶

⁹⁴ 1950–1970 luvun 1:20 000 peruskarttoja, <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>. Suomen kulkuneuvojen kartat vuosilta 1943 ja 1958, <https://www.doria.fi/handle/10024/78802>. Adaridi (1923), s 36–38.

⁹⁵ Suomen kulkuneuvojen kartat vuodelta 1958, <https://www.doria.fi/handle/10024/78802>. *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 123. 3.DE:n n:o 156/Optsto/OT/13 sal/16.6.1955, T 28355/F2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 70/III/11 a sal/23.2.1950, T 28356/F1-2 OTsal, KA.

⁹⁶ Vuoksen vesistö, https://fi.wikipedia.org/wiki/Vuoksen_vesistö, 6.3.2016. Adaridi (1923), s. 20 ja s. 95–96.

Kymijoen vesistön pääjärvi on Päijänne ja muita suuria järviä ovat Keitele ja Puula. Päijänteeseen vesistö on myös Kymijoen vesistöstä käytetty nimi. Vesistön laskujoki, Kymijoki, virtaa Suomenlahteen. Vesistön alue on pääasiassa Kymenlaakson, Päijät-Hämeen ja Keski-Suomen maakuntien alueella. Vesistön reitit ulottuvat myös Etelä-Karjalan, Etelä-Savon ja Pohjois-Savon maakuntien alueelle. Leveä Kymijoki muodostaa luontaisen esteen, jolla on sotilaallinen merkitys edullisena puolustustasana idästä tulevan hyökkäyksen pysäyttämiseen ennen pääkaupunkiseutua.⁹⁷

Vuonna 1955 3. Divisioonan esikunta sai Merivoimien esikunnasta tutkielman, joka tarjosi tietoa joukkojen kuljetusmahdollisuuksista Saimaan ja Päijänteeseen vesistöissä. Tutkielman mukaan tärkeimpiä laivauspaikkoja Saimaan vesistössä ovat, Lappeenranta–Lauritsala, Imatra, Joutseno, Mikkeli, Savonlinna, Varkaus, Kuopio, Iisalmi ja Joensuu. Saimaan vesistön todetaan tarjoavan runsaasti reittejä. Eteläisiltä alueilta Kuopioon ja Iisalmelle sekä Pieliselle pitää mennä sulkuhanavien kautta. Päijänteellä satamia ovat Lahti, Jämsä ja Jyväskylä–Säynätsalo. Lahden ja Jyväskylän välillä on kuljettava Vääksyn kanavan kautta. Keiteleen ja Päijänteeseen välillä ei vielä tuolloin ollut liikennöitävää reittiä. Tutkielmassa on kartoitettu myös joukkojen sisävesikuljetukseen hyödynnettävissä oleva aluskalusto. Yleisesti niistä todetaan, että alukset eivät ole sotilaskuljetuksiin hyvin soveltuvia. Tutkielma sisältää perustavanlaatuisia ohjeistusta vesikuljetuksen järjestelyihin. Laituripaikkojen määrät eri satamissa on arvioitu ja sataman vetoisuuden perusteella on arvioitu yhden prikaatin laivaukseen tarvittavien kuljetuserien määrä ja lastaukseen kuluva aika.⁹⁸

3.3 Sotilaskohteet

Itä-Suomessa oli useita varuskuntia, varikoita sekä esikuntia, joiden nimet vaihtelivat tiuhaan sodan jälkeisten kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Jatkosodan aikaiset joukot olivat perustajajoukkoja rauhan ajan organisaation joukko-osastoille, esikunnille ja laitoksille. Siirtyessään sijoituspaikkakunnilleen ne saivat myös uudet nimet. Tämän jälkeen joukko-osastojen nimet vaihtuivat kahteen kertaan. Ensimmäinen nimien muutos liittyi Puolustusvoimien organisaatiouudistukseen vuonna 1952 ja toinen nimen vaihto vuonna 1957 liittyi nimien muuttamiseen sijainti- ja rekrytointialueen mukaan. Liitteestä 2 ilmenee varuskunta-paikkakunnittain joukko-osastojen nimet eri aikoina.

⁹⁷ Kymijoen vesistö, https://fi.wikipedia.org/wiki/Kymijoen_vesistö, 6.3.2016. Adaridi (1923), s. 20, s. 95–97 ja s. 116–120.

⁹⁸ MerivE:n n:o 147/Järjsto/OT/11 a sal/22.11.1955, T 28355/F2 OTsal, KA.

Varuskuntapaikkakuntia olivat Hamina, Hollola, Kontiolahti, Korja, Kouvola, Kuopio, Kymnlinna, Lahti, Lappeenranta, Mikkeli, Naarajärvi, Vesivehmaa ja Ylämylly. Ilmavoimien tukikohtia oli Luonetjärvellä, Rissalassa ja Utissa. Huomioitavaa on, että suurin osa vastuualueella olevista rauhan ajan joukoista eivät olleet 3.D:n komentajan operatiivisessa johdossa muutoin kuin yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitoon liittyen. Vuoden 1955 tilanteen operatiivinen johtosuhde on merkitty liitteen 2 taulukkoon.⁹⁹

Sotilasläänin esikunta 3.D:n vastuualueella oli kaksi. Kymen sotilasläänin esikunta oli sotien jälkeen Kouvolaan, josta se siirtyi vuonna 1963 Mikkeliin. Sen alaisuudessa oli Kouvolan, Lahden, Lappeenrannan, Mikkelin ja Jyväskylän sotilaspiirit. Kotkassa aiemmin toiminut Kotkan sotilaspiiri siirtyi Lappeenrantaan vuonna 1952. Kuopiossa sijainneen Savo-Karjalan sotilasläänin esikunnan alaisuudessa oli Kuopion, Joensuun, Savonlinnan ja Suolahden sotilaspiirit. Sotilaspiirien esikunnat sijaitsivat esikuntien nimien mukaisilla paikkakunnilla. Ainoa poikkeus tästä on Suolahden sotilaspiirin esikunta, joka siirtyi Suolahdesta vuonna 1959 naapurikuntaan Äänekoskelle. Alueellisen maanpuolustusjärjestelmän kehittämiseksi vuonna 1955 edellä mainitut sotilasläänit sotilaspiireineen siirrettiin pääesikunnan alaisuudesta 3. Divisioonien johtoon.¹⁰⁰

Sisä-Suomen maanpuolustusalueella varikkoja oli Kuopiossa, Peltosalmella Iisalmen lähellä, Jyväskylässä, Lievestuoreella Jyväskylän lähellä, Uusikylässä Lahden lähellä sekä Kalettomalla Keuruulla. Varikot olivat pääesikunnan alaisia, mutta yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitoon liittyen ne olivat sotilasläänien komentajien johdossa.¹⁰¹

3. Divisioonan operatiivisen suunnittelun yhteistyötahoja itärajalla oli Rajavartiolaitoksen kaksi rajavartiostoa. Rajavartiolaitoksen uudistuksessa vuonna 1947 Rajajääkäripataljoona 2 sai nimekseen Pohjois-Karjalan rajavartiosto (P-KR), jonka esikunta sijaitsee Kontiolahdella Onttolassa. Varusmieskoulutus jatkui Onttolan kasarmeilla vuonna 1953. Rajavalvontaa toteuttavien P-KR:n rajajääkärikomppanioiden pääsijoituspaikkoja sijaitsi Tohmajärvellä, Ilomantsissa sekä Lieksassa. Lieksassa toimi myös Rajavartiokoulu vuoteen 1956 asti.¹⁰²

⁹⁹ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 122–123, s. 126, s. 247–249 ja s. 255. Puolustusvoimat valtiokalentereissa 1929–1939 ja 1946–2000, <http://www.arkisto.fi/fi/aineistot/sodat-ja-puolustushallinto>. 3.DE:n n:o 187/Optsto/OT 11 sal/10.7.1955, T28355/F2 OTsal,KA.

¹⁰⁰ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 247 ja s. 251. *Puolustusvoimat valtiokalentereissa 1929–1939 ja 1946–2000*.

¹⁰¹ *Puolustusvoimat valtiokalentereissa 1929–1939 ja 1946–2000*. 3.DE:n n:o 187/Optsto/OT 11 sal/10.7.1955, T28355/F2 OTsal,KA. 3.DE:n n:o 70/III/11 a sal/23.2.1950, T 28356/F1-2 OTsal, KA.

¹⁰² P-KR:n perinteet, <http://www.raja.fi/p-kr/perinteet>, 17.3.2016. 3.DE:n n:o 74/Optsto/13 a sal/10.7.1956, T 28355/F3 OTsal, KA.

Vuoden 1947 organisaatiomuutoksesta lähtien rajan vartiointia kaakkoisrajalla on toteuttanut Kaakkois-Suomen rajavartiosto (K-SR), jonka esikunta toimii Imatran Immolassa. Siellä sijaitsi myös Rajavartiokoulu sekä varusmieskoulutusta antava perusyksikkö sekä rajan valvontaa toteuttanut rajajääkärikomppania. Muita rajajääkärikomppanioiden pääsijoituspaikkoja toimi Miehikkälässä ja Lappeenrannan lähistöllä Mustolassa sekä Parikkalan Särkisalmelle.¹⁰³

Itäisellä Suomenlahdella yhteistyötahona oli Suomenlahden merivartiosto (SLMV), jonka merivartioasemia sijaitsee edelleenkin Virolahden Hurpussa, Kotkassa ja Haapasaassa. Edellä mainittujen lisäksi merivartioasemia rannikon saarissa oli 1950-luvulla Mustamaalla ja 1960-luvulla Santiossa sekä Boistössä.¹⁰⁴

3.4 Linnoitteet

Salpa-asema on virallinen sotilasasiakirjoissa käytetty nimi Suomen itärajan turvaamiseksi tarkoitettulle linnoitusketjulle, joka rakennettiin pääosin vuosien 1940–1944 välisenä aikana Suomenlahdelta aina Lappiin Savukoskelle. Sodan päätyttyä 1944 linnoitustyöt lopetettiin, mutta linnoitteita pidettiin kunnossa 1980-luvulle asti. Salpa-asemasta käytetty ensimmäinen nimi oli Suomen Salpa ja yleisimmin tunnettu nimi linnoitusketjulle on Salpalinja. Talvisodan kynnyksellä Kaakkois-Suomen alueelle suunniteltiin ja alettiin rakentamaan puolustuslinjaa Virolahden ja Saimaan välille. Puolustusketjua kutsuttiin tuolloin Luumäkilinjaksi eli L-linjaksi.¹⁰⁵

Salpalinja koostuu useista puolustuslinjoista, jotka sisältävät erilaisia kenttä- ja kantalinnoitteita. Kenttälinoitteisiin kuuluvia linnoituslaitteita ovat mm. taistelu- ja yhdyshaudat, puu- ja maarakenteiset tuliasemat, tulenjohtokorsut sekä majoituskorsut. Kantalinnoitteita ovat mm. teräsbetoniset korsut, kallioluolarakenteet ja teräspesäkkeet.

¹⁰³ K-SR:n perinteet, <http://www.raja.fi/k-sr/perinteet>, 17.3.2016. 3.DE:n n:o 74/Optsto/13 a sal/10.7.1956, T 28355/F3 OTsal, KA.

¹⁰⁴ Kotkan ja Hurpun merivartioasemat on merkitty 1960-luvun 1:20 000 peruskarttoihin, <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi>. Merivartiointi Haapasaassa, <http://www.helsinki.fi/merihistoria/seminaarit/haapasaari/haapasaari.html#merivartiointi>, 19.3.2016. Mustamaan merivartioasema on mainittu asiakirjassa 3.DE:n n:o 81/Järjsto/OT/11 b sal/28.8.1954, T 28356/F5 OTsal, KA. Haapasaaren, Santion ja Boistön mv-asemat mainitaan asiakirjassa 3.DE:n n:o 195/Optsto/11 d sal/29.6.1961, T 28334/F9 sal, KA.

¹⁰⁵ Oinonen, Armi – Tolmunen, Arvo: *Matka Salpalinjalle – Opas itsenäisen Suomen tärkeimmälle puolustuslinjalle*, Salpalinjan Perinneyhdistys ry, Edita Prima Oy. Helsinki, 2005, s. 7. Lagerstedt, John: Inventointiraportti Salpalinja. Sotahistoriallisten kohteiden arkeologinen inventointi 2009–2012, Museovirasto 2012, http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjhanke/read/asp/r_hanke_rapo_det.aspx?HANKE_ID=9611, 18.7.2016, s. 2 ja s. 9. Arimo (1981), s. 178–179.

Puolustuslinjaan liittyi runsaasti erilaisia esterakennelmia, kuten kiviesteitä, kaivantoesteitä, rinneleikkauksia sekä tulvitusjärjestelmiä. Lisäksi puolustuslinjojen selustoissa on sijainnut sekä kenttä- että kantalinnoitettuja tykistön tuliasemia. Puolustusketju on pyritty rakentamaan siten, että ympäristössä olevat vesistöt ja suot katkaisevat linjan ja ainoastaan kannakset on linnoitettu. Tämä ei ole ollut kaikissa paikoissa mahdollista, joten talviolosuhteita ja maihinnousun uhkaa varten myös rantoja on linnoitettu ja varustettu panssarivaunusteillä.¹⁰⁶

Talvisodan jälkeen uusi itäraja linnoitettiin siten, että puolustuksen painopiste sijoittui Kaakois-Suomeen, Virolahden ja Luumäen Kivijärven väliselle alueelle, jolle rakennettiin yhtenäinen, kantalinnoitettu pääpuolustusasema panssarivaunusteinen puolustuslinja. Etualueet kenttälinoitettiin suojajoukkojen viivyty- ja etuvartioasemilla. Virolahti–Luumäki -linjan taakse lännemmäksi ryhdyttiin vielä syksyllä 1940 rakentamaan taaempaa asemaa linjalle Hamina–Taavetti, jolle ehti valmistua kenttälinoitteita, muutamia betonilaitteita ja tunnelirakenteita sekä panssarivaunusteitä. Lappeenrannan kaakkoispuolen tiesuunnat on linnoitettu, sillä ne kuuluivat Vilajoki–Saimaa -linjaan. Pääpuolustusaseman itäpuolella Virolahti–Häkälänjärvi–Tyllinjärvi -linjalla rakennettiin noin 10 km pitkä ns. oikaisulinja eli Vaalimaa-linja. Oikaisulinjalle ehdittiin rakentaa korsuja sekä varsin vahvat kenttälinoitteet.

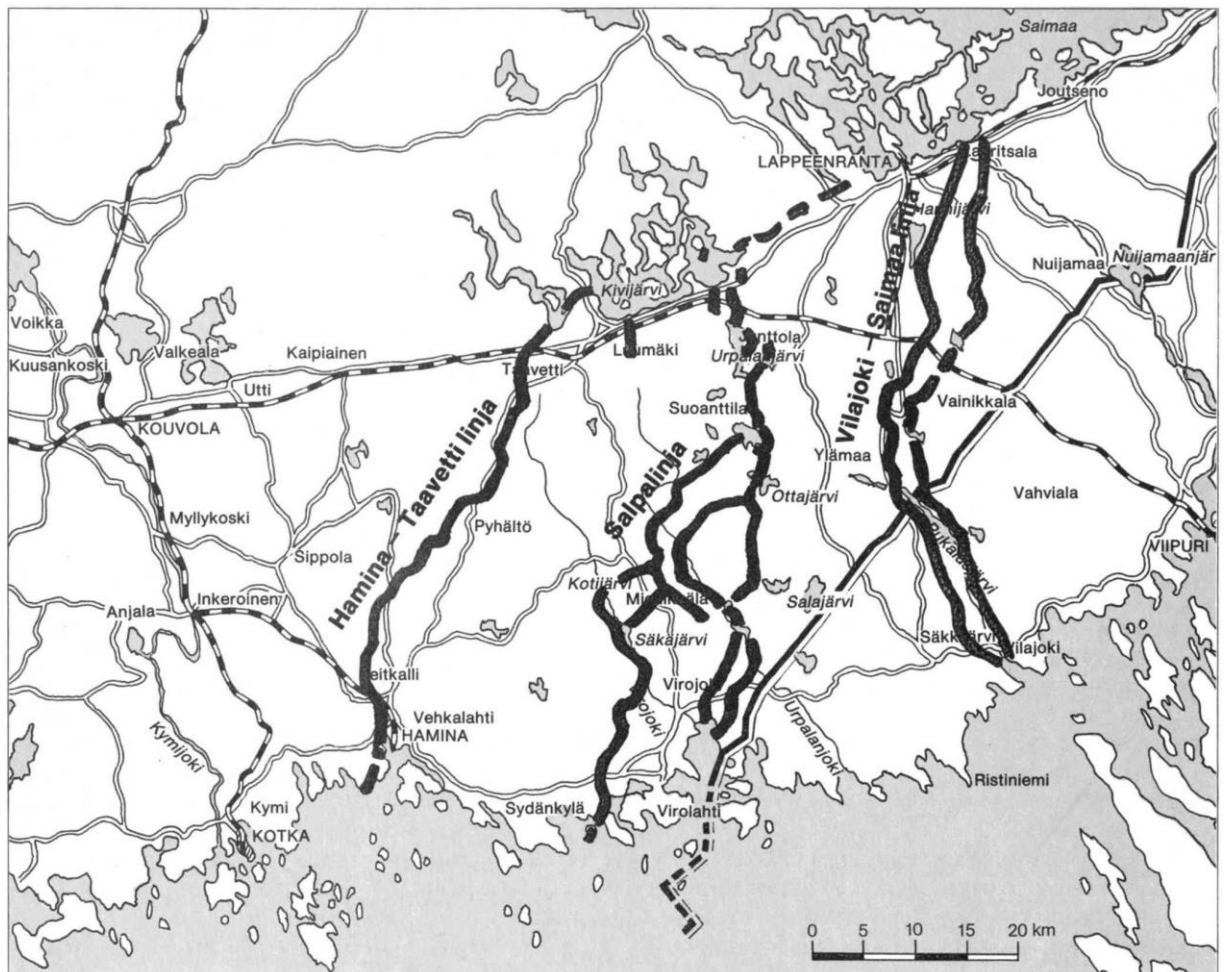
Kivijärven–Saimaan–Pielisen järviolueilla linnoitettiin hyökkäyssuuntina uhanalaiset ja kulkukelpoiset järvikannakset ja saaret. Lappeenrannan länsipuolella Salpalinja kulkee Jängynjärven vesistön eli Väliväylän pohjoisrannoilla. Saimaan vesistön alueella puolustuslinja ei ole yhtenäinen. Linnoituslaitteet olivat lähinnä kenttälinoitteita, mutta betonisia kantalinnoitteita rakennettiin Lappeenrantaan, Ruokolahdelle, Puumalaan, Kerimäelle Raikuun kannakselle sekä Joensuuhun, jossa Joensuun ja Kontiolahden alueella on kaksi peräkäistä puolustuslinjaa Pyhäselän ja Höytiäisen järvien välissä.

Punkaharjun ympäristössä on linnoitettu Pihlajaveden ja Puruveden länsirantoja. Rääkkylä–Kitee–Tohmajärvi–Tuupovaara linjalla kenttälinoitteet ovat hajanaisempia. Ilomantsin alueella varustuksia on rakennettu talvisodan aikaisille taistelupaikoille. Järviolueelle sijoitettiin myös kattavasti linnoitustykistön asemia, joista osa oli kestolinnoitettuja.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Lagerstedt (2012), s. 21.

¹⁰⁷ Lagerstedt (2012), s. 21 ja s. 14. Arimo (1981), s. 382.

Salpa-asemaan louhittiin Suomenlahti–Raikuu välille yhteensä 25 luolaa tai tunnelia. Lähes kaikki luolat rakennettiin Lappeenrannan, Luumäen, Ylämaan ja Miehikkälän alueille sekä erityisen paljon Virolahden alueelle. Lähes kaikki luolat jäivät keskeneräisiksi.¹⁰⁸



Kuva 1: Salpa-aseman linjat Suomenlahden ja Saimaan välillä kesällä 1944.¹⁰⁹

3. Divisioonan hoitovastuu Salpa-asemasta oli Suomenlahdelta Raikuun. 3.DE esitti vuonna 1955, että Salpa-aseman kunnossapitovastuu siirrettäisiin kokonaisuudessaan 3.D:lle, myös Raikuun pohjoispuolelta vastuualueen pohjoisrajalle asti. Samalla haluttiin kaikki asemaan liittyvät piirroksot ja tiedustelujen tulokset myös esitetyn laajennuksen osalta luovutettavan 3.DE:lle. Salpa-aseman laitteiden hoito ja vartiointi oli käsketty sotilaslääneille ja käytännön työt ohjeistuksen mukaan teki kohteiden läheisyydestä erikseen käsketyt reserviläiset.¹¹⁰

¹⁰⁸ Oinonen – Tolmunen (2005), s.28 ja s. 64.

¹⁰⁹ Arimo (1981), s. 382.

¹¹⁰ 3.DE:n n:o 215/Optsto/OT/11 sal/22.10.1955, T 28355/F2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 150/Optsto/OT/13 sal/14.5.1955, T 28355/F2 OTsal, KA.

Vuonna 1959 3.DE:n esikunta lähetti Pääesikuntaan luettelon omalla hoitovastuualueellaan olevista Salpa-aseaman aseista. Korsu- ja kupukonekiväärejä oli 297, pst-tykkejä 52, kenttä- ja keskiötykkejä 7, järeitä tykkejä tai mörssäreitä 8 sekä erilaisia panssarivaunutorneja aseineen yhteensä 42.¹¹¹

Kymijokilinjan tai Kymijoen linjan linnoittamista oli suunniteltu jo 1920-luvulla, mutta varsinaisesti tämän läntisimmän idän hyökkääjän torjumista varten rakennetun puolustuslinjan linnoittaminen aloitettiin talvisodassa. Tämän K-linjaksi nimetyn puolustuslinjan päävastarinta-asema kulki välillä Utti–Myllykoski–Kymijoki–Tavastila. Se oli vain keskiosaltaan Kymijoen varressa ja muutoin Kymijoen itäpuolella. Pohjoisosa linjaa oli linnoitustöiden painopistealuetta talvisodan aikana. Talvisodan päätyttyä linnoitustöihin käskettiin runsaammin joukkoja, mutta millään osalla ei saavutettu aikalaisarvioiden mukaan operatiivis-taktisesti yhtenäistä kokonaisuutta kevään 1940 aikana. II armeijakunnan komentajana toiminut Kenraali Oesch totesi välirauhan aikana, että Kymijokilinjan asemat tulisivat olemaan suureksi osaksi avomaastossa ollen siten epäedulliset. Tämän johdosta hän teki esityksen loppukesästä 1940 idemmäksi rakennetusta Haminan–Taavetti linjan linnoittamisesta. Sen etuina Kymijoen linjaan oli peitteisempi ja vaikeakulkuisempi maasto sekä lyhempi linjaus.¹¹²

3. Divisioonan vastuualuetta itäisen Suomenlahden rannikolla oli valtakunnan raja–Ahvenkoski välinen alue. Vuonna 1962 Pääesikunta laajensi 3.D:n operatiivisen suunnittelun vastuualuetta länteen Loviisa–Pernaja alueelle.¹¹³ Kotkan ja Haminan edustalle oli rakennettu rannikkotykistön linnoitteita ennen Suomen itsenäistymistä. Linnoitustöitä rannikkopuolustuksen osalta jatkettiin 1920-luvulla suomalaisten toimesta laajentaen venäläisiltä jäänyttä rannikkotykistöasemien verkostoa. Talvisotaa edeltäneen ylimääräisen harjoituksen eli YH:n ja talvisodan aikana linnoitustöiden tahti luonnollisesti kiivastui myös rannikolla. Erityisen tärkeä oli saada linnoitettua saarten puolustuslaitteet osaksi maarintaman puolustuslinjojen oikeaa sivustaa. Kotkan ja Haminan edustan saaristoalue oli rannikon linnoitustoiminnan painopisteenä välirauhan aikana Kannaksen menetyksen vuoksi. Rannikon linnoitusjärjestelmän suurin laajuus Ahvenkoski–Virolahti välisellä alueella saavutettiin vuonna 1944.¹¹⁴

¹¹¹ 3.DE:n n:o 91/Optsto/OT/17 sal/16.11.1959, T 28355/F6 OTsal, KA.

¹¹² Arimo (1981), s. 183–184 ja s. 218.

¹¹³ 3.ErRtPsto:n n:o 23/Järjtsto/OT/sal/25.5.1956, T 28355/F3 Otsal, KA. 3.DE:n n:o 216/Optsto/11 b sal/21.7.1962, T 28334/F10 sal, KA.

¹¹⁴ Arimo (1981), s. 54, s. 58, s. 66, s. 195–196 ja s. 201–202, s. 316–317, s. 321 ja s. 479–480.

Kenraali Simelius ollessaan 3. Divisioonan komentajana suoritti kolmipäiväisen tarkastuksen rannikolla vuonna 1954. Hänen tavoitteenaan oli tuolloin saada yleiskuva vastualueen rannikosta ja toteuttaa linnakkeiden ja linnoitettujen saarien yleistarkastus puolustussuunnitelmien tarkastuksen ohessa. Tarkastuksesta laaditun kertomuksen avulla saa hyvän kuvan 1950-luvun puolen välin tilanteesta rannikon puolustusjärjestelmän kohteissa.

Kotkan edustalla merkittävimmät kohteet olivat Rankin ja Kirkonmaan linnakkeet, joissa on kantalinnoitettuja rannikkotykkipattereita ja tulenjohtotornit. Kirkonmaa on näistä suurempi saari, jossa oli neljä järeän rannikkotykin asemaa. Uloimpana merellä Kotkan–Haminan edustalla olevia rannikkopuolustuksen kohteita lännestä itään lukien olivat Ristisaari, Vanhaky-länmaa, Pitkäluoto, Haapasaari ja Kilpisaari. Näissä saarissa oli joko raskaiden tai kevyiden rannikkotykkipattereiden asemia ja ilmatorjuntapattereiden asemia sekä tulenjohtotorneja. Virolahden lounaispuolella uloimpana merellä on Ulko-Tammio ja Kukio, joissa molemmissa oli rannikkotykkien tuliasemia. Lähempänä Virolahtea ovat Mustamaa, Ruissaari ja Niinisaari, jotka kuuluivat osaksi Salpa-asemaa. Mustamaa, joka oli edellä mainituista uloimpana ja saarista suurin, piti sisällään raskaan ja kevyen rt-patterin tuliasemat sekä kantalinnoitetun tulenjohtotornin. Rannikkotykkien tuliasemien lisäksi rannikkopuolustukseen kuuluvilla saarilla oli kantalinnoitettuja pesäkkeitä lähipuolustusta varten sekä erilaisia suojatiloja.¹¹⁵

Huomioitavaa on, että liittoutuneiden valvontakomissio oli määrännyt kaikki yli 120 mm rannikkotykit poistettavaksi Porkkalan itäpuolelta. Raskaat ja järeät tykit varastoitiin Kymminlinnaan ja Parolaan kymmeneksi vuodeksi. Itäinen Suomenlahti ei ollut rannikkotykkien kehittämisen painopisteessä tutkittavalla ajanjaksolla. ”*Valpuri*”-käskyn vuonna 1963 päivitetystä liitteestä 4 voidaan todeta, että raskaita rannikkotykkejä oli kiinteissä asemissaan paikoillaan Rankissa, Kirkonmaalla ja Vanhakylänmaalla. Järeitä tykkejä ei ollut tuolloin sijoitettu paikoilleen Kirkonmaalle.¹¹⁶

Kaikki ne alueet, joihin Suomen itsenäistymisen jälkeen suunniteltiin tai rakennettiin linnoitteita, on pidettävä sotilaallisesti merkittävänä NL:n hyökkäyksen torjumisen kannalta. Salpa-aseman kokonaisuus on suunniteltu ja rakennettu idän suunnasta tulevan hyökkääjän torjumiseksi, joten Salpa-aseman linnoituslaitteiden ylläpidon tarve sodan jälkeen kertoo aikalaisten kokemasta uhkasta ja sen suunnasta.

¹¹⁵ 3.DE:n n:o 81/Järjsto/OT11 b sal/28.8.1954, T 28356/F5 OTsal, KA.

¹¹⁶ Tapio (2010), s. 36–37 ja s. 147. PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA.

3.5 Sotilaallisesti tärkeät alueet

Yhteiskunnan ja sotilaallisen toiminnan kannalta tärkeitä siviili-infrastruktuuriin kuuluvia kohteita valmistauduttiin suojaamaan. Nämä ns. suojelukohteet, joita olivat teollisuuskohteet, liikennekohteet, voimalaitokset ja muuntoasemat sekä lentokentät ja satamat, määriteltiin vuonna 1950 operatiivisessa suunnittelussa. Vuoden 1953 suunnitelmissa suojelukohteet jaettiin viiteen ryhmään sekä määritettiin suojauksen tärkeysjärjestyksen periaatteet. Sotilaallisen toiminnan näkökulmasta kohteiden suojaamisessa tärkeimpiä olivat valtakunnallisen tiedotuksen, joukkojen siirtoihin tarvittavien liikenneyhteyksien sekä sotatalouden kannalta merkittävimmät kohteet. Aiemmin määritetyt yleisvaltakunnallisten laitosten ja laitteiden suojaamiseen liittyvät viiden ryhmän kohteet jaettiin vuonna 1956 ryhmissään kolmijakoiseen järjestykseen suojauksen tärkeyden ja toteutuksen osalta PE:n antaman ohjeistuksen mukaisesti. Näillä perusteilla 3.D:n operatiivisessa suunnittelussa laadittiin sotilaspiireittäin listat vastuualueen tärkeistä kohteista sekä suunniteltiin niiden vartiointi.¹¹⁷

3.D:n operatiivisen vastuualueen sotilasmaantieteellinen tutkimus perustuu kirjallisuus-, arkisto- ja internet-lähteiden sekä aikakauden karttojen analyysiin ja näiden lähteiden vertailuun. Tämän tutkimustyön synteessä merkitsin oheisiin karttoihin sinisillä ympyröillä sotilaallisesti tärkeitä alueita, joihin operatiivisessa suunnittelussa arvioisin otettavan kantaa NL:n uhkaa silmällä pitäen. Merkittyjen alueiden kautta on edettävä, mikäli hyökkää maitse idästä länteen. Ympyröidyillä alueilla on liikettä kanavoivia paikkoja, merkittäviä taajamia, ns. suojelukohteita ja sotilaallista infrastruktuuria. Näiden 19 alueen sotilaallisen merkityksen erityispiirteistä olen laatinut seuraavat lyhyet kuvaukset:

Alue 1, Loviisa–Kotka–Hamina–Virolahti -rannikkoalue, on sotilaallisesti merkittävä rannikkopuolustuksen linnoitettujen saarien vuoksi. Alueen pohjoisosissa Haminan ja Virolahden alueilla on merkittäviä Salpa-aseman linnoitteita ja Kymminlinnassa on Kymijokilinjaan kuuluvia linnoitteita. Alueella on kaksi varuskuntaa Kymminlinnassa ja Haminassa sekä linnakkeet Rankissa, Kirkonmaalla, Vanhakylänmaalla ja Mustamaalla. Liikenneyhteyksien kannalta alue on merkityksellinen rannikkoa myötäilevän valtatie 7:n ja laivaväylien vuoksi. Tärkeinä suojattavina kohteina alueella pidettiin Haminan syväsatamaa, Kotkan kaupungin satamaa ja öljysatamaa, muuntoasemaa ja konepajaa Kotkassa sekä Kymijoen eri haarojen voimalaitoksia ja siltoja valtatiellä 7.

¹¹⁷ 3.DE:n n:o 70/III/11 a sal/23.2.1950, T 28356/F1-2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 160/III/11 a sal/15.8.1950, T 28356/F1-2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 181/Järjsto/OT/11 sal/18.8.1953, T 28356/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 238/Järjsto/OT/11 sal/16.10.1953, T 28356/F4 OTsal, KA. PE:n n:o 70/Stal-os/OT/13 a sal/27.6.1956, T 28355/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 74/Optsto/13 a sal/10.7.1956, T 28355/F3 OTsal, KA.

Alueella 2 on Salpa-aseman vahvimmin linnoitettu linja Virolahti–Luumäki välillä sekä toinen merkittävä puolustuslinja välillä Hamina–Taavetti.

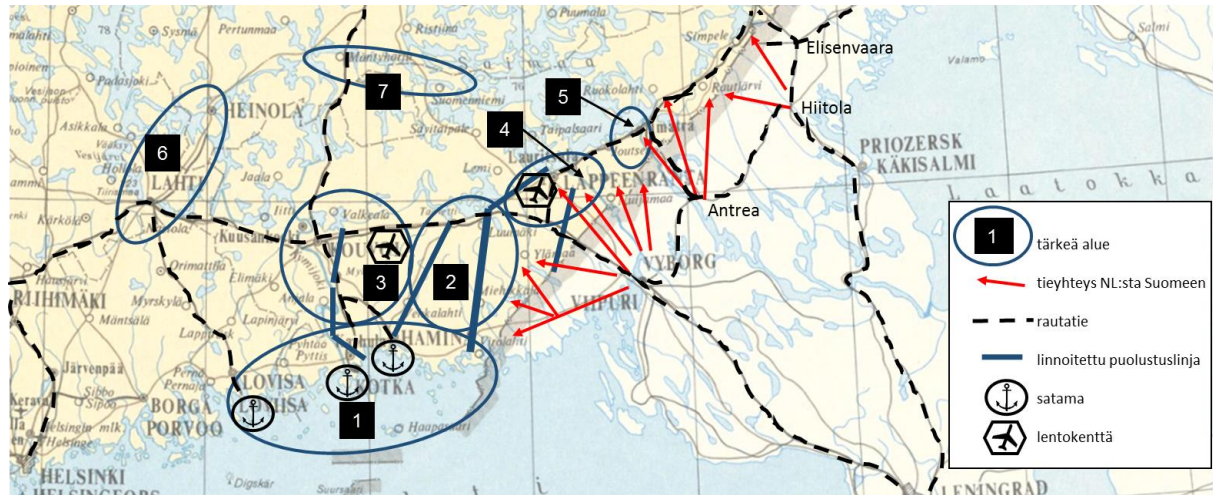
Alue 3, Kouvolan seutu ja Kymijoen tasa, on sotilaallisesti merkittävä luontaisen estearvon tarjoavan Kymijoen sekä osittain linnoitetun Kymijokilinjan vuoksi. Alueella on kolme varuskuntaa Kouvolassa, Koriolla ja Utissa, jossa on myös lennoston käyttämä lentokenttä. Kouvo-la on merkittävä maantie- ja rautatieliikenteen solmukohta. Tärkeinä suojattavina kohteina alueella pidettiin muun muassa Kouvolan ratapihaa, sähkölaitosta ja puhelinkeskusta, Kymi-joella olevia voimalaitoksia ja Kymijoen ylittäviä suuria siltoja, muuntoasemaa ja viljavaras-toa Koriolla sekä Kuusankosken tehdasta.

Alueella 4, Lappeenrannan seudulla, on Salpa-asemaan kuuluvia linnoitteita Kivijärven ja Saimaan välillä, joihin tukeutuen kyetään estämään hyökkääjän liike Saimaan eteläpuolitse. Salpa-asemaan kuuluvia linnoitteita on lisäksi Lappeenrannasta etelään Saimaalta Ylämaan tasalle idästä tulevien teiden varsilla. Lappeenrannassa on myös varuskunta. Lappeenrannan alueelta Simolasta risteää rautatie länteen ja koilliseen ja alueella on vesiliikenteelle merkityksellinen Saimaan kanava. Tärkeinä suojattavina kohteina alueella pidettiin Lappeenrannan lentokenttää, sähkölaitosta, muuntoasemaa ja puhelinkeskusta, Saimaan kanavan sulkua Mälkiässä sekä kanavan ylittäviä rautatie- ja maantiesiltoja Lauritsalassa.

Alueella 5, Imatralla, sotilaallisesti merkittävimpiä ovat Vuoksen ylittävät maantie- ja rautatiesillat, voimalaitokset sekä Immolan varuskunta lentokenttineen.

Alueella 6, Lahden seudulla, olevia sotilaskohteita olivat Hennalan varuskunta, Uusikylän varikko ja Puolustuslaitoksen autokorjaamo. Lahti on merkittävä maantie- ja rautatieliikenteen solmukohta. Tärkeinä suojattavina kohteina Lahti–Heinola alueella pidettiin mm. Vesiveh-maan lentokenttää, Lahden yleisradioasemaa, rautateollisuutta, puhelinkeskusta , sähkö- ja muuntoasemia sekä Heinolassa olevia Jyrängön siltoja.

Alueella 7, Mäntyharjun ja Suomenniemen alueella, on luontaisia vesistöesteitä. Mäntyharjun alue on merkityksellinen rautatie- ja maantiesiltojen vuoksi. Suojattavana kohteena siellä oli myös puhelinkeskus.



Kuva 2: Sotilaallisesti tärkeät alueet 1–7.

Alueella 8, Mikkelin seudulla, oli useita kasarmialueita ja lentokenttä. Mikkeli on maatielikenteen solmukohta ja alueella on runsaasti liikettä kanavoivia vesistökaapeikkoja. Tärkeinä suojattavina kohteina olivat mm. kääntösillat Ristiinassa ja Anttolassa sekä Mikkelin sähkölaitos, muuntoasema ja puhelinkeskus.

Alueella 9, Puumalan ja Sulkavan alueella, on Salpa-aseman linnoitteita ja esterakennelmia vesistökaapeikoissa ja salmissa. Tärkeinä suojattavina kohteina tällä alueella olivat Puumalan salmen ylittävä lossi sekä lossit Sulkavalla.

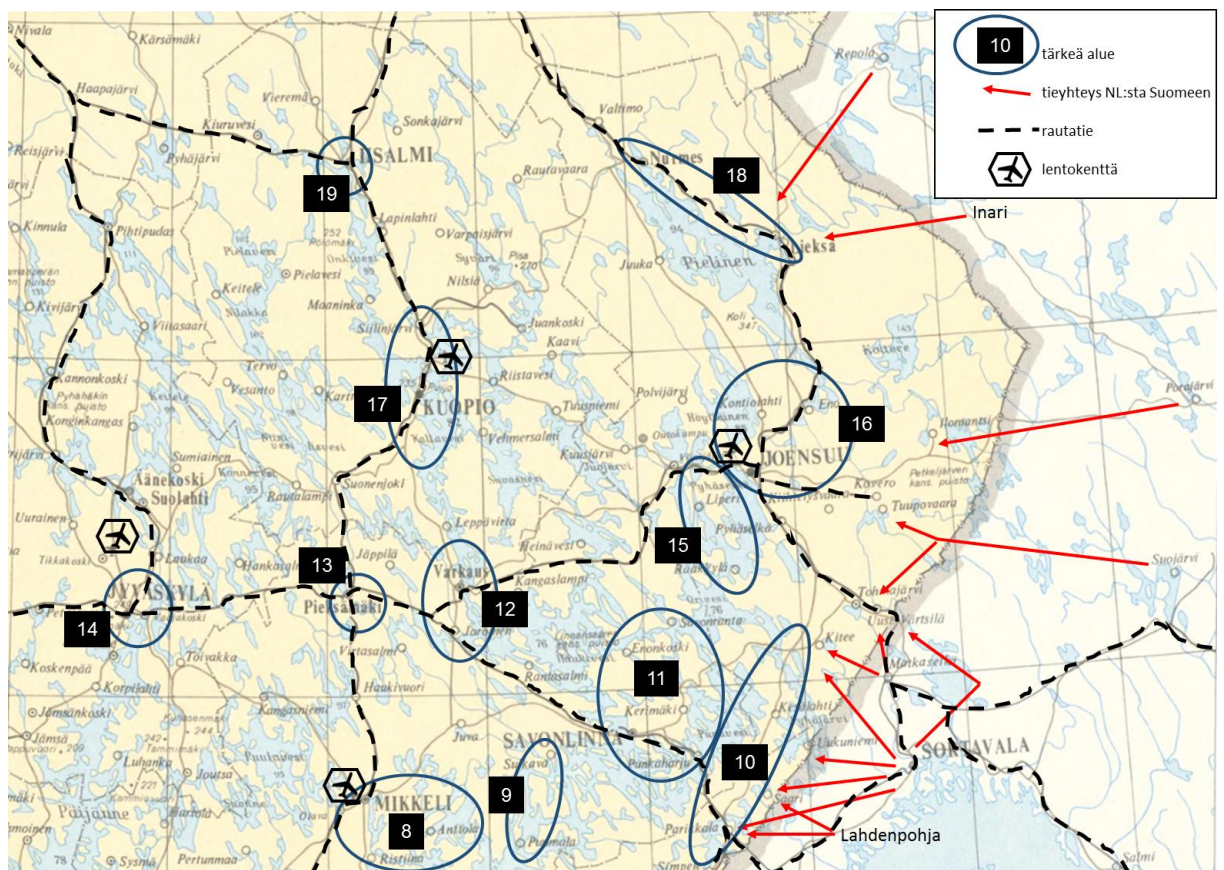
Alue 10, rajan lähellä oleva alue Parikkala–Kitee, on alueena merkityksellinen vesistökaapeikoiden vuoksi. Kiteen alueella on Salpa-aseman linnoitteita. Kiteen länsipuolella oleva Puhos ja Parikkalan Särkisalmi ovat edullisia paikkoja pysäyttää hyökkääjän liike. Keskeisinä suojattavina kohteina oli mm. maantie- ja rautatiesillat Simpeleessä ja Särkisalmella.

Alue 11, Savonlinna–Punkaharju–Kerimäki–Savonranta, on vesistöjen rikkomaa aluetta tarjoten hyvät mahdollisuudet pysäyttää hyökkääjän liike vesistökaapeikoissa. Sen vuoksi alueella on Salpa-aseman linnoitteita esimerkiksi Kerimäen Raikuun kannaksella, Punkaharjun kapealla harjualueella ja Savonlinnassa. Savonlinnan Pääskylahdessa sijaitsi Puolustusvoimien varastoalue, jonka lisäksi tärkeinä suojattavina kohteina olivat rautatie- ja maantiesillat Savonlinnassa ja Punkaharjulla.

Alue 12, Varkaus, on maantie- ja rautatieliikenteen kauttakulkualuetta, jossa on merkittäviä vesistön ylittäviä siltoja.

Alue 13, Pieksämäki, on erityisesti rautatieliikenteen, mutta myös maantieliikenteen solmu-kohta. Alueella on myös Naarajärven kasarmialue lentokenttineen. Pieksämäen rautatieasema ja puhelinkeskus olivat tärkeitä suojattavia kohteita.

Alueella 14, Jyväskylän seudulla, on useita varikoita ja alueella sotatalouden kannalta runsaasti merkittävää teollisuutta. Jyväskylän on myös tärkeä liikenteen solmukohta. Jyväskylän pohjoispuolella sijaitsee Luonetjärven lentokenttä ja Lennoston varuskunta. Vaajakoskella oleva maantie- ja rautatiesilta oli tärkeä suojattava kohde.



Kuva 3: Sotilaallisesti tärkeät alueet 8–19.

Alue 15, Rääkkylä–Liperi, on vesistöjen rikkomaa aluetta. Rääkkylän alueella on Salpa-aseman linnoitteita ja Liperin Ylämyllyllä oli varuskunta.

Alue 16, Joensuu–Kontiolahti–Eno, on merkittävä sotilaallinen alue Pyhäselän ja Pielisen välissä. Alueella on vesistöesteitä ja -kapeikkoja joihin liittyen löytyy Salpa-aseman linnoitteita. Kontiolahdella ja Onttolassa sijaitsi alueen varuskunnat. Merkittäviä suojattavia kohteita olivat Joensuussa yleisradioasema, muuntoasema, puhelinkeskus ja maantie- ja rautatiesillat. Myös sillat Enossa ja Onttolassa olivat tärkeitä.

Alueella 17, Kuopion ja Siilinjärven seudulla, oli kasarmit Kuopiossa ja Rissalassa lentokentän yhteydessä sekä useita varikkoalueita. Siikalahden varikkoalueella oli valtion viljavarasto sekä öljy-yhtiöiden polttoainevarastoja. Suojattavia kohteita olivat mm. Kuopion yleisradioasema ja puhelinkeskus sekä maantie- ja rautatiesiltoja Kuopiossa ja Siilinjärvellä.

Alue 18, Lieksa–Nurmes, on merkityksellinen Pielisen kiertämisen kannalta. Sekä Lieksan että Nurmeksen päissä tärkeinä suojattavina kohteina pidettiin maantie- ja rautasiltoja.

Alueella 19, Iisalmella, on merkitys alueen pohjoisosan rautatieliikenteen solmukohtana. Iisalmen lähellä oli myös varikkoalue.

3.6 Operatiivisen tiedustelun mielenkiinnon kohteet

Mitkä siis olivat 3. Divisioonan operatiivisen tiedustelun mielenkiinnon kohteet? Operatiivista tiedustelua varten 3.DE:n piti aina erikseen anoa PE:lta oikeutta käyttää määrärahoja eli komennusrahoja. Anomuksessa täytyi määritellä operatiivisen tiedustelun kohteet periaatteella mitä selvitetään ja miltä alueilta. Sen vuoksi arkistolähteistä saa hyvän kuvan operatiivisen tiedustelun kiinnostuksen kohteista. Toteutuneista tiedusteluista laadittiin vuosittainen muistio tammikuussa ja osasta tiedustelumatkoista laadittiin kertomus, jotka lähetettiin PE:an. Tutkimuksen kannalta on oleellista tietää alueet ja asiat, joista haluttiin saada tietoa operatiivista suunnittelua varten. Toteutuivatko kaikki operatiivisen tiedustelun matkat suunnitelmien mukaisesti on tutkimuksen kannalta toisarvoista. Toteutuneet tiedustelut osoittavat kuitenkin tiedustelun tärkeysjärjestyksen.

Arkistolähteistä löytämäni ensimmäiset maininnat 3.D:n operatiivisesta tiedustelusta ovat vuodelta 1953. Tuolloin aloitettiin toteuttamaan asiakirjan viittauksen perusteella operatiivista tiedustelua ”*Polttoainehankinta*”-käskyyn liittyen. Ensimmäisessä operatiivisen tiedustelun käskyssä sotilasläänejä pyydettiin tiedustelemaan joukkojen rautatie- ja maantiekuljetuksien mahdollisuuksia sekä sisävesistöalueen kuormauksiin soveltuvat satamat.¹¹⁸ Perustamiseen ja joukkojen siirtoihin liittyvä tiedustelua jatkettiin vuonna 1954, jolloin suunnitelmaan kuului perustamiskeskusten sijoituspaikat, kuormausasemille ja keskittämisalueille johtavien teiden tiedustelu sekä keskitysalueiden tiedustelu joukkoyksikön tarkkuudella.¹¹⁹

¹¹⁸ 3.DE:n n:o 168/Järjst/OT/11 sal/4.7.1953, T 28356/F4 OTsal, KA.

¹¹⁹ 3.DE:n n:o 387/Järjst/OT/20 sal/12.12.1953, T 28356/F4 OTsal, KA.

Joukko-osastoille ja sotilaslääneille käskettiin velvoite vuonna 1954 tieverkoston kehittymisen jatkuvasta seuraamisesta. Uusista teistä piti raportoida vuosittain 3.DE:lle, joka välitti havainnot edelleen PE:n pioneeriosastolle. 3.DE:lla oli käytössään vuonna 1955 Panssariprikaatin vuosien 1949–1953 välisenä aikana toteuttamien operatiivisten tiedustelumatkojen muistiinpanoista tehty mietintö koskien tietiedustelua.¹²⁰ Vuonna 1957 tarkoituksena oli tutustua maanpuolustusalueen länsi- ja pohjoisosan tiestöön ja maastoon joukkojen kuljetusten suunnittelemiseksi.¹²¹ 3. Divisioonan esikunnalle oli lähetetty vuonna 1955 tutkielma Merivoimien esikunnasta, joka sisälsi tietoa joukkojen kuljetusmahdollisuuksista Saimaan ja Päijänteen vesistöissä. Vastaavaa tiedustelua toteutettiin vuonna 1957 Puulaveden–Mäntyharjun vesistöissä.¹²² Kuljetuksiin liittyvää perustietoa kerättiin 1950-luvulla ilmeisen aktiivisesti.

Vastuualueen maaston selvittämiseksi 3.DE pyysi vuonna 1955 sotilasläänejä selvittämään sotilaspiirien alueille ja alueilta johtavat panssariurat. Tutkimuksen painopiste tuli olla Salpausselän ja Suomenlahden välisellä alueella, pohjoisesta Oulunjärvi–Kuhmo tasalta etelään olevilla alueella sekä Nurmes–Joensuu–Oravi–Puumala–Savitaipale tasalta itään ja kaakkoon.¹²³ Painopiste osoittaa hyvin, ettei ollut tarvetta selvittää minkälaisia panssariuria tulee vastuualueen länsiosasta kohti viimeiseksi mainitun tasan järvikapeikkoja.

3.DE pyysi vuonna 1955 sotilasläänejä kartoittamaan sotilaspiireittäin mahdolliset maahanlaskupaikat tai alueet, joihin maahanlaskut on vähintään vahvennetun pataljoonan voimin toteutettavissa. Maahanlaskualueisiin liittyen piti arvioida myös maahanlaskun tavoite.¹²⁴

Vuonna 1956 käskettiin 3.DE:sta tutkimus soiden jäätyneen selvittämiseksi. Tutkimuksella haluttiin selvittää jäätyneen kerroksen vahvuudet ja selvitettävän suon kantavuus eri kulkuvälineille. Tutkimuskohteiksi käsketyt alueen suot sijaitsivat Utissa, Haminan itäpuolella, Savonlinnan itäpuolella ja Joensuun koillispuolella. Myös sotilasläänejä pyydettiin kartoittamaan alueensa keskeisten soiden jäätyneistä mahdollisuuksien mukaan. Tuloksien perusteella saa melko hyvän kuvan koko vastuualueen keskeisistä suoalueista.¹²⁵ Tutkimussoiden valinta osoittaa idän suunnan painottuneisuuden maaston kulkukelpoisuuden tiedon tarpeissa.

¹²⁰ 3.DE:n n:o 188/Järjtsto/11 sal/17.6.1954, T 28333/F9 sal, KA. 3.DE:n n:o 310/Järjtsto/11 sal/29.11.1954, T 28333/F9 sal, KA. PSPRE:n n:o 126/Järjtsto/OT 10 sal/29.9.1955, T 28355/F2 OTsal, KA.

¹²¹ 3.DE:n n:o 36/Optsto/OT/11a sal/21.3.1957, T 28355/F4 OTsal, KA.

¹²² MerivE:n n:o 147/Järjtsto/OT/11 a sal/22.11.1955, T 28355/F2 OTsal, KA. MerivE:n n:o 302/Optsto/11 a sal/19.8.1957, T 28334/F5 sal, KA.

¹²³ 3.DE:n n:o 163/Optsto/OT/11a sal/20.6.1955, T 28355/F2 OTsal, KA. Esimerkiksi Kymen sotilasläänin vastaus: KymSIE:n n:o 418/OT/11 a sal/20.10.1955, T 20123/F9 Otsal, KA.

¹²⁴ 3.DE:n n:o 146/Optsto/OT/11a sal/17.5.1955, T 28355/F2 OTsal, KA. Esimerkiksi Kymen sotilasläänin vastaus: KymSIE:n n:o 247/OT/13 a sal/10.6.1955, T 20123/F9 Otsal, KA.

¹²⁵ 3.DE:n n:o 4/Optsto/12 a sal/14.1.1956, T 28334/F2 sal, KA.

Vuonna 1955 tehtiin lentotiedustelua välillä Luumäki–Kouvola, jonka tarkoituksena oli selvittää jäätilannetta sekä huhtikuun että marraskuun puolivälissä Kivijärvässä, Väliväylällä ja Kymijoella. Lentotiedustelua jatkettiin seuraavana vuonna Päijänteen sekä Pielisen alueelle, jossa haluttiin tietää itä-länsisuuntaiset jäätiet ja yhdystiet. Lisäksi haluttiin tiedusteltavan jäätiestä Saimaan vesistössä alueella. Erityistä huomioita pyydettiin kiinnittämään Puumalan ja Suomenniemen väliseen saaristoalueeseen, Puumalaan sekä Sulkavan alueeseen. Keskeisten järvikapeikkojen kiertomahdollisuudet talviaikana oli operatiivisen tiedustelun mielenkiinnon kohteena. Sulakohdat vesistöissä olivat myös tiedontarpeena.¹²⁶

3.D:n esikunnan poikkeusolojen sijoituspaikka oli vuoden 1954 operatiivisen tiedustelun suunnitelman mukaan Mikkelissä. Vuonna 1957 toteutetun SSAE:n sijoituspaikan tiedustelun lopputuloksena paikaksi esitettiin kuitenkin Heinola–Sysmä–Hartola aluetta. Vuonna 1958 komentopaikkojen ja viestiyhteyksien selvittämisen tiedustelukohteina olivat Kouvola, Mikkeli, Savonlinna, Jyväskylä, Kuopio ja Joensuu. Vuodelle 1959 esitettiin määrärahoja myönnettäväksi SSA:n etukomentopaikan tiedusteluun eteläiseltä rantamaalta Kaipiaisten ja Iitin alueilla, jotka todettiin tyydyttäväksi. SSAE:n varasijoituspaikaksi katsottiin Mikkeli–Mäntyharju alue sopivammaksi.

Huoltokeskusten tiedustelu Mäntyharju–Kuopio–Jyväskylä alueelle oli työn alla vuonna 1954. Kaksi vuotta myöhemmin suunniteltiin toteutettavaksi huoltokeskuksen tiedustelua Pieksämäki–Varkaus–Joroinen alueella. Vuonna 1958, ”Valpuri”-käskyn liittyen, SSA:n joukkojen ja huoltolaitosten ryhmitystä haluttiin tiedustella Lappeenranta–Mikkeli–Heinola alueella. Vuonna 1959 Mäntyharjun–Ristiinan–Otavan–Hirven-salmen alue osoittautui sopivaksi SSA:n päähuoltokeskuksen, HK 1, sijoituspaikaksi. HK 2:n paikaksi sopivaksi todettiin Siilinjärvi–Muuruvesi–Lapinlahti–Maaninka ja HK 3:lle valittiin Valkeala–Iitti–Nastola alue.¹²⁷ Sotilaskäyttöön soveltuvien julkisten rakennusten kartoitus kuului osaksi huolto- ja komentopaikkojen tiedustelua. Vuonna 1962 huoltokeskusten joukkojen yksityiskohtainen ryhmitys oli saatu tiedusteltua tarvittavine tilavaruksineen.¹²⁸

¹²⁶ 3.LnstoE:n n:o 106/Op ja Järjsto/11 a sal/19.7.1955, T 28334/F1 sal, KA. 3.DE:n n:o 6/Optsto/12 a sal/23.1.1956, T 28334/F2 sal, KA. 3.DE:n n:o 7/Optsto/12 a sal/23.1.1956, T 28334/F2 sal, KA.

¹²⁷ 3.DE:n n:o 387/Järjsto/OT/20 sal/12.12.1953, T 28356/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 231/Optsto/OT/20 sal/22.12.1955, T 28355/F2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 88/Optsto/OT/11a sal/10.12.1957, T 28355/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 77/Optsto/11 d sal/6.8.1958, T 28334/F6 sal, KA. 3.DE:n n:o 112/Optsto/20 sal/2.12.1958, T 28334/F6 sal, KA. 3.DE:n n:o 12/Optsto/OT/20 sal/2.3.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 56/Optsto/20 sal/1.6.1959, T 28334/F7 sal, KA. 3.DE:n n:o 45/Optsto/OT/11 b sal/17.6.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 55/Optsto/OT/11 b sal/10.7.1959, T 28355/F6 OTsal, KA.

¹²⁸ Esimerkiksi 3.DE:n n:o 67/Optsto/OT/11b sal/1.11.1960, T 28355/F7 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 31/Optsto/11 d sal/1.2.1963, T 28334/F11 sal, KA.

Sopivien luolatilojen selvittämiseksi oli tehty tiedustelutyötä 1960-luvun alkupuolella. Vuonna 1962 3.DE teki koonnosesityksen SSMA:n luolatilatarpeista Yleisesikunnan päällikölle. SSA:n esikuntaa varten haluttiin louhia luola Hartolaan. Pääesikunta päätti kuitenkin vuonna 1964 SSAE:n esikuntaluolaksi Mikkelin Saaravuoren. Eteläisen rantamaan joukkojen johtamista varten haluttiin komentopaikkaluola Utin alueelle, joka voitaisiin luovuttaa eteläisen rantamaan puolustuksesta vastaavalle armeijakunnan esikunnalle (XII AKE). Prikaatin komentopaikoiksi sopivia luolia haluttiin Kotkaan, Savonlinnan länsipuolelle, Ylämyllyyn sekä Kuopioon. Vuonna 1963 laaditussa esikuntaluolia käsittelevässä kirjelmässä todettiin luolien rakentamisen perustana olevan ”Valpuri”-suunnitelman mukainen joukkojen ryhmitys. Porrastusmateriaalin varastoluola haluttiin Mikkeli–Mäntyharju alueelle, jonne oli tarkoitus varastoida eteläisen rantamaan ja Savonlinnan välisen alueen joukkojen viisi tuliannosta ja tärkein pioneerimateriaali. Pohjoisen alueen materiaalille haluttiin luola Kuopioon sekä Lahteen. Lisäksi perustamiseen liittyvän materiaalin varastointiin tarvittiin luolatilatiloja.¹²⁹

Alueille, joille oli tiedusteltu sijoitettavaksi esikuntatiloja, komentopaikkoja ja huoltokeskuksia haluttiin luolatilaja taistelunkestävyyden lisäämiseksi. Esityksestä luolatiiloista huomioitavaa on se, että komentopaikkaluolat ovat itä- ja eteläpainotteisia, SSAE:n luola on vastuualueen länsiosassa ja varastoluolat ovat keskiosassa vastuualuetta. SSA:n esikunnan, komentopaikkojen ja huoltokeskusten paikkojen operatiivinen tiedustelu paljastaa uhkan suunnan niiden keskinäisen sijainnin perusteella. Komentopaikkaluolien ja SSA:n esikuntaluolan keskinäisestä sijainnista voidaan arvioida, ettei tällä järjestelyllä torjuta lännestä tulevaa hyökkäystä ellei 3.D:n komentaja ole eturintamassa esikuntineen.

3.7 Joukkojen käytön operatiivinen tiedustelu

3. Divisioonan komentaja, kenraalimajuri Simelius, järjesti upseerien maastoharjoituksen vuonna 1953, johon osallistui noin 100 upseeria. Harjoitukseen liittyi keskeisesti maaston tiedustelu laaditun harjoitustilanteen edellyttämien tehtävien osalta. Harjoituksen tilanteessa kaksi armeijakuntaa torjui lännestä Päijänteen ja Suomenlahden välillä sekä itäisen Suomenlahden rannikolla hyökkäävää vihollista eteläisellä rantamaalla Lahti–Lappeenranta välisellä alueella. Tehtävänä oli laatia puolustusasemien ryhmitykset ja suluttamissuunnitelmat.

¹²⁹ 3.DE:n n:o 147/Optsto/16 sal/14.5.1962, T 28334/F10 sal, KA. 3.DE:n n:o 246/Optsto/16 sal/10.9.1963, T 28334/F11 sal, KA. 3.DE:n n:o 111/Optsto/16 sal/22.5.1964, T 28334/F12 sal, KA.

Salpausselkä ja sen pohjoispuolella olevat järvikapeikot koettiin tärkeäksi torjunnan kannalta. Tiedusteltavissa puolustusasemissa linnoittamisen painopisteet olivat Taavetti, Valkeala Iitti ja Lahti. Suluttamisen painopisteenä olivat Kouvola–Luumäki tien suunta, Taavetti, Valkeala ja Lahti.¹³⁰ Maastoharjoitus palveli mitä ilmeisemmin ”*Polttoainehankinta*”-käskyyn liittyvää suunnittelua eteläisellä rantamaalla. Samalla harjoitettiin upseeristoa valtakunnan puolustamiseen liittyen keskeisellä alueella.

3.D:n komentajan halusi perehdyttää alaisensa komentajat myös vesistörikkaaseen maastoon ja joukkojen käyttöön niissä olosuhteissa vuonna 1956 järjestetyssä maastoharjoituksessa.¹³¹ 3.D:n komentajan johtaman, vuonna 1964 järjestetyn, maastoharjoituksen yhteydessä tutkittiin joukkojen toimintamahdollisuuksia ”*SSA:n taaempaan asemaan kuuluvalla Orimattila–Uusikylä–Kausala–Elimäki alueella*”.¹³² SSA:n muita asemia oli eteläisellä rantamaalla vain ko. alueen itäpuolella, joten ”*taaempi*”-sana viittaa idän uhkan torjuntaan. Operatiivista tiedustelua joukkojen käytön osalta toteutettiin siis upseerien maastoharjoituksissa.

Vuotta 1954 varten laaditun operatiivisen tiedustelun suunnitelmaan kuului puolustusasemien tiedustelu ja niiden linnoittamisen yleissuunnitelman laadinta Saariston puolustusasemassa Virolahti–Haapasaari–Pyhtää, mantereen rantaviiva Virolahti–Pyhtää ja läntisessä sulkuasema Pyhtää–Iitti. Vuonna 1954 3.DE:sta käskettiin 5.Pr:n komentajalle toteuttaa rannikon puolustusaseman tiedustelun kahta prikaatia varten Virolahti–Pyhtää välillä, jossa etummainen puolustuslinja noudatteli mantereen rantaviivaa. Puolustusaseman tarkoituksiksi kerrottiin Suomenlahdelta suuntautuvan maihinnousun torjuminen mantereelle ja päähuomion tuli keskittyä Kotkan ja Haminan alueiden hallussapitoon. Maihinnousuoperaatio mahdollistaisi hyökkäyksen jatkamisen sisämaahan, joten Kotkan ja Haminan satamien tärkeys vihollisen hyökkäyskyvyn ylläpitämiseksi oli tunnistettu.¹³³ Vuonna 1955 3.D:n komentaja antoi RUK:n johtajalle ja JP3:n komentajalle tehtäväksi toteuttaa puolustuskeskusten tiedustelun prikaateille sekä Kotkan että Haminan alueella. Yhteistyötä tiedustelussa tuli tehdä 3.ErRtPsto:n komentajan kanssa. Vuonna 1956 suunniteltiin jatkettavaksi Rannikon ja saariston puolustusaseman yksityiskohtaista tiedustelua sekä toteutettavan läntisen sulkuaseman tarkastus Pyhtää–Iitti alueella.¹³⁴

¹³⁰ 3.DE:n n:o 190/Järjtsto/5 sal/20.11.1953, T 28333/F8 sal, KA.

¹³¹ 3.DE:n n:o 265/Optsto/11 a sal/30.11.1955, T 28334/F1 sal, KA.

¹³² 3.DE:n n:o 26/Optsto/11 d sal/26.1.1965, T 28334/F13 sal, KA.

¹³³ 3.DE:n n:o 387/Järjtsto/OT/20 sal/12.12.1953, T 28356/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 88/Järjtsto/OT/11 sal/21.9.1954, T 28356/F5 OTsal, KA.

¹³⁴ 3.DE:n n:o 204/Optsto/OT/11 b sal/8.10.1955, T 28355/F2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 231/Optsto/OT/20 sal/22.12.1955, T 28355/F2 OTsal, KA.

Vuoden 1957 tiedustelu suunnitelmassa rannikon puolustussuunnittelussa erityishuomio kohdistui Loviisan alueeseen ja siellä valmistelujen yhteensovittamiseen 2.DE:n kanssa. Vuonna 1958 Eteläiselle rantamaalle suunniteltujen PE:n käskemien joukkojen ryhmytyksen ja tehtävien toteuttamismahdollisuuksien osalta tiedustelumatka suunniteltiin toteutettavaksi kuuden päivän aikana Lappeenranta–Taavetti–Virolahti, Klamila–Ahvenkoski, Loviisan sekä viimeisenä Taavetti–Anjala–Orimattila–Lahti alueilla.¹³⁵

Vuonna 1959 Joukkojen ryhmytyksen yksityiskohtaista tiedustelua ja suunnittelua toteutettiin jälleen eteläisen rantamaan alueella, Loviisan alue mukaan lukien. Lehtinen–Loviisa saaristo-alueen tiedustelussa todettiin Långön–Lehtisen alueen muodostavan aukkokohtan rannikon puolustuksessa. Arvion mukaan menestyksekkäs torjunta tällä alueella vaatisi rannikkotyökistön uudelleen sijoittamista tiedusteluselostuksessa esitetyllä tavalla. ”*Valkomin, Björnsvikin ja Vahterpään niemien edullisten mairinnousmahdollisuuksien ja Valokomin sataman sekä Porvoon seudulta SSMA:lle johtavien panssariurien ja suurten maahanlaskualueiden takia on Loviisan–Pernajan alueella melkoinen operatiivinen merkitys.*” Alueelle arvioitiin tarvittavan ainakin pataljoonan taisteluosasto ko. alueen SSMA:lle liittämisen jälkeen.¹³⁶

Vuodelle 1961 suunnitellun tiedustelun tarkoitusta luonnehdittiin seuraavasti: ”*Eteläisen rantamaan operatiivisesti tärkeiden maaston alueiden tutkimus SSA:n joukoin suorittettavan puolustus- tai viivytystaistelua ja PM:n reservien toimintaanpanon eri suoritusmahdollisuuksia varten.*” Lisäksi eteläisellä rantamaalla haluttiin tehdä yksityiskohtaista aselajisuunnittelua ja tämä toteutuikin syksyllä.¹³⁷ Eteläisellä rantamaalla Salpa-aseman käyttökunnon tarkasteluun keskityttiin vuoden 1962 aikana ja sen johtopäätösten perusteella 3.D:n komentaja oli laatinut Pääesikuntaan henkilösälaisen esityksen Salpa-asemaan liittyvistä järjestelyistä.¹³⁸ ”*Valpuri*”-tehtävään liittyvää operatiivista tiedustelua toteutettiin eteläisellä rantamaalla vielä vuonna 1965, kun XII AKE:n henkilöstö suoritti sitä KarPr:n komentajan johdolla Lappeenranta–Luumäki–Kouvola–Iitti–Jaala–Vuohijärvi–Suomenniemi–Taipalsaari alueella suunnitelmien päivittämiseksi.¹³⁹

¹³⁵ 3.DE:n n:o 36/Optsto/OT/11 a sal/21.3.1957, T 28355/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 84/Optsto/11 d sal/15.8.1958, T 28334/F6 sal, KA.

¹³⁶ 3.DE:n n:o 69/Optsto/20 sal/11.7.1959, T 28334/F7 sal, KA. 3.DE:n n:o 55/Optsto/OT/11 b sal/10.7.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 93/Optsto/OT/11 b sal/21.11.1959, T 28355/F6 OTsal, KA.

¹³⁷ 3.DE:n n:o 358/Optsto/11 d sal/28.12.1961, T 28334/F9 sal, KA.

¹³⁸ 3.DE:n n:o 31/Optsto/11 d sal/1.2.1963, T 28334/F11 OTsal, KA.

¹³⁹ 3.DE:n n:o 252/Optsto/11 d sal/28.12.1965, T 28334/F13 sal, KA.

3.D:n operatiivisen vastuualueen itäisessä ja pohjoisessa osassa joukkojen käytön operatiivinen tiedustelu alkoi suunnitelmien mukaan vuonna 1956. Vuodelle 1956 suunniteltiin toteuttavaksi puolustusmahdollisuuksien tiedustelua Kajaani–Kuhmo vesistölinjalta Kiuruvesi–Iisalmi–Nurmes tasalle. Vuoden syksyllä 1956 aikana anottiin rahaa käytettäväksi operatiiviseen tiedusteluun Kesälahti–Ilomantsi–Koitere–Lieksa–Maanselkä–Outokumpu–Enokoski ja Immola–Parikkala–Sulkava–Puumala alueilla. Vuonna 1958 operatiivisia tiedustelumatkoja haluttiin toteuttaa PE:n käskemien joukkojen ryhmytyksen ja tehtävien toteuttamismahdollisuuksien tiedusteluun Puumala–Sulkava, Savonlinna–Savonranta ja Rääkkylä–Joensuu. Vuonna 1959 esitettiin, että kaksi upseeria 3.DE:sta tutustuu P-KR:n ja K-SR:n toimintalueisiin ja toimintamahdollisuuksiin rajavartiostojen opastuksella. Vuoden 1960 aikana toteutettiin Savonlinna–Puhos–Ruokolahti–Sulkava alueella tiedustelua 1.Rajapr:n ja 10.Pr:n toimintamahdollisuuksien selvittämiseksi. Erityinen huomio kiinnitettiin joukkojen käytössä Puumalan ja Sulkavan kapeikkoihin.¹⁴⁰

Vuosina 1961 ja 1963 operatiivisella tiedustelulla Saimaan vesistön alueella haluttiin selvittää Saimaan saaristoalueen käytettävyyttä operaatioihin, sissitoimintaan sekä alueen valvonnan mahdollisuuksia. Vuonna 1961 toteutettiin tiedustelua Nurmeksen pohjois- ja luoteispuolella joukkojen toimintamahdollisuuksien selvittämiseksi. Tiedustelusta SSMA:n koilliskulmaan Sotkamo–Kuhmo–Koitere–Nurmeksen alueelle laadittiin mielenkiintoinen kertomus, jota käsittelen tarkemmin uhkan arviointiin liittyvässä neljännessä pääluvussa.¹⁴¹

Komennusrahoja vuonna 1964 anottiin operatiivisen tiedustelun suunnitelmassa Suur-Saimaan vesistöalueen ja Puumala–Anttola–Ristiina alueen sekä Joensuu–Ilomantsi–Tohmajärvi alueen tiedusteluun joukkojen käyttömahdollisuuksien osalta. Samana vuonna rajavartiostojen alueella tarkastelun kohteena olivat rajajoukkojen käyttösuunnitelmat ja toimintamahdollisuudet. Vuonna 1964 toteutettiin tiedustelua joukkojen toimintamahdollisuuksien selvittämiseksi ”*puolustettaessa ns. Joensuu–Rääkkylä kapeikkoa*”. Henkilösalainen kertomus tästä tiedustelusta lähetettiin Pääesikuntaan.¹⁴²

¹⁴⁰ 3.DE:n n:o 231/Optsto/OT/20 sal/22.12.1955, T 28355/F2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 86/Optsto/OT/20 sal/22.9.1956, T 28355/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 77/Optsto/11 d sal/6.8.1958, T 28334/F6 sal, KA. 3.DE:n n:o 63/Optsto/11 d sal/17.6.1959, T 28334/F7 sal, KA. 3.DE:n n:o 23/Optsto/11 d sal/13.1.1961, T 28334/F9 sal, KA.

¹⁴¹ 3.DE:n n:o 358/Optsto/11 d sal/28.12.1961, T 28334/F9 sal, KA. 3.DE:n n:o 42/Optsto/11 d sal/25.1.1961, T 28334/F9 sal, KA. 3.DE:n n:o 261/Optsto/11 d sal/4.10.1961, T 28334/F9 sal, KA. 3.DE:n n:o 39/Optsto/11 d sal/31.1.1964, T 28334/F12 sal, KA.

¹⁴² 3.DE:n n:o 302/Optsto/11 d sal/28.12.1963, T 28334/F11 sal, KA. 3.DE:n n:o 26/Optsto/11 d sal/26.1.1965, T 28334/F13 sal, KA.

Vuonna 1965 suunniteltiin toimeenpantavaksi jälleen tiedustelua Suur-Saimaan vesistöalueella Puumala–Mikkeli–Pieksämäki–Varkaus–Savonlinna alueen joukkojen käyttömahdollisuuksien selvittämiseksi. Tiedustelun painopisteen oli tarkoitus edellä mainitulla alueella olla Rantasalmi–Juva–Mikkeli tasan kaakkoispuolella. Huomioitavaa tässä on tasan paikkakuntien luettelujärjestys, joka paljastaisi torjuntasuunnan olevan kaakkoon ajan tyylin mukaisesti vasemmalta oikealle lueteltaessa.¹⁴³

Päämajan reservien ryhmittämisen selvittämiseksi esitettiin vuonna 1959 määrärahoja myönnettäväksi operatiiviseen tiedusteluun Nastola–Koski–Padasjoki–Pertunmaa alueella, Jämsä–Jyväskylä–Suolahti alueella, Pielinen–Saimaa–Varkaus välisellä alueella sekä Iisalmi–Nurmes alueella. Joukkojen käyttömahdollisuuksia haluttiin näiltä edellä mainituilta alueilta selvitetävän vain kahdelta viimeiseksi mainituilta, eli itäisimmiltä alueilta.¹⁴⁴ Sotilaspiirien esikunnat toteuttivat vuoden 1963 aikana tiedustelua selustan puolustuksen suunnittelemiseksi.¹⁴⁵

3.8 Vuoden 1957 operatiivisen tiedustelun erityistarkastelu

Vuoden 1957 tiedustelusuunnitelmat ja tiedustelukertomukset antavat arvokasta tietoa tutkimuksen pääkysymykseen vastaamisen näkökulmasta. Suunnitelmassa ohjeistettiin alueittain tapahtuvan tiedustelun tavoitteet ja kohteet. Painopisteeksi suunnitelmassa mainittiin rannikkoalue ja perustamisen jälkeisten joukkojen kuljetusten selvittäminen.

Eteläisellä rantamaalla tiedustelukohteena oli Salpausselän tasa, jossa 1–3 prikaatia käsittävän armeijakunnan ryhmitysalueina voisi tulla kyseeseen joko Sippola–Murola–Kaipiainen Kymijoen itäpuolella tai Lapinjärvi–Inkeroinen–Elimäki alue Kymijoen länsipuolella. Päävoimat olisivat Vuohijärvi Kivijärvi Kuolimojärvi alueella Salpausselän pohjoispuolella.

Rannikkoalueen tiedustelu toteutui suunnitelman mukaan. Maihinnousun torjumiseen itäisellä Suomenlahdella arvioitiin tarvittavan etulinjassa rantaviivan ja Salpausselän välisellä alueella ainakin kolme prikaatia. Lisäksi torjunnasta vastaavan armeijakunnan reserviksi tulisi varata yksi prikaati ja 1-2 jääkäripataljoonaa.¹⁴⁶

¹⁴³ 3.DE:n n:o 26/Optsto/11 d sal/26.1.1965, T 28334/F13 sal, KA.

¹⁴⁴ 3.DE:n n:o 12/Optsto/OT/20 sal/2.3.1959, T 28355/F6 OTsal, KA.

¹⁴⁵ 3.DE:n n:o 39/Optsto/11 d sal/31.1.1964, T 28334/F12 sal, KA.

¹⁴⁶ 3.DE:n n:o 76/Optsto/OT/11 sal/27.9.1957, T 28355/F4 OTsal, KA.

Päijänteen länsipuolella, Keiteleen ja Iisalmen alueilla tiedustelu kohdistuisi pääasiassa tietoon sekä kapeikkojen ohitusmahdollisuuksien selvittämiseen. Mielenkiintoisena suunnitelmassa on kohta, joka osoittaa ”*Polttoainehankinta*”-käskyssä määritetyn valtakunnan puolustamisen sisimmän vyöhykkeen tiedustelun tarpeen huomioinnin: ”*Kun kuitenkin on varauduttava PE:n käskemän sisimmän puolustusvyöhykkeen miehittämiseen, on tarkoituksena tiedustella alueita joilta joukkojen marssit edellä mainitun puolustusvyöhykkeen eri osiin ovat parhaiten järjestettävissä.*”. Mainittu vyöhyke sijaitsi maanpuolustusalueen länsiosassa ja oli tarkoitettu lännen hyökkäyksen torjumisen viimeiseksi vyöhykkeeksi. Lauseen aloitus ei ainaakaan korosta läntisen alueen tiedustelun tärkeyttä. Joukkojen ryhmitystä ei siis ollut edes tarkoitus tiedustella maanpuolustusalueen länsiosassa. Marssireittien tiedustelu sopi ilmeisesti läntisen alueen joukkojen siirtojen suunnitteluun viemättä kuitenkaan turhaan suunnittelu- resursseja.

Tiedustelusuunnitelman mukaan: ”*Järvialue muodostaa maanpuolustusalueen selusta-alueen, jonne on tarkoitus ryhmittää – eteläistä rantamaastoa lukuunottamatta – pääpiirtein kaikki SSMAE:n johtoon jäävät joukot siten, että ne voidaan nopeasti siirtää mille maanpuolustus- alueen osalle tahansa. Ottaen huomioon, että näiden joukkojen on myöskin turvattava yhteytemme Neuvostoliittoon pitämällä kaikissa olosuhteissa hallussaan järvialueen kapeikot Saimaan ja Pielisen välillä sekä tärkeimmät eteläisen rantamaan kautta kulkevat tiet, tiedustellaan kyseisille joukoille seuraavat sijoitusalueet kohdassa 3a mainittujen alueiden lisäksi noin prikaatin suuruista joukkoa varten alueelta Joroinen–Juva–Sulkava–Savonlinna sekä noin kahden pataljoonan suuruista taisteluosastoa varten alueelta Juojärvi–Liperi–Viinijärvi.*”¹⁴⁷ Kohta 3a viittaa eteläisen rantamaan tiedustelukohteisiin.

Toukokuussa 1957 alettiin toteuttaa suunnitelman mukaista operatiivista tiedustelua järvialueilla Joroinen–Savonlinna–Puumala ja Ylämylly–Liperi–Viinijärvi. Tiedustelukertomuksen perusteella jälkimmäisellä Ylämylly–Liperi–Viinijärvi alueelle tiedusteltiin prikaatin taisteluosaston ryhmittämismahdollisuuksia Joensuun järvikapeikon hallussa pitämiseksi ja Liperin alueelle mahdollisesti toteutettavan maahanlaskun torjuntaan. Joensuun järvikapeikoista mainittiin, että ”*torjunta tulisi luonnollisesti suorittaa varsinaisen kapeikon ulkopuolella*”.¹⁴⁸

¹⁴⁷ 3.DE:n n:o 36/Optsto/OT/11a sal/21.3.1957, T 28355/F4 OTsal, KA.

¹⁴⁸ 3.DE:n n:o 47/Optsto/11 b sal/27.5.1957, T 28334/F5 sal, KA. 3.DE:n n:o 48/Optsto/OT/11a sal/7.8.1957, T 28355/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 43/Optsto/OT/11a sal/18.6.1957, T 28355/F4 OTsal, KA.

Liperin alueen maahanlasku paljastaa varautumisen olevan idän suunnasta tulevaan hyökkäykseen, sillä kapeikon valtaamiseksi maahanlasku olisi järkevää tehdä puolustajan selustaan, siis Joensuun länsipuolella sijaitsevaan Liperiin. Yksityiskohtainen tiedustelukertomus oli lähetetty Pääesikuntaan.

Puumalan, Sulkavan ja Savonlinnan kapeikkojen tiedustelukertomuksen perusteella ei jää epäselvyyttä, mistä suunnasta tulevaan hyökkäykseen varauduttiin. Kertomuksen teksti ja peitepiirroksot tuovat esiin varautumisen NL:n suunnasta tulevan hyökkäyksen torjumiseksi. Puumala–Juva–Savonlinna alueelle suunniteltiin enintään kahden prikaatin ryhmittämistä järvikapeikkojen hallussa pitämiseksi. Prikaatit oli tarkoitus ryhmittää aluksi Juvan sekä Rantasalmen alueelle, josta siirtymisten kesto ja toteutusvaihtoehdot itään Puumalan, Sulkavan ja Savonlinnan järvikapeikkoihin torjuntaryhmitukseen oli selvitetty. Edellä mainittujen kapeikkojen kaakkoispuolelle oli tarkoitus ryhmittää taistelut aloittavat joukkoyksikön suuruiset osat, jotka voisivat toimia yhteistoiminnassa rajajoukkojen kanssa.¹⁴⁹

Keskeiset alueet puolustuksen kannalta ilmenevät vuoden 1957 suunnitelmasta selkeästi. Kokonaisuudessaan tiedustelusuunnitelma osoittaa kiistatta suunnittelun painopisteen olleen itäisen Suomenlahden rannikolta tai idän suunnasta tulevan hyökkäyksen torjumiseen edullisilla alueilla sekä joukkojen siirtojen suunnitteluun torjunnan mahdollistamiseksi. Läntinen sisin puolustusvyöhyke ei ollut tiedustelusuunnitelman perusteella merkityksellinen joukkojen käytön osalta. Vuoden 1957 operatiivisen tiedustelun suunnitelma ja toteuma kokonaisuudessaan paljastaa varautumisen NL:n hyökkäyksen torjuntaan. Vuosi oli viimeinen, jolloin tehtiin ”*Polttoainehankinta*”-käskyyn perustuvaa operatiivista tiedustelua.

3.9 Operatiivisen tiedustelun johtopäätöksiä

Tutkittuani 3.DE:n suunnittelemaa ja toteuttamaa operatiivista tiedustelua olen todennut selkeät maantieteelliset kiinnostuksen kohteet eri toimintoja varten.

Eteläinen rantamaa oli ensimmäinen kiinnostuksen kohde joukkojen ryhmittämisen osalta vuonna 1953 alkaneessa ”*Polttoainehankinta*”-käskyyn liittyvässä suunnittelussa. Eteläiselle rantamaalle välillä Lappeenranta–Lahti suuntautui tiedustelun kiinnostus siitä lähtien lähes vuosittain.

¹⁴⁹ 3.DE:n n:o 45/Optsto/OT/11 a sal/27.6.1957, T 28355/F4 OTsal, KA.

Itäisen Suomenlahden rannikon joukkojen käyttö maihinnousun torjuntaan saaristoalueella ja rantaviivalla olivat vuodesta 1954 alkaen vuosittaisen kiinnostuksen kohteena. Tiedustelu rannikolla keskittyi erityisesti Haminan, Kotkan ja vuodesta 1957 alkaen Loviisan alueelle sen päädyttyä 3.DE:n suunnitteluvastuulle.

Itärajalla Kivijärven ja Pielisen välisellä laajalla alueella operatiivista tiedustelua joukkojen käytön osalta suunnattiin erityisesti kaikkiin järvikapeikkoihin. Näiden järvikapeikkoiden osalta ilmeni muutamien lähteiden perusteella selkeästi torjuntasuunnan olevan NL:n suuntaan. Samoin Pohjoisessa Lieksa–Nurmes–Kuhmo alueella oli ainoastaan idän suunnasta tuleva vihollinen huomioitu.

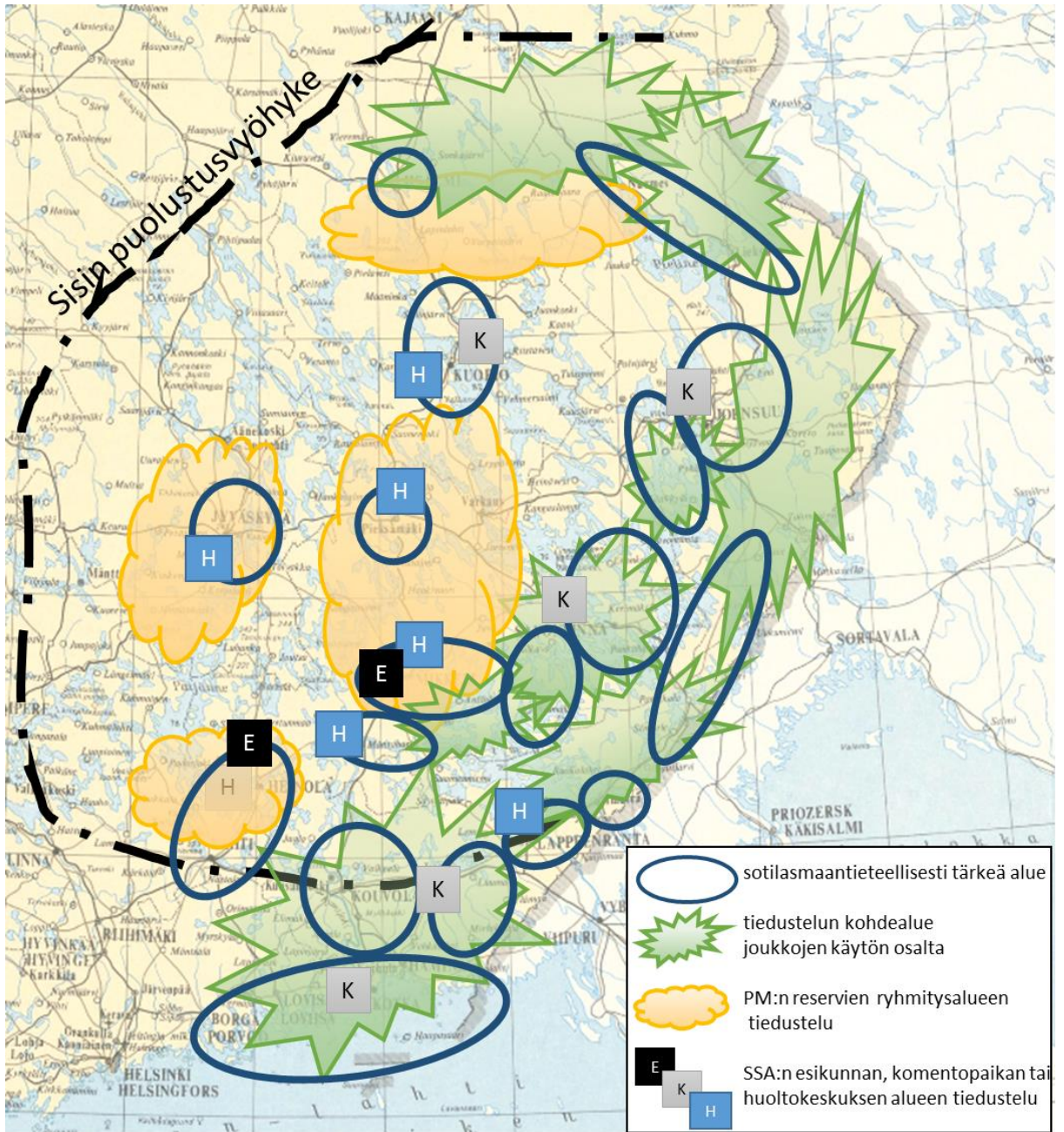
Huomioitavaa on se, että ”*Polttoainehankinta*”-käskyn perusteella määritetyille sisimmälle puolustusvyöhykkeelle ei lännessä suunniteltu mitään joukkojen puolustuksen ryhmittymisen osalta.

SSA:n esikunnan, komentopaikkojen ja huoltokeskusten sekä päämajan reservien ryhmittymisen tiedustelu ei myöskään anna viitteitä ryhmittymisestä järviolueella lännen suunnasta tulevan vihollisen pääsyn estämiseksi NL:n alueelle, kuten valtakunnan puolustamisen käskyissä edellytettiin.

Erityisesti itäpainotteisesti alueiden maaston kulkukelpoisuuden selvittäminen olivat operatiivisen tiedustelun keskiössä. Läntisen alueen osalta oltiin kiinnostuneita joukkojen kuljetuksiin käytettävistä vaihtoehdoista joko maanteitse, rautateitse tai sisävesiä hyödyntäen.

Tutkimalla pelkästään operatiivista suunnittelua varten toteutettua tiedustelua voin todeta, että todellisena uhkana pidettiin suunnittelijoiden keskuudessa NL:n suunnasta tulevaa hyökkäystä tai itäiselle Suomenlahdelle toteutettua maihinnousua. Vähien taloudellisten ja aikaresurssien vuoksi operatiivisessa tiedustelussa keskityttiin siis oleelliseen eli NL:n hyökkäykseen varautumiseen.

Lopuksi totean, että arvioimani sotilasmaantieteellisesti merkittävät alueet NL:sta suuntautuvan hyökkäyksen torjumiseksi ovat hyvin edustettuina 3.DE:n joukkojen käyttöön tähtäävässä operatiivisessa tiedustelussa, kuten seuraavan sivun kuva asian hyvin osoittaa.



Kuva 4: Operatiivisen tiedustelun kohdealueet.

4 UHKA-ARVIOT

Neljäs pääluku käsittelee suurvaltavastustajan muodostamaa uhkaa, laadittuja uhka-arvioita ja operatiiviseen suunnitteluun vaikuttanutta ymmärrystä taistelujen luonteesta. Tutkimuksella pyrin löytämään vastauksen kysymykseen: **Minkälaisia olivat 3.D:n operatiivista suunnittelua ohjaavat uhka-arviot?** Tämän pääluvun tavoitteena on luoda ymmärrys siitä miten kylmän sodan aikana uhkaa ja vihollisen toimintaa käsiteltiin operatiivisessa suunnittelussa.

Suunnittelijoiden käsittämään taistelun kuvaan, aikalaisittain sanottuna taistelujen luonteeseen, liittyvä analyysi on osa tämän luvun tutkimusta. Minkälainen oli aikalaisnäkemys suurvallan hyökkäyksen toteutusperiaatteista Itä-Suomen alueelle? Tähän päästään kiinni tutkimala sotataidollisia kirjoituksia, joita on ollut suunnittelijoiden käytössä sekä analysoimalla 3.D:n sotapelien tilanteen kehittämiseen liittyvää aineistoa. PE:n antama ohjaus ja analyysit NL:n uhkan arviointiin liittyen ovat tämän luvun keskeisin tutkimuksen kohde. Olen tutkinut pääesikunnan laatimia uhka-arvioita 3.D:n suunnittelun näkökulmasta. Vähäiset löydökset 3. Divisioonan suunnittelijoiden tuottamista arvioista vihollisen toiminnasta käsitellään PE:n perusteiden jälkeen. Tehtyjen analyysien johtopäätökset esitetään alalukujen asiayhteydessä ja koko tutkimuksen kannalta keskeisimmät johtopäätökset ovat viimeisessä pääluvussa.

4.1 Taistelun ja vihollisen ymmärrys operatiivisen suunnittelun perustana

Perusteita suunnittelijoille vihollisen arviointiin ja taistelujen luonteen ymmärrykseen antoivat ajan Kenttäohjesäännöt ja Upseerin käsikirjat. Niiden anti oli kuitenkin hyvin yleisluontoista. Upseerin käsikirja vuodelta 1950 ei sinänsä sisällä vihollisen toiminnan arviointiin liittyvää osuutta, mutta siinä oli luku, joka käsitteli tietoja uusista sodankäynnin välineistä ja mahdollisuuksista.¹⁵⁰ Upseerin käsikirja-sarjan kolmas osa vuodelta 1953 käsittelee ensimmäisessä luvussa maanpuolustuksen yleisiä perusteita, johon liittyy hyökkääjän toimintaan liittyvä arviointia sotatoimien suunnittelussa huomioitavaksi. Siinä hyökkääjä kuvataan moottoroiduksi ja tulivoimaltaan vahvaksi, joka kykenee päähyökkäyssuunnassa syviin murtoihin. Hyökkäykseen liittyy voimakas tuki ilmasta, maihinnousut ja maahanlaskut. Viimeksi mainitusta on käsikirjassa luku, jossa käsitellään maahanlaskuhyökkäyksen toteutusta tarkemmin.¹⁵¹

¹⁵⁰ *Upseerin käsikirja 1950 I osa*, XIV luku.

¹⁵¹ *Upseerin käsikirja III osa joukkoja varten 1953*, Puolustusvoimat, Helsinki, 1953, s. 8–9 ja s. 213–214.

Kenttäohjesääntö I vuodelta 1954 ei sisällä mitään osuutta vihollisen arviointiin tai taistelujen kuvaukseen liittyen. Siinä on suunnitteluprosessin tilanteen arviointiin liittyen osuus käsitellen asioita, joita tulee ottaa huomioon vihollisen arviointiin liittyen. Vihollisen vahvuus, päämäärä ja todennäköinen toiminta pitäisi kyetä arvioimaan omien suunnitelmien perustaksi. Myös maaston ja olosuhteiden vaikutus vihollisen toimintaan pitää osata huomioida. Kenttäohjesääntö II vuodelta 1954 käsittelee hyökkäystä, puolustusta, viivytystä, sissitoimintaa sekä maahanlaskun- ja maihinnousun torjuntaa. Vain kahteen jälkimmäiseen on sisällytetty tarkempi kuvaus vihollisen toiminnasta. Kenttäohjesäännön yleinen osa vuodelta 1958 ei anna kuvausta vihollisen toiminnasta, vaan siinä on sotatoimiin liittyvä alaluku, joka käsittelee strategista hyökkäystä. Kuvaus strategisesta hyökkäyksestä on hyvin yleisluontoinen kuvaus suurvaltavihollisen hyökkäystoimista, johon on myös sisällytetty osuuksia voimiltaan heikomman toteuttamasta strategisesta hyökkäyksestä. Heikompi osapuoli voisi korvata esimerkiksi maahanlaskut- ja maihinnousut sissitoiminnalla.¹⁵²

Taistelujen luonne on siis aikalaiskäsite, jota vastaava nykykäsite on taistelun kuva. Taistelujen luonnetta on muutamalla sivulla kuvailtu vuoden 1963 Kenttäohjesääntö I:n alussa.

”Olosuhteisiimme perehtynyt nykyaikaisin välinein varustettu vihollinen kykenee liikkumaan myös vähäteisessä ja vaikeakulkuisessa maastossa ja karikkoisessa saaristossa sekä käyttämään vesistöjä hyväkseen liikettä nopeuttavina etenemisteinä. Lentokonein ja helikoptereihin kuljetetut joukot sekä maahanlaskuosastot voivat ylittää vaikeimmatkin maastoesteet ja ilmaantua yllättäen selustaan.” Kenttäohjesääntö on myös huomionut ydinräjähteet osana vihollisen ”murskaavaa” tulen käyttöä.¹⁵³

Kenraaliluutnantti Tauno Viktor Viljanen ollessaan Pääesikunnan sotahistoriallisen toimiston päällikkönä teki 1940-luvun loppupuolella tilaustutkimuksen aiheesta *Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä*. Viljaselta tilattu tutkimus käsittelee pääosin puna-armeijan suurhyökkäyksen suoritusperiaatteita ja siihen liittyviä torjuntakysymyksiä. Viljasen vaikutus on ollut Puolustusvoimien kehittämisen kannalta vaikuttavimmillaan tammikuusta 1952 alkaen. Tuolloin hänet määrättiin Pääesikunnan operatiivisen osaston päälliköksi, jossa tehtävässä hän oli helmikuuhun 1954 asti. Kesällä 1955 hänet määrättiin yleisesikunnan päälliköksi. Viljanen oli eräs keskeisimmistä vaikuttajista 1950-luvun operatiivisessa suunnittelussa. Hänellä oli myös keskeinen asema 1950-luvun kenttäohjesääntöjen laatimisessa.¹⁵⁴

¹⁵² *KO I 1954*, s. 26–30. *Kenttäohjesääntö II osa (KO II) 1954*, Kauppalehti Oy:n kirjapaino, Helsinki, 1954, s. 5–7. *KO yl 1958*, s. 86–91.

¹⁵³ *Kenttäohjesääntö I osa (KO I) yhtymän taistelu 1963*, s. 15–18.

¹⁵⁴ Viljanen T.V.: *Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä*, Maanpuolustuskorkeakoulu, www.doria.fi, s. 8, s. 17–25.

Viljanen oli käynnistämässä uuden operatiivisen suunnittelukierroksen ohessa joulukuussa 1955 aloitettua sodan ajan joukkojen operatiivisten ja taktisten periaatteiden kehittämistyötä. Työn yhtenä tuloksena PE:n ohjesääntötoimisto koosti muistion *Yleistaktillisia suuntaviivoja* keväällä 1956. Muistion oli allekirjoittanut Viljanen ja varmentanut PE:n koulutusosaston päällikkönä toiminut eversti Ali Koskimaa, joka myöhemmin toimi 3.D:n komentajana. Muistio sisältää kuvauksen vihollisen sotatoimista sekä uudenlaisen näkemyksen omien joukkojen taistelun periaatteista. *Yleistaktillisia suuntaviivoja* -muistion avulla pyrittiin todennäköisesti tukemaan ”*Valpuri*”-suunnitelmaan liittyvää divisioonien operatiivista suunnittelua. Muistion tavoitteena oli yhtenäistää suunnittelutyössä käytettäviä perusteita siten, että ne olisivat olleet mahdollisimman yhtenevät PE:n tahtotilan ja viimeisteltävän Kenttäohjesäännön yleisen osan operatiivisten ja taktisten periaatteiden kanssa. PE pyysi puolustushaarakomentajia sekä aselajitarkastajia laatimaan muistiosta lausunnot ennen käyttöönottoa vuonna 1957.¹⁵⁵

Yleistaktillisia suuntaviivoja -muistiossa käsitellään erityyppisiä tilanteita puolustuksessa ja hyökkäyksessä, jotka alkavat lyhyellä vihollisen kuvauksen osuudella. Alkusivuilla on yleisluontoinen vihollisen kuvaus: ”*Kaiken taktillisen toiminnan suunnittelussa, järjestelyssä ja suorituksessa on meidän pidettävä lähtökohtana sitä, että vihollisella yleensä on lukumääräinen, materiaallinen ja tuliylivoima, että sen organisaatio valtaosaltaan perustuu moottorointiin ja panssarivaunujen käyttöön ja että sen ilmavoimat voivat ratkaisevilla hetkillä vaikeuttaa liikennettämme ja muuta toimintaamme äärimmilleen. Lisäksi on huomattava, että vihollisella on käytettävissä maahanlasku- ja maihinnousujoukkoja ja että sillä voi olla myös olosuhteidemme mukaisesti koulutettuja ja varustettuja joukkoja. Edelleen vihollinen on teknillisesti huomattavasti meitä edellä pystyen helposti rakentamaan teitä, lentokenttiä ja satamia, polttamaan tai saastuttamaan omalle toiminnallemme tärkeitä metsäalueita jne. Erityisesti ratkaisevissa suurtaisteluissa, mutta myös muulloinkin vihollinen voi vielä muiden keinojen osoittauduttua tuloksettomiksi, käyttää atomiasetta ainakin painopistesuunnassa.*”¹⁵⁶

Muistiossa ei tietenkään määritellä ajan mukaisesti vihollisesta sen tarkemmin. Muutamassa kohdassa mainitaan olevan mahdollista vihollisen olevan koulutettu ja varustettu oloihimme soveltuvaan taisteluun. Tuo maininta viittaa mahdollisen vihollisen olevan itänaapurimme. Huomioitavaa on, että kuvaliitteissä vihollinen on piirretty tulemaan kaikista muista pääilmansuunnista paitsi lännestä, jos oletetaan piirroksen olevan suunnastettu pohjoiseen.

¹⁵⁵ Juuso Säämäsen artikkeli kirjassa Vesa Tynkkynen – Operaatikko, rehtori ja professori, Bookwell Oy, Porvoo, 2014, s. 100–101. Palokangas (/2014), s.261–262. PE:n n:o 80/Ohjeststo/8 b sal/11.4.1956, T 22110/F35 sal, KA. PE:n n:o 136/Ohjeststo/8 b sal/16.5.1957, T 26838/F19 sal, KA.

¹⁵⁶ PE:n n:o 80/Ohjeststo/8 b sal/11.4.1956, T 22110/F35 sal, KA.

Tärkeää tietoa alettiin saada Neuvostoliiton asevoimista 1950-luvun loppupuolella. Ilmeisesti Moskovassa toimineiden sotilasasiamiesten kautta Suomeen kulkeutunut kenttäohjesäännön käänös on esimerkki itään suuntautuneesta onnistuneesta tiedustelutoiminnasta.¹⁵⁷ PE:n Jalkaväkitoimiston arkistoiden salaisten asiakirjojen perusteella 1960-luvun alkupuolella on Puolustusvoimissa ollut käytettävissä tietoa Neuvostoliiton aseellisista voimista, NL:n divisioonan puolustustaistelusta sekä NL:n asevoimien kenttäohjesääntö. *Neuvostoliiton aseellisten voimien kenttäohjesääntö, Divisioona – Armeijakunta* vuodelta 1959 käsittelee nykyaikaisen sodankäynnin periaatteita sekä aselajien, ilmavoimien ja erikoisjoukkojen käyttöä erilaisissa sotilaallisissa operaatioissa ja olosuhteissa.¹⁵⁸

Edellä mainituista lähteistä lienee koottu kesällä 1961 divisioonien, PSPR:n ja puolustushaarojen komentajille jaettu *Piirteitä suurvallan taktiikasta* -moniste, joka kuvaa käytännössä NL:n moottoroidun jalkaväkidivisioonan ja armeijakunnan taktiikkaa, vaikka NL:a ei missään kohtaan mainita. Monisteessa on kuvattu tekstinä ja kuvina taktiikan yleiset periaatteet, hyökkäys ja puolustustaistelu aselajitoimintoinen, ydinräjähteiden käyttöä, ylimenohyökkäys, maahanlaskuoperaatio sekä lentojoukkojen tuki maavoimien taistelulle. Alla on muutamia lainauksia monisteesta, joiden perusteella voidaan arvioida kohtien olevan käännöksiä NL:n ohjesäännöistä, sillä ne kuvaavat neuvostoliittolaista sotataittoa:

”Hyökkäys on tärkein taistelulaji. Puolustukseen voidaan siirtyä vain jouduttaessa ylivoimaisen vihollisen hyökkäyksen kohteeksi tai oltaessa pakotettuja voittamaan aikaa. Yllätykseen on aina pyrittävä. Sotatoimien kohteena on ennenkaikeä vihollisen sotavoima, joka on tuhottava.

Joukot on taistelutehtävän suorittamista varten ryhmitettävä portaisiin, joita on yleensä kaksi. Ensimmäiseen portaaseen ryhmitetään n. 2/3 käytettävissä olevasta voimasta. Lisäksi muodostetaan mahdollisuuksien mukaan reservi.

Panssarijoukot ovat maavoimien tärkein aselaji. Panssarivaunuja käytetään sekä pieninä ryhminä jalkaväen tukena että suurena muodostelman liikuntaoperaatioiden kärjessä. Hyökkäyksessä on panssarijoukkoja käytettävä suurena muodostelmana kaukaisten kohteiden valtaamiseen. Ne on työnnettävä vihollisen rintamaan etukäteen avatusta aukosta häpeilemättömästi vihollisen selustaan.

¹⁵⁷ Palokangas (2014), s. 255.

¹⁵⁸ PEjv-os: Neuvostoliiton asevoimia koskevia käsikirjoja, T 25094/H8-H13 sal, KA. PEjv-os: Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton asevoimia koskevia muistioita ja ohjesääntöjä, T 25094/H14-H18 sal, KA.

Hyökkäystavat ovat rintamahyökkäys, sivustahyökkäys ja saarrostava hyökkäys. Saarrostus on seurauksena kaksipuolisesta sivustahyökkäyksestä.

Puolustustaistelun lajit ovat asemapuolustus ja liikkuva puolustus. Puolustustaistelun on oltava syvä. Joukkojen on oltava puolustuskykyisiä kaikkiin suuntiin.”¹⁵⁹

3.DE:n suunnittelijoilla on ollut viimeistään vuodesta 1961 käytettävissään uusinta tietoa NL:n asevoimien taktiikasta kirjallisessa muodossa, jota on voitu hyödyntää arvioitaessa itäisen vihollisen toimintaa.

4.2 Uhkan arviointia YYA-hengessä

Vuoden 1944 syksyllä NL muodosti selkeän uhkan Suomelle välirauhan sopimuksesta huolimatta. Tähän uhkaan oli laadittu PE:n operatiivisen osaston päällikön, eversti Nihtilän, johdolla suunnitelmat ja liikekannallepanon perusajatus. Kesällä 1945 osastopäälliköksi vaihtui eversti Olavi Huhtala. Hän oli arvioinut turvallisuuspoliittista tilannetta PV:n komentajalle laatimassaan muistiossa. Hänen johtopäätöksensä oli se, että itsenäisyyden säilyttämiseksi, mahdollisessa liittoutuneiden valtioiden välisessä sodassa, Suomen oli valmistauduttava puolustamaan aluettaan NL:n etujen mukaisesti.

Valtioneuvoston nimittämä puolustusrevisio oli päätynyt vuoden 1949 mietinnössään siihen, että *”Neuvostoliiton kanssa vallitsevat ystävälliset suhteet poistavat sodan mahdollisuuden sillä suunnalla”*. Idän ja lännen vastakkainasettelu sekä siihen liittyen Pohjois-Atlantin liiton, eli NATO:n, perustaminen kasvattivat puolustusrevision mukaan hyökkäyksen mahdollisuutta lännen suunnalta osana suurvaltasotaa.

Pääesikunnan operatiivisen osaston salaisessa analyysissä oli päädytty siihen lopputulokseen, että operatiiviset suunnitelmat jouduttaisiin laatimaan hyökkäyksen torjumiseksi sekä idästä että lännestä. YYA-hengessä uhkana oli 1940-luvun loppupuolelta alkaen lännen hyökkäys Suomen alueen kautta NL:a vastaan. Virallisissa operatiivisissa suunnitteluasiakirjoissa pitäydettiin vain lännen muodostamassa uhkassa koko tutkimuksen kattavan ajanjakson.¹⁶⁰

¹⁵⁹ PE:n n:o 80/Koultsto/5 a sal/27.6.1961, T 28334/F9 sal, KA.

¹⁶⁰ Suomen puolustusvoimat 1944–1974, s. 434–436.

Kun operatiivinen suunnittelu jälleen sallittiin ylimmän valtiojohdon toimesta vuonna 1948, ryhdyttiin PE:ssa laatimaan uhka-arvioita operatiivisen suunnittelun pohjaksi. Virallisen linjan mukaisesti länsivaltojen hyökkäysten varalta laadittiin kolme eri uhka-arvioita, jotka kantoivat 1960-luvulle. Nämä ABC-uhka-arviot sisältyvät operatiivisiin käskyihin ”*Polttoainehankinta*” ja ”*Valpuri*”. Edellä mainittuihin käskyihin ei siis sisällynyt minkäänlaista mainintaa saati uhka-arvioita NL:n hyökkäyksestä.

Vaihtoehto A käsitti lännen hyökkäyksen Pohjois-Norjasta Suomen Lapin kautta Neuvostoliittoon. Vaihtoehto B sisälsi vaihtoehto A:n lisäksi lännen hyökkäyksen Itämereltä kohdistuen Lounais-Suomeen. Vaihtoehdossa B länsivaltojen päämääränä oli estää Itämeren ja Pohjoisen Jäämeren laivastojen toiminta, sitoa NL:n voimia ja luoda tukialue hyökkäyksen jatkamiseksi Leningradin suuntaan. Vaihtoehto C oli näistä vaarallisin, mutta samalla epätodennäköisin. Se sisälsi vaihtoehtojen A ja B lisäksi sen, että Ruotsin alue olisi hyökkäävän länsivihollisen käytettävissä tuoden yhden uhkasuunnan lisää. Päämäärä C vaihtoehdossa olisi sama kuin uhka-arvio B:ssä. Vuoden 1951 B ja C vaihtoehdoissa arvioitiin lännen hyökkäyksen voivan jatkua pohjoisesta Sisä-Suomen järviolueen itäpuolitse etelään NL:n elintärkeisiin kohteisiin. Myöhemmissä ”*Polttoainehankinta*” ja ”*Valpuri*”-käskyissä ei tästä hyökkäyksen jatkosta ollut enää mainintaa. Samoin edellä mainituissa käskyissä lännen laivaston voimaa Itämerellä pidettiin heikkoina B ja C vaihtoehdoissa, joten lännen maihinnousua ylipäätään, puhumatta-kaan Porkkalan itäpuolelle suoritettuna, ei pidetty todennäköisenä. Itäisellä Suomenlahdella arvion mukaan toimisivat vain sukellusveneet ja niiden kuljettamat kommando-osastot.¹⁶¹

Edellä mainitut lännen hyökkäyksen uhka-arviot pitää ymmärtää Sisä-Suomen maanpuolustusalueen kannalta, jotta 3.DE:n arkistolähteitä joukkojen käytöstä voi tulkita oikealla tavalla. Lännen maihinnousua itäiselle Suomenlahdelle ei siis pidetty todennäköisenä. Tämä kannattaa pitää mielessä, kun jatkossa tarkastelen valmistautumista näiden lännen sukellusveneillä tuomien erikoisjoukkojen maihinnousun torjuntaan useiden prikaatien voimin. Lännen hyökkäyksen ABC-uhka-arviot eivät antaneet 3.DE:n suunnittelijoille kovinkaan paljon konkreettisia perusteita oman vastualueen joukkojen käytön suunnitteluun valtakunnan puolustamiseksi. PE:n uhka-arvioiden perusteella SSMA olisi ollut selusta-aluetta lännen hyökkäyksen torjunnassa.

¹⁶¹ Sama, s. 436–439 ja 452–454. PE:n n:o 80/Op.1/11 b/OT/sal/13.6.1952, T 26862/F 3–F 4 OTsal, KA. PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA.

4.3 Neuvostoliiton muodostaman uhkan arviointia

Pääesikunnan operatiivisessa käskyssä ”*Valpuri*”, vuoden 1957 lopulta, lännen todellista kykyä laajoihin sotatoimiin Pohjois-Euroopassa ei pidetty riittävänä. Operatiivisen osaston vuoden 1960 analyysissa, ”*Suomen strateginen asema ja Suomen puolustukselle asetettavat strategiset perusteet*”, käsitellään sekä Naton että Varsovan liiton Suomelle muodostamaa uhkaa. Analyysin johtopäätöksissä todetaan aloitteen ja ylivoiman olevan NL:lla, joten yllättävässä tilanteessa suurin uhka tulee NL:n taholta. Lännen toimenpiteitä vastaan on kuitenkin varauduttava toimimaan ilmatilassa, Pohjois-Suomessa ja Itämerellä. Analyysissa arvioitiin Suomen puolustuksen keskeinen alue, jonka perusteella Etelä- ja Keski-Suomi tuli kaikissa tilanteissa pitää hallussa. Vuoden 1960 analyysi oli luonnollisesti huippusalainen.¹⁶²

Professori Tynkkynen haastatteli väitöskirjatutkimustaan varten eversti Taisto Olavi Lehteä, joka oli palvellut 1950-luvun alkupuoliskolla PE:n operatiivisella osastolla toimistoupseerina ja myöhemmin 50- ja 60-luvun vaihteen molemmin puolin toimistopäällikkönä. Eversti Lehti toi haastattelussa esille sen, että NL:n hyökkäys koettiin todennäköisemmäksi uhkaksi.

Eversti T.V. Viljasen tultua vuonna 1952 Pääesikunnan operatiivisen osaston päälliköksi alettiin NL:n hyökkäyksen varalta laatimaan suunnitelmaa, tosin ei vielä kirjallisena. Tuolloin suunnittelun lähtökohtana oli yllätyshyökkäyksen torjunta, jota pidettiin vakavimpana uhkana maan itsenäisyydelle. Vain NL:lla olisi ollut kyky yllätyshyökkäykseen. Lehti itse oli laatimassa suunnitelmaa NL:n hyökkäyksen varalta päämajamestari kenraalimajuri Aatos Maunulan johdolla 1950-luvun loppupuolella. Suunnitelman toiminta-ajatuksena oli ryhmittää nopeimmin perustettavat joukot vastaanottoasemiin itärajalle Salpa-asemaan. Pääosa joukoista ryhmitettäisiin perustamisen jälkeen Kymijoelle pääpuolustuslinjaan ja puolustuksen painopiste olisi Suomenlahden rantatien suunnassa. YYA:n vastaisen toiminnan salaamiseksi PE:n alajohtoportaita ei kytketty tähän suunnitteluun mukaan. Suunnitelmien kirjallisia versioita laadittiin vain kaksi kappaletta PE:n käyttöön. Varautuminen NL:n hyökkäykseen alkaa näkyä 1950-luvun loppupuolella ”*Valpuri*”-käskyn myötä mm. itärajalla SSA:n vastuualueella suojajoukkoina käytettävien rajaprikaatien suunnitellun käytön myötä. Maavoimien alkuryhmittäytymisen painopiste vastasi käytännössä NL:n uhkaan, sillä valtaosa PM:n reserveistä oli suunniteltu ryhmitettävän SSMA:lle.¹⁶³

¹⁶² *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 452–454.

¹⁶³ Tynkkynen (1996), s. 296. *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 459–461. Tynkkynen ote eversti Lehden puhelinhaastattelun muistiinpanoista 15.1.1996 on tutkijan hallussa.

Laaja ”*Valpuri*”-käsky oli hiottu poliittisesti korrektiksi asiakirjaksi. Se olisi voitu tarvittaessa näyttää Neuvostoliiton edustajille YYA-konsultoinnin tarpeen ilmetessä osoituksena siitä, että pystymme hoitamaan oman osuuden ilman NL:n joukkojen tukea. Näin totesi operatiivisella osastolla 1960-luvulla palvellut kenraalimajuri Juhani Ruutu, jota Tynkkynen ja Jouko olivat haastatelleet tutkimustaan varten. Ruutu oli myös todennut ”*Valpuri*”-käskyn liittyen, että operatiivisella osastolla ei pidetty missään määrin todennäköisenä lännen hyökkäystä – todellinen uhka tulisi itäisen avunantajan suunnasta.¹⁶⁴

PE:n operatiivisten käskyjen lännen hyökkäyksen uhka-arviot olivat käytännössä poliittista hämäystä. Koska NL:n uhka oli sotilaallisesta näkökulmasta todennäköisin, olisi suorastaan ihme, jos se ei olisi vaikuttanut PE:n operatiivisen osaston antamaan suulliseen ohjaukseen 3.D:n komentajalle, joka vastasi suunnittelusta NL:n muodostaman uhkan painopisteessä. Tätä mahdollista suullista ohjausta voidaan jälkikäteen arvioida operatiivisen tiedustelun mielenkiinnon kohteiden ja laadittujen joukkojen käytön suunnitelmien pohjalta.

Minkälainen oli aikalaisten suunnittelijoiden näkemys NL:n asevoimista uhkan arviointiin liittyen? Pääesikunnassa oli ulkomaanosasto eli ainoa tiedusteluelin, jonka ulkomaatoimiston tehtäviin kuului tiedonhankinta valtioiden sotilaallisesta kehittymisestä. Ulkomaanosaston vastuulla oli edellä mainittuun liittyen sotilasasiamiestoiminta. Poliittiset rajoitteet toiminnalle oli merkittävät ja samoin toiminnan määrärahat ja henkilöstömäärä olivat vähäisyydessään aivan eri luokkaa kuin sota-ajan tiedusteluorganisaatiolla.

Sanaa tiedustelu ei saanut toiminnasta käyttöä eikä tiedustelua saanut myöskään harjoittaa. Virallisen ohjeistuksen mukaisesti tiedon hankinnan piti perustua julkisiin lähteisiin. Ulkomaatoimiston julkaisemissa katsauksissa NL:a käsiteltiin hyvin vähän. Tiedot NL:sta perustuivat NL:n virallisiin lähteisiin, sotilaskirjallisuuteen ja lehdistön seurantaan sekä muiden valtioiden sotilasasiamiehiltä kerättyyn tietoon. Lisäksi on huomioitava, että yleisesti läntisten sotilasasiamiesten toiminta NL:ssa oli äärimmäisen rajoitettua. Tiedustelutoiminnan tarkoituksena oli hankkia sotilaallisesti merkittäviä tietoja operatiivisen osaston puolustussuunnittelua varten, mutta sotilastiedustelun merkitys oli aikakaudella vähäistä tai olematonta. Suomen Moskovan sotilasasiamiehen 1950-luvulla laatiman katsauksen perusteella PE:ssa oli kuitenkin käsitys neuvostoarmeijan kokoluokasta ja ryhmytyksestä. Katsauksen tieto perustui länsimaiseen tiedonvaihtoon.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Tynkkynen – Jouko (2007), s. 9 ja s. 82.

¹⁶⁵ Koskimies (2010), s. 60–68 ja s. 73–79.

Ulkomaatoimisto lähestyi vuonna 1958 yhtymätasoa kysymyksillä sotilasasiamiestoiminnan hankkimien tietojen käytettävyydestä. 3.DE oli välittänyt kysymykset alajohtoportailleen ja koostanut hyvin vähäisten vastausten perusteella 3.D:n yhteenvedon. Vähäiset vastaukset joukko-osastoilta johtuivat siitä että edellytyksiä kysymyksiin vastaamiseen ei arvioitu olevan.

3.D:n vastauksen perusteella sotilasasiamiesten tuottama välillinen ja välitön tieto oli arvioitu tasolle välttävä. ”*Runsaimmin tietoa oli saatu*” -kysymyksen vastauksessa oli vain kaksi maata järjestyksessä Ruotsi ja USA. Kysyttäessä, mistä maista on saatu hyödyllisimmät tiedot, vastuksena oli: ”*Ei ole perusteita vastauksen antamiseen*”. Neuvostoliittoa ei mainittu sanalakaan koko 3.D:n vastauksessa. Kysymyskaavakkeen kohdassa, jossa haluttiin arviota ulkomaosaston kielitaidosta, ainoastaan venäjänkielen taitoa pidettiin hyvänä.

3.DE:n esitys tiedonsaannin kehittämiseksi oli seuraava: ”*Ulkomaosaston julkaisemien kuukausikatsausten lisäksi esitetään annettavaksi 1–2 kertaa vuodessa yhteenveto sekä teknillisestä että taktillisesta kehityksestä niin lännen kuin idänkin liittouman piirissä. Perustelu: ulkomailla tapahtuneesta sotilaallisesta kehityksestä on vaikea luoda kokonaiskuvaa eri lehdissä esiintyneiden irrallisten hajatietojen perusteella.*”.

Yksityiskohtaisempaa tietoa 3.DE:n osalta haluttiin jalkaväen aseistuksesta ja liikkuvuudesta, taistelusta erikoisolosuhteissa, joista suluissa tarkennus talvi ja vesistöt sekä aselajitietoa pioneeri-, viesti- ja ilmatorjunnasta.¹⁶⁶

3.DE:n antama vastaus vuodelta 1958 korreloi hyvin Tapio Koskimiehen tutkimuksen kanssa NL:sta saatujen vähäisten tietojen osalta. Jos ei PE:ssa ollut tietoa NL:n sotilaallisesta suori-tuskyvystä, ei sitä ollut 3.DE:n suunnittelijoillekaan jakaa. Vastauksien perusteella tietotarpeita kuitenkin oli. Myöhemmin 1960-luvulla tietoa NL:n asevoimista ja ohjesääntökäännöksiä alkoi tulla suunnittelijoiden käyttöön, kuten alaluvussa 4.1 olen tuonut ilmi.

¹⁶⁶ 3.DE:n n:o 61/Optsto/14 a sal/23.6.1958, T 28334/F6 sal, KA. 3.DE:n n:o 87/Optsto/14 a sal/25.8.1958, T 28334/F6 sal, KA.

4.4 Vihollisen toiminnan arviointia

Sisä-Suomen vastuualueen alustava puolustussuunnitelma vuodelta 1951 ei sisältänyt arvioita vihollisesta. Hyökkäyksen torjuntaan liittyen viitattiin PE:n laatimiin ABC-uhka-arvioihin, joten ensivaiheessa uhka tulisi vain ilmasta ja vaihtoehtojen B sekä C mukaisesti voisi hyökkäys tulla myös mereltä. Lännen maahyökkäyksen arvioitiin tulevan muiden yhtymien vastuualueiden kautta, sillä SSV-alue oli selustaa.¹⁶⁷ Joukkojen käytön suunnitelmassa ilmenee varautuminen useisiin eri toimintasuuntiin, sillä su- ja tsa-kokoonpanojen joukkoja oli suunniteltu keskitettävän laajalle alueelle. 1950-luvun alun alustavan suunnitelman perusteella vaikuttaisi siltä, että 3.D:ssa lännen muodostamaan uhkaan todellisuudessa varauduttiin.

Vuonna 1952 ”*Polttoainehankinta*”-käskyn perusteella 3.DE:n laatiman suunnitelman puolueettomuuden suojaamisesta ja maan puolustamisesta Sisä-Suomen vastuualueelle ei sisältänyt mitään osuutta vihollisen toiminnan arviointiin liittyen. ”*ABC-tapaukset*” olivat maanpuolustamisen osuuden uhka-arviot, joihin yhdellä lauseella viitattiin. Maihinnousuun Kymijoen sekä itä- että länsipuolella varauduttiin suunnitelmassa. Hyökkääjän pääsyn estämiseen itään tai länteen Kymijoen tasalla varauduttiin sen länsi- että itäpuolisella sulkuasemalla. Linnoittamisen ja suluttamisen tärkeysjärjestyksessä läntinen sulkuasema oli tärkeysjärjestyksessä ennen itäistä. Joukkojen käytön, linnoittamisen ja suluttamisen painopiste oli lännessä Kymijoen, pohjoisessa Salpauselän, idässä valtakunnan rajan ja etelässä Suomenlahden rajaaman alueen sisällä. Tästä voidaan päätellä todennäköisemmäksi arvioidun vihollisen toiminnan kohdistumisen maantieteellinen sijoittuminen. Tämäkin suunnitelma, kuten edellisenä vuonna laadittu alustava suunnitelma, ottavat huomioon sekä lännen että idän uhkan.

3. DE:n arkistoversiossa vuoden 1952 suunnitelmaan oli tehty lyijykynämerkintöjä Porkkalan palautuksen jälkeen. Sen tietää siitä, että kaikki kohdat, joissa on maininta Porkkalasta Neuvostoliittoon johtavan yhteyden turvaamisesta, ovat yliviihattu. Todennäköisesti lyijykynämerkintöjä oli tehty tarvittavien muutoksien osalta seuraavaa operatiivista kierrosta varten. Uhkan näkökulmasta mielenkiintoisia olivat merkinnät liittyen kohtiin, joissa mainitaan tiedustelu- ja tuholastoiminnan estämien Suomen alueelta NL:n alueelle. Joukkojen tehtävissä kaikki ”*Suomen alueelta Neuvostoliittoon*” -kohdat oli joko laitettu lyijykynämerkinnällä sulkuihin tai yliviihattu. Edelliseen liittyen suunnitelman ensimmäiseltä sivulta löytyi kohta, joissa kysymysmerkin kera oli epäselvällä käsialalla kirjattu: ”*NL:sta maamme alueelle kohdistuvan vastaavan toiminnan estäminen*”.

¹⁶⁷ 3.DE:n n:o 246/III/OT/11 b sal/19.12.1951, T 28356/F2 OTsal, KA.

Kappale, jossa oli maininta SSV-alueen olevan valtakunnan puolustuksen selustaa, oli raksittu yli. Lisäksi sisimmän puolustusvyöhykkeen linjauksen viereen, joka siis suunnitelmassa kiersi etelästä lännen kautta pohjoiseen, oli merkitty lyijykynällä paikannimet Pielinen–Joensuu–Punkaharju–Saimaa–Savitaipale-Kotka. Järjestys vasemmalta oikealle viittaa torjuntasuunnan tällä itärajan läheisyydessä olevalla linjalla olevan itään.¹⁶⁸

Edellä esittämäni lyijykynämerkinnät ovat poikkeuksellisia salaamisen yleisessä linjassa ja YYA-aikana jopa varomattomia. Mielestäni ne osoittavat 3.DE:n suunnittelijoiden ajattelevan uhkan tulevan idän suunnasta viimeistään vuoden 1956 Porkkalan palautuksen jälkeen.

Rannikkoalue oli SSV-alueen puolustussuunnitelmassa painopisteessä, joten alueelle laadittiin yksityiskohtaisempia suunnitelmia ”*Polttoainehankinta*”-käskyyn liittyen 3.DE:n johtamana. Haminan ja Kotkan satamat arvioitiin olevan hyökkääjän mielenkiinnon kohteena maihinnousun jälkeisen sisämaahan suuntautuvan hyökkäysoperaation jatkuvuuden kannalta. Hyökkäys näiden alueiden valtaamiseksi voitaisiin suorittaa mereltä, sivustoilta saarrostaen tai ilmoitse ja myös selustasta. Edellä oleva arvio esitettiin 3.DE:n käskyssä vuonna 1955 liittyen kyseisten alueiden puolustusmahdollisuuksien selvittämiseen.¹⁶⁹

JP 3:n komentajan laatima Kotkan puolustussuunnitelma vuodelta 1956 sisältää arvion maihinnousumahdollisuuksista Kotkan valtaamiseksi. Maihinnousuja voitaisiin tehdä kolmelle eri alueelle ja näihin alueisiin liittyen on laadittu kuvaus maihinnousupaikasta ja hyökkäyksen jatkamisen mahdollisuuksista. RUK:n johtajan laatimassa Haminan puolustussuunnitelmassa vuodelta 1956 kuvataan lyhyesti vihollisen todennäköinen toiminta Haminan syväsataman valtaamiseksi. Kuvauksella pyritään selittämään tehty päätös joukkojen käytölle.

3.ErRtPsto:n komentajan vuoden 1956 rannikon puolustussuunnitelma ei sisällä mitään arviointia vihollisen toiminnasta tai toimintamahdollisuuksista.¹⁷⁰

Vuonna 1953 laaditussa 3.D:n käskyssä peitenimeltään ”*Maatalous*”, joka sisälsi suunnitelman puolueettomuuden suojaamisesta ja maan puolustamisesta SSV-alueella t-kokoonpanossa, ei myöskään ollut minkäänlaista arviota viholliseen toiminnasta.

¹⁶⁸ 3.DE:n n:o 128/III/OT/11 sal/30.9.1952, T 28356/F3 OTsal, KA.

¹⁶⁹ 3.DE:n n:o 204/Optsto/OT/11 b sal /8.10.1955, T 28355/F2 OTsal, KA.

¹⁷⁰ 3.DE:n n:o 9/Järj-ups/OT/11 b sal /30.4.1956, T 28355/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 10/Koul/OT/11 b sal /12.6.1956, T 28355/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 23/Järjtsto/OT/sal /25.5.1956, T 28355/F3 OTsal, KA.

”Maatalous”-käsky perustui operatiiviseen käskyyn ”*Polttoainehankinta*” ja tehtävät olivat sen mukaiset. Suunnitelmassa varauduttiin joukkojen tehtävillä moniin eri tilannekehityksiin. Suunnitelmassa eteläinen rantamaa on painopisteessä ja Saimaan pohjoispuolella keskeiset järvikapeikat on tehtävissä huomioitu. ”*Polttoainehankinta*”-käskyn mukainen lännen uhka on näkyvissä joukkojen tehtävissä ja idän uhka ei suunnitelmassa mitenkään korostu. Tässäkin arkistokappaleessa on lyijykynämerkintöjä. SSV-alueen tehtävän, ”*Tiedustelu- ja tuholais- ja provokatoorisen toiminnan estäminen Suomen alueelta Neuvostoliiton alueelle*”, perään on merkitty lyijykynällä ”*kuin päinvastoin*”. Vastaava merkintä on alajohtoportaiden saman tehtävän perässä.¹⁷¹

Vuoden 1957 ”*Valpuri*”-käskyyn liittyen piti 3.DE:n laatia taistelujoukkojen käskyt tietyille prikaateille, jääkäripataljoonille, rannikkojoukolle (RT 3) sekä rajavartiostoille. Näiden 3.DE:n erilliskäskyjen mukaan SSA:n armeijan tehtävänä oli mm. estää vihollisen eteneminen eteläisen rantamaan kautta itään ja suojata raja-alueelle johtavat liikenneyhteydet. ”*Valpuri*”-käskyn ”*partio- ja tuholaistoiminnan estäminen Suomen alueelta NL:n alueelle*” -tehtävä oli 3.DE:n suunnitelmassa kirjattu joukkojen tehtäviin muodossa: ”*suuntautuminen raja-alueelle*”, ilman mainintaa NL:sta. Eteläisellä rantamaalla rannikon läheisyydessä toimivien joukkojen tehtäviin kuului varautua torjumaan maihinnousu- ja maahanlaskuhyökkäyksiä. Mihinkään erilliskäskyihin ei ole liitetty mitään arvioita vihollisen toiminnasta.¹⁷²

Erilliskäskyjen peitepiirroksissa olevien joukkojen käytön taustalla oleva todellinen uhkarvio on selvästi NL:n hyökkäys maitse ja/tai mereltä. SSA:n joukkojen ryhmitys ja puolustusasemat eteläisellä rantamaalla osoittavat sen selvästi. Samoin JP 5:n käyttö Joensuun alueella vahvistaa tulkintaa. Näiden erilliskäskyjen muodostamaa joukkojen ryhmityksen kokonaisuutta käsitellen tarkemmin luvussa 6. Erilliskäskyt tukevat eversti Lehden kuvailemaa NL:n hyökkäyksen varalta tehtyä toiminta-ajatusta eteläisen rantamaan joukkojen käytöstä.

Vuonna 1961 haluttiin toteuttaa operatiivista tiedustelua Nurmeksen pohjois- ja luoteispuolella joukkojen toimintamahdollisuuksien selvittämiseksi. Toteutuneesta tiedustelusta SSMA:n koilliskulmaan Sotkamo–Kuhmo–Koitere–Nurmeksen alueelle laadittiin kertomus, josta seuraava ote: ”*Tiedustelun tarkoituksen oli selvittää yhdellä kenttätükistö-patteristolla vahvennetun prikaatin ja 1-2 jääkäripataljoonan puolustusmahdollisuudet pohjoisesta ja koillisesta hyökkävää vihollista vastaan Oulunjoen vesistön ja Koitereen välisellä alueella.*”.

¹⁷¹ 3.DE:n n:o 289/Järjsto/OT/11 sal/30.10.1953, T 28356/F4 OTsal, KA.

¹⁷² 3.DE:n n:o 3/Optsto/OT/11 a sal/25.1.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 19/Optsto/OT/11 a sal/18.3.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA.

Tiedustelun painopiste oli Nurmeksen tasan pohjoispuolella. Kertomuksessa arvioitiin omien joukkojen ja vihollisen toimintamahdollisuuksia. Nurmes oli arvioitu vihollisen tärkeimmäksi tavoitealueeksi, koska sieltä jatkuisi edulliset yhteydet Kuopion ja Iisalmen suuntiin. Lieksan alueellakin arveltiin olevan operatiivista merkitystä viholliselle sen jatkaessa hyökkäystään kiertäen Pielisen joko pohjoisesta tai etelästä tai Pielisen yli länteen jäätilanteen mahdollistaessa. Alueen todetaan tuottavan maastonsa puolesta vaikeuksia moottoroidulle hyökkääjälle. Kertomuksen ohessa on piirros vihollisen todennäköisistä hyökkäyssuunnista, jossa punaisia nuolia tulee koillisesta NL:n puolelta. Omien joukkojen puolustuskeskusten torjuntasuunnat ovat kartassa joko koilliseen tai itään.¹⁷³

Tämä on ainoa löytämäni arvio vihollisen toimintamahdollisuuksista, jossa vihollinen tulee NL:n puolelta. Toki tämä seikka on YYA-hengessä selitettävissä lännen hyökkäyksenä, joka on tullut pohjoisesta, harvateistä raja-alueita pitkin, käyttäen häikäilemättömästi myös NL:n puolta tuhotessaan suomalaisia puolustajia. Kuitenkin älykkäämpi tulkinta kuvasta on se, että tiedustelukertomuksen mukaisella omien joukkojen ryhmyksellä torjutaan SSA:n vastuualueen koillisosassa, Pielisen pohjois- ja itäpuolella, NL:n hyökkäystä Suomeen. Tiedustelukertomuksessa on poikkeuksellista uskallusta arvioida puolustusmahdollisuuksia kirjallisessa muodossa, mutta vihollisen osalta on edelleen jätetty tulkinnanvaraisuutta.

3.D:n komentaja, kenraaliluutnantti Järventaus, antoi sotilaslääniä komentajille palautteen selustan puolustus suunnitelmista vuonna 1962. Palaute molemmille komentajille vihollisen arvioinnista selustan alueella oli seuraava: *”Vihollisen joukkojen suuntautumista sekä sen todennäköisiä tavoitteita on vaikea arvioida. Kuitenkin on sotilasläänin vastuualueella nähtävissä aina alueita, joihin vihollisen hyökkäykset, maahanlaskut, sissi- ja lentotoiminta sekä ydinräjähteidenkin käyttö eri tilannevaihtoehdoissa voidaan olettaa kohdistavan. Samoin määräalueita, jotka voivat joutua tuholais toiminnan kohteiksi ja missä voi aiheutua häiriöitä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidossa.”*

Suunnitelmien kehittämiseksi 3.D:n komentaja kehotti arvioimaan edellä mainituilla yleisillä perusteilla todennäköisimmät alueet, jotta sotilaspireille voidaan käskää niiden suorituskyvyn mukaiset konkreettiset tehtävät selustan puolustamiseksi.¹⁷⁴

¹⁷³ 3.DE:n n:o 42/Optsto/11 d sal/25.1.1961, T 28334/F9 sal, KA. 3.DE:n n:o 261/Optsto/11 d sal/4.10.1961, T 28334/F9 sal, KA.

¹⁷⁴ 3.DE:n n:o 317/Optsto/13 a sal/29.10.1962, T 28334/F10 sal, KA. 3.DE:n n:o 318/Optsto/13 a sal/29.10.1962, T 28334/F10 sal, KA.

3.DE:n operatiivisessa suunnittelussa vihollista käsiteltiin PE:n operatiivisten käskyjen linjan mukaisesti. Neuvostoliiton uhkasta ei mainita mitään kirjallisessa muodossa. Virallinen lännen uhka on ainoa, joka ilmenee kirjallisessa muodossa, mutta sitäkään ei erikseen korosteta. Maihinnousun uhka ja sen jälkeinen vihollisen toiminta eteläisellä rantamaalla on korostuneessa asemassa. Laadittuihin operatiivisiin suunnitelmiin ei ole laadittu minkäänlaisia arvioita vihollisen toiminnasta. Muutamissa asiakirjoissa on arvioitu lyhyesti vihollisen toimintamahdollisuuksia.

Vaikka joukkojen käytön perusteiksi ei ole kirjallista arvioita vihollisen toiminnasta, alkaa ”*Valpuri*”-käskyn jälkeisissä suunnitelmissä näkymään selkeästi NL:n suunnalta tulevan hyökkäyksen olevan puolustusryhmytyksen perustana. Rannikon puolustussuunnitelmien osalta maihinnousun torjunnassa ei hyökkäävää tahoja pysty arvioimaan, mutta itärajan joukkojen käytön osalta torjuntasuunta on NL:n suuntaan osoittaen todellisen uhkan. Suunnitelmissa olevat lyijykynämerkinnät paljastavat ”*Polttoainehankinta*”-käskyyn perustuvan lännen virallisen uhkan olevan 3.DE:n suunnittelijoille pelkkää salaamisen liturgiaa. Arkistolähteiden perusteella voi olla mahdollista, että 1950-luvun alkupuolella virallinen lännen uhka vaikutti suunnitteluun vielä todellisena vaihtoehtona, mutta ei enää vuoden 1956 jälkeen. 3.DE:n operatiivisen suunnittelun kirjalliset tuotteet ovat vihollisen toiminnan kuvauksen osalta YYA-konsultoinnin kestäviä tuotteita koko tutkimuksen kattavan ajan.

4.5 3.D:n sotapeleistä

Sotapelejä käytetään taktiikan ja uusien kokoonpanojen kehittämisen tukena, osana operatiivista suunnittelua sekä henkilökunnan taktisen osaamisen kehittämiseen. Sotapelien perustana olevat tilanteet kertovat osittain aikalaisten ymmärtämästä taistelujen luonteesta ja operatiiviseen suunnitteluun liittyvästä vihollisen arvioinnista. Seuraavaksi esittelen 3.DE:n arkistoista löytämäni neljän sotapelin tilanteet 1950-luvun alkupuolelta. Myöhemmältä ajalta 3.DE:n operatiivisen tai järjestelytoimiston arkistoista ei löydy sotapeleihin liittyviä asiakirjoja.

Vuonna 1950 Haminassa pidetyn 3.D:n sotapelin asiakirja pitää sisällään sotapelin tilanteet sekä pelin karkean kulun. Pelin yleistilanteena oli suursota, johon Suomi väistämättä joutui osalliseksi. NL:n luvalla Suomi oli ryhtynyt puolueettomuutensa turvaamistoimenpiteisiin.

Pelin vihollisen, eli keltaisen, arvioitiin toteuttavan maihinnousu- ja maahanlaskuoperaation Kotka–Loviisa alueelle, jota torjumaan oli ryhmitetty sinisen armeijakunta eteläiselle rantamaalle. Sininen puoli oli toteuttanut puolueettomuusvartiointia ja osittainen liikekannallepano oli käynnissä. Lisäksi mahdollisia maahanlaskualueita alueita valvottiin. Sininen oli suluttanut Kymijokivarressa Kouvolasta etelään, Elimäellä, Uusikylässä sekä Riihimäen ja Keravan alueilla. Sinisen rannikkotykistö- ja ilmatorjunnan joukot olivat ryhmittyneet asemiinsa. Keltainen suoritti samanaikaisen maihinnousun sekä Lounais-Suomeen että Suomenlahden itäosaan tiedusteltuaan ensin alueita. Keltaisen kuormausataman kuvattiin olevan 250 km:n päässä maihinnousun kohdealueesta. Kotkan valtaus oli tärkeää keltaiselle ja hyökkäystä valmistauduttiin jatkamaan länteen tai pohjoiseen. Maihinnousun ensimmäisessä portaassa hyökkäsi vahvennettu divisioona. Maihinnousua suojasi laivasto Suomenlahdella ”*lähinnä itäänpäin*”. Keltaisen lentojoukot tukivat luonnollisesti operaatiota. Sotapeli sisälsi taistelua saaristossa ja vastahyökkäyksen keltaisen lyömiseksi eteläisellä rantamaalla.¹⁷⁵

3.D:n vuoden 1952 sotapelissä haluttiin alustavasti tutkia Sisä-Suomen järvialueen eteläosan maastoa ja sen tarjoamia puolustusmahdollisuuksia etelään Saimaan–Vesijärven–Näsijärven välillä sekä toiseksi Kymijoen yli johtavaa tiestöä. Arvioina oli, että ilmaylivoimainen vihollinen kykenee vaikuttamaan Kymijoen ylityspaikoista riippuvaisten omien joukkojen keskittämiseen ja huoltamiseen. Sotapelissä sininen puoli viivytti eteläisellä rantamaalla rannikolle maihinnousun tehnyttä vihollista, joka jatkoi sillanpään muodostamisen jälkeen hyökkäystään pohjoiseen kohti Lahtea. Sinisen puolustusasema valmisteltiin Salpausselän ja Kymijoen rajaamalle alueelle. Kuvailusta päätellen taistelut käytiin Kymijoen länsipuolella.¹⁷⁶

Toinen vuonna 1952 toteutettu sotapeli 3.D:ssa oli joukkojen perustamiseen ja puolustusvalmiuden kohottamiseen liittyvä kolmevaiheinen sotapeli, johon osallistui kaikki 3.D:n alajohdoportaat. Sotapelin tilanteenkehittämisessä suurvaltaryhmien A ja B välinen kriisi kärjistyi kevään aikana aseelliseksi yhteenotoksi Etelä- ja Keski-Euroopassa. Sotatoimet laajenivat Itämerelle maaliskuussa, joten Suomen lounais- ja etelärannikolle arvioitiin kohdistuvan hyökkäyksen uhka huhtikuun puolivälin jälkeen vesien vapauduttua jääpeitteestä. Sotapelin tilanteenkehittämisessä kuvattiin eri joukkojen perustaminen ja niiden tehtävät tilanteeseen liittyen sekä linnoittamis- ja suluttamistyöt, joita tehtiin eteläisellä rantamaalla.¹⁷⁷

¹⁷⁵ 3.DE:n n:o 170/III/5, j.sal /21.7.1950, T 20218/F5 OTsal, KA.

¹⁷⁶ 3.DE:n n:o 72/III/OT/5 sal/19.5.1952, T 28356/F3 OTsal, KA.

¹⁷⁷ 3.DE:n n:o 14/III/OT/10 b sal/23.2.1952, T 28356/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 23/III/OT/10 b sal/5.3.1952, T 28356/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 33/III/OT/10 b sal/14.3.1952, T 28356/F3 OTsal, KA.

Divisioonan komentaja järjesti Upseerien maastoharjoituksen vuonna 1953. Harjoituksen tilanteessa Etelä-Suomen ryhmä, johon kuului kaksi armeijakuntaa, torjui lännestä Päijänteen ja Suomenlahden välillä sekä itäisen Suomenlahden rannikolla hyökännyttä vihollista eteläisellä rantamaalla Lahti–Lappeenranta välisellä alueella. Lähtökohtatilanteessa Kymijoen puolustusasemassa lännestä tullut lentoaseen tukema vihollisen ylimenohyökkäys oli saavuttanut murren Kouvolan eteläpuolella. Murtoaukko onnistuttiin sulkemaan reservien vastahyökkäyksin. Kouvolan ja Päijänteen välillä vihollinen oli lähtökohtatilanteessa saatu torjuttua. Vihollinen kuitenkin valmistautuu jatkamaan hyökkäystä Kymijoella Kouvolan eteläpuolella. Samalla Suomen päävoimat valmistautuivat hyökkäämään Päijänteen länsipuolelle, jossa vihollisen hyökkäystoiminta oli tyrehtynyt. Tilannekuvauksessa vihollinen oli edennyt myös itäisen Suomenlahden saaristossa. Harjoitukseen kuvatus lähtökohdan perusteella Etelä-Suomen ryhmä ryhtyy viivytystaisteluun eteläisellä rantamaalla, jossa vihollista viivytetään rannikolta pohjoiseen Salpausselän ja järvikapeikkojen tasalle saakka.¹⁷⁸

Edellä esiteltyjen sotapelien tilanteissa kuvattu maihinnousu- ja maahanlaskuhyökkäys itäiselle Suomenlahdelle ei ole ongelmallinen YYA:n näkökulmasta. Yleistilanteet ja tilanteen kehittäminen ovat varmasti tarkasti ohjattuja PE:n toimesta, jotta ne eivät aiheuttaisi paljastuessaan ikäviä poliittisia seuraamuksia. Vaikka sotapelit olivat salaisia, harjoitusvastustaja ei olisi voinut tulla NL:n puolelta YYA:n aikakaudella. Sotapelien laatijat ovat todennäköisesti joutuneet miettimään tilanteiden laatimisessa poliittista korrektiutta sekä todellisen uhkan mukaisen taistelun harjoittamista.

Sotapelien keskittyminen eteläiselle rantamaalle kertoo puolustuksen painopisteestä. Todellisuudessa itäiselle Suomenlahdella maihinnousu- ja maahanlaskuoperaation toteuttamiseen kyky olisi ollut vain NL:lla. Mikäli puolustus itärajalla on vahva, todennäköinen uhka-arvio NL:n liiton hyökkäykseen liittyen voisi olla maahyökkäykseen liittyvä merikoukkaus puolustajan syvyyteen sekä samanaikaisesti syvyyteen suoritettavat maahanlaskut. Viivytystaistelu, jota alueella sotapeleissä käytiin, soveltuisi myös maitse idästä tulevan hyökkääjän torjumisen harjoitteluun. Taisteluja oli varauduttava käymään koko alueen syvyydessä. Karttahaarjoitusten vihollisen kuvaukset lienevät olleet hyvin lähellä todellisia arvioita vihollisen toiminnasta.

¹⁷⁸ 3.DE:n n:o 190/Järjsto/5 sal/20.11.1953, T 28333/F8 sal, KA.

5 JOUKKOJEN PERUSTAMISEN JA KESKITTÄMISEN SUUNNITTELU

Puolustusvalmiutta kohotettaessa nopea ja hallittu joukkojen käyttöön saaminen on ensisijaisen tärkeää riittävän torjuntakyvyn saavuttamiseksi. Sodan ajan joukkojen liikekannallepanon toteutuksen yksityiskohtainen suunnittelu vaatii runsaasti rauhan ajan operatiivisen suunnittelun resursseja. Suunnitteluun osallistuivat 3. Divisioonassa esikunnan eri toimistojen lisäksi aluejärjestö eli sotilasläänit ja niiden alaiset sotilaspiirit.

Tämän luvun tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitä joukkoja olisi suunnitelmien perusteella ollut käytettävissä 3.D:n operatiivisella vastuualueella Suomen puolustamiseen. Siihen kykenevät sodan ajan joukot saadaan luotua vasta tasavallan presidentin käskemässä liikekannallepanossa. Tämän luvun tutkimuskysymyksenä on: **Miten 3.D:n suunnitteluvastuulla olevien joukkojen perustaminen ja joukkojen keskittäminen oli suunniteltu?** Tutkimuksen pääkysymykseen vastaamiseksi arvioidaan tähtäsikö 3.D:n liikekannallepanon ja keskitysten suunnittelu NL:n muodostamaan uhkaan vai viralliseen lännen muodostamaan uhkaan.

Ensiksi selvitän 3.D:n liikekannallepanon suunnittelun ja toimintavalmiuden kehittymisen tutkimuksen kattavalla ajanjaksolla. Tämän jälkeen kartoitan LKP-suunnitelmista Sisä-Suomen maanpuolustusalueella perustettavat ja alueelle keskitettävät valtakunnan puolustamisen kannalta keskeiset joukot eli suurimmat jalkaväkijoukot. Prikaatien ja jääkäripataljoonien perusteella voidaan arvioida kehitettävän puolustuksen rakennetta sekä mahdollista torjuntasuuntaa.

Tutkimus perustuu perustamistehtäväluettelon sisältämien prikaatien ja jääkäripataljoonien kartoittamiseen niiden perustajien, perustamispaikkojen ja keskityssuunnitelmien osalta. Näiden jalkaväkijoukkojen sijoittuminen maantieteellisesti perustamisen aikana ja erityisesti keskitysten jälkeen on seuraava analysoinnin kohde. Tuon analysoinnin perusteella voidaan arvioida NL:n uhkaan vastaamista, kun sitä verrataan pääluvussa kaksi esitettyihin sotilaallisesti tärkeisiin alueisiin NL:n hyökkäyksen torjunnassa. Keskeiset havainnot perustamisen ja keskittämisen suunnittelusta sekä johtopäätökset NL:n uhkaan liittyen tuon esiin viimeisessä alaluvussa.

5.1 Joukkojen perustamisen ja keskittämisen perusteita

”Puolustusvoimain saattaminen sodan kannalle käsittää puolustusvoimain liikekannallepanon ja keskittämisen tilanteen vaatimusten mukaan.”¹⁷⁹ Edellinen lainaus on Kenttäohjesääntön yleisestä osasta vuodelta 1958 sisältäen kaksi tämän alaluvun keskeisintä käsitettä.

Näiden lisäksi liikekannallepanoon ja keskittämiseen liittyy paljon muita käsitteitä, jotka on syytä ymmärtää aihepiiriin liittyen. Aikalaisten käyttämät käsitteet on määritelty mm. vuonna 1962 3.DE:n järjestelytoimiston LKP-asiakirjan liitteessä.¹⁸⁰

Puolustusvoimien valmiuteen liittyvät aikalaiskäsitteet toimintavalmius (tv) ja toimintavalmiuskoulutus (tvk) pitivät sisällään suunnittelua ja harjoittelua, jotka liittyivät rauhan ajan joukkojen hälytysjärjestelyihin, kohteiden suojaamiseen, rauhan ajan joukkojen täydentämiseen reserviläisillä, sodan ajan joukkojen perustamiseen liikekannallepanossa sekä perustettujen joukkojen keskittämiseen.¹⁸¹ Liikekannallepanolla tarkoitetaan valtakunnan puolustamiseen tarvittavien voimavarojen saattamista rauhan ajasta sotaa varten. LKP olisi voinut olla rajoitettu tai täydellinen. LKP:n johtavia periaatteita ovat nopeus ja joukkojen perustamisen varmuus. LKP-järjestelmällä tarkoitetaan menetelmää, jolla reserviläisistä ja sotavarustuksesta muodostetaan ennalta määrättyissä paikoissa sodan ajan joukkoja.¹⁸² Liikekannallepano on siis reserviin pohjautuvan armeijan suunnitelmallista sodan ajan joukkojen perustamista. Maanpuolustusalueen komentaja johtaa alueellaan liikekannallepanoa, tarvittaessa itsenäisesti, sen jälkeen, kun tasavallan presidentti on antanut määräyksen liikekannallepanosta¹⁸³.

LKP:n suunnitteluun ja toimeenpanoon liittyy perustamistehtävälueetelo (PTL), jolla tarkoitetaan puolustusvoimain komentajan esikäskyä alajohtoportaille joukkojen perustamisesta. PTL:ssa perustettavaksi käskettyjen joukkojen kokonaismäärässä on otettu huomioon operatiiviset ja taktiset perusteet sekä käytettävissä oleva materiaali, ajoneuvot, hevoset ja henkilöstö. PTL:n tärkein tehtävä on antaa johtoportaille ja perustamisvastuussa oleville ne tiedot, jotka ovat perustamissuunnitelmia ja toimeenpanoa varten välttämättömiä. Toimintavalmiusasiakirjoissa puhutaan peitetysti harjoitusperustamistehtävistä, mutta ne olivat todellista joukkojen perustamisen valmistelua liittyen perustamistehtävälueeteloon.¹⁸⁴

¹⁷⁹ KO yl 1958, s. 50.

¹⁸⁰ 3.DE:n n:o 382/Järjsto/10 b 4 sal/17.10.1962, T 28333/F17 sal, KA.

¹⁸¹ Esimerkiksi PE:n n:o 172/Lkptsto/OT 10 f sal/17.4.1961, T 28333/F16 OTsal, KA.

¹⁸² Palokangas (2014), s.53.

¹⁸³ KO yl 1958, s. 51.

¹⁸⁴ Palokangas (2014), s.53–54. *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 451.

1950-luvun alkupuolella piti järjestää sodan ajan joukkojen LKP-organisaatio, koska ennen sotia tehtäviä hoitanut Suojeluskuntajärjestö oli pitänyt lakkauttaa. Sotien jälkeen 3.DE:n ja joukko-osastojen lisäksi aluejärjestön esikunnat toteuttivat liikekannallepanon suunnittelua ja valmistautuivat joukkojen perustamiseen. Rauhan ajan joukot käyttivät perustamiseen palveluksessa olevaa henkilöstöä, jolloin puhuttiin kaaderiperusteisista joukoista. Aluejärjestön sotilaspiirien perustaessa joukkoja oli kyse aluejärjestöperustaisesta perustamisesta¹⁸⁵.

Aluejärjestön toteuttaman LKP:n toimeenpanoa varten tarvittiin sotilaspiireissä suoritusorganisaatio (st-organisaatio), jossa oli suoritushenkilöstö. St-organisaatio valmistautui toteuttamaan sa-joukkojen perustamisen alueensa perustamiskeskuksissa ja niihin kuuluvilla perustamispaikoilla. Valmiutta kohotettaessa sotilaspiirien alaisuuteen olisi perustettu sotilasalueita 4–6 kappaletta, jotka olisivat johtaneet joukkojen perustamisen yhden tai useamman kunnan alueella. LKP:ssa sotilasalueet muodostuisivat perustamiskeskuksiksi, joissa perustettaisiin vähintään yksi joukkoyksikkö eli pataljoona tai patteristo. Perustamispaikoilla suunniteltiin perustettavaksi yksi tai useampi perusyksikkö eli komppania tai vastaava.¹⁸⁶ Kymen sotilasläänin esikunta oli laatinut sotilaspiireilleen havainnollistavat esimerkit perustamiskeskuksen ja sotilasalueen järjestelyistä.¹⁸⁷

Täydennysvalmistelujen piiriin kuuluvien joukkojen perustamiseen kuluvaan aikaa määritettiin T-aikaan sitoen tunteina, jossa T-kirjain merkitsi käskettyä hetkeä kellonaikana. Muiden joukkojen osalta perustaminen laskettiin suorituspäivinä (st-päivä) valtakunnallisesti käsketyttä päivämäärästä lähtien.¹⁸⁸

Kun sodan ajan joukot on perustettu ja saatettu keskitysvalmiiksi, on niiden liikekannallepanovaihe päättynyt. Keskitykset alkavat silloin, kun joukot lähtevät liikkeelle perustamiskeskuksistaan. Tämän jälkeen perustetut joukot keskitetään laadittujen suunnitelmien mukaan tehtävän edellyttämällä tavalla keskitysalueille, jonne kootaan joukkojen lisäksi sen tarvitsema materiaali ja toteutetaan tehtävän edellyttämät valmistelut. Joukkojen siirrot keskitysalueille tapahtuvat keskitysmarsseina ja keskityskuljetuksina. Keskitysmarssit joukko toteuttaa omineen, mutta keskityskuljetuksiin se tarvitsee tukea. Keskityskuljetukset voidaan toteuttaa rauta- ja maanteitse, vesitse tai ilmakuljetuksena. Kuljetuksiin liittyy joukoille suunniteltavat kuormaus- ja purkamisalueet.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Esimerkiksi PE:n n:o (epäselvä n:o.)/Lkptsto/OT Dc 10 f 1 sal/9.1.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA.

¹⁸⁶ 3.DE:n n:o 382/Järjsto/10 b 4 sal/17.10.1962, T 28333/F17 sal, KA.

¹⁸⁷ KymSIE:n n:o 93/OT/10 b 1 sal/2.4.1954 ja ?/OT/10 b 1 sal/3.5.1954, T 20123/F9 Otsal, KA.

¹⁸⁸ 3.DE:n n:o 382/Järjsto/10 b 4 sal/17.10.1962, T 28333/F17 sal, KA.

¹⁸⁹ *KO yl 1958*, s. 51–54. *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 440 ja s. 443.

5.2 Liikekannallepanosuunnitelmien kehittyminen 3.D:ssa

Alkuun PE:n alaisuudessa LKP-valmisteluja toteuttivat vastuualueiden esikunnat ja sotilasläänit sekä niiden alaiset sotilaspääpiirit. Tällöin PE:lla oli kuitenkin liikaa suoranaisia alaisia ja vastuualueilla yhteistoiminta oli hankalaa. Vuoden 1955 uudistuksessa LKP:n johtosuhteita tarkistettiin ja tuolloin 3.DE:lle alistettiin Kymen ja Savo-Karjalan sotilasläänit sekä niiden alaiset sotilaspääpiirit. Alistukseen liittyen PE:sta annettiin ohjausta 3.D:n komentajalle: Keskitämisen- ja ryhmittämissuunnitelmia ei saisi aluejärjestön esikunnille käskää ”*sellaisille tietyille alueille ja linjoille, jotka eivät ole Pääesikunnan antamien käskyjen hengen mukaisia*”. Edellä oleva lainaus osoittaa suunnitteluun liittyneen salaamistarpeita, joita ei ohjaukskirjeessä tarkemmin haluttu kuvata. Salaamissyistä johtuen on mahdollista, että 3.DE:ssa ei ole ollut tietoa kaikista sotilaslääneille käsketyistä LKP-asioista ennen vuoden 1955 uudistusta.

Vuonna 1956 toimintavalmiuteen liittyviä valmisteluja johtivat 3.D:n operatiivisella vastuualueella 3.DE:n lisäksi PE, 1.DE, PsPr, ItR ja RajavE. Vuoden 1961 jälkeen 3.DE johti liikekannallepanoon liittyen myös alueellaan olevia Pääesikunnan alaisia laitoksia, varikoita ja sotakouluja.¹⁹⁰

Liikekannallepanon suunnittelu alkoi uudestaan jatkosodan päättymisen jälkeen presidentti Paasikiven luvalla vuonna 1948. Ensimmäinen luonnos sodan ajan kokoonpanosta ja alustava liikekannallepanosuunnitelma valmistui PE:n järjestelyosastolla vuonna 1949.¹⁹¹

Vuonna 1950 käskettiin operatiivisella käskyllä n:o 1 perusteet suunnitelmien laatimiseksi täydennyskokoonpanoon (t-kokoonpano) siirtymistä varten. 3.DE:n laatiman Sisä-Suomen vastuualueen suunnitelman mukaan t-kokoonpanoon siirtymisen jälkeen kaikki sen alaiset joukot jäisivät rauhan ajan joukko-osaston sijoituspaikalle. Vastuualueiden rajat ja t-kokoonpanon alistussuhteet tarkennettiin vuonna 1951 annetulla PE:n operatiivisella käskyllä n:o 5. Rajat muutettiin noudattamaan sotilaslääni- ja sotilaspääpiirijakoa, jolloin SSV-alue käsitti Hämeen, Kymen ja Savo-Karjalan sotilasläänien alueet sekä Suolahden sotilaspääpiirin.¹⁹²

¹⁹⁰ Suomen puolustusvoimat 1944–1974, s. 443 ja s. 454–455. 3.DE:n n:o 220/Järjst/10 b 1 sal/28.3.1958, T 28333/F16 sal, KA. PE:n n:o 73/Optsto/OT/11a sal/23.7.1955, T 28355/F2 OTsal, KA. Pöytäkirja toimintavalmiussuunnittelusta koskevasta neuvottelutilaisuudesta 3.DE:ssa 11.6.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA.

¹⁹¹ Suomen puolustusvoimat 1944–1974, s. 435–436, s. 440 ja s. 443.

¹⁹² 3.DE:n n:o 70/III/11 a sal/23.2.1950, T 28356/F1-2 OTsal, KA. PE:n n:o 95/Op.1./OT/11 b sal/19.5.1951, T 26862/D 1 OTsal, KA. Suomen puolustusvoimat 1944–1974, s. 441. ”Polttoainehankinta”-käskyn myötä Hämeen sotilaslääni ei kuulunut enää SSV-alueeseen ja Suolahden sotilaspääpiiri liitettiin Savo-Karjalan Sotilaslääneen.

Ensimmäiset raamit LKP-suunnitelmille laadittiin ennen vuoden 1952 ”*Polttoainehankinta*”-käsäyän vuoden 1951 aikana toteutetulla suunnittelukierroksella PE:n operatiivisen käsäyn n:o 7 mukaisesti. Tästä käsäystä 3.D:n komentaja sai perusteet SSV-alueella perustettavien joukkojen määristä ja niiden perustajista. Joukkojen numeroita ei ole listoilla mainittu, mutta perustamisvastuut sotilaspiirien osalta oli määritetty. Op.käsäyän 7:n perusteella vastuualueiden komentajat laativat alustavan puolustus suunnitelman, jonka perusteella oli mahdollista esittää joukkojen ja johtoportaiden lisätarpeita.

Sodan ajan joukot oli tarkoitus perustaa valmiutta kohotettaessa kolmessa vaiheessa uhkan mukaan joustavasti. Joustavuus tarkoitti sitä, että joukot voitaisiin perustaa joko vaiheittain tai tarvittaessa suoraan täysi sa-kokoonpano täydellisessä liikekannallepanossa. Vaiheittain edettäessä ensimmäiseksi perustettaisiin t-kokoonpanon joukot, joilla saavutettaisiin Pariisin rauhansopimuksen mukainen enimmäisvahvuus. Tällöin olisi lomautettu alle kaksi kuukautta palveluksessa olleet varusmiehet ja heidän tilalle olisi käsäetty palvelukseen reserviläisiä. Siirtymistä rauhan ajan joukoista t-kokoonpanoon sanottiin rajoitetuksi liikekannallepanoksi. Tällöin Rajavartiolaitos olisi voitu jo liittää Puolustusvoimiin. Seuraavaksi perustettaisiin suojakokoonpano (su-kokoonpano), jotka käsittäisivät noin puolet maavoimien vahvuudesta, rajajoukot sekä ilma- ja merivoimien joukot. Lopuksi perustettaisiin tarvittaessa loput maavoimien joukot, jolloin käytössä olisi ollut täysi sa-kokoonpano (tsa-kokoonpano).¹⁹³

3.DE:n käsäyn perusteella vuonna 1952 joukko-osastojen toimintavalmiuskoulutuksessa teemana oli harjoitella ra-joukon t-kokoonpanoon siirtymistä ja sen täydentämistä edelleen sa-vahvuuteen. T-kokoonpanoon siirtymistä tulisi harjoitella käytännössä ja sa-vahvuuden täydentämistä esikuntatyönä suunnitelmien laatimisen muodossa. Tavoitteena oli joukkojen toimintavalmiuden kehittäminen sekä kantahenkilökunnan perehdyttäminen liikekannallepanoon yleensä ja erityisesti joukko-osaston täydentämiseen yli ra-vahvuuden. Aluejärjestön esikunnille toteutettiin toimintavalmiuskoulutuksen osalta kolmivaiheinen sotapeli vaiheittaisen joukkojen perustamisen harjoittelemiseksi. Sotapelin tarkoituksena oli ilmeisesti tehdä myös perustamistoimintaan liittyviä laskelmia. Sotapelissä kuvatut joukot tehtävineen olivat lähellä alustavaa SSV-alueen puolustus suunnitelmaa.¹⁹⁴

¹⁹³ PE:n n:o 152/Op.1./OT/11 b/sal/17.9.1951, T 26862/D 1 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 246/III/OT/11 b sal/19.12.1951, T 28356/F1-2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 130/III/OT/11 b sal/6.10.1952, T 28356/F3 OTsal, KA. *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 443–445.

¹⁹⁴ 3.DE:n n:o 11/III/OT/11 b sal/12.2.1952, T 28356/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 12/III/OT/11 b sal/16.22.1952, T 28356/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 14/III/OT/11 b sal/23.2.1952, T 28356/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 23/III/OT/11 b sal/5.3.1952, T 28356/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 33/III/OT/11 b sal/14.3.1952, T 28356/F3 OTsal, KA.

Vuonna 1952 3.DE laati suunnitelman maan puolustamiseksi ”*Polttoainehankinta*”-käskyn perusteella. Käskyssä määritettiin SSV-alueella su- ja tsa-kokoonpanoissa perustettavat joukot eri kokoonpanoissa joukkotyyppinä, mutta ei vielä yksilöityinä. Kun perusteet joukkojen numerointiin saatiin, ne oli lisätty jälkeenpäin alkuperäiseen suunnitelmaan lyijykynä-merkinnöillä. Perusteet numeroinnille tulivat seuraavana vuonna, kun kokoonpanoihin liittyvän työn tuloksena PE vahvisti väliaikaiset perustamistehtävät ja ne jaettiin alajohtoportaille suunnittelun perustaksi perustamistehtävälueella. Vuonna 1953 tuli myös perusteet ja ensimmäinen 3.DE:n lista kantahenkilökunnan ja evp-päällystön sijoittamisesta PTL:n mukaisiin esikuntiin ja joukkoihin.¹⁹⁵ LKP-suunnittelutyö 3.D:ssa voitiin toden teolla aloittaa vuonna 1953, kun perusteet operatiivisen käskyn ja perustamistehtävien osalta olivat olemassa.

Joukkojen perustamisen edellytyksenä on materiaallinen valmius, joka ei 1950-luvun alussa vastannut operatiivisten suunnitelmien edellyttämää tasoa. Materiaali oli keskitetty sodan jälkeen lajikohtaisiin keskusvarastoihin huollollisten näkökulmien ja mahdollisten luovutusten takia. Nopea joukkojen perustaminen edellyttäisi varastointitapaa, jossa materiaalia on jaettu joukkokohtaisesti valmiiksi hajauttamista ja jakoa varten. Lajikohtaisen varastointitavan vuoksi materiaalin jako olisi kestänyt kuukausia, joten LKP:n toteutus olisi ollut hidasta.¹⁹⁶

Vuonna 1953 PE:n järjestelyosaston esittämän arvion mukaan kriittistä liikekannallepanossa olisi materiaalin siirrot keskusvarastoista sotilspiirien perustamispaikoille nopeasti kehittyvässä tilanteessa. Sen vuoksi LKP-suunnitelmat eivät voineet siis nojata pelkästään rauhassa tapahtuvaan joukkojen perustamiseen. Sotilspiirin huoltokeskusta, jonne keskusvarastoista materiaali ensin kuljetetaan, tuli kutsua jatkossa piirin kenttävarastoksi. Kenttävarastojen paikat tuli suunnitella siten, että etäisyys perustamispaikoille on n. 50–70 km. Hyvät kuljetusyhteydet varikoilta kenttävarastoihin tuli huomioida paikkoja valittaessa. Sotilspiirien kenttävarastojen paikat oli suunniteltu viimeistään vuoden 1956 kesään mennessä. Joukkojen perustamiskeskukset ja -paikat tuli valita henkilöstön nopean kokoamisen kannalta edullisimmilta paikoilta perustamisvarmuus huomioiden. Mikäli tilanne kehittyisi epäsuotuisan nopeasti, voitaisiin henkilöstö kuljettaa kootusti tai ohjata kuulutuksin suoraan kenttävarastoille, jossa joukkojen perustaminen vaihtoehtoisesti tapahtuisi. Edellä mainitut perustamisen vaihtoehdot tulivat siis 3.DE:ssa suunniteltavaksi.¹⁹⁷

¹⁹⁵ PE:n n:o 80/Op.1/11 b/OT/sal/13.6.1952, T 26862/F 3–F 4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 128/III/OT/11 sal/30.9.1952, T 28356/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 164/Järjsto/OT/10 b sal/30.6.1953, T 28356/F4 OTsal, KA. *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 440 ja s. 444.

¹⁹⁶ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 451 ja s. 455. Koskimies (2010), s. 136–137 ja s. 146–138.

¹⁹⁷ PE:n järjestelyosasto/Evluutn Saukkonen/14.12.1953, T 28356/F5 OTsal, KA. Pöytäkirja toimintavalmiusjärjestelyjä koskevasta neuvottelutilaisuudesta 3.DE:ssa 11.6.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA.

Vuoden 1954 toimintavalmiustarkastuksessa 3.D:n komentaja totesi joukko-osastojen suunnitelmien t-kokoonpanosta sa-kokoonpanoon siirtymisessä olevan materiaalikysymysten vuoksi puutteelliset. PE:n sotavarustetoimiston käskyllä alettiin vuonna 1955 siirtämään kaaderiteitse perustettavien sa-joukkojen materiaalia varuskuntiin säilytettäväksi. Ensimmäinen vaihe piti toteuttaa syyskuun alkuun mennessä, mutta tähän ei päästy, koska varikot ja teollisuuslaitokset eivät olleet kyenneet toimittamaan materiaalia tarpeeksi nopeasti. Vuonna 1959 materiaalin varastoinnin tilanne oli se, että jakomateriaali oli varastoitu sotilaspiirien, ra-joukkojen ja paikallisten varikoiden varastoihin. Yhtenäiseen varastointijärjestelyyn ei kuitenkaan päästy materiaalin ollessa osittain laji- ja osittain sekavarastoissa. Suurten materiaalmäärien hallinnointi puutteellisissa varastotiloissa aiheutti varastohenkilöstölle ongelmia.¹⁹⁸

Salaamistarpeet YYA-aikana vaikeuttivat liikekannallepanon käytännön valmisteluja. LKP-asioissa yhteydenotot PV:n ulkopuolisiin tahoihin oli kielletty. Siviilien kanssa tehtävän yhteistoiminnan puuttuminen hankaloitti perustamispaikkojen, siviiliajoneuvojen ja hevosten ottotoiminnan sekä joukkojen materiaalipuutteita täydentävien paikallishankintojen yksityiskohtaista suunnittelua ja valmisteluja. Reserviläisten sijoitusten tarkastaminen ja ylläpito oli myös hankalaa yhteydenottokiellon vuoksi aiheuttaen sijoitusluetteloihin merkittäviä virheitä.

Vuoden 1956 alkuun mennessä sotilaspiirien LKP:n suoritushenkilöstöstä vain muutama prosentti oli kertausharjoitettu. 3.DE huomautti PE:n edustajille, että mitä vähemmän saadaan ottaa yhteyksiä siviileihin ja perehdyttää st-henkilöstöä sitä suurempi on kantahenkilökunnan tarve aluejärjestön st-organisaatioon. Suoritushenkilöstön kertausharjoitukset laajenivat vasta 1960-luvulla. Vuonna 1962 sodan ajan joukkojen liikekannallepanovalmistelujen salaaminen lieventyi, kun totaalisen maanpuolustuksen valmistelujen kehittyessä tarve yhteydenpitoon siviilitoimijoiden kanssa oli kasvanut. Tarvittavaa yhteydenpitoa siviiliviranomaisiin toteuttivat 3.DE:n antaman ohjeistuksen mukaan sotilaspiirien esikunnat.¹⁹⁹

3.D:n muistio toimintavalmiustarjestyjä koskevasta neuvottelutilaisuudesta vuodelta 1956 toi esille suojajoukkojen kehittämisen tarpeen. PE:n edustaja totesi, että LKP:n osalta pitäisi kehittää kenttäkelpoinen järjestelmä, jossa operatiiviset suojanäkökohdat suojajoukkoineen olisi otettava huomioon. Yksinomaan kaaderirunkoon nojaavat suojajoukot eivät riittäisi.

¹⁹⁸ 3.DE:n n:o 398/Järjstto/OT/10 b sal/29.9.1954, T 28356/F5 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 158/Htsto/17/OT sal/ 21.9.1955, T 28356/F6-7 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 245/Järjstto/OT 10b 1 sal/12.12.1959, T 28356/F10 OTsal, KA.

¹⁹⁹ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 454–455. Pöytäkirja toimintavalmiustarjestyjä koskevasta neuvottelutilaisuudesta 3.DE:ssa 11.6.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 245/Järjstto/OT 10b 1 sal/12.12.1959, T 28356/F10 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 7/Järjstto/10 sal/8.1.1964, T 28333/F19 sal, KA.

3.D:n esikuntapäällikkö, eversti Koskimaa, esitteli tilaisuudessa suojajoukkokokoonpanoehdotuksen 3.D:n osalta. Suojajoukkokokoonpanossa nähtiin ratkaisevan tärkeäksi perustamisen nopeus. Vuonna 1956 sotilasläänien komentajien johdolla oli suoritettava sotilaspireissä tutkimus perustamisen toiseen kiireysluokkaan kuuluvien joukkojen osalta keskitysvalmiuden saavuttamiseen kuluva aika. Näistä joukoista käytettiin tutkimuksessa nimeä ”*sujo*”, siis suojajoukot.

Tutkimuksen perusteella suojajoukkojen perustamisnopeudeksi arvioitiin niiden valmistuvan pääosin kolmantena tai neljäntenä suorituspäivänä. 3.DE:n oli viipymättä aloitettava tutkimaan ja kehittämään suojajoukoiksi määrättyjä joukkoja, erityisesti niiden perustamisen nopeuden ja varmuuden lisäämiseksi. Suojajoukot merkittiin perustamistehtävälueeteloon sinisellä suorakaiteella erotukseksi muista joukoista. Suojajoukkona olevaa joukkoa ei saanut paljastaa kuin tv-koulutusta johtavalle henkilölle. Suojajoukkojen käyttöperiaate kuvattiin lyhyesti vuoden 1957 lopulla annetussa ”*Valpuri*”-käskyssä.²⁰⁰

Puolueettomuuden suojaamiseen liittyvä ”*Puva*”-käsky vuodelta 1956 toi oman lisän joukkojen perustamisen suunnitteluun. Käytännössä se monimutkaisti suunnittelua tuoden mukanaan rinnakkaisen perustamissuunnitelman kahdesta nuorimmasta reserviläisikäluokasta perustettavasta ”*puva*”-joukosta. 3.D:ssa kahden ikäluokan joukon perustamissuunnitelmista käytettiin peitenimeä ”*Kailu-joukot*”. Joukot muodostettiin kahden nuorimman ikäluokan lisäksi joukkoon sijoitetusta kantahenkilökunnasta sekä tiettyihin tehtäviin sijoitettavista vanhemmista reserviläisistä. Perustamisvastuussa olivat pääasiassa joukko-osastot, joita sotilaspireirit tukivat. Kahden ikäluokan joukot olisi laaditun grafiikan mukaan perustettu seitsemässä vuorokaudessa. Kaksi nuorinta ikäluokkaa olivat sotilaspireissä varsinaisen PTL:n mukaisten joukkojen ylimääräistä henkilöstöreserviä. ”*Kailu*”-reserviläiset oli ohjeiden mukaisesti pidettävä jatkuvasti sijoitettuna myös PTL:n mukaisten joukkojen ylimääräiseen reserviin, jotta he täydellisessä LKP:ssa tulisivat ilman erikoisjärjestelyjä kutsutuiksi palvelukseen. Valmistelut olivat toteuttamiskelpoisia vuonna 1960. Käsky kahden ikäluokan joukkojen perustamissuunnittelusta kumottiin vuonna 1966.²⁰¹

²⁰⁰ Pöytäkirja toimintavalmiusjärjestelyjä koskevasta neuvottelutilaisuudesta 3.DE:ssa 11.6.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 121/Järjtsto/OT/10 b sal/18.6.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 177/Järjtsto/OT 10 b sal/15.10.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA. PE:n n:o 111/Lkptsto/OT 10 e 2 sal/4.3.1957, T 28356/F8 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 98/Järjtsto/10 b sal/11.3.1957, T 28356/F8 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 52/Järjtsto/OT 10 b sal/15.2.1957, T 28356/F8 OTsal, KA. PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/ 17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA.

²⁰¹ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 455–456. 3.DE:n n:o 40/Järjtsto/OT 10 b sal/28.1.1957, T 28356/F8 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 10/Järjtsto/OT/10 b sal/25.3.1957, T 28356/F8 OTsal, KA. PE:n n:o 36/Lkptsto/OT 10 f 1 sal/3.2.1958, T 28356/F9 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 170/Järjtsto/OT 10b 1 sal/19.5.1960, T 28356/F11 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 205/Järjtsto/10 sal/20.5.1966, T 28333/F21 sal, KA.

Vuoden 1957 ”*Valpuri*”-käsky toi päivitetty perusteet valtakunnan puolustamiseen tarvittavien joukkojen osalta²⁰². PE asetti vuodelle 1958 tavoitteeksi toimintavalmiuteen liittyvien perussuunnitelmien tarkastamisen ja niiden täydentämisen siten, että suunnitelmat muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden. PE:n ohjausasiakirjan liitteenä oli jäsentelyesimerkki, josta selviää hyvin perustamisjärjestelyjen kokonaisuus. 3.D:n selostuksen mukaan kaikissa sotilassiireissä oli ohjeistuksen mukaan laaditut toimenpideluettelot ja perustamisgrafiikat sekä esikäsky-yhdistelmät ajan tasalla. Tärkeimmiltä osiltaan perussuunnitelmat olivat siis toteuttamiskelpoiselle asteelle. Vuoden 1959 toimintavalmiudentarkastuksessa todettiin, että valmius oli edelleen tehostunut ja valmistelut oli saatu varmemmalle pohjalle.²⁰³

Vuonna 1960 ra-joukoilta poistettiin t-kokoonpanovahvuudet ja tilalle käskettiin runkokokoonpanot, joihin joukot voisivat milloin tahansa siirtyä omalla henkilöstöllään. Runkokokoonpanon muodostavaa joukkoa sanottiin kantajoukoksi. Runkokokoonpanojen edellyttämien valmistelujen saattaminen toteuttamiskelpoiseksi oli joukko-osastojen tv-koulutuksen päätehtävä ko. vuodelle ja uusi järjestelmä astui voimaan vuoden 1961 alussa. Runkokokoonpano muodostaa joukon perustamistehtäviin kuuluvan sa-joukon taistelutehtäviin kykenevän rungon, johon sai lisäksi käyttää reservin päällystöä, alipäällystöä ja erikoishenkilöstöä sen verran kuin joukon saattaminen taistelukelpoiseksi edellyttäisi. Runkokokoonpanoon kuuluvasta reservin henkilöstöstä käytettiin nimitystä ”*sopimushenkilöstö*” ja moottoriajoneuvoista ”*sopimusmoottoriajoneuvot*”.

Ra-joukolla oli vuoden 1960 uudistuksen jälkeen kaksi kokoonpanoa, eli määrävahvuinen runkokokoonpano ja sa-kokoonpano. Ra-joukkoja täydennettäessä siirtyisivät joukko-osastojen kantajoukot vain runkokokoonpanoonsa ja aluejärjestön esikunnat täydennettäisiin samanaikaisesti ns. T-enimmäisvahvuuteen. Vain erikseen käskettävät T-valmistelujen piiriin kuuluvat joukot olisi täydennetty sa-vahvuiseksi. Varuskuntiin tuli jättää vartiointia, kasarminhoitoa ja mahdollisia jatkoerustamistehtäviä varten YR-osasto, johon kuuluisivat vähemmän kenttäkelpoinen henkilökunta ja minimimäärä varusmiehiä. T-kokoonpanon uusimisen myötä myös rajavartiostojen perustamistehtäviä uudistettiin. Jokaisen rajavartioston piti jatkossa suunnitella ja valmistella rajaprikaatin perustaminen sa-kokoonpanoon.²⁰⁴

²⁰² *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 452

²⁰³ PE:n n:o 36/Lkptsto/OT 10 f 1 sal/3.2.1958, T 28356/F9 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 40/Järjtsto/OT 10b sal/27.2.1958, T 28356/F9 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 235/Järjtsto/OT 10b 1 sal/28.10.1958, T 28356/F9 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 245/Järjtsto/OT 10b 1 sal/12.12.1959, T 28356/F10 OTsal, KA.

²⁰⁴ 3.DE:n n:o 16/Järjtsto/OT 10b 1 sal/4.2.1960, T 28356/F11 OTsal, KA. PE:n n:o 110/Lkptsto/OT 10 e 2 sal/16.2.1960, T 28356/F11 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 60/Järjtsto/OT 10b 2 sal/12.3.1960, T 28356/F11 OTsal, KA.

3.D:n vuonna 1961 toteuttaman joukkojen perustamiseen liittyvän harjoituksen avulla todettiin suunnitelmien taso, sovellettiin suunnitelmia sekä harjoiteltiin eri johtoportaiden välillä tapahtuvaa yhteistyötä. Seuraavassa ote kertomuksen yhteenvedosta: *”Harjoitus neljäkymmentä yksi oli 3.DE:n käsityksen mukaan tarkoitustaan vastaava ja osoitti, että niin aluejärjestö kuin ra-joukotkin hallitsivat niille käsketyt tehtävät. Harjoituksen perusteella voidaan todeta, että valmisteluissa vuoden 1960 aikana toimeenpannut muutokset (T-valmistelut, joukkojen kiireysjärjestys, ilmavalvonta) on suoritusportaissa saatettu toteuttamiskelpoiselle asteelle. Kokonaistoiminnan kanalta vakavimpana puutteena on jälleen syytä korostaa materiaalistien valmistelujen ”laahaaminen”.*”²⁰⁵

Sodan ajan kokoonpanojen laajempi tarkistaminen toteutettiin 1960-luvun alussa. Sa-määrävahvuuksien ja PTL:n muutokset aiheuttivat vuosien 1962–1964 välille vaihteittain toteuttavan mittavan ja perustavanlaatuisen työn perustamisen asiakirjojen päivittämisen osalta. PE:n ohjausasiakirjassa korostettiin ylimenovaiheen vaativan erityistä tarkkaavaisuutta sotilaspiireissä, mikäli muutostöiden aikana jouduttaisiin perustamaan joukkoja. Materiaalin jakoon liittyviä tarkastuksia ja järjestelyjä korostettiin päivitystyössä.

Vuosien 1962 ja 1963 vaihteessa 3.D:n komentaja kiersi läpi tarkastamassa kaikki aluejärjestöjen esikunnat sekä joukko-osastot selvittääkseen LKP-valmistelujen sen hetkisen tason vuoden 1963 alussa voimaan astuvien LKP-perusteiden uudistusten vuoksi. Yhteenvedossa 3.D:n komentaja kenraaliluutnantti J. Järventaus toteaa, että LKP-valmistelujen tärkeimpiin asiaryhmiin oli kaikissa joukko-osastoissa syvennytty huolellisesti ja valmius oli varsin tyydyttävällä tasolla. Vuoden 1964 uuden tarkastuskierroksen perusteella joukko-osastoissa ja aluejärjestön esikunnissa oli päästy jo osittain hyvälle tasolle komentajan mielestä, joten PTL:n aiheuttamat muutokset LKP-suunnitelmiin oli saatu toteutettua.²⁰⁶ Raportit olivat perusteellisia ja niiden henki oli tuoda peittelemättä puutteet esille ylisanoja jakamatta.

Liite 3 havainnollistaa LKP-suunnitelmien valmiustilanteen vuoden 1965 lopussa Kymen sotilasläänin sotilaspiireissä. Samoin siitä näkee, mitä eri suunnitelmia aluejärjestön oli laadittava.

²⁰⁵ 3.DE:n n:o 301/Järjtsto/10 b sal/12.5.1961, T 28333/F16 sal, KA.

²⁰⁶ PE:n n:o 412/Lkptsto/10 e 2 sal/20.8.1962, T 28333/F17 sal, KA. 3.DE:n n:o 361/Järjtsto/10 b 7 sal/27.9.1962, T 28333/F17 sal, KA. 3.DE:n n:o 500/Järjtsto/10 b 5 sal/19.12.1962, T 28333/F17 sal, KA. 3.DE:n n:o 216/Järjtsto/10 b 5 sal/24.4.1963, T 28334/F11-12 sal, KA. 3.DE:n n:o 30/Järjtsto/10 sal/20.1.1965, T 28333/F20 sal, KA. 3.DE:n n:o 250/Järjtsto/10 sal/28.5.1964, T 28333/F19 sal, KA.

5.3 Toimintavalmiuden kehittyminen 3.D:ssa

Esikäsky-yhdistelmän (EKY) avulla oli tarkoitus tehostaa valmiutta, jotta joukkojen ja esikuntien perustaminen olisi nopeutunut. Esikäsky-yhdistelmästä oli annettu käsky joukko-osastoille vuonna 1951 ja 3.DE:n antoi lisäohjausta siitä mm. vuosina 1955 ja 1958. Juoksevilla numeroinnilla koodatuilla käskyillä tapahtuisi ennalta suunniteltuja perustamiseen tai operatiiviseen toimintaan liittyviä toimenpiteitä. Vuonna 1961 3.DE:n asiakirjassa toimintavalmiuteen liittyvistä muutoksista todetaan PE:n käskeneen luopua esikäsky-yhdistelmästä. Samalla valmiuden kohottamiseen liittyvät LKP-suunnitelmat ja yleinen toimenpideluettelo tulitaisiin uusimaan. Yleinen toimenpideluettelo tuli päivittää siten, että se korvaa EKY:n. Toteutettaviin muutoksiin liittyvässä ohjausasiakirjassa kerrotaan, mitä tarkoittaa yleinen toimenpideluettelo ja mikä on valmiudenkohottamissuunnitelma sekä mikä on näiden välinen yhteys. Asiakirjassa on liitteenä esimerkit molemmista suunnitelmista. Jokaisen perustamistoimintaa toteuttavan joukon tai laitoksen oli laadittava mallin mukainen yleinen toimenpideluettelo, sillä se muodostaisi perustamisen aikana yhden tärkeimmistä johtamisvälineistä.²⁰⁷

Pääesikunnan liikekannallepanotoimiston vuonna 1956 laatimassa muistiossa todetaan, että kaaderiteitse perustettavat joukot t-kokoonpanossa kyetään perustamaan pääosin 6–24 tunnissa ja loput seuraavan vuorokauden aikana. T-kokoonpanoon kuuluvat joukot saadaan ra-osiltaan valmiiksi kuudessa tunnissa. Aluejärjestön antama täydennys miehistön, hevosten ja moottoriajoneuvojen osalta ovat hidastajina, joten pääosa joukoista saataisiin valmiiksi 24 tunnin sisällä. PE:n käskyn mukaiseen 12 tuntiin ei siis päästä niiden t-kokoonpanon joukkojen osalta, jotka saavat täydennystä sotilaspiireiltä. Ongelmia liikekannallepanon nopeudessa ja varmuudessa tulee aluejärjestöiteitse perustettavien sa-joukkojen osalta myös siksi, koska niiden pääosin reserviläisistä koostuva st-organisaatio ei ole rauhan aikana harjoitellut. Tällöin osin kaaderiteitse ja osin aluejärjestöiteitse perustettavan prikaatin eri joukkojen valmistumisen aikaero oli arvioitu kolmeksi vuorokaudeksi. Suoritusorganisaation tarvitseman koulutuksen ja valmistelujen jälkeen varsinainen perustaminen kyettäisiin aloittamaan kolmantena vuorokautena. LKP:n nopeuden ja varmuuden kehittämiseksi kaavailtiin kanta-henkilökunnan vastuun lisäämistä aluejärjestöiteitse perustettavien joukkojen osalta.²⁰⁸

²⁰⁷ 3.DE:n n:o 230/Järjtsto/OT/10 b sal/17.10.1955, T 28355/F1 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 260/Järjtsto/OT/10 b sal/29.11.1955, T 28356/F6-7 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 85/Järjtsto/OT 10b sal/21.3.1958, T 28356/F9 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 337/Järjtsto/10 b 4 sal/15.6.1961, T 28333/F16 sal, KA. 3.DE:n n:o 341/Järjtsto/10 b 4 sal/20.6.1961, T 28333/F16 sal, KA. 3.DE:n n:o 382/Järjtsto/10 b 4 sal/17.10.1962, T 28333/F17 sal, KA.

²⁰⁸ PE:n n:o (epäselvä n:o)/Lkptsto/OT Dc 10 f 1 sal/9.1.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 20/Järjtsto/OT 10 b sal/23.1.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA. Pöytäkirja toimintavalmiusjärjestelyjä koskevasta neuvottelutilaisuudesta 3.DE:ssa 11.6.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA.

3.DE:ssä oli analysoitu sotilaspiirien suoritusorganisaation toimenpideaikataulut, joiden perusteella oli arvioitu perustamiseen liittyviä aikoja kokonaisuutena. Reserviläisten palvelukseen määräämiseksi laadittavien käskykorttien ensimmäisen levityserän jakokuntoon saattaminen kestää 4–8 tuntia, kun niiden pitäisi olla jakovalmiudessa 4–5 tunnissa. Seuraavien levityserien käskykorttien kirjoittamisen arvioitu kesto vaikutti liian optimistiselta. Sotilaspiirien kuljetusosastojen valmius ei aina vastannut PE:n jakaman kuljetussuunnitelman vaatimuksia, vaikka LKP-käsky saapuisikin hyvissä ajoin. Kenttävarastojen toimintavalmius ei vastannut muun perustamistoiminnan edellyttämää nopeutta. Perustamiskeskukset olisivat olleet toimintavalmiina 1–2 vuorokaudessa. Arvion mukaan T-kokoonpano saataisiin perustettua alle vuorokaudessa, kuten myös sotilaspiirien vartiopataljoonat. Eräät suoritusajat arveltiin olevan ihanneaikoja, jotka eivät kestäisi häiriötä.²⁰⁹

3.DE laati vuonna 1957 lausunnon SSMA:n sotilaspiirien esikuntien LKP-suunnitelmien toteuttamiskelpoisuudesta ja arvion toimintavalmiudesta keväällä tehtyjen tarkastusten perusteella. Suojajoukkojen arvioitiin valmistuvan yleensä kolmantena tai neljäntenä st-päivänä. Hevosten saanti hidastaisi suojajoukkojen perustamista, josta syystä viimeiset suojajoukot valmistuvat viidentenä st-päivänä. Sopimusjärjestelyt suojajoukkojen st-henkilöstön ja kuljetusvälineistön osalta arvioitiin nopeuttavan perustamista vuorokaudella. Aikaa ei voitaisi lyhentää muutoin kuin sopimusten avulla. Moottoriajoneuvojen osalta tilanne oli yleensä tyydyttävä ja kukin sotilaspiiri saisi omalta alueeltaan tarvittavat ajoneuvot. Sotavarustuksen osalta haluttiin päästä tilanteeseen, jossa sotilaspiirin varastossa olisi koko piirin materiaali. Sotilaspiirien tekemät perustamisen aikalaskelmat arvioitiin optimistisiksi, mutta suunnitelmat vaikuttivat toteuttamiskelpoisilta. Suurimpina ongelmina olivat arvion mukaan hevostenotto, yhteydenottokielto siviilitoimijoihin sekä paikallishankintamateriaalin saatavuus.²¹⁰

Pääesikunta ei ollut vielä vuoden 1956 alussa määrittänyt PTL:n joukkojen perustamisen kiireysjärjestystä. 3.DE esitti valistuneen arvauksen kiireysjärjestyksestä työskentelyn perustaksi. Ensimmäiseen kiireysryhmään kuuluisi arvion mukaan ilmaoivontajoukot, vartioujoukot, kaaderirunkoiset ja eräät t-kokoonpanon joukot ja esikunnat sekä ilmatorjuntajoukkoja. Kesäkuussa 1956 oli tullut PE:sta tietoa perustamisen kiireysluokista, jossa ensimmäiseen a-kiireysluokkaan kuuluivat 3.DE:n arvion mukaiset joukot. Kiireysluokka b oli suojajoukkoja ja c-luokka käsitti loput PTL:n joukoista.²¹¹

²⁰⁹ 3.DE:n n:o 76/Järjtsto/OT 10 b sal/6.4.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA.

²¹⁰ 3.DE:n n:o 254/Järjtsto/OT/10 b 1 sal/9.3.1957, T 28356/F8 OTsal, KA.

²¹¹ 3.DE:n n:o 20/Järjtsto/OT 10 b sal/23.1.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 121/Järjtsto/OT/ 10 b sal/18.6.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA.

Perustamisen kiireysjärjestys uusittiin vuonna 1960. Vuoden 1961 alusta lähtien joukot olisi pitänyt saada kuvan mukaisissa ajoissa keskitysvalmiiksi siten, että niiden hallussa oli oltava toimintakelpoisuuden kannalta välttämätön materiaali. Ryhmään II a. kuului ensisijaisesti niitä joukkoja, joita tarvitaan tukemaan suojajoukkoja. II b. -ryhmään kuului päävoimien taisteluvoiman pääosa ja ryhmään II c. kuului ne joukot, joiden perustamiseen ei olisi kiire.²¹²

<u>I Suojajoukot</u>	
a. Kantajoukot	keskitysvalmius I-II stpv
b. Kaaderirunkoiset suojajoukot	keskitysvalmius II-IV stpv
c. Aluejärjestöperusteiset suojajoukot	keskitysvalmius II-IV stpv
<u>II Päävoimat</u>	
a. 1. ryhmä	keskitysvalmius III- IV stpv
b. 2. ryhmä	keskitysvalmius IV-VIII stpv
c. 3. ryhmä	keskitysvalmius VI-XI stpv sekä erikoistapauksissa XI stpv:n jälkeen

Kuva 5: Joukkojen perustamisen kiireysjärjestys vuodelta 1960.²¹³

Kaaderiteitse perustettavien joukkojen perustamisen kiireysjärjestys enimmäisaikoinen määritettiin tarkemmin vuonna 1962. Kantajoukon valmistuminen lasketaan T-hetkeen sitoen ja muiden joukkojen suorituspäivinä. Kantajoukko runkokokoonpanoisena tuli olla valmiina T + 4 tuntia, kantajoukko runkokokoonpanoisena sopimushenkilöstö ja ajoneuvot mukana T + 24 tunnissa sekä kokonaan sa-kokoonpanoisena T + 48 tunnissa. Muut kaaderiperustaiset suojajoukot oli perustettava 1–3 st-päivässä. Perustana suunnittelulle oli nyt se, että T-hetki ja 1. suorituspäivä eroavat toisistaan tasan vuorokaudella eli suojajoukkojen perustamisen nopeusvaatimus pysyi alle neljänä vuorokautena.²¹⁴

Perustamisen kiireysjärjestysryhmittelyä säädettiin jälleen toukokuussa 1963 tarkastuksissa havaittujen vakavien materiaalipuutteiden vuoksi. Tarkoituksena oli luoda painopiste suojajoukkojen ja tiettyjen päävoimien joukkojen varustamiseen.

²¹² 3.DE:n n:o 216/Järjsto/OT 10 b 1 sal/18.6.1960, T 28356/F11 OTsal, KA.

²¹³ Sama.

²¹⁴ 3.DE:n n:o 382/Järjsto/10 b 4 sal/17.10.1962, T 28333/F17 sal, KA. 3.DE:n n:o 188/Järjsto/10 b 4 sal/16.4.1963, T 28333/F18 sal, KA.

Kiireysjärjestysryhmittelyyn luotiin uusi III-luokka, vajaavarusteiset joukot, jonka joukoille materiaaliset puutteet keskitettiin, jotta I- ja II-ryhmän joukot saisivat taistelukelpoisuuden edellyttämän materiaalin. Samalla poistettiin PTL:sta joukkoja, joille ei ollut jakaa niiden tarvitsemaa erikoismateriaalia.²¹⁵

Kymen ja Savo-Karjalan sotilaslääneissä vuonna 1957 tehdyissä tarkastelutilaisuuksissa arvioitiin perustamista poikkeuksellisissa ja vaikeissa oloissa, kuten yllättävissä muutoksissa ja sotatoimien jo alettua. Karttahaarjoituksessa tuli esiin mm. seuraava mielenkiintoinen esitys: *”Uhanalaisten sotilaspiirien alueilla perustettavien joukkojen perustamisryhmitys tulisi kuitenkin järjestää niin, että tällaisiksi ”tulpiksi” saataisiin tiettyihin paikkoihin todella taisteluarvon omaavia yksiköitä. Näiden joukkojen perustamisnopeuteen ja varmuuteen tulisi myös kiinnittää erityistä huomiota.”* 3.D:n komentaja piti aluejärjestön toimeenpanokykyä suoriutua perustamistoiminnasta vaikeissakin oloissa varsin hyvänä.²¹⁶

Vuonna 1960 PE kiinnitti huomiota toimintavalmiuden tarkastuksissaan liian epärealistisiin perustamisen aikatauluihin, jotka voisivat vaikuttaa vahingollisella tavalla keskittämisen suunnitelmien laadintaan. PE:n arvion mukaan 22 tuntia ei ole missään olosuhteissa realistinen aika saada joukkoa keskittämisvalmiiksi. Materiaalin jakoon liittyvät suunnitelmat todettiin olevan vieläkin keskeneräiset. Hevostenottoon liittyvät suunnitelmat kaipaisivat vielä kehittämistä, sillä PE oli vastikään antanut luvan yhteydenotosta hevosottomiehiin luetteloiden laatimista varten. Moottoriajoneuvojen ottoon liittyvät suunnitelmat todettiin olevan hyvällä tasolla. Kaksi vuotta myöhemmin SSMA:n moottoriajoneuvojen oton tarve oli yli 16000 ajoneuvoa, joka oli 60 prosentin lisäys vuoden 1960 tasoon. Lisääntynyt tarve merkitsi ottolautakuntien määrän kaksinkertaistamista.²¹⁷

Ensimmäinen joukko-osaston kertausharjoitus sotien jälkeen järjestettiin 3.D:n alueella vasta vuonna 1963. Uudenmaan Rakuunapataljoonan järjestämän JP 6:n kertausharjoituksen myötä saatiin käytännön kokemusta reserviläisjoukon perustamisesta ja sen toimintavalmiudesta.²¹⁸

²¹⁵ 3.DE:n n:o 257/Järjsto/10 b 1 sal/13.5.1963, T 28333/F18 sal, KA.

²¹⁶ 3.DE:n n:o 313/Järjsto/OT 10 b 2 sal/8.11.1957, T 28356/F8 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 325/Järjsto/OT 10 b 2 sal/8.11.1957, T 28356/F8 OTsal, KA.

²¹⁷ PE:n n:o 209/Lkptsto/Da sal/6.5.1961, T 28333/F16 sal, KA. 3.DE:n n:o 426/Järjsto/10 b 4 sal/29.10.1962, T 28333/F17 sal, KA.

²¹⁸ 3.DE:n n:o 128/Järjsto/1 sal/11.3.1963, T 28333/F18 sal, KA. 3.DE:n n:o 214/Järjsto/5 b sal/12.6.1963, T 28333/F18 sal, KA.

5.4 Joukkojen perustamis- ja keskittämissuunnitelmat 3.D:ssä

3.D:n alustava Sisä-Suomen vastuualueen puolustussuunnitelma laadittiin vuonna 1951 PE:n operatiivisen käskyn 7 perusteella. Siinä 3.D:n komentaja esitti su- ja tsa-joukkojen keskittämisaalueet perustamisen jälkeen. Hyökkäyksen torjuntaan liittyvässä suunnitelmassa rannikkoalueella olisi rannikkotykistörykmentin lisäksi joukkoina mm. rannikkopataljoona ja jääkäripataljoona. Itärajalla K-SR:n joukkoina olisi rajajääkäripataljoona sekä yksi JP ja P-KR:n joukkoina RajaJP ja sissipataljoona. Su-kokoonpanossa reservinä olisivat Prikaati A keskitettynä Kouvola–Taavetti alueelle sekä Jääkäriprikaati keskitettynä Pieksämäen seudulle. Täydessä sodan ajan kokoonpanossa tulisi reserviin lisäksi Prikaati B Mikkeli–Heinola alueelle ja sissipataljoona Mikkelin seudulle. Jokaisella sotilasläänillä olisi perustamisen ja keskitämisen suojaamista varten oma jääkäripataljoona.²¹⁹ Alustavassa suunnitelmassa oli paljon yhtenevää seuraavan vuoden käskyyn.

Vuonna 1952 valtakunnan puolustamiseen laadittu operatiivinen käsky 8, ”*Polttoainehankinta*”, määritteli eri kokoonpanoissa SSV-alueella perustettavat joukot. T-kokoonpanossa Kouvolassa perustettava 5.Pr, Mikkeliissä perustettava 6.Pr ja Hämeenlinna–Lahti alueella perustettava Kevyt prikaati olisivat kuuluneet PE:n alaisuuteen. Haminassa perustettava JP 3 olisi siirtynyt Etelä-Suomen vastuualueen käyttöön. Pohjois-Suomen vastuualueen johdossa olisivat olleet Kuopiossa perustettava 2.Pr, Kontiolahdella perustettava JP 5 ja Lappeenrannassa perustettava JP 6. T-kokoonpanossa. SSV-alueelle alistettavat keskeiset johtoportaat ja joukot olivat 3.DE Kouvolassa, K-SR ja P-KR sekä aluejärjestön esikunnat sijaintipaikoillaan.

Su- ja tsa-kokoonpanojen joukot määriteltiin alkuperäisessä käskyssä vain joukkotyypeinä, mutta asiakirjaan oli jälkikäteen tehty joukkojen numerointi lyijykynällä. SSV-alueen käyttöön su-kokoonpanossa olisi perustettu mm. Sisä-Suomen armeijan esikunta Kouvolassa 3.DE:n pohjalta, yksi jääkäriprikaatin esikunta, kuusi jääkäripataljoonaa sekä rannikkotykistörykmentti ja rannikkopataljoona rannikon puolustukseen. Tsa-kokoonpanoon SSV-alue olisi saanut kaksi prikaatia lisää. Pääosa Päämajan reserveistä oli tarkoitus perustaa SSV-alueella, jossa ne alkuun ryhmittäisivät perustamisalueilleen ennen niiden mahdollista keskittämistä. Su-kokoonpanossa PM:n käytössä olisi ollut neljä prikaatia, panssariprikaati ja sissipataljoona. Tsa-kokoonpanoon PM:n käyttöön olisi tullut edellisten lisäksi kolme prikaatia, panssariprikaati ja yksi Sissipataljoona.²²⁰

²¹⁹ 3.DE:n n:o 246/III/OT/11 b sal/19.12.1951, T 28356/F1-2 OTsal, KA.

²²⁰ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 446–448. PE:n n:o 80/Op.1/11 b/OT/sal/13.6.1952, T 26862/F 3–F 4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 128/III/OT/11 sal/30.9.1952, T 28356/F3 OTsal, KA.

3.D:n laati suunnitelman maan puolustamiseksi ”*Polttoainehankinta*”-käskyn perusteella. SSV-alueen joukkojen alkuryhmitys, eli joukkojen keskitysalueet, muodostivat suunnitelman mukaan odotusryhmituksen, josta olisi voitu siirtyä tilanteenmukaiseen tehtävän edellyttämään ryhmitykseen.²²¹

Perustamissuunnitelmien osalta oli vuonna 1957 kiinnitetty huomioita siihen, ettei rannikko ja rajaseuduille sijoiteta perustamiskeskuksia. 3.D:n komentajan ohjauksen mukaisesti: ”*Suunnitelmia edelleen kehitettäessä on perustamistoiminta pyrittävä sijoittamaan seuraavan tasan pohjois- ja länsipuolelle: rantatie Ahvenkoski–Hamina pl.–Luumäki–Lappeenranta–Virmutjoki–Särkilahdi–Punkaharju–Onkamo–Koitere–Pielinen.*”. Mikäli em. tasan toisella puolella olisi perustamista suunniteltu, oli perustamiskeskusten oltava pieniä ja siitä oli sovittava erikseen 3.DE:n kanssa. Perustamista ei siis saanut toteuttaa itärajan tuntumassa, joka on osoitus mahdollisesta NL:n uhkasta perustamistoimintaan liittyen. Periaate rannikko- ja rajaseutujen välttämiseen perustamispaikkojen sijoittamisen osalta oli kirjattu myöhemmin vuonna 1958 julkaistuun Kenttäohjesääntö yleiseen.²²²

Sotilasläänit olivat toteuttaneet vuonna 1953 operatiivista tiedustelua keskityskuljetuksiin ja -marsseihin liittyen, jotka ilmeisesti olivat aluejärjestön ensimmäisten ”*Polttoainehankinta*”-käskyyn liittyvien keskittämissuunnitelmien perustana. 3.DE käski vuonna 1957 tarkempia perusteita keskittämiskuljetuksien suunnitelmien laatimiseksi. Aluejärjestön oli tarkastettava keskityssuunnitelmat perusteissa tapahtuneiden muutosten vuoksi. Joukkojen siirrot oli suunniteltava rautatiekuljetuksilla ja vain joukkojen moottoroidut osat siirtyisivät maanteitse tapahtuvien marsseihin. Tiestön käytössä oli huomioitava, että PM:n käskemät kuljetukset tapahtuisivat ensisijaisesti valtateilla ja A-kantateilla. Suunnittelun painopiste tuli olla siirtymisteiden sekä kuormaus- ja odotusalueiden määrittämisessä.²²³

”*Valpuri*”-käskyn mukaan liikekannallepanon tapahduttua Sisä-Suomen maanpuolustusalue muuttuu Sisä-Suomen Armeijaksi. SSA:n komentaja saa johtoonsa käskyn liitteessä 3 mainitut joukot ja SSMA:lla perustettavat liitteen 5 mukaiset PM:n reservit alistetaan alkuvaiheessa perustamispaikoillaan SSMA:n komentajan johtoon perustamisen jälkeistä järjestelyä, keskitysvalmisteluja ja koulutusta varten.

²²¹ 3.DE:n n:o 128/III/OT/11 sal/30.9.1952, T 28356/F3 OTsal, KA.

²²² 3.DE:n n:o 52/Järjstos/OT 10 b sal/15.2.1957, T 28356/F8 OTsal, KA. *KO yl 1958*, s. 52.

²²³ 3.DE:n n:o 168/Järjstos/OT/11 sal/4.7.1953, T 28356/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 49/Optsto/OT/10 a sal/8.8.1957, T 28355/F4 OTsal, KA.

Vuonna 1958 3.D:n komentaja teki esityksen reservien perustamispaikkojen ja ryhmitysalueiden ryhmitysmuutoksista. Muutoksia perusteltiin sillä, että perustamisen jälkeistä koulutusta ja huoltoa varten joukot olisi saatava tiiviisti komentajiensa käsiin. Perustamisen jälkeinen hajaryhmitys ei suonut tähän parhaita mahdollisia edellytyksiä. Esityksessä todettiin, että halutut muutokset eivät vaikuttaisi joukkojen keskittämiseen muutoin kuin parantaen niiden toteuttamista. Alueelle jäävien joukkojen lisäksi ”Valpuri”-käskyn liitteessä 15 on määritetty SSMA:lla perustettavat, mutta muualle keskitettävät joukot.

Perustettavista suojajoukoista ”Valpuri”-käskyssä todetaan, että täydellinen liikekannallepano ja joukkojen keskittäminen suojataan erikseen määrättyin suojajoukoin, josta lyhenne oli s-joukot. Rajavartiostot ja niiden perustamat joukot kuuluivat myös suojajoukkoihin. ”Suojajoukkojen tehtävänä on päävoimien liikekannallepanon, keskitysten ja ryhmittymisen suojaaminen sekä vihollisen hyökkäyssuuntien selvittäminen. Suojajoukkojen tehtävän luonteesta johtuen on niiden perustamis- ja keskittämisnopeus kaikin keinoin kohotettava mahdollisimman suureksi.”²²⁴

”Valpuri”-käskyllä 3.DE velvoitettiin suunnittelemaan joukkojen keskittämisen osalta kaikki alueellaan perustettujen ja SSA:n käyttöön tai PM:n käyttöön jäävien joukkojen maanteitse tapahtuvat siirrot sekä sisävesistöllä tapahtuvat joukkojen keskityskuljetukset. Rautatiekuljetuksissa SSMA:n komentajan vastuulla oli juniin kuormattavien joukkojen kuormauspaikkojen määrääminen, siirrot kuormaamispaikoille ja kuormaaminen.²²⁵

Vuonna 1958 aluejärjestö teki laskelmat 3.DE:n käskystä PTL:n joukkojen keskitysvalmiudesta. Laskelmien mukaiset keskitysvalmiusajat tuli ilmoittaa suorituspäivän tarkkuudella ja suojajoukot piti alleviivata listalla. Joukko oli keskitysvalmis, kun sen henkilöstö on paikalla ja se on varustettu sotamateriaalilla sekä liikunta- ja kuljetusvälineistöllä. Paikallishankinnan mahdollinen jatkuminen ei olisi este joukon keskitysvalmiudelle. PE:lle lähetettiin lista joukkojen keskitysvalmiudesta heinäkuun lopulla 1958. Listauksesta voidaan havaita, että joukkojen perustamispaikat olivat pääsääntöisesti aivan kuormausaseman vieressä tai muutaman kilometrin päässä siitä.²²⁶

²²⁴ PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/ 17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 69/Optsto/OT/11 a 4 sal/27.8.1958, T 28355/F5 OTsal, KA.

²²⁵ PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/ 17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA.

²²⁶ 3.DE:n n:o 145/Järjtsto/OT 10b 3 sal/14.6.1958, T 28356/F9 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 160/Järjtsto/OT 10b 3 sal/26.6.1958, T 28356/F9 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 177/Järjtsto/OT 10b 3 sal/28.7.1958, T 28356/F9 OTsal, KA.

Vuonna 1959 3.DE lähetti Pääesikuntaan uuden listauksen SSA:n joukkojen keskittämisestä. Joukkojen keskittämisen suunnitelmat olivat kehittyneet sillä nyt listaan oli merkitty mm. purkamis- tai keskitysalueet, joukkojen keskitystapa sekä -matka.²²⁷

3.DE oli yhteydessä naapureihinsa keskittämissuunnitelmiin liittyen vuonna 1959. Tietoa haluttiin sen alueella perustettavien, mutta muiden alueelle keskitettävien joukkojen keskittämissuunnitelmista.²²⁸

3.DE ilmoitti tarkistavansa joukkojen keskittämissuunnitelmat vuoden 1961 aikana. Keskitämissuunnitelmia voitiin alkaa kehittämään, koska perustamisen kiireysjärjestys oli hyväksytty. 3.DE ohjeisti sotilasläänejään keskittämissuunnitelmien laatimista varten. Perussuunnitelman mukaisesti keskittämiseen käytettäisiin mahdollisimman paljon rautatiekuljetuksia. Ohjeessa tuotiin esille suunnitelmien laadinta myös tilanteita varten, jossa rautatiestä ei voitaisi käyttää keskityksiin kuin osittain tai ei ollenkaan. Tällöin rautatiekuljetukset korvattaisiin maanteitse ja vesitse tapahtuvien kuljetuksien sekä marssein. Keskittämissuunnitelmien laatimista varten tarvittiin läänien tietoja liikennekatkospaikkojen kierto- ja siirtokuormausmahdollisuuksista. Mahdollisten katkospaikkojen tietopyynnöt olivat ennalta arvioituihin alueisiin sidotut. Rautateitse tapahtuvat kuljetukset johtaisi PM ja maanteitse sekä vesitse toteutettavat kuljetukset johtaisi SSMA:lla SSAE. Sotilasläänen tuli tukea joukkojen keskittämistä ohjeessa käsketyissä tehtävissä. Keskittämisen arvioitiin kestävän 4–6 vuorokautta. Käskyn liitteenä on karttapiirros keskittämisen tiestön ja vesistöreittien käytöstä suunnitelmien laatimista varten sekä liite rautateitse kuljetettavien joukkojen kuormausasemista.²²⁹

Vuonna 1961 3.DE halusi sotilaslääneiltä tietoa kuljetuskapasiteetista, mikäli keskitysten rautatiekuljetukset olisivat estyneet ja keskittäminen olisi jouduttu toteuttamaan pääsääntöisesti maanteitse. Kuljetusvoimatarpeen laskemista varten 3.DE halusi sotilaslääneiltä tietää valtakunnalliseen tiekuljetusorganisaatioon kuuluvien ajoneuvojen lukumäärän, muun yhteiskunnan tarpeisiin sidottujen ajoneuvojen lukumäärän sekä arvion ajoneuvojen määrästä, jotka voitaisiin tilapäisesti ottaa keskittämiskuljetusten käyttöön.²³⁰

²²⁷ 3.DE:n n:o 24/Optsto/OT/11 c sal/8.4.1959, T 28355/F6 OTsal, KA.

²²⁸ 3.DE:n n:o 72/Optsto/OT/11 c sal/25.9.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 73/Optsto/OT/11 c sal/25.9.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 74/Optsto/OT/11 c sal/25.9.1959, T 28355/F6 OTsal, KA.

²²⁹ 3.DE:n n:o 94/Optsto/OT/11 c sal/21.10.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 95/Optsto/OT/11 c sal/21.10.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 49/Optsto/11 c sal/2.2.1961, T 28334/F9 sal, KA.

²³⁰ 3.DE:n n:o 290/Optsto/11 c sal/9.11.1961, T 28334/F9 sal, KA.

3.DE lähetti PE:an helmikuussa 1962 laskelmiinsa perustavat arviot valtakunnallisen kuljetusorganisaation kuljetusvoiman tarpeesta keskityskuljetuksiin kolmessa eri vaihtoehtoisessa tilanteessa. 3.DE velvoitti sotilasläänejä tarkastamaan ja laatimaan valtakunnallisen kuljetusorganisaation keskittämisen aikaista käyttöä koskevat suunnitelmat vuoden 1963 alkuun mennessä antamansa ohjeistuksen mukaisesti.²³¹ 3.D:ssa tehtiin laskelmat eri joukkojen lisäautotarpeista keskittämisen tiekuljetuksien suunnittelua varten. Laskelmataulukko pitää sisällään eri joukkotyyppien oman kuljetuskaluston sekä ajoneuvojen lisätarpeet yksikön tarkkuudella. Samassa taulukossa on näkyvillä yksikköjen henkilöstön määrävahvuudet sekä ajoneuvojen että vedettävien laitteiden lukumäärät.²³²

5.5 3.D:n alueelle puolustukseen käytettävät jalkaväkijoukot

SSV-alueen johtoon kuuluvien joukkojen perustamisen ja keskittämisen suunnitelmat ilmenevät ensimmäisen kerran 3.D:n vuoden 1952 puolustus suunnitelmasta²³³. Vuoden 1958 heinäkuussa 3.DE lähetti Pääesikuntaan asiakirjan joukkojen keskitysvalmiudesta. Asiakirjan lueteloon oli merkittynä kaikkien sen operatiivisella vastuualueella perustettavien joukkojen perustamispaikat. Tämä laaja suunnittelutyö perustamispaikkojen ja keskitysten osalta oli pääosin täytynyt tehdä vuosien 1952–1957 aikana ”*Polttoainehankinta*”-käskyyn liittyen ennen vuoden 1957 lopussa julkaistua ”*Valpuri*”-käskyä.²³⁴ Tietoja joukkojen perustamisesta on täydennetty suojajoukkoihin liittyvän asiakirjan ja rajajoukkojen osalta Rajavartiostojen esikunnan asiakirjan perusteella.²³⁵ Edellä mainittujen lähteiden avulla on laadittu liitteenä 4 oleva ”*Polttoainehankinta*”-käskyyn perustuva joukkojen perustaminen ja keskittäminen - koonnostaulukko sekä seuraavan sivun kuva.²³⁶

²³¹ 3.DE:n n:o 61/Optsto/11 c sal/8.2.1962, T 28334/F10 sal, KA. 3.DE:n n:o 70/Optsto/11 c sal/20.2.1962, T 28334/F10 sal, KA.

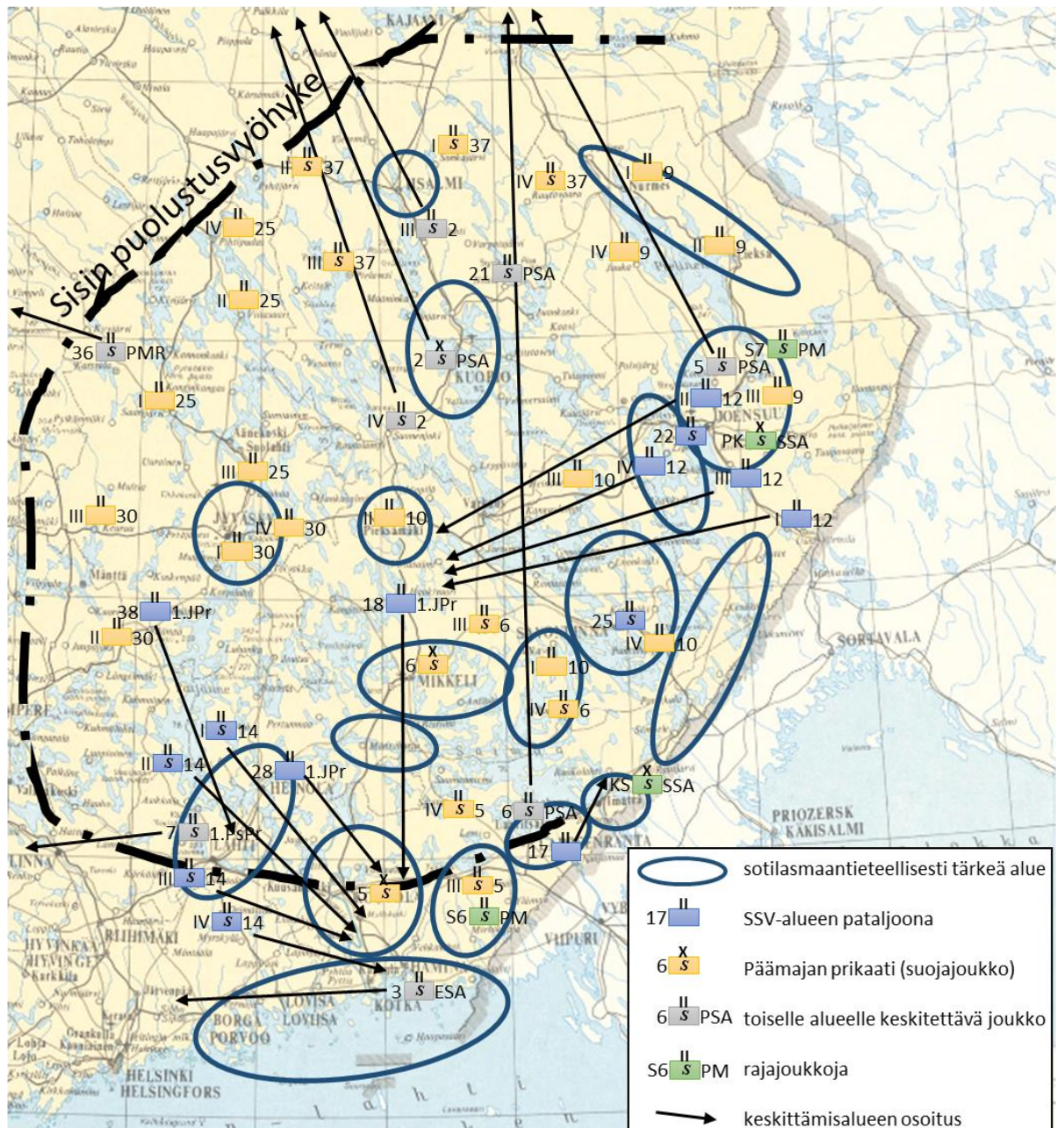
²³² 3.DE:n n:o 178/Optsto/11 c sal/7.9.1964, T 28334/F11-12 sal, KA.

²³³ 3.DE:n n:o 128/III/OT/11 sal/30.9.1952, T 28356/F3 OTsal, KA.

²³⁴ 3.DE:n n:o 177/Järjsto/OT 10b 3 sal/28.7.1958, T 28356/F9 OTsal, KA. Sama asiakirja on myös PE:n Lkptsto:n kansion T 26842 niteessä Bb6 sal, KA. 1.DE:n n:o 356/Järjsto/OT 10 f sal/5.12.1958, T 26842/Bb6 sal, KA.

²³⁵ 3.DE:n n:o 121/Järjsto/OT/ 10 b sal/18.6.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA. RajavE:n n:o 68/III/OT 10/g sal/21.7.1958, T 26842/Bb6 sal, KA.

²³⁶ Liitteiden 4 ja 5 taulukot sekä kuvat 6 ja 7 ovat tutkijan laatimia koonnoksia eri alkuperäislähteisiin perustuen. Kuvien 6 ja 7 pohjana on tutkimuksen sotilasmaantieteelliseen tarkasteluun perustuva sotilaallisesti tärkeiden alueiden kartta.



Kuva 6: Joukkojen perustaminen ja keskittäminen SSV-alueella vuonna 1957.

Suojajoukkojen perustamispaikat ja suunnitellut keskitysalueet luovat lähtökohtaryhmittymisen, joka mahdollistaisi taisteluiden aloittamisen NL:n suunnasta hyökkäävän vihollisen torjumisen sotilasmaantieteellisesti tärkeillä alueilla eteläisellä rantamaalla, idän järvikapeikoissa ja alueen pohjoisosassa. SSV-alueen 14. Prikaati suunniteltiin keskitettäväksi Kymijokilinjan alueelle Lahden ympäristöstä. SSV-alueella PM:n neljän tsa-kokoonpanon reserviprikaatin perustamisen myötä puolustukseen olisi tullut huomattavasti syvyyttä ja mahdollisuuksia painopisteen muodostamiseen. SSV-alueen johdossa oleva tsa-kokoonpanon 12. Prikaati suunniteltiin vuonna 1952 keskitettäväksi Joensuun ympäristöstä Pieksämäen itäpuolelle. 1. Jääkäriprikaatin esikunnan johtoon kuuluvat joukot suunniteltiin keskitettäväksi eteläiselle rantamaalle Kouvola–Luumäki alueelle pois lukien yksi JP, joka keskitettäisiin Lahden alueelle.

Huomioitavaa on, että sisimmän puolustusvyöhykkeen läntiselle osalle, jonne SSV-alueen tuli varautua pysäyttämään länsivaltojen hyökkäyksen, ei joukkoja keskitetty SSV-alueen suunnitelmien mukaan. PM:n reservien perustamispaikkojen ryhmitys olisi mahdollistanut torjuntataisteluiden aloittamisen myös sisimmän puolustusvyöhykkeen länsiosissa. Suojajoukkoihin kuuluvista SSV-alueella perustettavista joukoista yksi prikaati ja viisi jääkäripataljoonaa oli alistettu ja suunniteltu keskitettäväksi muille vastuualueille, pääosin Pohjois-Suomeen.

3.D:n operatiivisella vastuualueella jalkaväkijoukkojen perustamispaikat jakautuvat maantieteellisesti hyvin tasaisesti johtuen aluejärjestöperustaisesta joukkojen perustamisesta, jossa sotilaspiirit perustavat pääsääntöisesti yhden prikaatin sekä erillisen jalkaväkijoukkoyksikön. Sotilaspiirien sotilasalueet, joita oli piirissä neljästä kuuteen, perustivat prikaateihin kuuluvat joukkoyksiköt omilla alueillaan²³⁷.

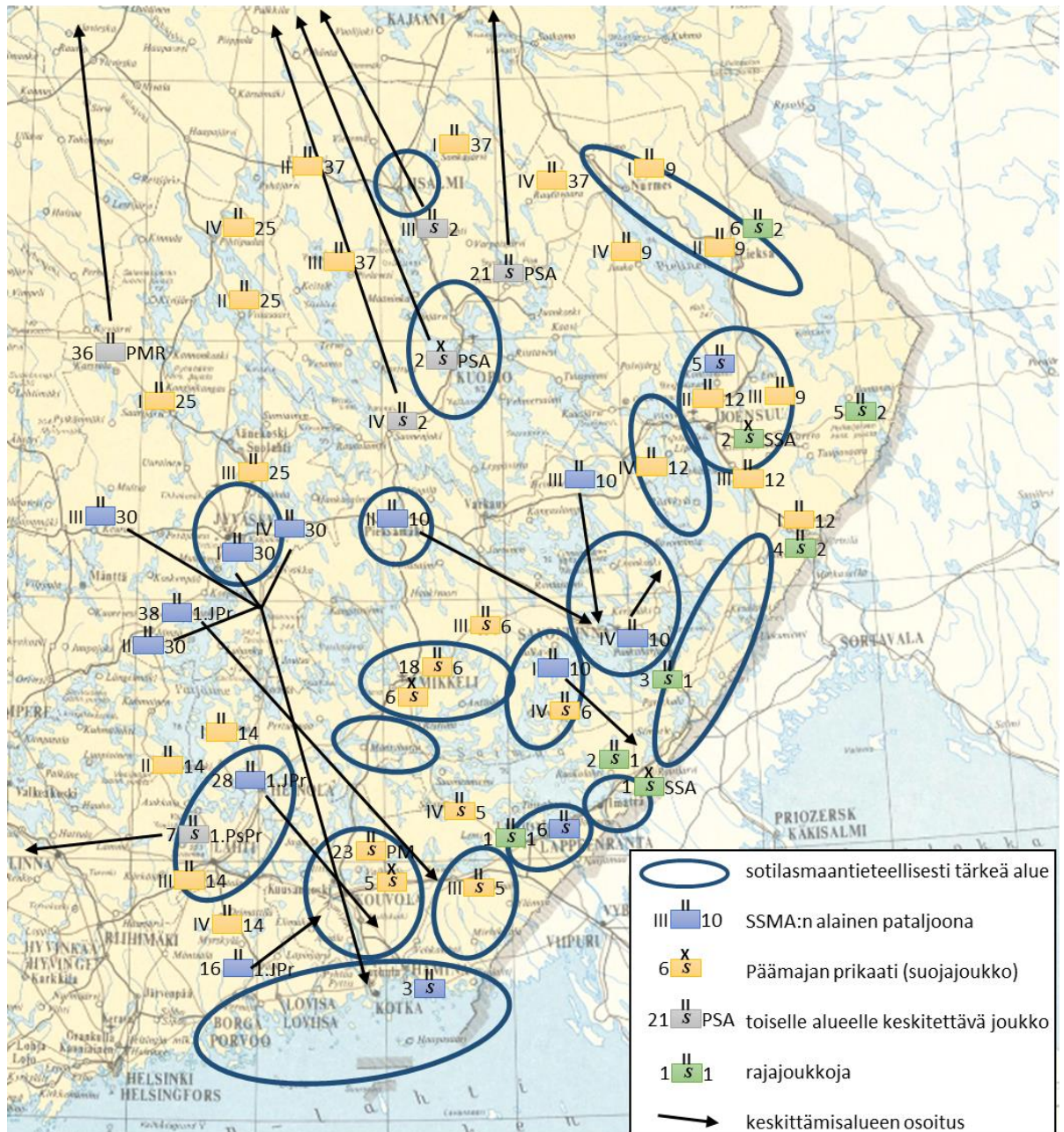
SSMA:n johdossa olevien joukkojen perustamisen ja keskittämisen suunnitelmat perustuvat vuodesta 1958 eteenpäin vuoden 1957 lopulla julkaistuun ”Valpuri”-käskyyn. Osa käskyn sivuista, jotka käsittelevät joukkoja, on päivitetty vuonna 1960 ja käskyn liitteet joukkojen johtosuhteista on uusittu vuonna 1963.²³⁸ Kuten aiemmin on todettu, vuoden 1958 heinäkuussa laaditut listat keskitysvalmiudesta ovat perua jo ”Polttoainehankinta”-käskyn ajoilta ja niistä selviää joukkojen perustamispaikat. SSA:n joukkojen keskittämialueisiin liittyvää tietoa tarjoaa kattavasti suunnitelma vuodelta 1959.²³⁹ Tietoja on täydennetty PM:n reservien ryhmittykseen liittyvän asiakirjan, perustamisen kiireysjärjestyksen, rajajoukkojen sa-kokoonpanojen muutokseen liittyvien tietojen sekä PE:n liikekannallepanotoimiston perustamiseen liittyvien piirroksien perusteella.²⁴⁰ Edellä mainittuihin lähteisiin perustuu liitteenä 5 oleva ”Valpuri”-käskyn mukainen joukkojen perustaminen ja keskittäminen -taulukko ja seuraavan sivun kuva, joka kuvaa tilannetta hetkellisesti vuonna 1960. Tämän jälkeen keskeisiä muutoksia olivat kevyiden osastojen perustamistehtävien lisäys rauhan ajan jääkäripataljoonille, 1.JPr:n siirtyminen PM:n reserviksi, jolloin sen kokoonpanossa suojajoukkoina olivat JP 18, JP 23 ja KvOs 7, sekä 30.Pr:n siirtyminen pois SSMA:n alaisuudesta sen vaihtuessa 14.Pr:in.

²³⁷ PE:n Järjestelyosaston asiakirja, perustamistehtävälueetelo aluejärjestön joukoista, T 26842/Bb3 sal, KA.

²³⁸ PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/ 17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA, josta josta sivut 9 ja 10 on uusittu 17.11.1960 sekä liitteet 3, 5 ja 15 johtoportaista ja joukoista on päivitetty 19.10.1963.

²³⁹ 3.DE:n n:o 177/Järjsto/OT 10b 3 sal/28.7.1958, T 28356/F9 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 24/Optsto/OT/11c sal/8.4.1959, T 28355/F6 OTsal, KA.

²⁴⁰ 3.DE:n n:o 69/Optsto/OT/11 a 4 sal/27.8.1958, T 28355/F5 OTsal, KA. PE:n n:o 110/Lkptsto/OT 10 e 2 sal/16.2.1960, T 28356/F11 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 150/Järjsto/OT 10b 2 sal/16.5.1960, T 28356/F11 OTsal, KA. PE:n n:o 115/Lkptsto/OT 10 e 1 sal/17.2.1960, T 26842/Bb8 sal, KA. PE:n n:o 155/Lkptsto/OT 10 e 2 sal/7.3.1960, T 26842/Bb8 sal, KA. 3.DE:n n:o 18/Optsto/10 b henksal/28.3.1961, T 26842/Bb9 sal, KA. PE:n liikekannallepanotoimiston vuoden 1960 PTL-kansiossa on ”Kuvakirja”, jossa on perustamiseen liittyviä havainnollistavia piirroksia, T 26842/Bb8 sal, KA.



Kuva 7: Joukkojen perustaminen ja keskittäminen SSMA:lla vuonna 1960.

Vain muutamien prikaatien alistussuhteita muutettiin vuoden 1957 ”Valpuri”-käsken myötä sekä uudestaan vuosien 1960 ja 1963 päivitysten yhteydessä. SSMA:lla perustettiin edelleen kolmannes koko valtakunnan prikaateista. Perustettavien prikaatien lukumäärät eivät missään vaiheessa muuttuneet. ”Valpuri”-käskeillä prikaateista 10. ja 30. siirtyivät SSA:n johtoon ja 12. sekä 14. PM:n alaiseksi. 10.Pr suunniteltiin muutoksen jälkeen keskitettäväksi Savonlinnan kapeikkoon sekä Savonlinnan itä- ja eteläpuolelle. 12.Pr jäisi perustamispaikoilleen Joensuun alueelle. Keskitysten jälkeen joukkojen vahvuus kasvoi siten prikaateiksi sekä Savonlinnan että Joensuun vesistöalueiden alueella. 30.Pr suunniteltiin keskitettäväksi eteläiselle rantamaalle 14.Pr:n sijaan.

Eteläiselle rantamaalla jäävien jalkaväkijoukkojen vahvuus kasvoi suojaukkoina olevien jääkäripataljoonien (JP 3 ja JP 6) alueelle jäämisen ja yhden uuden pataljoonan (JP 23) myötä. Lisäksi JP 16 Uudeltamaalta tuli 1.JPr:n joukoksi JP 18:n tilalle, joka siirtyi hetkellisesti 6.Pr:n alaiseksi. Ainoastaan yksi prikaateista (2.Pr) suunniteltiin keskitettäväksi alueelta pois perustamisen jälkeen. Kokonaisuudessaan muualle keskitettävien joukkojen määrä 50-luvun alusta väheni, sillä alueelta ei enää suunniteltu keskitettävän kolmea jääkäripataljoonaa (JP 3, JP 5 ja JP 6) muille alueille. Toisaalta kolme jääkäripataljoonaa (JP 17, JP 22 ja JP 25) poistui perustamistehtävistä. Suojajoukoksi luokiteltujen prikaatien määrä supistui kahden prikaatin (14.Pr ja 37.Pr) muuttuessa päävoimien joukoiksi 1960-luvulla. Uusia suojajoukkoja myös luotiin vuonna 1960, kun joukko-osastojen perustamat kevyet osastot tulivat joukkorakenteesseen. Rajajoukot, ja siten myös alueen suojajoukot, vahvistuivat rajaprikaatiuudistuksen myötä, mutta rajajoukkojen perustamispaikkojen osalta ei muutoksia käytännössä tapahtunut. PTL:sta poistuneiden jääkäripataljoonien ja sissipataljoonien reserviläiset lienee siirretty uusiin rajajääkäripataljoonien vahvuuksiin niiden perustamisalueiden perusteella.

Alueella perustettavia keskijohdon esikuntia tuli lisää kaksi 50-luvun lopussa Savo-Karjalan ryhmän (SKR) ja XV armeijakunnan esikuntien myötä. Tällöin 3.D:n operatiivisella vastuualueella suunniteltiin perustettavaksi yksi armeijan esikunta (SSAE), kolme armeijakunnan esikuntaa (X AKE, XII AKE ja XV AKE), yksi ryhmän esikunta (SKRE) sekä yksi jääkäriprikaatin esikunta (1.JPrE). Rannikkojoukkojen perustamistehtävissä ei merkittäviä muutoksia tapahtunut. Rannikkotykistörykmentti 3:n kaistalle olisi perustettu Rannikkopataljoona 7.

5.6 Joukkojen perustamisen ja keskittämisen suunnittelun arviointia

Vuonna 1963 3.D:n komentaja kenraaliluutnantti Järventausta toi esille omat näkemyksensä johtamistoiminnan tehostamisesta PV:n komentajan sitä kysyessä. Hänen kehittämissesityksensä liittyi aluejaon muokkaamiseen uutta siviililäänijakoa vastaavaksi LKP-valmistelujen helpottamiseksi. Samalla hän toi esille organisaation heikkouksia perustamisjärjestelyjen ja operatiivisen suunnittelun näkökulmasta. Järjestelmän tehokkuus suunnittelun osalta ja liikekannallepanon nopeus ei voimassa olevilla järjestelyillä toiminut hänen mielestään. Hän halusi siirtää päätäntävaltaa perustamisjärjestelyjen osalta PE:lta niille johtoportaille, joissa on paras näkemys alueellisesta kokonaisuudesta. Suunnitteluvoiman kasvattaminen ja oikea kohdentaminen oli myös hänen kehittämisen listallaan eri esikuntien organisaatioita kehitettäessä.²⁴¹

²⁴¹ 3.DE:n n:o 396/Järjsto/1 sal/28.9.1963, T 28333/F18 sal, KA.

Juha Ratisen Pro Gradu -tutkimuksessaan, *Suomen puolustusvoimien liikekannallepanokyky sodan jälkeisinä vuosina*, esittämän arvion mukaan Puolustusvoimat sai palautettua sodan jälkeen menetetyt liikekannallepanokyvyn Pääesikunnan suunnitelmien osalta vuoden 1956 lopulla, jonka jälkeen sen LKP-perusteet olivat jälleen kunnossa.²⁴² 3.DE:n arkistojen tutkimuksen perusteella voidaan arvioida suunnitelmien valmiuden kehittyneen varsin hyvälle tasolle 1950-luvun loppuun mennessä. Kuitenkin materiaaliset kysymykset ja yhteydenottokielto siviileihin olisivat aiheuttaneet suurimpia haasteita perustamisen käytännön toteutukselle. 1960-luvun alussa tehdyt liikekannallepanon perusteiden muutokset ja pari vuotta kestänyt päivitystyö aiheuttivat ilmeisesti pienen notkahduksen, joka kuitenkin johti lopulta varsin hyvään suunnitelmalliseen valmiuteen vuoteen 1964 mennessä. Yhteydenottojen salliminen PV:n ulkopuolelle 60-luvun alussa mahdollisti tarkempien suunnitelmien tekemisen yhteiskunnalta vaadittujen lisäresurssien osalta. Kylmän sodan olosuhteissa kesti lähes kaksi vuosikymmentä saada sotien jälkeen menetetty LKP:n suunnitelmavalmius jälleen hyvälle tasolle.

Toimintavalmiuden kehittämisen keskiössä oli perustamisen nopeus ja varmuus. Valmius sotatoimien aloittamiseen ja päävoimien perustamisen suojaamiseen edellytti riittävän nopeasti perustettavia suojajoukkoja. Niiden perustamiseen kuluva aikaa ei aikalaisarvioiden mukaan olisi voitu lyhentää muuten kuin sopimusjärjestelyjen avulla. Toimintavalmius saatiin kehitettyä hyvälle tasolle vasta 60-luvun puolella.

3.D:n operatiivisella vastuualueella perustettavien jalkaväkijoukkojen määrä kokonaisuudessaan pysyi lähes samana tutkimuksen kattavalla ajanjaksolla. Myöskään jalkaväkijoukkojen perustamisen ja keskittämisen suunnittelussa ei tapahtunut merkittäviä muutoksia, vaikka maan puolustamisen operatiivinen käsky uudistui. Jalkaväkijoukkojen perustamistehtävien merkittävimmät muutokset 60-luvun alussa koskivat lähinnä rajajoukkoja ja muutamia jääkäripataljoonia. Muutokset LKP-suunnitelmissa koskivat lähinnä johtosuhteita ja joukkojen perustamisen kiireysjärjestystä. Liikekannallepanon suunnittelutyö on ilmeisesti sen verran työlästä, että suuria muutoksia ei haluttu tehdä. Tai sitten alkuperäinen suunnitelma oli riittävän hyvä peruslähtökohta myös uudelle operatiiviselle kierrokselle. Jalkaväkijoukkojen perustamisen ja keskittämisen suunnitelmat näyttäisivät toimivan hyvin erityisesti NL:n suunnasta tulevan hyökkäyksen torjumiseksi. ”Valpuri”-käskyn jälkeiset suunnitelmat vielä korostivat itäistä suuntaa. Arvioni mukaan suunnitelmat loivat alkuryhmyksen, jossa idän uhka oli huomioitu ja johon joukkojen käyttö eri tilannekehityksissä voitiin perustaa.

²⁴² Ratinen Juha: *Suomen puolustusvoimien liikekannallepanokyky sodan jälkeisinä vuosina*, Pro gradu -tutkielma vuodelta 2009, www.doria.fi, s.90.

6 JOUKKOJEN KÄYTÖN SUUNNITELMAT

Tämän luvun tutkimuksen tarkoituksena on selvittää mitä joukkojen käytön osalta suunniteltiin ja kuvailta 3.DE:n laatimien joukkojen käytön suunnitelmien sisältöä sekä tämän jälkeen arvioida näiden suunnitelmien uhkaperustaa. Lukuun liittyvä tutkimuskysymys on:

Minkälaisia joukkojen käytön suunnitelmia 3.D:ssa laadittiin valtakunnan puolustamiseen liittyvien PE:n operatiivisiin käskyihin perustuen?

Luvun tutkimukseen liittyen olen perehtynyt aikalaisten taktiikan käsitteistöön ja taktiseen ajatteluun joukkojen käytöstä. Perustan tutkimukselle luovat PE:n operatiiviset käskyt, joten olen selvittänyt mitä niistä on jo tutkittu. Tutkimustyön alussa toteuttamani 3.D:n arkistojen seulonnan ja luokittelun perusteella analysoin löytämäni joukkojen käytön suunnitelmat. Kaikki joukkojen käytön operatiiviset suunnitelmat, jotka liittyivät täydennyskokoontamiseen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitoon, puolueettomuuden suojaamiseen sekä valtakunnan puolustamiseen, esittelen lyhyesti aikajärjestyksessä alaluvussa 6.2.

”Polttoainehankinta”- ja *”Valpuri”*-käskyihin perustuvat 3.D:n jalkaväki- ja rajajoukkojen valtakunnan puolustamisen suunnitelmat kuvailen ja analysoin tarkemmin omissa alaluvuissaan. Näiden jälkeen kuvailen lyhyesti selusta-alueen joukkojen käytön suunnitelmat ja tuon esiin muutamia keskeisiä havaintoja 3.DE:n johdolla laadituista aselajisuunnitelmista. Luvun lopuksi arvioin joukkojen käytön suunnitelmien kokonaisuutta ja pohdin niiden uhkaperustaa. Operatiivisen tiedustelun sekä joukkojen perustamisen ja keskittämisen tutkimuksen perusteella voidaan jo olettaa, että joukkojen käyttöön liittyvissä suunnitelmissa on Neuvostoliiton hyökkäykseen varautuminen huomioitu Suomen puolustuksen kannalta keskeisillä alueilla.

6.1 Joukkojen käyttöperiaatteista

Aikakauden taktista ajattelua kuvaavat ohjesäännöt ja niihin rinnastettavat julkaisut, taktiikkaa käsittelevät opinnäytetyöt, Sotakorkeakoulun opetus, taktilliset kirjoitukset sekä käyty keskustelu mm. ohjesääntöjen laatimiseen liittyen. Kylmän sodan aikakauden operaatiotaitoa ja taktiikka ovat tutkineet sotahistorian professori, kenraalimajuri (evp) Vesa Tynkkynen ja valtiotieteen tohtori, eversti (evp) Pekka Visuri omissa väitöskirjoissaan.

1950-luvun operatiivis-taktinen doktriini eli taisteluoppi joukkojen käyttöperiaatteita varten oli kirjoitettu vuonna 1958 julkaistuun *Kenttäohjesääntö yleinen osa (KO yl)* -ohjesääntöön, joka oli yli kymmenen vuotta kestäneen kehittämisen tuote. *KO yl*:ssä käytetään käsitettä strateginen puolustus. Sen toteutus käsitti suojajoukkosotatoimet, päävoimien keskittämisen, tilanteen vakauttamisen, sotatoimet painopistesuunnassa sekä sotatoimet muilla rintamanosilla. Strategista puolustusta varten määritettiin sotatoimivyöhykkeitä. Yhtymille, kuten 3.D:n perustama SSA, määritettiin sotatoimivyöhyke, jonka alueella käsketty tehtävä piti toteuttaa. Sotatoimivyöhykkeeltä tuli valita yksi tai useampi puolustusvyöhyke. Ajan kenttäohjesäännöissä korostettiin puolustuksessa joukkojen ryhmyksen syvyyttä sekä joukkojen käytön joustavuutta erilaisiin tilannekehityksiin varautuen. Tähän vaikuttivat ydinaseiden tulo taistelulentälle sekä suurvaltavastustajan kyky tunkeutua nopeasti syvälle alueelle. Suurhyökkäyksen torjunta Kannaksella vuonna 1944 ja Laatokan pohjoispuolisten rintamanosien taistelukemukset olivat edelleen omiaan vaikuttamaan ajatteluun joukkojen käyttöperiaatteista. Pelkästään passiivisen puolustuksellista taktinen ajattelu ei ollut, vaan puolustuksessa korostettiin edelleen myös aktiivisuutta ilmentävää hyökkäyksellisyyttä, viivytystä sekä nousevana ”taistelulajina” sissitoimintaa. Syvällä alueella käytävien taistelujen vuoksi kotialueen ja yhtymän selusta-alueen suojaamiseen oli valmistauduttava suojaamissuunnitelmalla.²⁴³

Virallista taktista ajattelua kuvataan tarkemmin Upseerin käsikirjoissa sekä vuonna 1954 julkaistuissa Kenttäohjesäännön osissa I ja II (*KO I* ja *KO II*). Hyökkäyksen ja puolustuksen suhdetta kuvataan *KO II*:n 1. kohdassa: ”Hyökkäys on ainoa operaatio- ja taistelulaji, jolla voidaan pakottaa vihollinen alistumaan omaan tahtoon, temmata ja säilyttää aloite ja saavuttaa todella suuria päämääriä. Tosin puolustuksessakin voidaan hyökkäävä joukko tuhota, mutta yleensä tämäkin itse asiassa tapahtuu hyökkäyksen, vastahyökkäyksen avulla, sillä puolustuksen yleinen päämäärä on vain halussa olevan säilyttäminen ja aloite pysyy hyökkääjän käsissä.”. Joukkojen käyttöperiaatteissa hyökkäyksessä ei tapahtunut muutoksia sotien ajalta 1950-luvun ohjesäännöissä. Hyökkäyksellisyydessä vastahyökkäykset painottuivat enemmän puolustukseen nojautuvassa 1950-luvun taktisessa ajattelussa. Puolustuksen osalta taktiikkaa kehitettiin ja aikaisemmin puhtaasti yhtenäisiin puolustuslinjoihin perustunutta taistelutapaa muutettiin. Viivytys, jossa oli myös puolustuksellinen ulottuvuus, oli edelleen yksi taistelulajeista tähdäten ajan voittoon taisteluilla perättäisissä viivytysasemissa.²⁴⁴

²⁴³ *KO yl* 1958, s. 65–69 ja s. 117–119. Visuri (1989), s. 196–197 ja s. 329. Tynkkynen (1996), s. 307–310 ja s. 356–358.

²⁴⁴ *KO II* 1954, s. 9. Tynkkynen (1996), s. 320–327.

Puolustukseen liittyvä käsitteistö oli lähes sama sekä *KO II*:ssa että ohjesääntömaisessä vuoden 1953 *Upseerin käsikirja III osa joukkoja varten* -julkaisussa. Näissä puolustuksen eri piirteitä tunnistettiin olevan tiivis- ja harva puolustus, asemasotapuolustus, puolustus korpi-alueilla, vesistölinjan ja selustan puolustus sekä uutena kokonaisuutena puolustus asutuskeskuksessa. Tiiviissä puolustuksessa joukkojen määrä olisi suuri suhteellisen suppealla puolustettavalla alueella. Harva puolustus perustuisi aktiiviseen sissitoimintaan ja erillisten tukikohdrien muodostamaan pääpuolustuslinjaan. Harvassakin puolustuksessa voisi jonkin tärkeän tien varressa puolustus olla joukkojen ryhmittymisen osalta tiivis.

Yhtymän puolustusvyöhykkeen alueen määrittäisi ylijohdosta siten, että vyöhykkeen taistelut mahdollistavat operatiivisen päämäärän saavuttamisen. Puolustusvyöhykkeeltä valitut edulliset maastonkohdat ja maastolinjat muodostavat puolustusaseman kokonaisuuden, joka käsittää syvyysuunnassa toisiaan tukevia tukikohtia ja näiden yhdistelmistä muodostuvia puolustuskeskuksia. Tässä sotien jälkeen kehittyneessä ajattelussa puolustusasema on lokeromainen tukikohtajärjestelmä ja puolustuksen runko. Perinteinen puolustuslinja-ajattelu ei kuitenkaan kokonaan poistunut. Puolustusaseman tietyt puolustuskeskukset ja tukikohdat voitiin määritellä kuuluvaksi samaan puolustuslinjaan, joista edullisinta ja helpoiten puolustettavissa olevaa linjaa sanottiin pääpuolustuslinjaksi. Sen edessä on etummainen puolustuslinja ja takana takimmainen puolustuslinja, joka on samalla puolustusaseman takareuna. Pääpuolustuslinja tuli olla taistelun päättyttyä puolustajan hallussa. Murtojen rajoittamiseksi puolustusasemaan valitaan syvyysuuntaisia sulkulinjoja, jotka olisivat samalla edullisia vastahyökkäysten lähtöasemia. Puolustusvyöhykkeen puolustusasemien väliin voitaisiin rakentaa niitä yhdistäviä sulkuasemia.²⁴⁵

Heti sotien jälkeisinä vuosina kehkeytynyt ajatus alueellisen puolustuksen taisteluopista ei ulottunut joukkojen käyttöperiaatteisiin kuin vasta 1960-luvun lopulla. Alueellisen puolustuksen periaatteita käsiteltiin mm. *Upseerin käsikirja III*:ssa 1950-luvun alussa ja alueellisen maanpuolustusjärjestelmään viitattiin eri käskyissä. 1950-luvun suunnitelmissa alueellinen puolustus liittyi maanpuolustusalueiden jakoon ja näiden alueiden sodan ajan valmistelujen vastuuseen sekä sotatoimien johtamiseen tarvittaessa itsenäisesti, jos yhteydet ylimpään johtoon katkeaisivat.²⁴⁶

²⁴⁵ *KO II* 1954, s. 89–94. *Upseerin käsikirja III osa joukkoja varten* 1953, s. 144–145.

²⁴⁶ Visuri (1989), s. 207–216. *Upseerin käsikirja III osa joukkoja varten* 1953, s. 6–9. *KO yl* 1958, s. 39–40.

6.2 3.D:n joukkojen käytön suunnitelmat

Ensimmäiset joukkojen käyttöön liittyvät operatiiviset suunnitelmat laadittiin 3.D:n alueelle vuonna 1949. Ne liittyivät rauhan ajan joukkojen käyttöön sisäisen järjestyksen turvaamiseksi. Suomi oli PE:n suunnitelmassa jaettu viiteen suojelualueeseen, joista Suojelualue 4 käsitti 3.DE:n vastuulla olevan alueen. PE:n käskyn perusteella 3.D:n komentaja jakoi suojelualueensa edelleen ala-alueisiin ja käski niille määräämiensä komentajien määrittää suojattavat kohteet ja arvioida alueellista uhkaa sekä laatia suunnitelman joukkojen käytölle. Ala-alueiden komentajat lähettivät suunnitelmansa 3.D:n komentajan hyväksyttäväksi, joka laati tarkastuksen perusteella jatko-ohjeistuksen suunnitelmien kehittämiseksi. Ohjeistusta ra-joukkojen käytöstä sisäiseen suojeluun täsmennettiin mm. uuden vastuualuejaon vuoksi useilla eri 3.DE:n operatiivisilla käskyillä 1950-luvun alussa.²⁴⁷

3.D:n ensimmäinen suunnitelma Sisä-Suomen vastuualuetta varten täydennyskokoontamiseen siirtymisen jälkeen liittyi PE:n Op.käskyyn n:o 1. Sen perusteella 3.D:n tehtävänä vastuualueellaan oli valtakunnan puolueettomuuden turvaaminen, sisäisen järjestyksen ylläpito ja tärkeiden kohteiden suojaaminen sekä sotatoimen suorittaminen valtakunnan alueelle tunkeutuneen vihollisen etenemisen rajoittamiseksi. Viimeiseksi mainitun tehtävän suorittamiseen suunnitelmana oli vain se, että joukot olisi pääosiltaan pidettävä irti vartiointitehtävistä niiden käytön mahdollistamiseksi taistelutehtäviin. Suunnitelman mukaan t-kokoontamiseen siirtymisen jälkeen jäisivät kaikki 3.D:n organiset joukot sijoituspaikoilleen. Merialueen ja rannikon valvonnasta huolehtisi Helsingin rannikkolaivasto. Rajavartiostot tehostaisivat rajavyöhykkeen vartiointia vastuualueillaan. Tämä ensimmäinen t-kokoontamisen käyttöön liittyvä suunnitelma oli laadittu lähinnä sisäisen järjestyksen ylläpitoa silmälläpitäen.²⁴⁸

Pääesikunnan laatima operatiivinen käsky n:o 7, ”*Puolustussuunnitelmien valmistaminen*”, sisältää ensimmäiset tehtävät SSV-alueelle myös muihinkin kuin t-kokoontamisen joukkojen käyttöön liittyen. Käskyssä luetellut tehtävät koskivat lännestä hyökkäävän vihollisen torjumista. Ensimmäisenä luettelossa oli tehtävä: ”*Torjua vihollisen hyökkäykset Suomenlahden eteläpuoliselta alueelta. Tehtävän suorittamisessa on päähuomio kiinnitettävä vastuualueen satamien puolustamiseen.*”.

²⁴⁷ PE:n n:o 29/Op.1/11/sal /23.4.1949, T 20218/F4 OTsal, KA. 3.D:n n:o 6/III/11 a sal /30.4.1949, T 20218/F4 OTsal, KA. Esimerkiksi JR7:n n:o 46/Ye.ups./11 sal /14.6.1949, T 20218/F4 OTsal, KA. 3.D:n n:o 23/III/11 a sal /20.6.1949, T 20218/F4 OTsal, KA. T 28356/F1-2-kansio sisältää useita 3.DE:n laatimia sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidon käskyjä vuosilta 1950–1951.

²⁴⁸ 3.DE:n n:o 70/III/11 a sal/23.2.1950, T 28356/F1-2 OTsal, KA.

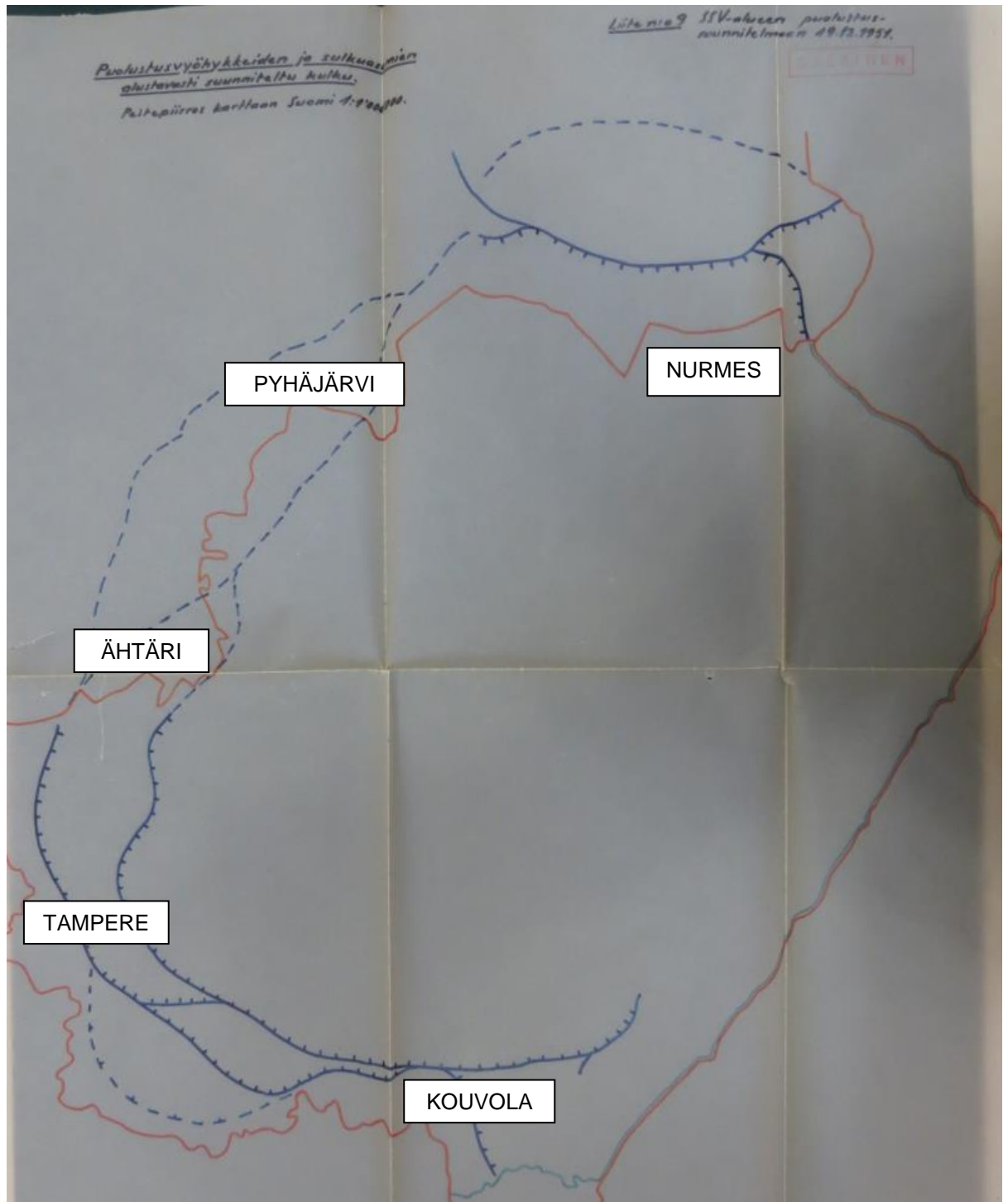
SSV-alueen tuli lisäksi varautua pysäyttämään vihollisen hyökkäykset järviolueelta valituissa puolustusasemissa ja vastahyökkäyksiin. Lisäksi tuli varautua SSV-alueella perustettavien joukkojen nopeaan keskittämiseen muille alueille sekä rajavartiostojen vahventamiseen. Kaikki keskityssiirtojen jälkeen SSV-alueelle jäävät taistelujoukot olivat lähtökohtaisesti PM:n reservejä, joita käytettäisiin tilanteen edellyttämällä tavalla.²⁴⁹

Op.käskyn n:o 7 perusteella 3.DE laati SSV-alueen alustavan puolustussuunnitelman vuoden 1951 lopulla. Suunnitelma piti sisällään puolueettomuuden turvaamisen ja hyökkäyksen torjunnan tehtävät alajohtoportaille eri joukkokokoonpanoissa sekä esityksiä että perusteluja suunnitelmiin liittyen. Suunnitelman liitteissä oli kuvat aluejaosta ja joukkojen ryhmityksestä eri kokoonpanoissa ja tehtävätyypeissä, joukkojen siirtoon käytettävät reitit sekä puolustusvyöhykkeiden ja sulkuasemien suunniteltu kulku.

Puolueettomuuden turvaamisen -osion tehtävät pitivät sisällään puolueettomuuden ja rajojen valvonnan, rajaloukkausten torjunnan sekä sisäisen järjestyksen ylläpidon. Suunnitelmassa määritettiin joukkojen keskittämisen ensisijaiset suunnat muille vastuualueille. Su-kokoonpanoon kuuluvia alueella olevia reservejä olisi yksi jääkäriprikaati sekä viisi prikaatia Kaikkien reservijoukkojen varautumistehtävinä oli siirtyminen muille vastuualueille. JPr:n ja kolmen prikaatin varautumistehtäviin kuului puolueettomuuden turvaaminen myös SSV-alueella.

Alustavan puolustussuunnitelman Hyökkäyksen torjunta -osiossa todetaan, että SSV-alue on ABC-uhkavaihtoehtojen osalta selusta-aluetta. Tällöin alueelle osoitettujen joukkojen pääosan alkuryhmitys muodostuisi odotusryhmitykseksi, josta joukkoja voidaan siirtää tilannekehityksen mukaan ja joka myös mahdollistaa rajavalvonnan tehostamisen, maahanlaskun torjunnan, selustan suojelun sekä sisäisen turvallisuuden ylläpitämisen. Alueelle haluttiin alistettavan reserviksi su-kokoonpanossa neljästä jääkäripataljoonasta koostuva jääkäriprikaati sekä yksi prikaati. Jääkäriprikaati ryhmitettäisiin Pieksämäen alueelle ja Prikaati A Kouvola–Taavetti alueelle. Tsa-kokoonpanoon tulisi vielä yksi prikaati, Prikaati B, Mikkeli–Heinola alueelle. Näiden lisäksi kokoonpanoissa olisi armeijan ja kahden armeijakunnan esikuntien tarvitsemia aselajijoukkoja, raja- ja rannikkojoukkoja, erillisiä jääkäripataljoonia jokaiselle sotilasläänille sekä sissipataljoona Mikkelin alueelle. Reservinä olevilla prikaateilla oli suunniteltu 3–5 varautumistehtävää. Niiden piti alkuryhmitysalueellaan varautua selustan suojeluun ja maahanlaskuntorjuntaan. Reservejä valmistauduttiin käyttämään vastahyökkäyksiin eteläiselle rannikolle sekä puolustukseen rannikolle ja Salpausselälle Luumäki–Iitti–Lahti -tasalla.

²⁴⁹ PE:n n:o 152/Op.1/OT/11 b/ sal/17.9.1951, T 26862/D1 OTsal, KA.



Kuva 8: Alustava suunnitelma puolustusvyöhykkeistä ja sulkuasemista SSV-alueella.

Suunnittelijoiden tekemästä SSV-alueen puolustusvyöhykkeiden ja sulkuasemien -peitepiirroksista voidaan havaita, kuinka lännen hyökkäyksen ABC-uhka-arvioon perustuen vihollista valmistauduttiin torjumaan vain etelästä, lännestä tai pohjoisen suunnasta. Itärajalla oli suunnitelman mukaan K-SR:n ja P-KR:n rajajoukkoja.²⁵⁰

²⁵⁰ 3.DE:n n:o 246/III/11 b sal/19.12.1951, T 28356/F1-2 OTsal, KA.

PE antoi kesäkuussa vuonna 1952 Op.käskyn n:o 8, peitenimeltään ”*Polttoainehankinta*”. Tämän valtakunnan puolustuskäskyn perusteella 3.DE laati suunnitelman puolueettomuuden suojaamisesta ja maan puolustamisesta SSV-alueella. Suunnitelma perustui vuoden 1951 suunnittelukierroksen työhön. Suunnitelma oli edelleen kaksiosainen. Suunnitelmassa oli tehtävät SSV-alueen käytettävissä oleville joukoille eri tehtävätyypeissä ja kokoonpanoissa. Puolueettomuuden suojaamisen -osiossa korostettiin rajojen vartiointin tehostamisen lisäksi NL:n ja Porkkalan välisen yhteyden sekä muidenkin maayhteyksien turvaamista. Sitä varten puolueettomuuden suojaamisessa pääosa SSV-alueen johdossa olevista su-kokoonpanon joukoista ryhmitettäisiin Lappeenranta–Lahti–Kotka alueelle sekä osa, eli erilliset jääkäripataljoonat, Joensuun, Pieksämäen ja Ruokolahden alueille. Suunnitelman liitteinä on SSV-alueen eri kokoonpanot, aluejako ja ryhmityspiirrokset, suunnitelmat joukkojen kuljettamisesta sekä sisimmän puolustusvyöhykkeen kulku karttapiirroksena.²⁵¹ Käsittelen suunnitelman maan puolustamisen -osiota joukkojen käytön osalta alaluvussa 6.3.

PE:n operatiivisten käskyjen n:o 8 ja erityisesti n:o 9 ”*Aluetuotanto*” myötä 3.D:n yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpito -suunnitelmaa päivitettiin vuonna 1953. Siinä käskettiin 3.D:n vastuualueella olevien ra- ja t-kokoonpanoon siirtyneiden joukkojen käyttö sekä aluejako. Uutena asiana suunnitelmassa oli sotilaspiirien vartiopataljoonien perustaminen ja niiden käytön ohjeistus. PE:sta tuli palaute yleissuunnitelman ensimmäisestä versiosta, jossa korostettiin mm. yhteensopivuutta ”*Polttoainehankinta*”-käskyn kanssa. Palautteen perusteella suunnitelmaa kehitettiin ja siitä laadittiin käsky, joka sai peitenimen ”*Maatalous*”.²⁵²

Vuonna 1953 laadittiin 3.DE:n toimin käsky t-kokoonpanon joukkojen käyttämisestä puolueettomuuden suojaamiseen ja maan puolustamiseen SSV-alueella. Käsky on peitenimeltään ”*Metsänhoito*” ja sen perusteet tulivat ”*Polttoainehankinta*”-käskystä. Käsky korvasi 3.DE:n vuoden 1952 suunnitelman t-kokoonpanon joukkojen osalta tiivistäen oleellisen kuitenkin muuttamatta joukkojen tehtäviä. SSV-alueen aluejako on käskyn liitteenä 1. Aluevastuullisten johtoportaiden, eli 3.ErRtPsto:n, rajavartiostojen ja sotilasläänien, tehtävät olivat pelkistäen maa- ja merirajan valvonta, rajaloukkausten torjunta sekä varautuminen maahanlaskun torjuntaan ja tuholais toiminnan estämiseen. Eteläisen rantamaan liikenneyhteys NL:n ja Porkkalan vuokra-alueen välillä oli 3.D:n joukoilla turvattava.

²⁵¹ PE:n n:o 80/Op.1/11 b/OT/sal/13.6.1952, T 26862/F 3–F 4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 128/III/OT/11 sal/30.9.1952, T 28356/F3 OTsal, KA.

²⁵² 3.DE:n n:o 181/Järjsto/OT/11 sal/18.8.1953, T 28356/F4 OTsal, KA. PE:n n:o 210/Optsto/OT 11 b sal/18.7.10.1953, T 28356/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 238/Järjsto/OT/11 sal/16.10.1953, T 28356/F4 OTsal, KA.

”Metsänhoito”-käskyssä 3.D määrittä varautumistehtäviä myös alueellaan oleville PE:n reservijoukoille, joita olivat 5.Pr ja 6.Pr sekä JP 3, JP 6 ja KTR 3. Kaikkien joukkojen varautumistehtävissä korostui eteläisen rantamaan ja rannikkoalueen puolustaminen sekä Savonlinnan ja Joensuun alueiden vesistökaapeikkojen suojaaminen. Aselajikohdissa oli jo useita sivuja perusteita kirjattuna, kun vuotta aikaisemmassa luki samoissa kohdissa vain ”Suunnitelma tehdään erikseen”. Lisäksi reservien siirto muille alueille oli suunniteltu 3.DE:n toimesta. Tässäkin käskyssä oli lyijykynämerkintä ”ja päinvastoin” tehtävän ”Tiedustelu-, tuholais- ja provokatoorisen toiminnan estäminen Suomen alueelta Neuvostoliiton alueelle” -kohdissa.²⁵³

NL:n ja Porkkalan vuokra-alueen välisen yhteyden suojaamisen tarve lakkasi vuoden 1956 tammikuussa tapahtuneen Porkkalan palautuksen jälkeen. Palautuksen myötä muuttuneen operatiivisen asetelman vuoksi Pääesikunta uusi operatiiviset runkokäskynsä.²⁵⁴

Puolueettomuuden suojaamisesta laadittiin PE:n operatiivinen käsky n:o 11 peitenimeltään ”Puva”. Puolueettomuuden suojaamiseen kuului alueellisen koskemattomuuden valvonta ja vartiointi sekä alueloukkausten torjunta ja niistä ilmoittaminen. 3.DE laati siihen liittyen omat operatiiviset suunnitelmansa vuoden 1957 aikana Sisä-Suomen maanpuolustusaluetta koskien. Puolueettomuuden suojaamisen käskyt laadittiin alueen rauhan ajan joukko-osastoille ja sotilaslääniä esikunnille. Rajavartiostoille laadittiin ohje yhteistoiminnan järjestelyistä niiden ja 3.D:n kesken. Tehtävät valmistauduttiin suorittamaan joko ra- tai t-kokoonpanossa. Valvontavyöhykkeellä eli raja-alueella ja rannikolla olivat raja-vartiostojen ja KotRPsto:n joukot. Niiden takana varmistusvyöhykkeellä olivat KymJP ja UudRakP valmistautuen valvomaan aluetta ja tukemaan raja- ja rannikkojoukkoja Haminan ja Lappeenrannan välisellä alueella. Reservinä SSMA:n komentajalla oli KarPr:n, SavPr:n ja KarTR:n joukot varuskunnissaan. Reserveillä oli valmistumistehtävät toimia varmistusvyöhykkeelle. SavPr:n toiminta-alueella oli Saimaan pohjoispuolinen alue Rääkkylään saakka ja KarPr toiminta-alueena oli Kivijärven ja Suomenlahden välinen alue.

3.D:n puolueettomuuden suojaamisen käskyjen mukaan alajohtoportaiden komentajien oli laadittava päivitetty suunnitelmat ja kirjalliset käskyt joukoilleen vuoden 1958 aikana. Suunnittelussa edellytettiin yhteistoimintaa joukko-osastojen kesken. Suunnitelmiin oli sisällytettävä linnoitus- ja sulutussuunnitelma sekä viesti- ja huoltosuunnitelmat.²⁵⁵

²⁵³ 3.DE:n n:o 289/Järjsto/OT/11 sal/30.10.1953, T 28356/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 128/III/OT/11 sal/30.9.1952, T 28356/F3 OTsal, KA.

²⁵⁴ Suomen puolustusvoimat 1944–1974, s. 451–452.

²⁵⁵ PE:n n:o 143/Optsto/OT/11 b sal/ 22.9.1956, T 28355/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o:t 60–66/Optsto/OT/11 a sal/5.9.1957, T 28355/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 33/Optsto/OT/11 a 1 sal/4.3.1958, T 28355/F5 OTsal, KA.

Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisestä PE antoi uuden operatiivisen käskyn n:o 12, ”*Satanen*”. Sen perusteella 3.DE laati oman käskynsä peitenimeltään ”*Kolmekymppinen*” vuoden 1957 lopulla. 3.D:n alaisten esikuntien, joukko-osastojen, sotakoulujen ja laitosten oli päivitettävä omat suunnitelmansa 1.3.1958 mennessä vastaamaan uutta käskyä ja pitämään ne jatkuvasti ajan tasalla.²⁵⁶

Valtakunnan puolustamiseksi käskettiin alajohtoportaille joulukuussa 1957 operatiivinen käsky n:o 13 eli ”*Valpuri*”, joka kumosi ”*Polttoainehankinta*”-käskyn. Se oli sisällöltään kuitenkin vain päivitetty versio vuoden 1952 suunnitelmasta, jolla paikattiin sen puutteellisuksia ja ajantasaistettiin yksittäisiä muutoksia. Uusien perusteiden myötä 3.D:n vastuulla oli Sisä-Suomen maanpuolustusalueen joukkojen käytön suunnittelu. Keskeinen muutos SSMA:n kannalta oli se, että 3.D:lla ei ollut enää sisimmän puolustusvyöhykkeen valmisteluvastuuta lännestä tulevan hyökkäyksen torjumiseksi. Lisäksi joukot olivat uuden jaottelun mukaan joko suojajoukkoja tai pääjoukkoihin kuuluvia.

Suunnitelmat oli luonnollisesti päivitettävä vastaamaan uusia perusteita. Kuitenkaan uutta asiakirjana allekirjoitettua SSMA:n kokonaissuunnitelmaa en ole 3.D:n arkistoista löytänyt. 3.D:lta edellytettiin joukkojen alkuvaiheen toimintaa varten laatimaan erilliskäskyt SSA:n alaisille 10.Pr:lle, 30.Pr:lle, 1.JPr:lle, RT 3:lle, JP 3:lle, JP 5:lle, JP 6:lle sekä K-SR:lle ja P-KR:lle yhteistoiminnassa Rajavartiostojen esikunnan kanssa. Analysoin näitä 3.D:n komentajan vuonna 1959 hyväksymiä taistelujoukkojen erilliskäskyjä alaluvussa 6.4. ”*Valpuri*”-käskyn mukaan SSMA:lla perustettavat PM:n reservit alistetaan alkuvaiheessa SSMA:n komentajan johtoon. Tähän liittyen 3.D:n komentaja teki esityksen ryhmitysmuutoksista perustamisen jälkeen, jotta joukkojen komentajat voisivat paremmin johtaa joukkojaan. Alaluvussa 6.6 on kuva, jossa näkyy PM:n reserveille suunnitellut ryhmitysalueet.²⁵⁷

Porkkalan palautuksen jälkeen uusittujen operatiivisten käskyjen mukaisilla suunnitelmillä mentiin 1960-luvun puoliväliin saakka, kunnes uusi operatiivinen kierros käynnistyi.²⁵⁸

²⁵⁶ 3.DE:n n:o 89/Optsto/OT/11 sal/10.12.1957, T 28355/F4 OTsal, KA. Korjauksia ”*Kolmekymppiseen*” 3.DE:n n:o 6/Optsto/OT/11 a 2 sal/13.1.1958, T 28355/F5 OTsal, KA.

²⁵⁷ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 457–459. PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/ 17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 3/Optsto/OT/11 a 4 sal/29.1.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 69/Optsto/OT/11 a 4 sal/27.8.1958, T 28355/F5 OTsal, KA.

²⁵⁸ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 462–464.

6.3 ”Polttoainehankinta”-käskyyn perustuvat 3.D:n joukkojen käytön suunnitelmat

Valtakunnan puolustamiseksi laadittu ”Polttoainehankinta”-käsky määrittä SSV-alueen tehtävät. Seuraavassa on ote tehtävistä SSV-alueen suunnitelmasta maan puolustamiseksi.

”Maan puolustamiseen ABC-tapauksissa ovat SSV-alueen tehtävät seuraavat:

- *Alueella sijaitsevien maan puolustamiselle ja elinkeinoelämälle tärkeiden kohteiden suojaaminen maahanlaskujoukoilta ja tuhotöiltä. Tällaisia kohteita ovat mm ylimmän johdon huoltolaitokset, tärkeät teollisuus- ja voimalaitokset (esim. Kymenlaakson teollisuusalue), lentokentät (esim. Utti, Selänpää ja Rissala), satamat, tärkeät sillat, risteysasemat jne.*
- *Vastuualueelle perustettavien ylimmän johdon reservien ja muille vastuualueille alistettavien joukkojen nopean keskittämisen avustaminen kaikin mahdollisin keinoin rautateitä, maanteitä ja vesiteitä käyttäen*
- *Neuvostoliitosta Porkkalan vuokra-alueelle johtavien tärkeimpien maa- ja meriyhteyksien turvaaminen*
- *Neuvostoliitosta maahamme johtavien muiden kuin Porkkalaan johtavien yhteyksien turvaaminen päähuomion kiinnittäen Puumalan, Sulkavan, Savonlinnan ja Joensuun kapeikkoihin*
- *Vihollisen hyökkäysten torjuminen Suomenlahdelta päähuomion kiinnittäen Kotkan ja Haminan satamien puolustamiseen*
- *Maahanlaskettujen vihollisen joukkojen tuhoaminen*
- *Varautuminen pysäyttämään ja vastahyökkäyksillä lyömään vihollisen mahdolliset yllättävät läpimurrot käsketyllä sisimmällä puolustusvyöhykkeellä, jonka etulinjan ylimalkainen kulku on Lappeenranta–Kouvola–Riihimäki–Hämeenlinna–Tampere–Virrat–Ähtäri–Kyyjärvi–Pyhäjärvi–Oulunjärvi–Sotkamo–Kuhmo*
- *Sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen.”²⁵⁹*

3.DE:n laatimassa suunnitelmassa tehtäviin käytettävissä olevia joukkoja ei oltu vielä yksilöity tarkemmin vuonna 1952. SSV-alueen johtoon määritetyt joukot olisivat olleet ylimmän johdon reservejä SSV-alueella olevien PM:n reservien lisäksi. Kaikki SSV-alueella olevat joukot olivat huollollisesti sekä sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisen tehtävissä SSV-alueen komentajalle alistettuja.

²⁵⁹ PE:n n:o 80/Op.1/11 b/OT/sal/13.6.1952, T 26862/F 3–F 4 OTsal, KA.

SSV-alue oli maan puolustamisessa selusta-alueita. Siksi SSV-alueen johdossa olevien joukkojen pääosan alkuryhmitys olisi luonteeltaan ”*odotusryhmitys*”, josta voitaisiin siirtyä tilanteen kehittymisen edellyttämään ”*toimintaryhmitykseen*”. Ryhmitys mahdollistaisi rajojen valvonnan tehostamisen, maahanlaskun torjunnan ja selustan suojelun. Alkuryhmityksessä joukot olisivat pääosiltaan Lappeenranta–Kotka–Lahti alueella, koska se mahdollisti Porkkalan yhteyksien turvaamisen, Kymenlaakson teollisuusalueen suojaamisen sekä rannikon puolustamisen. Su- ja tsa-kokoonpanoissa joukkoja suunniteltiin ryhmitettävän Kuopio–Joensuu, Pieksämäki–Savonlinnan ja Mikkeli–Puumala alueille vesistö kapeikkojen kautta kulkevien yhteyksien turvaamiseksi ja maahanlaskun torjunnan nopeuttamiseksi.

Sisimmälle puolustusvyöhykkeelle, jonka kulku on piirretty karttapohjaan suunnitelman liitteessä, SSV:n joukot varauduttiin ryhmittämään puolustukseen mille osalle tahansa pääosin kuitenkin Kaakkois-Suomeen. Uloimmalla puolustusvyöhykkeellä, joka oli siis Suomenlahden rannikko, koettiin tärkeäksi kyetä sulkemaan Kotkan ja Haminan satamien sisääntuloväylät saaristossa ja pitämään satamat hallussa. Satamien alueille tuli muodostaa puolustuskeskukset. Mikäli vihollinen olisi noussut maihin Kymijoen länsipuolella, sen eteneminen itään olisi valmistauduttu rajoittamaan Kymijoen länsipuolisessa sulkuasemassa. Jos taas maihinnousu olisi tullut Kymijoen itäpuolelle, vihollisen eteneminen lännen suuntaa olisi rajoitettu Kymijoen itäpuolisessa sulkuasemassa. Rannikolle ja edellä mainittuihin sulkuasemiin valmistauduttiin keskittämään pääosa joukoista.

Perusteiden jälkeen suunnitelmassa on eri kokoonpanovaihtoehtojen joukkojen käyttösuunnitelmat alueittain, joissa määritetään pelkästään alueen komentaja, alueen johtoelin, joukot ja niiden tehtävät. Alueita olivat Rannikkoalue, Kaakkois-Suomen raja-alue, Pohjois-Karjalan raja-alue, Kymen sotilaslääni ja Savo-Karjalan sotilaslääni. Näiden alueiden joukot olivat varsin vähäisiä. Suunnitelman mukaan pääosa joukoista on alkuvaiheessa SSA:n johdossa. Rannikkoalueen päätehtävänä oli maihinnousun torjunta ja siihen oli käytettävissä rannikotykistörykmentti, rannikkopataljoona sekä merivartiokomppania. Raja-alueet koostuivat P-KR:n ja K-SR:n rajajoukoista, joiden tehtäviin kuului rajojen valvonta, rajaloukkausten torjunta sekä Suomen alueelta Neuvostoliittoon tapahtuvan tiedustelun ja tuhoalaistoiminnan estäminen. Sotilasläänien alueiden alaisuudessa oli niiden sotilaspiirien esikunnat sekä aluejärjestön esikuntien alaiset vartio-osastot. Näiden tehtäviin kuului selustan suojeleminen, maahanlaskun torjunta sekä sisäisen järjestyksen ylläpito.²⁶⁰

²⁶⁰ 3.DE:n n:o 128/III/OT/11 sal/30.9.1952, T 28356/F3 OTsal, KA.

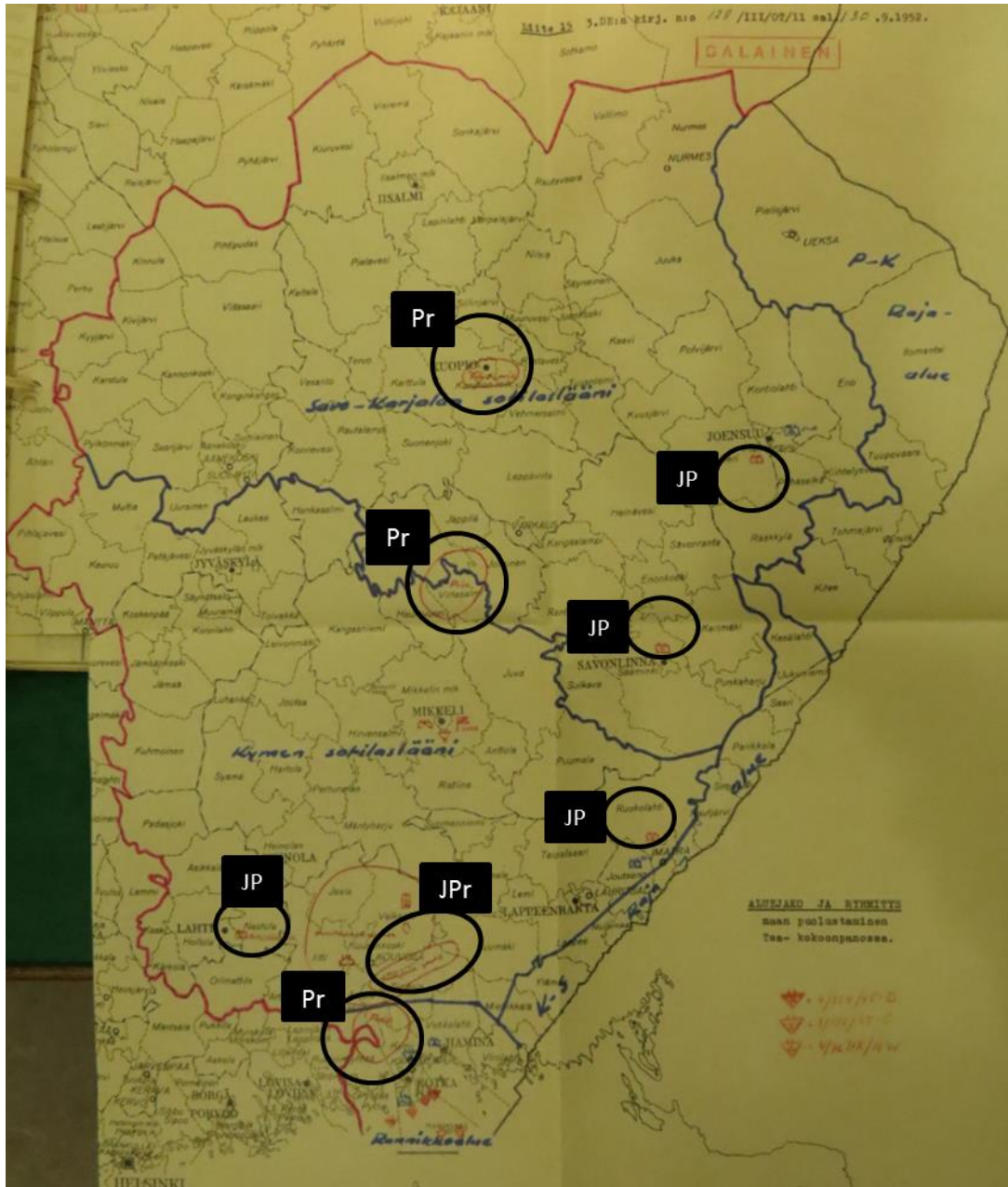
Alueiden käyttösuunnitelman jälkeen on suunnitelmassa kohta, jossa on luetteloitu SSV-alueen reservit eri kokoonpanoissa tehtävineen. T-kokoonpanossa reservinä olivat SSV-alueelle mahdollisesti jäävät alueen varuskuntien t-kokoonpanon joukot. Su-kokoonpanossa reservinä olivat jääkäriprikaati, kolme jääkäripataljoonaa, erillinen panssarivaunuosasto ja panssarintorjuntapataljoona. Tsa-kokoonpanoon reserviä olisi ollut edellisten lisäksi kaksi prikaatia. Reservien alkuvaiheen ryhmityksen painopiste oli eteläisellä rantamaalla Luumäki-Kymijoki välisellä alueella. Jääkäripataljoonat ryhmitettiin aluksi Saimaan pohjoispuolisille vesistökapteikoille. Yksi tsa-kokoonpanon prikaateista olisi alkuvaiheessa ryhmitetty Mikkelin pohjoispuolelle Haukivuoren ja Joroisten alueelle. Reservien tehtäviä olivat yleisesti selustan suojele ja maarajan vartioinnin vahventaminen sekä NL:sta Suomeen johtavien yhteyksien turvaaminen. Kaikkien reservien valmistautumistehtäviin kuuluivat vastahyökkäys rannikolle tai puolustukseen ryhtyminen eteläisen rantamaalle Lappeenrannan ja Lahden väliselle alueelle. Mikkelin pohjoispuolelle suunnitellun prikaatin oli valmistauduttava ryhmittymään puolustukseen sisimmän puolustusvyöhykkeen mille osalle tahansa. Seuraavan sivun kuvassa on esimerkki suunnitelman liitteenä olevasta aluejako ja ryhmitys -piirroksista. Samanlainen piirros oli laadittu eri kokoonpanoja varten.

Suunnitelman aselajikohdissa oli kirjoitus: ”*Suunnitelma tehdään erikseen*”. Vain kuljetusten osalta oli tehty tarkempaa suunnittelua. SSV-alueen esikunnan sijoituspaikaksi oli päätetty Mikkeli. Suunnitelman oli allekirjoittanut 3. Divisioonan komentaja kenraalimajuri Pietari Autti ja varmentanut esikuntapäällikkönä toiminut eversti Ali Koskimaa. Suunnitelmaa oli laadittu kolme kappaletta, joista kaksi oli edellä mainituilla henkilöillä ja kolmas jakeluversio oli tarkoitettu PE:n operatiiviselle osastolle.²⁶¹

Rannikon alueen puolustuksen yleisjoukkojen käytöstä laadittiin tarkempia suunnitelmia, kun vuonna 1955 3.D:n komentaja käski Kotkan ja Haminan puolustuskeskusten tiedustelun prikaatin vahvuiselle joukolle molemmille alueille. Kotkan suunnitelma oli JP 3:n komentajan vastuulla ja RUK:n johtajan tuli suunnitella Haminan puolustuksen järjestelyt. 3.ErRtPston komentajan tuli tukea suunnittelua. Suunnitelmat tuli laatia ottaen huomioon sekä kesä- että talviolosuhteet. Suunnitelmat valmistuivat kesällä 1956. Haminan suunnitelmassa on puolustuksen järjestelyjen ehdotus ja perusteluja sille. Kotkan suunnitelmassa on puolustusmahdollisuuksien arvioinnin lisäksi tehtävät prikaatin alajohtoportaille. Molemmissa suunnitelmissa on karttakuva prikaatin ryhmityksestä joukkueen tarkkuudella.²⁶²

²⁶¹ 3.DE:n n:o 128/III/OT/11 sal/30.9.1952, T 28356/F3 OTsal, KA.

²⁶² 3.DE:n n:o 204/Optsto/OT/11 b sal/8.10.1955, T 28355/F2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 9/Järj-ups/OT/11 b sal /30.4.1956, T 28355/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 10/Koul/OT/11 b sal /12.6.1956, T 28355/F3 OTsal, KA.



Kuva 9: Aluejako ja ryhmitys tsa-kokoonpanossa.

Sotilaallisesti tärkeiden vesistökapeikkojen osalta tehtiin tarkempaa joukkojen käytön suunnittelua vuoden 1957 aikana. Joensuun sotilaspäiväkirjalle annettiin tehtäväksi prikaatin taisteluosaston ryhmityksen tiedustelu. Taisteluosaston tehtävänä oli Joensuun kapeikon hallussapito sekä maahanlaskuntorjunta Joensuun länsipuolella Liperin alueella. Puumala–Juva–Savonlinna alueelle suunniteltiin kahden prikaatin ryhmitys 3.DE:n toimesta. Näiden prikaatien tehtävinä olisi Puumalan, Sulkavan ja Savonlinnan kapeikkojen hallussapito. Yhteistoiminta rajajoukkojen kanssa kapeikkojen itärajan puoleisella alueella oli otettu huomioon vahvennetun pataljoonan kokoisilla joukoilla.²⁶³

²⁶³ 3.DE:n n:o 43/Optsto/OT/11a sal/18.6.1957, T 28355/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 45/Optsto/OT/11a sal/27.6.1957, T 28355/F4 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 48/Optsto/OT/11a sal/7.8.1957, T 28355/F4 OTsal, KA.

Rannikkoalueen ja erityisesti satamien alueiden puolustus maihinnousun torjumiseksi sekä vesistökapeikat Savonlinnan ja Joensuun alueilla koettiin ilmeisesti ensisijaisen tärkeäksi, joten ainakin niiden puolustamiseksi laadittiin tarkemmat suunnitelmat hyödyntäen muitakin kuin 3.DE:n henkilöstöä. Huomioitavaa on, että tarkempaa yleisjoukkojen käytön suunnittelua tehtiin vasta lähes viisi vuotta ”*Polttoainehankinta*”-käskyn allekirjoituspäivän jälkeen.

6.4 ”*Valpuri*”- käskyyn perustuvat 3.D:n joukkojen käytön suunnitelmat

Valtakunnan puolustamiseksi PE:n laatima uusi operaativinen käsky n:o 13 peitenimeltään ”*Valpuri*” määrittä SSMA:lle: ”*ne tehtävät, jotka liittyvät maattamme tai maamme alueen kautta Neuvostoliittoa vastaan kohdistettujen hyökkäysten torjumiseen sekä kansainvälisten sopimustemme sotilaallisten velvoitusten täyttämiseen.*”. Kolme uhka-mallia, eli ABC-tilannevaihtoehdot, olivat pysyneet samana. Käskyn mukaan sotatoimien päämääränä kaikissa tilannevaihtoissa on valtakunnan puolustuksen kannalta elintärkeiden alueiden hallussapito, hyökkääjän kuluttaminen aktiivisin toimenpitein, jotta saavutetaan edullinen asetelma hyökkääjän lyömiseksi sekä hyökkääjän pääsyn estäminen NL:n alueelle. Liikekannallepanon tapahduttua SSMA:n vastuualue muodostuisi SSA:n alueeksi, joka olisi pääosaltaan kotialuetta, ja jossa alkuvaiheessa olisi pääosa päämajan reservistä. Sisimmän puolustusvyöhykkeen puolustukseen varautumisen velvoite oli poistunut, mutta muutoin SSA:n tehtävät olivat pysyneet samana kuin vuoden 1952 käskyssä.

SSA:n sotatoimivyöhykkeen, ja samalla sen puolustusvyöhykkeen, etureuna oli määritetty kulkemaan rannikon edustalla olevan saariston ulkoreunan kautta ja sen takareunaan kuuluivat Virojoen, Haminan, Kotkan ja Pyhtään alueet. Lisäksi käskyssä oli määritetty taaempi Salpausselän puolustusvyöhyke, joka käsitti Taavetin, Kouvola–Koria, Uudenkylän ja Orimattilan alueet. Taaempi vyöhyke yhtyi lännessä Etelä-Suomen armeijan taaempaan vyöhykkeeseen Mäntsälän alueella. Maarajan alue oli jaettu kahdeksi kaistaksi, eli K-SR:n ja P-KR:n kaistoiksi, ja rannikon saaristo oli RT 3:n kaista.

”*Valpuri*”-käskyssä määritettiin yleisellä tasolla sotatoimen suorittamisen periaatteet suojajoukkojen ja päävoimien joukkojen taistelun osalta. Tämän lisäksi 3.D sai lisäohjausta joukkojen käytön suunnittelemiseksi. Alkuperäistä ohjausta vuodelta 1957 ei ole tiedossa, sillä joukkojen käytön luvun sivut on uusittu vuonna 1960. Suojajoukkojen painopiste oli luotava Haminan ja Kotkan -alueelle sekä raja-alueelle ”*suojaamaan Suomen alueelta Neuvostoliittoon johtavat yhteydet*”.

Suojajoukoista sotatoimivyohykkeelle oli ryhmitettävä JP 3, KvOs 3 ja RT 3. K-SR:n kaistalle tuli ryhmittää 1. Rajaprikaati ja P-KR:n kaistalle 2.RajaPr, joissa molemmissa oli kolme rajajääkäripataljoonaa. SSA:n oli lisäksi ryhmitettävä JP 5 ja KvOs 5 Joensuun alueelle sekä JP 6 ja KvOs 6 Lappeenrannan alueelle. Tämän lisäksi suunnittelussa oli huomioitava, että vuodesta 1960 PM:n johdossa oleva 1.JPr ja sen kokoonpanoon kuuluvat JP 18, JP 23 ja KvOs 7 ryhmitetään alkuvaiheessa Kouvolan pohjoispuoliselle alueelle, josta se varautuu vastahyökkäykseen Suomenlahden rannikolle. Päävoimien ryhmittämisessä oli SSA:n suunniteltava 30. Prikaatin (myöhemmin 14.Pr) käyttö Suomenlahden rannikon ja sen satamien sekä Kymenlaakson teollisuusalueen puolustamiseen. SSA:n reservinä päävoimissa olevat 10.Pr tuli ryhmittää Savonlinna–Sulkava alueelle ja JP 28 Kymenlaakson alueelle.

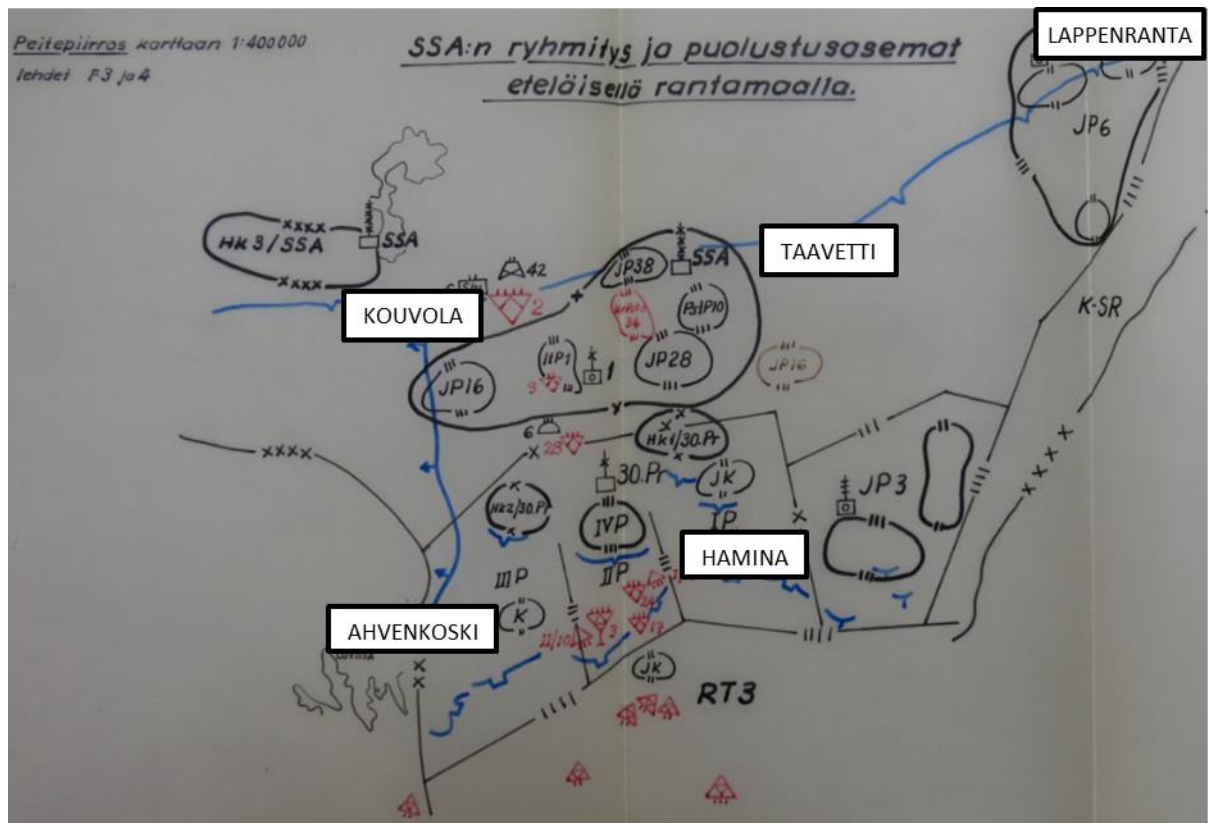
PE:n operatiivisella osastolla oli ilmeisen selkeä näkemys ja vahva ohjaus joukkojen käytöstä vuoden 1960 päivitetystä versiossa. Tässä yhteydessä pitää huomioida, että 3.D:lta edellytettiin vuonna 1957 laatimaan erilliskäskyt 10.Pr:lle, 30.Pr:lle, 1.JPr:lle, RT 3:lle, JP 3:lle, JP 5:lle, JP 6:lle sekä K-SR:lle (1.RajaPr) ja P-KR:lle (2.RajaPr).²⁶⁴ Nämä taistelujoukkojen erilliskäskyt hyväksyttiin käyttöön vuonna 1959.

Erilliskäskyissä oli mainittu rannikon puolustusasema ja taaempi puolustusasema, jotka sijaitsivat ”*Valpuri*”-käskyn mukaisilla SSA:n puolustusvyöhykkeellä ja Salpausselän puolustusvyöhykkeellä. Puolustusasemat yhdisti sulkuasema lännessä Elimäki-Ahvenkoski tasalla Kymijoen länsipuolella. Sulkuaseman torjuntasuunta oli länteen.

Idässä JP 3:n tehtävinä oli suojata raja-alueelle johtavat liikenneyhteydet ja estää raja-alueelle suuntautuva partio- ja tuholaisoiminta Miehikkälä–Virolahti–Ravijoki alueella. JP 6:lla vastaavat tehtävät oli Lappeenranta–Simola–Ylämaa alueella. Molemmilla jääkäripataljoonilla oli valmistautumistehtävät rannikolle Kotkan, Haminan ja Klamilan alueille. 30.Pr:n tehtävä oli torjua vihollisen hyökkäykset rannikolla kaistallaan, joka ulottui Haminan itäpuolelta Ahvenkoskelle saakka. Vahvennetun RT 3:n, johon kuului rannikkotykistörykmentin lisäksi Rannikkopataljoona 7 ja 3. Merivartiokomppania, tehtävänä oli torjua kaistallaan vihollisen maihinnousuhyökkäykset Kotkaan ja Haminaan rannikon linnakkesaarilta. Reserviksi oli ryhmitetty 1.JPr Kaipiainen–Sippola–Elimäki alueelle. 1.JPr:n oli varauduttava toteuttamaan vastahyökkäys 30.Pr:n, JP 3:n ja JP 6:n alueille, miehittämään sulkuasema sekä torjumaan maahanlaskua Kymenlaakson alueella. Tässä suunnitelmassa sen jääkäripataljoonia olivat JP 16, JP 28 ja JP 38.

²⁶⁴ PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/ 17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA.

Kuvassa on suunnittelijoiden laatima koonnos eteläisen rantamaan ryhmityksestä, joka oli 1.JPr:n käskyn liitteenä.



Kuva 10: Peitepiirros SSA:n ryhmityksestä eteläisellä rantamaalla.

Saimaan ja Pielisen välisellä alueella SSA:n tehtävinä oli suojata liikenneyhteydet pitämällä Puumalan, Sulkavan, Savonlinnan, Savonrannan ja Joensuun kapeikot sekä estää raja-alueelle suuntautuva partio- ja tuholaiatoiminta. Neljän ensimmäisen kapeikon osalta tehtävistä vastasi 10. Prikaati, jonka vastuualue ulottui etelässä Kyläniemeen saakka. Sen vastuualue päättyi lännessä välittömästi kapeikkojen länsipuolelle. Edellä mainittujen kapeikkojen itäpuolelle, kapeikkoihin johtavien teiden suunnissa, 10.Pr:n oli linnoitettava eri suuntiin tapahtuvaa torjuntaa varten puolustuskeskuksiksi Raikuun, Punkaharjun, Särkilahden sekä Ruokolahdella Eräjärven ja Virmutjoen alueet. Eno–Joensuu–Rääkkylä alueesta vastasi JP 5, jonka kapeikkoihin puolustuskeskukset oli linnoitettava. Tämän lisäksi sen tuli varautua toimimaan 10.Pr:n sekä Nurmeksen ja Lieksan alueilla.²⁶⁵

Rajavartiostojen kaistat olivat laajoja niiden ollessa pitkiä rajan suuntaisesti, mutta kaistojen syvyys oli matala käsittäen käytännössä raja-alueen. Vartiostojen väliraja oli Pyhäjärvi–Puhos-tasalla.

²⁶⁵ 3.DE:n n:o 9/Optsto/OT/11a 4 sal/29.1.1959, T 28355/F6 OTsal, KA.

K-SR:n rajavalvonnan ja tuholaistoiminnan estämisen painopiste oli käsketty alueen eteläosaan Rautjärvi–Imatra–Ruokolahti alueelle. P-KR:n toiminnan painopiste oli myös käsketty sen alueen eteläiseen osaan Kitee–Tohmajärvi–Pyhäselkä alueelle. Rajavartiostojen tuli varautua ottamaan johtoonsa SSA:n joukkoja.²⁶⁶

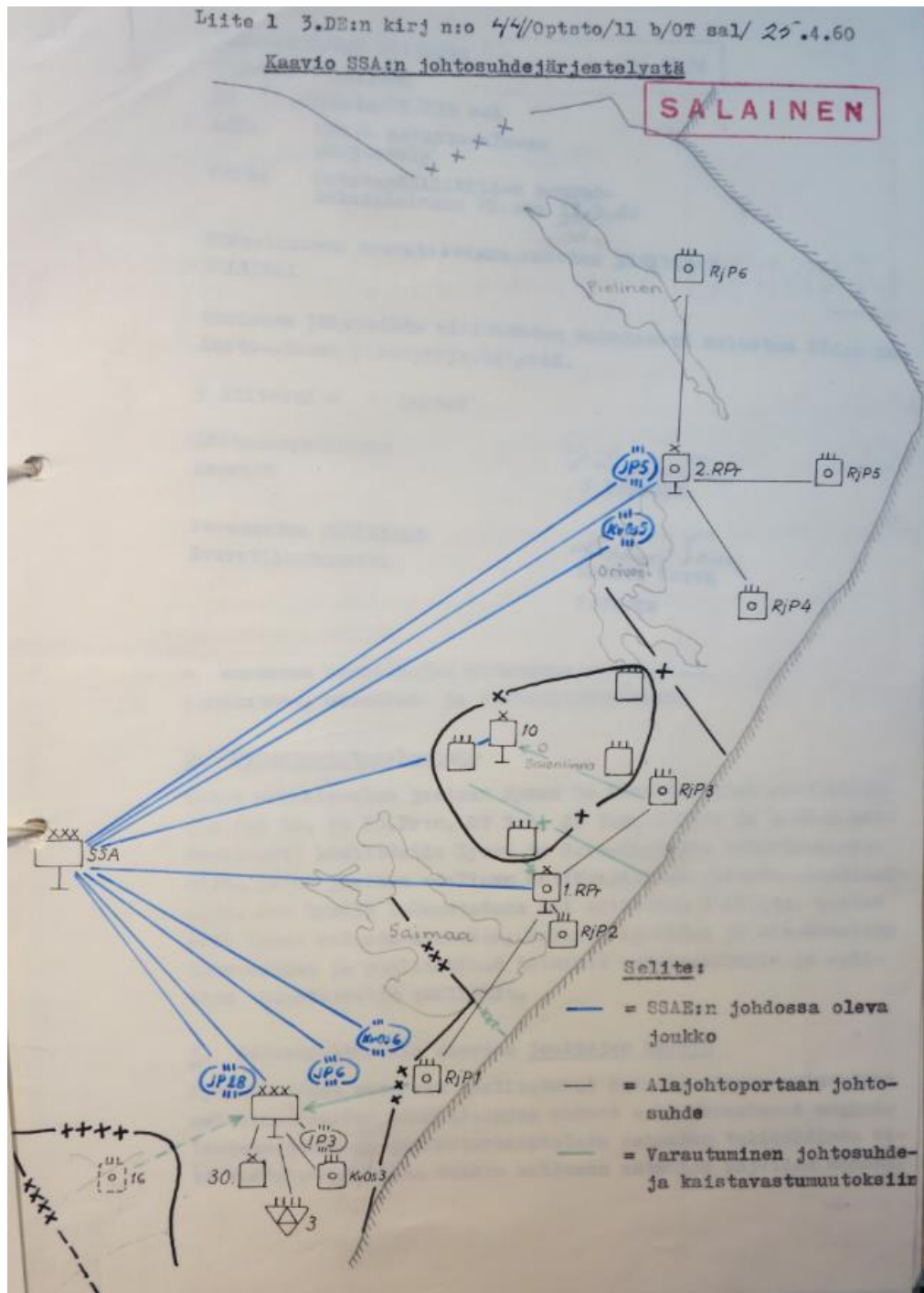
3.D:n laatimat taistelujoukkojen erilliskäskyt olivat parin sivun mittaisia sisältäen SSA:n tehtävän, joukon tehtävän, naapureiden tehtävät kiteytetysti sekä hyvin lyhyet aselajiosuudet. Jokaisen käskyn liitteenä oli ko. joukon ryhmytyksen peitepiirros, jossa näkyi myös naapureiden ryhmitys tarvittavilta osin ja vastuu-alueiden rajat.

Jääkäripataljoonien ryhmitys oli suunniteltu niiden peitepiirroksiin yksikkötarkkuudella ja prikaatien ryhmitys pataljoona- sekä erillisyksikkötarkkuudella. Lisäksi peitepiirroksiin oli piirretty tukikohtien paikkoja, joista ilmeni torjuntasuunnat. Kokonaisuudessaan joukkojen alkuryhmitys vastasi parhaiten maitse NL:n suunnasta tulevan hyökkäyksen ja maihinnousun torjumiseen. Jääkäripataljoonien 3, 5 ja 6 sekä 10.Pr:n alkuryhmytyksestä ei oikein muuta voi todeta, sillä esimerkiksi huolto ja esikunnat olivat ryhmytyksessä jalkaväikyksiköiden länsipuolella. Vihollisen kuluttaminen itärajalta alkaen olisi näiden suunnitelmien joukoilla kyetty aloittamaan kaikkien merkittävien urien suunnissa. Kaipiainen–Hamina tasalta olisi eteläisellä rantamaalla kyetty aloittamaan tehokas torjuntataistelu idän suunnan hyökkääjää vastaan. Puumalan, Sulkavan, Savonlinnan ja Joensuun alueiden järvikapeikoissa olisi vihollisen torjunta ollut tehokasta alkuryhmytyksestä päätellen. Näiden kapeikkojen länsipuolelle ei tukikohtia tai puolustusasemia ole piirretty. Ympäripuolustettavuutta ja torjuntasuuntaa myös länteen oli huomioitu joidenkin kapeikkoalueiden tukikohtien osalta. Rajavartiostojen alueilla tukikohtia oli kaikkien raja-alueen tieurien varressa ja niissä oli torjuntasuunnat molempiin suuntiin. Kymijoen länsipuolisen sulkuaseman torjuntasuunta oli piirretty vain kohti länttä.

Vuoden 1960 keväällä 3.D teki PE:n operatiivisen osaston päällikölle esityksen operatiivisen suunnitelman tarkastuksesta SSA:n joukkojen uudelleen organisoiminnin vuoksi. Esityksessä todetaan, että SSA:n taistelujoukot lisääntyvät muutoksen myötä noin kolmanneksella, jolloin määrä kasvoi esikunnan laskelmien mukaan 15 pataljoonasta 21 pataljoonaan. Esikunnan arvion mukaan SSA pystyisi näillä joukoilla tehokkaammin suojaamaan raja-alueelle johtavat liikenneyhteydet sekä tarvittaessa vahventaa eteläisen rantamaan puolustusta. Suojajoukkojen määrä nousi arvion mukaan kolminkertaiseksi, joten kyky toteuttaa suojajoukkotehtävät koettiin ”*oleellisesti varmistuneen*”.

²⁶⁶ 3.DE:n n:o 19/Optsto/OT/11a 4 sal/18.3.1959, T 28355/F6 OTsal, KA.

Lisääntyneiden joukkojen johtaminen arvioitiin haastavaksi pelkästään SSAE:n toimesta, joten 3.D esitti eteläiselle rantamaalle kohdennettavan sen alaisuuteen yhden armeijakunnan esikunnan ja yhtä viestipataljoonaa esitetyn johtoportaan johtamisyhteyksien luomista varten. Lisäksi 3.D esitti rajajoukkojen johtosuhteiden järjestelyjä ja omien reserviensä käyttöön liittyviä muutoksia sekä PM:n reserviksi siirtyneen JP 16:sta käyttöä Loviisan alueen puolustukseen. Seuraavassa kuvassa on vuonna 1960 uudistetun joukkorakenteen mukaiset SSA:n johdossa olevat joukot ja 3.D:n esitys niiden johtosuhteiden järjestelystä.²⁶⁷



Kuva 11: Esitys SSA:n johtosuhteiden järjestelystä.

²⁶⁷ 3.DE:n n:o 44/Optsto/OT/11 b sal/25.4.1960, T 28355/F7 OTsal, KA.

Joukkorakenteeseen tuli uusina suojajoukkoina kevyet osastot sekä rajaprikaatit ja niiden johdossa olevat rajajääkäripataljoonat. Samassa muutoksessa eteläiselle rantamaalle edelleenkin ryhmitettävä 1.JPr siirtyi PM:n reserviksi, jota ei sen vuoksi ole edellisen sivun kuvassa. Aiemmin 1.JPr:n johdossa ollut JP 16 sen sijaan on perustamispaikallaan Lapinjärven alueella. JP 18 alistettiin myöhemmin 1.JPr:lle yhdessä JP 23:n ja KvOs 7:n kanssa.

Ennen vuotta 1960 ei Sisä-Suomen alueelle ollut muita johtoportaita kuin SSAE ja 1.JPrE. Esitys uuden johtoportaan osalta toteutui ja SSA sai XII AKE:n alaisekseen. Tämän lisäksi vuoden 1963 ”Valpuri”-käskyn liitteen 3 mukaan SSMA:lle alistettavina uusina johtoportaina olivat XV AKE ja Savo-Karjalan ryhmän esikunta. 1960-luvun alussa SSA:n johtoportaiden ja joukkojen määrä lisääntyi ja johtosuhteissa tapahtui muutoksia, mutta joukkojen käytön osalta ei mitään uutta merkittävää muutosta tapahtunut. Suojajoukkoja ja reserviä oli 1960-luvulla käytettävissä runsaammin. Joukot olivat kuitenkin ryhmitetty samoille alueille, minne niitä aiemminkin 1950-luvun suunnitelmissa oli suunniteltu keskitettävän.

3.DE:n vuonna 1959 sotilasläänien komentajille lähettämässä muistiossa vartiotoiminnasta todetaan hyvin kiteytetysti: ”Maanpuolustusalueen tärkeimmät tehtävät ovat eteläisen ranta-*maan puolustaminen sekä Neuvostoliittoon johtavien yhteyksien suojaaminen.*”²⁶⁸ Tuon lauseen sanoma ilmenee hyvin selkeästi joukkojen käytön suunnitelmista. NL: on johtavien yhteyksien suojaaminen näyttäisi olevan suunniteltu siten, että idän suunnasta länteen pyrkivälle viholliselle on maayhteyksien käyttö haastavampaa.

6.5 Selusta-alueen joukkojen käytöstä sekä huomioita aselajisuunnitelmista

Kenttäohjesääntö I vuodelta 1954 antoi ohjesääntöperustan selustan suojaamiseen. Ohjesääntö määritelmän mukaan ”Selusta-alue on se osa yhtymän vastuualuetta, joka on etulinjan alayhtymien -yksiköiden vastuualueiden takana.”. Yhtymän selusta-alueen puolustuksen suunnittelee ja johtaa operatiivisen osaston päällikkö. Selustan puolustuksen suunnittelussa tuli ottaa huomioon vihollisen sinne kohdistamat ilmahyökkäykset, maahanlaskut, syvyyteen tunkeutuvat osastot ja tuholaistoiminta sekä haitallisen tiedon levittäminen.²⁶⁹

²⁶⁸ 3.DE:n n:o 11/Optsto/OT/13 a sal/19.2.1959, T 28355/F6 OTsal, KA.

²⁶⁹ *Kenttäohjesääntö I osa (KO I) 1954*, s. 134–147.

Alaluvussa 6.2 on todettu, että ensimmäiset 3.D:n operatiiviset suunnitelmat käsittelivät sisäisen järjestyksen ylläpitoa ja tärkeiden kohteiden suojaamista, johon osallistuivat kaikki käytävissä olevat joukot. Vuonna 1953 päivitettiin Sisä-Suomen vastualueen yleissuunnitelma yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi. Suunnitelmaan sisältyi sotilaspiirien vartiopataljoonien perustaminen ja niiden käytön ohjeistus. ”*Vartiopataljoonien henkilöstö on valittava tarkoitukseen sopivista reserviläisistä ja siten, että ainakin iskuvoiman tulee olla riittävän kenttäkelpoista.*” Vartiopataljoonan reservikomppanian joukkueet muodostivat liikukuvan joukon partiointiin ja ”*iskuvoimaa vaativiin tehtäviin*”, kun taas muut vartiojoukkueet olisi sidottu ennalta suunniteltujen kohteiden suojaamiseen.²⁷⁰ Nämä vartiopataljoonat olivat jatkossa selusta-alueen puolustukseen sidotut merkittävimmät joukot²⁷¹.

Vuonna 1954 annettiin ohjeet vartiopataljoonille varattavien aseiden jaosta ja varastoinnista. Varastoinnin tarkoitus oli ohjeen mukaan pidettävä ehdottomasti salassa ja tietoa tuli jakaa vain tarvittavilta osin. Ohjeistuksesta ilmenee vartiopataljoonien vahvuudet, jotka vaihtelivat sotilaspiireittäin noin 500–1000 henkilön välillä. Yhteensä SSV-alueella pataljoonia oli yhdeksän ja niihin oli sidottu 6600 henkilöä.²⁷²

Vuonna 1959 3.DE:n operatiivinen toimisto laati muistion vartiotoiminnan kehittämisestä. Vartiopataljooniin sidottujen joukkojen määrää oli tarkoitus vähentää 900 henkilöllä, joten uutta ohjausta joukkojen käytöstä oli tarve antaa sotilasläänien komentajille. Ohjeessa todetaan vartiotoiminnan painopisteen olevan jatkossa Jyväskylän, Kouvolan ja Lappeenrannan sotilaspiirien alueella, joissa oli varikkoja, valtakunnallisesti tärkeitä liikenne- ja viestiyhteyksiä sekä maanpuolustuksellisesti tärkeää teollisuutta. Lisäksi alueet todettiin olevan merkittäviä SSMA:n puolustuksen kannalta. Muistiota seuranneissa käskyissä ohjeistettiin supistettujen vartiojoukkojen kokoonpano, tarkoituksenmukainen käyttö ja suojattavat kohteet. Supistaminen oli suunniteltu sotilaslääneittäin laskelmiin perustuen vartioitavien kohteiden laatu ja määrä sekä reservin tarpeet huomioiden. Rauhan ajan joukkoja, eli pääosin varusmiespalveluksessa olevia, oli tarkoitus käyttää jatkossa 1000 henkilöä kasarmien, varikoiden ja viestiasemien vartiointiin. Yhteensä selusta-alueen vartiojoukkoja oli tällöin 6700.²⁷³

²⁷⁰ 3.DE:n n:o 181/Järjtsto/OT/11 sal/18.8.1953, T 28356/F4 OTsal, KA.

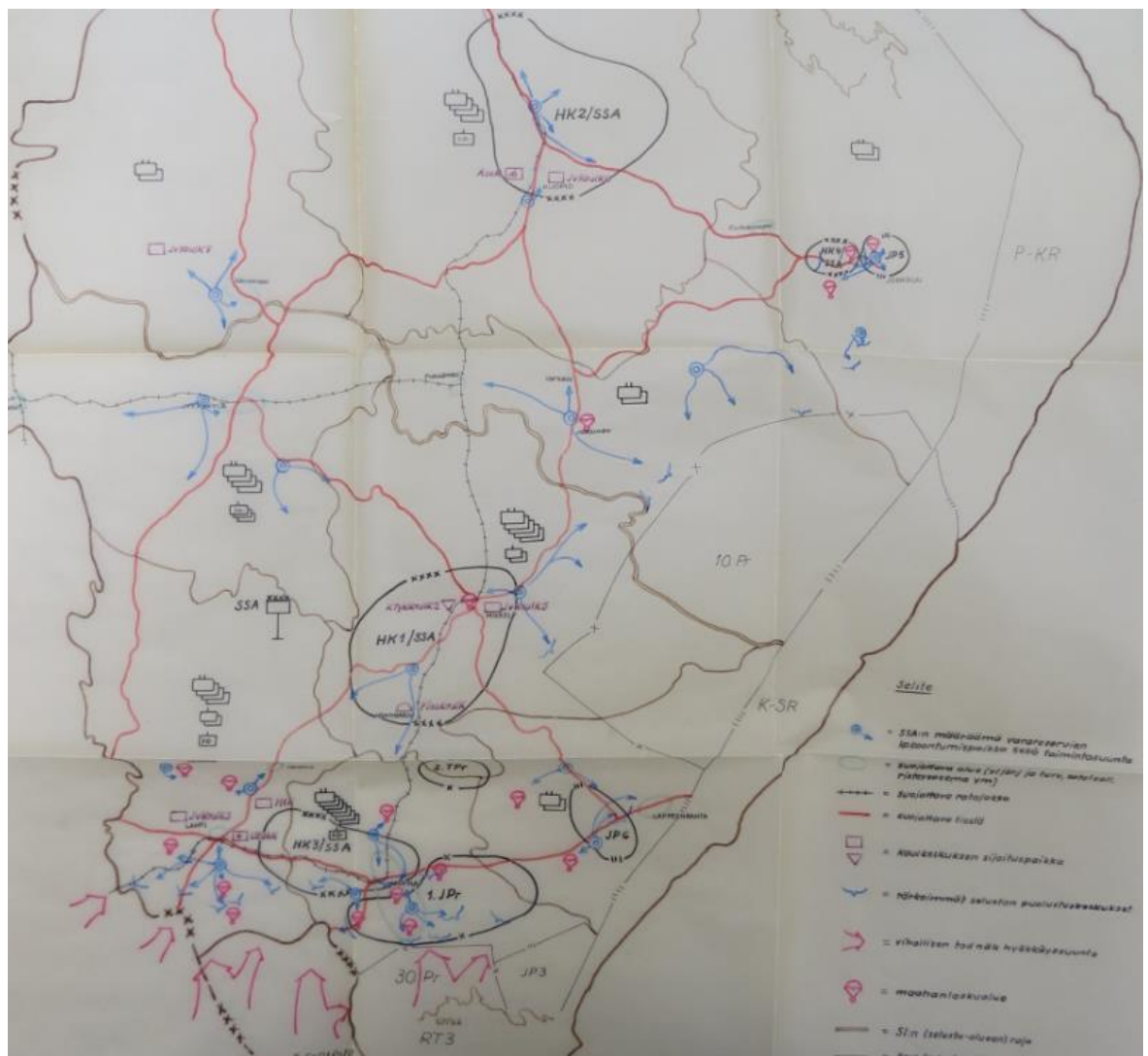
²⁷¹ 3.DE:n n:o 317/Optsto/13 a sal/29.10.1962, T 28334/F10 sal, KA.

²⁷² 3.DE:n n:o 56/Järjtsto/OT/10 b sal/21.2.1954, T 28333/F9 sal, KA. 3.DE:n n:o 109/Järjtsto/OT/10 b sal/15.10.1954, T 28356/F5 OTsal, KA.

²⁷³ 3.DE:n n:o 11/Optsto/OT/13 a sal/19.2.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 17/Optsto/OT/13 a sal/16.3.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 20/Optsto/OT/13 a sal/23.3.1959, T 28355/F6 OTsal, KA.

Peitepiirros vartiopataljoonien ryhmytyksestä löytyi arkistosta. Siitä selviää joukkojen sijainti komppanian tarkkuudella sekä suojattaville kohteille sidottujen ja reservissä olevien joukkojen suhde.²⁷⁴

3.DE laatii selostuksen PE:n operatiivisen osaston päällikölle selusta-alueen järjestelyistä. Siinä on kerrottu selusta-alueen suojaamisen päämäärä, selustan vastuualuejako ja joukkojen käyttö. Joukkojen käytön kohdassa todetaan, että alueen operatiiviset reservit osallistuvat selusta-alueen valvontaan ja varautuvat maahanlaskun torjuntaan, puolustustaisteluun selustan tukikohdissa sekä vastahyökkäyksiin SSAE:n erikseen antamien ohjeiden mukaan. Varsinaiset selustajoukot muodostaisivat tarvittaessa SSA:n varareservejä. Koulutuskeskusten joukkoja varauduttiin käyttämään varareserveinä niiden tultua taistelukelpoisiksi. Selostuksen liitteenä olevassa peitepiirroksessa on varareservien käyttösuunnitelma, josta ote on kuvassa 12.²⁷⁵



Kuva 12: SSA:n selusta-alueen varareservien käyttösuunnitelma vuodelta 1960.

²⁷⁴ 3.DE:n n:o 50/Optsto/13a sal/5.2.1962, T 28334/F10 sal, KA.

²⁷⁵ 3.DE:n n:o 54/Optsto/OT/11b sal/13.6.1960, T 28355/F7 OTsal, KA.

Peitepiirroksen on merkitty vihollisen todennäköiset maahanlaskualueet sekä hyökkäyssuunnat. Hyökkäyssuuntanuolet tulevat etelästä viitaten vihollisen maihinnousuun. Maahanlaskualueita on erityisesti Kouvolan ja Lahden ympäristössä, jotka olisivat mielestäni osa eteläisen rantamaan maihinnousuoperaatiota. Merkille pantavaa on se, että Lappeenrannan ja Joensuun alueille maahanlaskut on merkitty vain näiden alueiden länsipuolelle sinne ryhmitettyjen joukkojen selustaan. Tämä viittaa selkeästi idän suunnasta tulevaan viholliseen. Lisäksi idän suunnan hyökkääjään viittaa tärkeimpien selustan puolustuskeskusten ryhmitysmerkit Lappeenrannan ja Nurmeksen välillä, sillä näiden torjuntasuunnat ovat vain itään. Tämä vuonna 1960 laadittu peitepiirros ei enää sisällä kahtiajakautunutta uhkaa, kuten vielä vuotta aiemmin laadituissa erilliskäskeyjen peitepiirroksissa on kuvattu. Peitepiirroksen vihollisen hyökkäyssuuntanuolet selittävät myös Kymijoen sulkuaseman läntisen torjuntasuunnan tarpeen eteläisen rantamaan maihinnousun torjunnassa.

SSMA:lle oli laadittu selustan puolustuskäsky ja vuonna 1962 3.D:n komentaja hyväksyi käyttöön siihen liittyvät sotilasläänien laatimat selustan puolustussuunnitelmat. Sotilasläänien tuli antaa nämä edelleen ohjauksen mukaan kehitetyt suunnitelmat selustan puolustuskäskynä sotilaspiireilleen vuoden 1963 kesäkuuhun mennessä.²⁷⁶

Ensimmäiset karkeat aselajisuunnitelmien perusteet laadittiin 3.D:n toimesta vuonna 1951 SSV-alueen alustavaan puolustussuunnitelmaan liittyen. Siitä ne edelleen kehittyivät hieman ”*Polttoainehankinta*”-käskyn perusteella laadittuun suunnitelmaan. ”*Valpuri*”-käskyn myötä aselajisuunnitelmien perusteet edelleen tarkentuivat.²⁷⁷

Aselajisuunnitteluun liittyen on syytä muistuttaa luvussa 2.4 esiin tuotu salaamisen kulttuuri, joka oletettavasti hidasti suunnitelmien viemistä yksityiskohtiin. Aselajisuunnittelua toteutettiin vuoteen 1961 asti pääosin 3.DE:n suunnittelijoiden toimesta. Tämän jälkeen PE hyväksyi suunnittelijoiden piirin laajentamisen. Ensimmäisten joukossa mukaan haluttiin SSA:n pioneerikomantaja ja Salpausselän ilmatorjuntapatteriston komentaja sekä RT 3:n komentaja. Vuotta myöhemmin mukaan haluttiin huollon suunnittelijoita aluejärjestön esikunnista.²⁷⁸

²⁷⁶ 3.DE:n n:o 317 ja 318/Optsto/13 a sal/29.10.1962, T 28334/F10 sal, KA.

²⁷⁷ 3.DE:n n:o 246/III/11 b sal/19.12.1951, T 28356/F1-2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 128/III/OT/11 sal/30.9.1952, T 28356/F3 OTsal, KA. PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/ 17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA.

²⁷⁸ 3.DE:n n:o 81/Optsto/11 b sal/1.3.1961, T 28334/F9 sal, KA. 3.DE:n n:o 100/Optsto/11 a sal/2.3.1962, T 28334/F10 sal, KA.

Vuodesta 1951 lähtien ensimmäisinä ja eniten yksityiskohdiltaan kehittyvät ilmatorjunnan ja ilmavalvonnan sekä rannikkotyökistön suunnitelmat, jotka olivat vuonna 1956 jo varsin yksityiskohtaisia.²⁷⁹ Näiden suunnitelmien nopea kehittämistarve kertoo omalta osaltaan taistelun kuvasta ja suurvaltavihollisen uhkasta. SSA:n ilmatorjuntasuunnitelma kehittyi keskityskuljetusten jälkeiseen vaiheeseen vuonna 1959²⁸⁰. 3.D:n rannikkopuolustuksen suunnitteluvastuu laajeni vuosikymmenen vaihteessa Loviisan alueelle. Muutoksen myötä 5. Erillisen rannikkotyökistöpatteriston suunnitelmat oli huomioitava ja RT 3:n suunnitelmia oli tarkennettava.²⁸¹

Pioneeritoiminnan osalta linnoittamissuunnitelma veloitettiin laatimaan Op.käskyyn n:o 7 liittyen, jolloin tavoitteena oli luoda niin valtakunnallinen kuin alueellinen linnoittamisen kokonaisuus, joka soveltuu Op.käsky:ssä annettuihin eri vaihtoehtoihin. 3.D:n laatima pioneeritoiminnan ja linnoittamisen yleissuunnitelma on vuoden 1952 SSV-alueen puolustussuunnitelman yhteydessä.²⁸² Uhkan näkökulmasta linnoittamissuunnitelmasta voi todeta, että eteläinen rantamaa on kiireysjärjestyksessä ensimmäisenä ja sisimmän puolustusvyöhykkeen Sisä-Suomen länsiosat viimeisenä.

Alustava huoltosuunnitelma SSV-alueelle luotiin vuonna 1952. Myöhemmin SSA:n huoltoujoukot suunniteltiin ryhmitettäväksi huoltokeskuskokonaisuuksiksi. Kuvissa 12 ja 13 näkyy huoltokeskusten 1–4 sijainnit. Mikkelin alueella oli SSA:n päähuoltokeskus, HK1/SSA.²⁸³

3.D:n tuli suunnitella myös väestönsuojeluun liittyvä evakuointi vastuualueellaan. Vuoden 1952 VSS-katsauksessa todetaan kuntien varautumisen olevan ”*lamassa*”. Vuonna 1957 3.DE laati ohjeen alaisilleen aluejärjestön esikunnille kuntien kanssa tehtävästä yhteistyöstä evakuointien suunnittelemiseksi. Ohjeen liitteinä oli sotilaspiireittäin luetteloitu evakuoitavat kunnat ja sijoituskunnat sekä arvioitu evakuoitavien määrät. Liitteiden perusteella suuremmista asutuskeskuksista ja teollisuuspaikkakunnilta evakuoitaisiin asukkaita niitä ympäröiviin pienempiin kuntiin. Jostain syystä asukkaita ei haluttu evakuoida itärajan kuntiin paria poikkeusta lukuun ottamatta.²⁸⁴

²⁷⁹ 3.ErRtPsto:n n:o 23/Järjtsto/OT/sal/25.5.1956, T 28355/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 149/ Järjtsto/OT/11 sal/23.12.1952, T 28356/F3 OTsal, KA. .DE:n n:o 58/ Järjtsto/OT/11 b sal/26.5.1954, T 28356/F5 OTsal, KA.

²⁸⁰ 3.DE:n n:o 78/Optsto/OT/11 a4 sal/11.10.1958, T 28355/F5 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 84/Optsto/OT/11 a sal/14.10.1959, T 28355/F6 OTsal, KA.

²⁸¹ 3.DE:n n:o 38/Optsto/OT/11 a4 sal/30.5.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 93/Optsto/OT/11 b sal/31.12.1960, T 28355/F7 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 77/Optsto/11 b sal/16.2.1961, T 28334/F9 sal, KA.

²⁸² PE:n n:o 26/Op.1/OT/11 b/sal/4.3.1952, T 26862/D1 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 128/III/OT/11 sal/30.9.1952, T 28356/F3 OTsal, KA.

²⁸³ 3.DE:n n:o 107/III/OT/11 sal/12.8.1952, T 28356/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 27/Htsto/OT/10 b sal/13.4.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 66/Optsto/OT/11 b sal/29.10.1960, T 28355/F7 OTsal, KA.

²⁸⁴ 3.DE:n n:o 39/III/Vss/13 c sal/29.2.1952, T 28333/F7 sal, KA. 3.DE:n n:o 54/Optsto/13 c sal/8.6.1957, T 28334/F5 sal, KA.

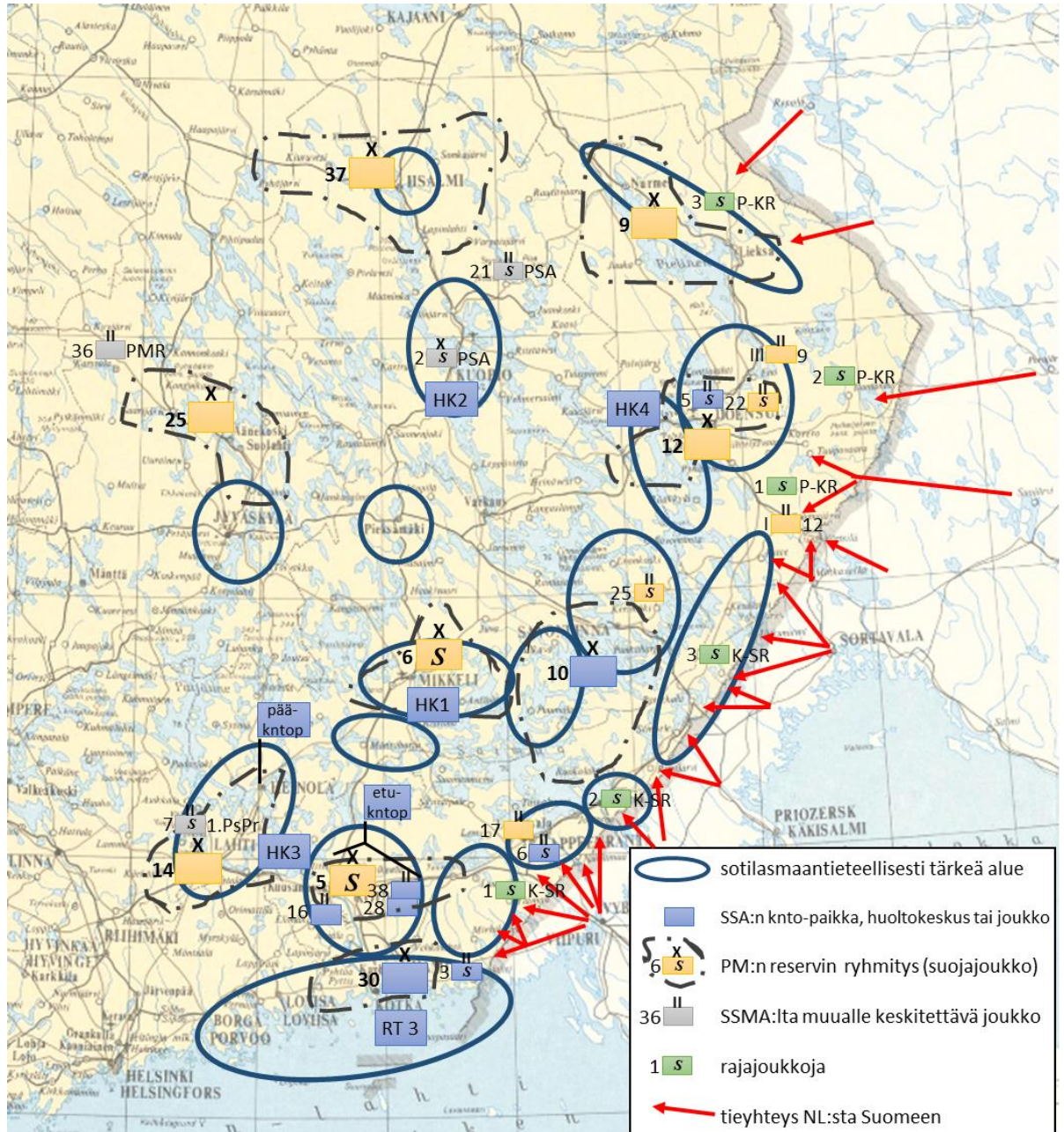
6.6 Joukkojen käytön suunnittelun arviointia

Sotahistorian Professori Vesa Tynkkynen kuvaili ”*Polttoainehankinta*”-käskyn suunnitelmaa ensimmäiseksi yritelmäksi. Sen tarkoitus oli täyttää YYA:n velvoite. Hänen mielestä ”*Polttoainehankinta*”- ja ”*Valpuri*”-käskyt ovat eri maailmasta, koska ”*Valpuri*”-käskyn suunnitelmassa päästiin jo konkretiaan.²⁸⁵ 3.DE:n laatimien suunnitelmien osalta näin on todella ollut. Joukkojen käytön suunnittelu 1950-luvulla on ollut 3.D:n osalta käytännössä jatkumoa, jossa 1950-luvun puolen välin jälkeen yksityiskohtaisuus on lisääntynyt ja lännen hyökkäykseen varautumiseen liittyvät osiot ovat karisseet ja jääneet mielestäni YYA:n hengen täyttämiseksi. Valtakunnan puolustuksen joukkojen käytön suunnittelussa yksityiskohtiin pääseminen kesti suhteellisen kauan, lähes vuosikymmenen. Pitää huomioida, että suunnittelijoiden piiri oli rajattu hyvin pieniksi salaamistarpeiden vuoksi, suunniteltava kokonaisuus oli hyvin laaja ja keskeisillä suunnittelijoilla oli muitakin operatiivisen suunnittelun tehtäviä sekä muita rauhan ajan palveluksen kiireitä. Lisäksi voi olla, että suunnittelun uhkaperusta oli vielä 1950-luvun alkupuolella omiaan aiheuttamaan lisähaasteita suunnittelijoille.

Tutkimani aineiston perusteella vuonna 1959 päästiin 3.D:n operatiivisessa suunnittelussa kokonaisuudessaan tyydyttävään tarkkuuteen. Tällä tarkoitan joukkojen perustamisen, keskitämisen ja käytön sekä aselajisuunnitelmien kokonaisuutta. Seuraavan sivun kuvassa on esitetty LKP:n jälkeinen alkuryhmitys perustuen 3.D:n vuoden 1959 joukkojen käytön suunnittelun tilaan. Kuvan mukaista ryhmitystä aiemmat suunnitelmat perustuivat ”*Polttoainehankinta*”-käskyn mukaiseen sotajaotukseen vuoden 1957 loppuun saakka. Joukkojen käytön suunnitelmat olivat kuitenkin samanlaisia perustuen ryhmittymiseen ja varautumiseen sotilasmaantieteellisesti tärkeille alueille. Kuvan esittämä tilanne muuttui jo vuonna 1960 uudistetun joukkorakenteen myötä. 1960-luvun alkupuoliskolla merkittävimpana muutoksena oli suojajoukkojen ja johtoportaiden määrän lisääntyminen, joka ilmentää Itä-Suomen alueen painoarvon kasvua puolustuksessa sekä toimintavalmiuden nopeuden kehittämisen tarvetta itärajalla.

Joukkojen käytön suunnitelmista ei löydy kirjoitettuna mitään NL:n hyökkäykseen varautumisesta lukuun ottamatta muutamia lyijykynämerkintöjä joukkojen tehtävien yhteydessä. 3.D:n joukkojen käytön suunnitelmista voin tehdä niiden todellisen uhkaperustan arviointia, kun tukena käyttää aiempaa sotilasmaantieteellistä sekä uhka-arvioiden analyysia.

²⁸⁵ Sotahistorian professori Vesa Tynkkynen esittämä näkemys 1950-luvun PE:n operatiivisista suunnitelmista diplomityöseminaarissa 14.1.2016.



Kuva 13: 3.D:n suunnitelmien mukainen joukkojen alkuryhmitys vuonna 1959.²⁸⁶

Joukkojen määrät ja niiden ryhmitys olivat ylimitoitettuja pelkästään tuhoalaistoiminnan estämiseen Suomesta NL:n alueelle, jota SSA:n tehtävä edellytti. Samoin maihinnousun torjuntaan itäisen Suomenlahden alueella, jonne ei edes arvioitu tulevan lännen taholta kuin kommando-osastoja sukellusveneiden kuljettamina, oli joukkojen käyttö ylimitoitettu viralliseen lännen uhkaan nähden. Varareservien käyttösuunnitelma ei myöskään tue virallista uhkaa. Joukoille käsketyissä tehtävissä ja joukkojen käytössä on siis ristiriita, joka poistuu, jos hyökkääjäksi vaihdetaan NL ja tehtäväksi sen hyökkäyksen torjuminen.

²⁸⁶ Kuva on tutkijan laatima perustuen aiemmin luvussa esiteltyihin 3.D:n suunnitelmiin PM:n reservien ryhmityksestä perustamisen jälkeen, taistelujoukkojen erilliskäskyihin sekä luvun 3 sotilasmaantieteelliseen analyysiin. Kuvan pohjana on tutkimuksen sotilasmaantieteelliseen tarkasteluun perustuva sotilaallisesti tärkeiden alueiden kartta.

Suunnitelmien analysoinnin perusteella 1960-luvulle tultaessa SSMA:n alueen joukkojen käyttö alkuvaiheessa tähtäsi tappioiden tuottamisen aloittamiseen rajalta alkaen ja päävoimien perustamisen suojaamiseen estämällä vihollisen pääsyn syvyyteen suojajoukkojen taistelulla. Maihinnousun uhkaa eteläisellä rantamaalla pidettiin ilmeisenä ja siihen joukkojen käytöllä varauduttiin merkittävin voimin ja joukkojen varautumistehtävin.

1960-luvun puolella eteläisellä rantamaalla sekä Saimaan ja Pielisen välisellä alueella varauduttiin vielä suurempien joukkomäärien johtamiseen kuin mitä SSA:lle oli alistettu. Kolmen uuden johtoportaan alistamisella SSMA:lle todennäköisesti varauduttiin ottamaan johtoon PM:n reservejä. Siihen oli varauduttu jo aiemminkin, sillä monille sotilaallisesti tärkeille alueille, joihin oli alkuvaiheessa asettaa SSA:n toimesta pataljoonan vahvuinen joukko, oli jo 1950-luvun loppupuolella laadittu suunnitelma prikaatin ryhmittämiseksi. Päämajan reservejä Sisä-Suomen alueella oli tarkoitus perustaa kahdeksan prikaatia. Ne olivat alkuvaiheessa keskitysvalmisteluja ja koulutusta varten SSMA:n komentajan johdossa.

Miksi 3.D:n kokonaispuolustus suunnitelma puuttui ”*Valpuri*”-käskyn osalta, sillä 3.D:ssa laadittiin vain erilliskäskyjä, selustan suunnitelmia ja aselajisuunnitelmia? Voi olla, että ei haluttu tehdä kokonaisuutta koskevaa YYA-kelpoista dokumenttia. Kokonaisuuden toiminta-ajatus oli varmaankin hahmoteltu 3.D:n komentajan ja PE:n ylimmän operatiivisen johdon yhteisymmärryksessä pohjautuen 1950-luvun loppupuolella NL:n hyökkäyksen varalta laadittuun suunnitelmaan.

Tämän luvun johtopäätöksenä totean, että YYA-sopimuksesta huolimatta, 3.D:n laatimista joukkojen käytön suunnitelmista NL:n hyökkäys on se todennäköisin uhka, johon suunnittelussa varauduttiin. Kuvan 13 esittämä vuoden 1959 joukkojen alkuryhmitys sekä kuvan 12 NL:n uhkan kannalta raskauttava peitepiirros ovat omiaan tukemaan tätä johtopäätöstä.

Liitteessä 6 nimeän 3. Divisioonan operatiivisesta suunnittelusta vastanneet henkilöt ja arvioin heidän vaikutustaan eri suunnitelmiin tutkimuksen kattamalla ajanjaksolla.

7 PUOLUSTUSSUUNNITTELUN UHKAPERUSTA

Tämä luku on synteesi tutkimuksen analyysien tuottamista johtopäätöksistä, jotka pyrin esittämään kokoavalla tavalla. Luvun alkupuolella esitän keskeisimmät löydökset Neuvostoliiton uhkaan varautumisesta ja lopuksi annan vastauksen tutkimuksen pääkysymykseen.

NL:n liiton muodostamasta uhkasta ei löydy 3.D:n arkistoista mitään muutamia lyijykynämerkintöjä lukuun ottamatta. Mistä se kertoo? Onko se vahva todiste siitä, että naapurina oleva suurvalta, jonka kanssa muutamia vuosia sitten taisteltiin, ei enää YYA-sopimuksen myötä ollut mahdollinen vihollinen. Johdonmukainen lännen uhkan dokumentaatio on oikeastaan ainoa musta-valkoinen todiste siitä, että operatiivista suunnittelua toteutettiin vain länsivaltojen hyökkäyksen varalta.

Operatiivisiin suunnitelmiin ei ole laadittu minkäänlaisia arvioita vihollisen toiminnasta. Muutamissa asiakirjoissa on arvioitu lyhyesti nimeämättömän vihollisen toimintamahdollisuuksia. Johdonmukaisuus ja kurinalaisuus kertoon ajan suunnittelukulttuurista, jossa idän hyökkääjän vaihtoehdosta ei saanut jättää mitään kirjallista. Tällä linjalla suunnittelijat turvasivat oman selustan ja valtakunnan turvallisuuden mahdollisessa YYA-sopimuksen konsultaatioissa tai poliittisten voimasuhteiden kallistuessa kommunistien hyväksi. Operatiiviseen suunnitteluun sisältyi siis poliittisesta toimintaympäristöstä johtuvia erityisiä salaamistarpeita.

Itä-Suomen sotilasmaantieteellinen analysointi NL:n hyökkäyksen näkökulmasta ja siihen peilaava 3.D:n operatiivisen tiedustelun mielenkiinnon kohteiden tarkastelu tuottivat tutkimuksen kannalta merkittävän tuloksen. 3.D:n joukkojen käytön suunnittelu kohdistui juuri niille sotilaallisesti tärkeille alueille, joissa idän hyökkääjän eteneminen kyetään parhaiten pysäyttämään. Vuoden 1957 operatiivinen tiedustelu paljasti sen, että ”*Polttoainehankinta*”-käskyn mukaisen lännen hyökkäyksen torjunnan sisemmälle puolustusvyöhykkeelle ei ollut aikomustakaan toteuttaa joukkojen käytön suunnittelua.

Kymenlaakson alueen operatiivisen suunnittelun voi ajatella olevan lännen maihinnousun torjuntaan tähtäävää eli virallisen uhkan mukaista. ABC-uhka-arvion tarina kuitenkin ontuu itäisellä Suomenlahdella, jonne länsivaltojen maihinnousua ei pidetty edes todennäköisenä. Uhka-arvio suhteutettuna joukkojen määrään ja joukkojen tehtäviin muodostaa ristiriidan. Maihinnousuun varautuminen viittaa todennäköisemmin NL:n kykyyn toteuttaa maihinnousuoperaatio sen laivaston hallitsemalla alueella.

Saimaan ja Pielisen välillä toteutettu joukkojen käytön suunnittelu viittaa erityisesti idän uhkaan. Joukkojen alkuryhmitys vesistökaapeikoiden alueille ei ole muulla tavoin taktiikasta ymmärtävälle selitettävissä. Kymijoen alueen joukkojen käytön suunnitelmissa oli huomioitu myös lännen suunnasta tuleva vihollinen. Muilla alueilla torjuntasuunta länteen, tai ympäripuolustettavuus, on otettu huomioon lähinnä taisteluteknisesti. Vuonna 1960 laadittu selustan varareservien käytön peitepiirros ei enää sisällä kahtiajakautunutta uhkaa. Siinä torjuntasuunnat ovat vain etelään tai itään.

Suojajoukkojen ja johtoportaiden lisääntynyt tarve itärajalta 1960-luvun alun suunnitelmissa kertoo uhkan suunnasta ja sen mahdollisesta nopeasta realisoitumisesta. Suunnitelmissa joukkojen perustamisessa ja keskittämisessä korostui nopeus. Maantieteellisen tarkastelun jälkeen voi miettiä tuleeko mahdollinen hyökkääjä nopeasti Itä-Suomen alueelle NL:n alueelta vai länsivaltojen suunnasta. Joukkojen perustamisen nopeuden ja varmuuden vaatimukset olivat ainakin idän uhkan osalta haasteelliset. Joukkojen perustamista ei saanut toteuttaa itärajan tuntumassa, mikä osoittaa mahdollisesta NL:n uhkasta perustamistoimintaan liittyen. 3.D:n laatimassa väestön evakuointisuunnitelmassa ihmisiä ei myöskään haluttu siirtää väkirikkaitten kuntien alueilta itärajan kuntiin. Tämäkin on yksi todiste koetusta NL:n uhkasta.

3.D:n tekemä operatiivinen suunnittelu ja siihen liittyvä operatiivinen tiedustelu ei vastaa PE:n operatiivisten käskyjen ”*Polttoainehankinta*” ja ”*Valpuri*” kuvaamaa vain länsivaltojen taholta tulevaa uhkaa. Operatiivinen suunnittelu on todennäköisesti perustunut johonkin muuhun kuin näiden operatiivisten käskyjen sisältämään uhka-arvioon. Tuskin 3.D:n johto on kuitenkaan omin päin ryhtynyt suunnittelemaan jotain muuta, joten ohjaus suunnitteluun on todennäköisesti tullut PE:n suunnasta muilla tavoin. Ajan salaamistarpeet huomioiden kirjallista ohjausta on todennäköisesti vältetty, joten ohjaus lienee suullista. Tämän absoluuttinen todentaminen on tosin hankalaa, koska suunnittelijoita ei voida enää haastatella. Uhkälähtöisestä näkökulmasta tarkasteltuna 3.D:n muodostaman arkiston jäänteet osoittavat PE:n kirjallisen ohjauksen ja toteutetun suunnittelun välisen ristiriidan. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan osoittaa PE:n valtakunnan puolustamiseen laadittujen operatiivisten käskyjen uhkarvioiden olevan enemmän ajan turvallisuuspoliittiseen tilanteen sanelemaa kuin todelliseen uhkaan perustuvaa. Valtakunnan puolustuksen käskyt olivat operatiiviseen suunnitteluun riittävän joustavia viitekehyksiä, joiden puitteissa voitiin vastata idän uhkaan.

Edellä olevat havaintoni 3.D:n suunnitelmien kehittymisestä tukevat Tynkkysen johtopäätöstä 1950-luvun loppupuolella tapahtuneesta lännen uhkan hälvenemisestä ja idän uhkan korostumisesta²⁸⁷. Hänen esiin tuomat äärimmäisen salaiset suunnitelmat itärajan puolustamiseksi ovat todennäköisesti olleet PE:n antaman suullisen ohjauksen perustana joukkojen käytön suunnittelussa²⁸⁸. Näiden lisäksi on todettava, että NL:n hyökkäyksen torjumista varten rakennetun Salpa-aseman laitteiden hoito ja vartiointi oli käsketty 3.DE:n toimesta, joten puolustuslaitteille arvioitiin olevan käyttöä myös YYA-aikana.

Sotien jälkeen operatiivisen suunnittelun jatkuessa vuodesta 1948 lähtien 3.D:n puolustus suunnittelussa päästiin vasta 1950-luvun lopussa kokonaisuuden osalta tyydyttävälle tasolle. Toimintavalmiuden kehittäminen oli 1960-luvun puolella selkeästi painopisteessä.

Tutkimuksen pääkysymys on: **Sisältyikö 3.Divisioonan operatiivisiin suunnitelmiin Neuvostoliiton hyökkäykseen varautuminen?** Tutkimustulokseni on, että kyllä sisältyi. Asiakirjatutkimuksen perusteella on osoitettavissa 3.D:n toteuttaneen idän suunnan hyökkäykseen varautuvaa puolustussuunnittelua. Tämän todettuani muistutan, että tutkimuksen tarkoitus ei ole ollut arvioida pelkästään operatiivisen suunnittelun uhkaperustaa. Tämän kylmän sodan aikakauden perustutkimuksen tarkoitus oli myös kuvailla Kansallisarkistosta löytyviä 3.D:n suunnittelutyön jäänteitä.

Jatkotutkimukseen liittyen tästä on perusteet jatkaa seuraavan operatiivisen suunnittelukieroksen tutkimusta. Tällöin tutkimuskohteena olisi alueellisen puolustuksen kehittymiseen liittyvä Kaakkois-Suomen ja Savo-Karjalan sotilasläänien toteuttama operatiivinen suunnittelu. Mikäli 3.D:n toteuttamaa tutkimusta jatkettaisiin, olisi hyödyllistä tutkia tarkemmin valmiuden kehittämiseen liittyvää suunnittelua. Lisäksi yleisen järjestyksen turvaamisen ja puolueettomuuden suojaamisen suunnitelmista on runsaasti aineistoa, jota voi tarkemminkin tutkia. Aselajisuunnitelmien tutkimuksen osalta ilmatorjunnan suunnitelmista löytyy runsaasti hyvinkin yksityiskohtaisia suunnitelmia. Joukkojen käytön taktiikan tutkimuksessa ei päästäisi enää pidemmälle, koska yksityiskohtaisempia suunnitelmia niistä ei löydy.

Tutkimuksen myötä on itselleni muodostunut ymmärrys sekä kylmän sodan aikaisesta operatiivisesta suunnittelusta vuosina 1945–1966 että itäisen Suomen sotilasmaantieteestä.

²⁸⁷ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 460 ja s. 463.

²⁸⁸ *Sama*, s. 460–461.

LÄHTEET

1 JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

1.1 Puolustusvoimien asiakirjat

Kansallisarkistossa säilytettävät asiakirjat arkistonmuodostajan mukaan:

3. Divisioonan esikunnan järjestelytoimisto

- T 20218/F4 OTsal, KA.
- T 20218/F5 OTsal, KA.
- T 28333/F8 sal, KA.
- T 28333/F9 sal, KA.
- T 28333/F14 sal, KA.
- T 28333/F16 sal, KA.
- T 28333/F17 sal, KA.
- T 28333/F18 sal, KA.
- T 28333/F19 sal, KA.
- T 28333/F20 sal, KA.
- T 28333/F21 sal, KA.
- T 28356/F1–F2 OTsal, KA.
- T 28356/F3 OTsal, KA.
- T 28356/F4 OTsal, KA.
- T 28356/F5 OTsal, KA.
- T 28356/F6–F7 OTsal, KA.
- T 28356/F8 OTsal, KA.
- T 28356/F9 OTsal, KA.
- T 28356/F10 OTsal, KA.
- T 28356/F11 OTsal, KA.

3. Divisioonan esikunnan operatiivinen toimisto

T 28334/F1 sal, KA.

T 28334/F2 sal, KA.

T 28334/F5 sal, KA.

T 28334/F6 sal, KA.

T 28334/F7 sal, KA.

T 28334/F9 sal, KA.

T 28334/F10 sal, KA.

T 28334/F11–F12 sal, KA.

T 28334/F13–F14 sal, KA.

T 28355/F1 OTsal, KA.

T 28355/F2 OTsal, KA.

T 28355/F3 OTsal, KA.

T 28355/F4 OTsal, KA.

T 28355/F5 OTsal, KA.

T 28355/F6 OTsal, KA.

T 28355/F7 OTsal, KA.

Kaakkois-Suomen sotilasläänin esikunnan operatiivinen toimisto

T 28345/F1 sal, KA

Kymen sotilasläänin esikunta

T 20123/F9 Otsal, KA

Merivoimien esikunta

T 22110/F35 sal, KA.

Pääesikunnan jalkaväkiosasto

T 25094/H8-H13 sal, KA.

T 25094/H14–H18 sal, KA

Pääesikunnan järjestelytoimisto

T 26838/F19 sal, KA.

Pääesikunnan liikekannallepanotoimisto

T 26842/Bb3–Bb4 sal, KA.

T 26842/Bb5–Bb7 sal, KA.

T 26842/Bb8 sal, KA.

T 26842/Bb9 sal, KA.

T 26843/F4–F5 OTsal, KA.

Pääesikunnan operatiivinen toimisto

T 26862/D 1 OTsal, KA.

T 26862/F 3–F 4 OTsal, KA.

T 26862/D2 OTsal, KA.

T 26862/D3.1 OTsal, KA.

Puolustusvoimien asiakirjahallinnossa säilytettävät asiakirjat:

Yleisesikuntaupseerikurssi 58:n toimeenpanon esikäsky, Maanpuolustuskorkeakoulun asiakirja AK26357/17.12.2014.

1.2 Ohjesäännöt

Kenttäohjesääntö I osa (KO I) 1954, Kauppalehti Oy:n kirjapaino, Helsinki, 1954.

Kenttäohjesääntö II osa (KO II) 1954, Kauppalehti Oy:n kirjapaino, Helsinki, 1954

Kenttäohjesääntö yleinen osa (KO yl) 1958, Pääesikunta, Helsinki, 1958.

Kenttäohjesääntö I osa (KO I) yhtymän taistelu 1963, Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli, 1963

Kenttäohjesääntö yleinen osa, Edita Prima Oy, Helsinki, 2007

Toimintaympäristöanalyysiopas (TYMPO 2011), Juvenes Print Oy, Tampere, 2011, s. 8, s. 16, s. 20 ja s. 48. (KÄYTTÖ RAJOITETTU, Suojaustaso IV, JulKL (621/1999) 24.1 §N 10 k)

Upseerin käsikirja 1950 I osa, Tykistön kвалaboratorio, Helsinki, 1950.

Upseerin käsikirja III osa joukkoja varten 1953, Puolustusvoimat, Helsinki, 1953.

1.3 Haastattelut

Professori Vesa Tynkkysen laatima ote eversti Lehden puhelinhaastattelun muistiinpanoista 15.1.1996, ote on tutkijan hallussa.

1.4 Muut julkaisemattomat lähteet

Sauramo, Leo: Sotilasmaantieteen luentorunko, Sotakorkeakoulu, Helsinki 1949.

Sotataidon sotilasprofessori eversti Pasi Kesseli YEK58:n luento 28.9.2015, muistiinpanot tutkijan hallussa.

2 JULKAISTUT LÄHTEET

2.1 Tutkimukset ja opinnäytteet

Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka*, Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1 n:o 2/2010, Edita Prima Oy, Helsinki, 2010.

Koskimies, Tapio: *Puolustuskykyinen valtio vai Ruotsin hälytyskello? Suomen sotilasstrategi-
nen asema kylmän sodan alkuvuosien asiantuntija-arvioissa*, Maanpuolustuskorkeakoulun
Sotahistorian laitos julkaisusarja 1 N:o 14, Edita Prima Oy, Helsinki, 2010.

Palokangas, Marko: *Räjähävää tyhjyyttä: Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa*, Maan-
puolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, Julkaisusarja 1 n:o 17/2014, www.doria.fi.

Ratinen Juha: *Suomen puolustusvoimien liikekannallepanokyky sodan jälkeisinä vuosina*, Pro
gradu -tutkielma vuodelta 2009, www.doria.fi.

Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen. –Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosi-
kymmenet Suomessa*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 1 – 1/1996,
Nettopaino Oy, Joutsa, 1996.

Viljanen T.V.: *Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä*, Maanpuolustuskor-
keakoulu, www.doria.fi

Visuri, Pekka: *Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan*, Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu,
1989.

2.2 Kirjallisuus

Adaridi, Karl: *Suomi sotänäyttämön – sotilasmaantieteellinen yleiskatsaus*, Kustannusosake-
yhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki, 1923.

Arimo, Reino: *Suomen linnoittamisen historia 1918–1944*, Suomen Sotatieteellisen Seuran
julkaisuja 12, Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset, Keuruu, 1981.

Huttunen, Mika – Metteri, Jussi: *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 2, Taktiikan asiatietoa n:o 1/2008, Edita Prima Oy, Helsinki, 2008.

Itsenäisen Suomen kenraalikunta 1918–1996, toim. Rauno Lipponen, WSOY, Porvoo, 1997.

Kadettiupseerit 1920–1985, Julkaisija Kadettikunta r.y. ja Upseeriliitto r.y., Kainuun Sanomain kirjapaino Oy, Kajaani, 1985.

Kadettiupseerit 1920–2000, Julkaisija Kadettikunta r.y. ja Upseeriliitto r.y., Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 2000

Kadettiupseerit 1920–2010, Julkaisija Kadettikunta ry ja Upseeriliitto ry, Bookwell Oy, Porvoo, 2010

Karhu, Ilmari: *Suomen sotilasmaantieto*, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1932.

Lukkari, Matti: *Asekätchentä*, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu, 2005

Oinonen, Armi – Tolmunen, Arvo: *Matka Salpalinjalle – Opas itsenäisen Suomen tärkeimmälle puolustuslinjalle*, Salpalinjan Perinneyhdistys ry, Edita Prima Oy. Helsinki, 2005.

Suomen puolustuslaitos 1918–1939, Puolustusvoimien rauhan ajan historia, toim. Jarl Kronlund, WSOY, Porvoo, 1988.

Suomen puolustusvoimat 1944–1974, Puolustusvoimien rauhan ajan historia osa 2, toim. Veli-Matti Syrjö, Mikko Karjalainen & Eero Elfvengren, WSOY, Helsinki, 2006.

Tynkkynen, Vesa – Jouko, Petteri: *Towards East or West? Defence Planning in Finland 1944–1966*, Edita Prima Oy, Helsinki, 2007.

Visuri, Pekka: *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*, WSOY, Juva, 1997.

Visuri, Pekka: *Idän ja lännen välissä – puolustuspolitiikka presidentti Kekkonen kaudella*, Saarijärven Offset Oy, Saarijärvi, 2010.

2.3 Artikkelit

Lauerma, Matti: *Sotahistorian tutkimuksen problematiikkaa ja metodiikkaa*, Tiede ja Ase 35/1977.

Säämänen, Juuso, artikkeli kirjassa *Vesa Tynkkynen – Operaatikko, rehtori ja professori*, Bookwell Oy, Porvoo, 2014.

2.4 Muut julkaistut lähteet

1950–1970 luvun 1:20 000 peruskarttoja, <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>.

K-SR:n perinteet, <http://www.raja.fi/k-sr/perinteet>, 17.3.2016.

Kymijoen vesistö, https://fi.wikipedia.org/wiki/Kymijoen_vesistö, 6.3.2016.

Lagerstedt, John: *Inventointiraportti Salpalinja. Sotahistoriallisten kohteiden arkeologinen inventointi 2009-2012*, Museovirasto 2012, http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjhanke/read/asp/r_hanke_rapo_det.aspx?HANKE_ID=9611, 18.7.2016.

Merivartiointi Haapasaassa, <http://www.helsinki.fi/merihistoria/seminaarit/haapasaari/haapasaari.html#merivartiointi>, 19.3.2016.

P-KR:n perinteet, <http://www.raja.fi/p-kr/perinteet>, 17.3.2016.

Puolustusvoimat valtiokalentereissa 1929–1939 ja 1946–2000, <http://www.arkisto.fi/fi/aineistot/sodat-ja-puolustushallinto>.

Temaattisia karttoja, <https://www.doria.fi/handle/10024/78802>.

Vuoksen vesistö, https://fi.wikipedia.org/wiki/Vuoksen_vesistö, 6.3.2016.

Yrjö Tikan tiedot internet-lähteistä, Kuka kukin on (1954), <http://runeberg.org/kuka/1954/0890.html>, 10.5.2017 ja https://fi.wikipedia.org/wiki/Yrj%C3%B6_Tikka, 10.5.2017.

LIITTEET

Liite 1: Sisä-Suomen maanpuolustusalueen maantieteellinen sijainti, 1 sivu.

Liite 2: Joukko-osastojen nimet eri aikoina varuskuntapaikkakunnittain, 2 sivua.

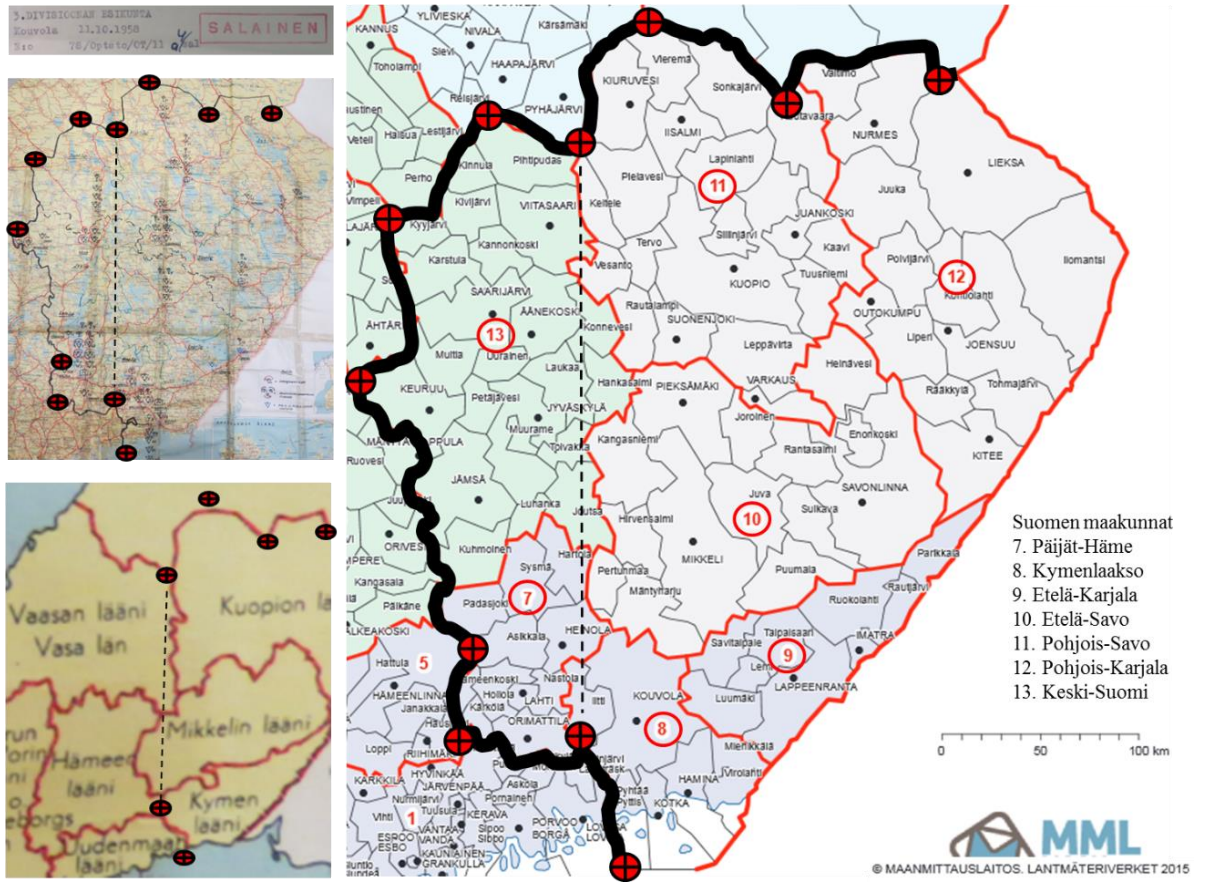
Liite 3: Liikekannallepanon perussuunnitelmien valmiustilanne vuoden 1965 lopussa Kymen sotilasläänin sotilaspiireissä, 1 sivu.

Liite 4: ”*Polttoainehankinta*”-käskyyn perustuva joukkojen perustaminen ja keskittäminen, 3 sivua.

Liite 5: ”*Valpuri*”-käskyyn perustuva joukkojen perustaminen ja keskittäminen, 3 sivua.

Liite 6: 3. Divisioonan operatiiviseen suunnitteluun vaikuttaneiden henkilöiden tietoja, 6 sivua.

Sisä-Suomen maanpuolustusalueen maantieteellinen sijainti²⁸⁹



²⁸⁹ 3.DE:n n:o 76/Optsto/OT/11 a sal/11.10.1958, T 28355/F5 OTsal, KA.

Joukko-osastojen nimet eri aikoina varuskuntapaikkakunnittain²⁹⁰

Paikka-kunta	1944–	1952–	1957–	Operatiivinen johtosuhde 1955
Kuopio	Jalkaväkirykmentti 2	2. Prikaati	Pohjois-Savon prikaati (siirtyi Kajaanin vuonna 1963)	1. Divisioonan alainen
Kontiolahti	Jalkaväkirykmentti 3 (vuodesta 1949 Jääkäripataljoona / Jalkaväkirykmentti 3)	Jääkäripataljoona 5	Karjalan Jääkäripataljoona	1. Divisioonan alainen
Ylämylly	II Patteristo/ Kenttätykistörykmentti 1	Kenttätykistö-rykmentti 1	Pohjanmaan Tykistörykmentti (siirtyi Ouluun vuonna 1960) Pohjois-Karjalan Patteristo	1. Divisioonan alainen
Mikkeli	Jalkaväkirykmentti 7	6. Prikaati	Savon Prikaati	Pääesikunnan alainen
Kouvola	3. Divisioonan esikunta (3.DE)	3.DE	3.DE	Pääesikunnan alainen
	Jalkaväkirykmentti 8	5. Prikaati	Karjalan Prikaati	Pääesikunnan alainen
	3. Autokomppania	3. Erillinen autokomppania	3. Erillinen autokomppania	3. Divisioonan alainen
	3. Divisioona-sairaala	Sotilassairaala 3	Sotilassairaala 3	3. Divisioonan alainen
Hamina	Jalkaväkirykmentti 9 (vuodesta 1949 Jääkäripataljoona / Jalkaväkirykmentti 9)	Jääkäripataljoona 3	Kymen Jääkäripataljoona	2. Divisioonan alainen
	Upseerikoulu (vuodesta 1949)	Reserviupseerikoulu (uusi nimi vuodesta 1954)	Reserviupseerikoulu	Pääesikunnan alainen
	Haminan Rannikkolinna- nakkeisto	-	-	Merivoimien alainen vuoteen 1952 asti
Kyminlinna		3. Erillinen Rannikotykistöpatteristo	Kotkan Rannikotykistöpatteristo	3. Divisioonan alainen
Koria	Pioneerirykmentti	Pioneerirykmentti	Pioneerirykmentti	Keuyen Prikaatin alainen ja vuodesta 1952 Pääesikunnan alainen
	Pioneerikoulu	Pioneerikoulu	Pioneerikoulu	Pääesikunnan alainen

²⁹⁰ Suomen puolustusvoimat 1944–1974, s. 122–123, s. 126, s. 247–249 ja s. 255. Puolustusvoimat valtiokalenteissa 1929–1939 ja 1946–2000, <http://www.arkisto.fi/fi/aineistot/sodat-ja-puolustushallinto>. 3.DE:n n:o 187/Optsto/OT 11 sal/10.7.1955, T28355/F2 OTsal,KA.

Paikka-kunta	1944–	1952–	1957–	Operatiivinen johtosuhde 1955
Lappeenranta	Uudenmaan ra-kuunarykmentti (URR)	URR (Jääkäripataljoona 6)	Uudenmaan Ra-kuunapataljoona	URR oli Kevyen Prikaatin alainen 1952 asti, jonka jälkeen 1. Divisioonan alainen
	Kenttätykistörykmentti 3	Kenttätykistörykmentti 3	Karjalan Tykistörykmentti	Pääesikunnan alainen
	Jalkaväen aliupseeri-koulu	Kanta-aliupseerikoulu	Kanta-aliupseerikoulu	Pääesikunnan alainen
Lahti	Jääkäri-pataljoona 3	-	-	2. Divisioonan alainen
	Hämeen ratsu-rykmentti (HRR)	HRR (Jääkäripataljoona 7)	Hämeen Ratsujääkäri-pataljoona	HRR oli Kevyen Prikaatin alainen ja vuodesta 1952 Panssariprikaatin alainen
	Ilmatorjunta-rykmentti 2, josta I Patteristo Naarajär-vellä (1946–1954) II Patteristo Vesiveh-maalla (vuoteen 1953 asti) III Patteristo Lahdessa (vuodesta 1949)	I Patteristo / Ilma-torjuntarykmentti (vuodesta 1955)	I Patteristo / Helsingin Ilmatorjuntarykmentti (vuoteen 1958 asti)	Ilmavoimien alainen vuo-teen 1952 asti, jonka jäl-keen 2. Divisioonan alai-nen
		3. Erillinen ilmator-juntapatteristo	Salpausselän Ilma-torjuntapatteristo	3. Divisioonan alainen
	Lääkintäkoulu	Lääkintäkoulu	Lääkintäkoulu	Pääesikunnan alainen
	Keskussotilassairaala 2	Keskussotilassairaala 2	Keskussotilassairaala 2	Pääesikunnan alainen
	Huoltokoulu 2 (Hollolassa vuoteen 1950)	-	-	Pääesikunnan alainen
	Pioneerirykmentti	Pioneerirykmentti	Pioneerirykmentti	Kevyen Prikaatin alainen ja vuodesta 1952 Pääesikunnan alainen
Pioneerikoulu	Pioneerikoulu	Pioneerikoulu	Pääesikunnan alainen	
Utti	Lentorykmentti 3	3. Lennosto	Karjalan Lennosto (vuoteen 1961) Kuljetuslentolaivue (vuodesta 1962) Laskuvarjojääkäri-koulu (vuodesta 1963)	Ilmavoimien alaisia
Rissala	Lentorykmentti 2	-	Karjalan Lennosto (vuodesta 1962)	Ilmavoimien alainen
Luonetjärvi	Lentorykmentti 4	1. Lennosto	Hämeen lennosto	Ilmavoimien alainen

Vuoden 1952 organisaatiouudistuksessa ilmatorjunta- ja rannikotykistöjoukkojen siirtyivät divisioonien alaiseksi.

Monilla joukko-osastoilla oli alaisia joukkoyksiköitä hajautuneena eri paikkakunnilla. Kaikkia näitä joukkoyksiköitä ei ole merkitty taulukkoon.

Taulukkoon on lihavoitu 3.D:n hallinnolliset alaiset. Taulukon operatiivinen johtosuhde -sarake auttaa ymmärtämään monimutkaista johtosuhteiden vyyhtiä operatiivisen suunnittelun osalta. Operatiivinen johtosuhde on viitatun asiakirjan mukaisesti vuonna 1955 voimassa ollut tilanne.

Liikekannallepanon perussuunnitelmien valmiustilanne vuoden 1965 lopussa Kymen sotilasläänin sotilaspireissä²⁹¹

KD n:o 772/10.6.54/19.5
Lkp D. n:o

Sotilaspiirien perussuunnitelmien
valmiustilanne 15.12.1965
(Yhdistelmä sp:en ilmoituksista)

SALAINEN

3.D.E:n n:o 199/Järjsto/10

N:o	Suunnitelma Sisältö	Valmis					Keskeneräinen, toteuttamis- kelpoinen					Tekemättä, vanhentunut, ei toteutta- miskelpoinen					Huomautuksia				
		Jyv	Kou	Lah	Lapri	Mik	Jyv	Kou	Lah	Lapri	Mik	Jyv	Kou	Lah	Lapri	Mik					
1	Perustamisen yleissuunnitelma	X	X	X	X	X															
2	Käskyk levysuunnitelma	X	X	X	X																
3	St-org toimipanosuunnitelma	X	X	X																	
4	PTL	X	X	X	X	X															
6	Keskitsusuunnitelma						X	X	X							X	X				
7	Henk käyttösuunnitelma			X			X	X			X										
8	Rev-ottosuunnitelma	X	X	X							X										
9	Mt-sjon-ottosuunnitelma			X			X	X			X	X									
10	Majoitussuunnitelma	X		X			X				X										
11	Viestisuunnitelma	X	X	X	X	X															
12a	Jakomtsuunnitelma	X	X	X	X	X															
12b	Ph-suunnitelma	X	X	X							X										
12c	Kulj- ja liiku suunnitelma	X	X	X	X						X										
12d	Ylläpitävän huollon järjestely	X	X	X							X										
13	Yhteydenpito siv-viranom	X	X	X							X	X									
14	Iv-suunnitelma	X	X	X	X	X															
15a	Tpl:t	X	X	X	X						X										
15b	Toimivalm kohsuunnitelma	X	X	X	X	X															
15c	St-käsk valmiustaulukko		X				X				X										
16	St-aikataulut			X			X	X			X										
18	Alusottosuunnitelma	X	X	X	X	X															
20	Vas-suunnitelma				X		X	X	X		X										
22	T-suunnitelma	X	X	X	X						X										
23	Kailu		X	X	X							X			X		X				
24	Evaksuunnitelma		X		X						X										
26	Perust poik olosuhteissa	X	X	X	X						X										
27	Teoll lkp-suunnitelma		X		X						X										
27b	Teoll- ja tuotantolaimien suojamissuunnitelma		X	X	X						X	X									
28	Sotaseir perustamissuun- nitelma	X	X	X	X												X				
29	Ra-joukkojen perustaminen	X			X	X				X					X						
30	Suojamissuunnitelma	X	X	X	X	X															
31	St-käskymerkit	X	X	X	X	X															
32	Sa-huoltosuunnit		X	X	X						X										
33	Suurkuljetukset		X	X	X	X															
34	35						22	26	28	22	21	7	8	4	11	9	5	-	2	1	4

Asiakirjasta havainnollistuu sotilaspiirien tekemät liikekannallepanoon liittyvät suunnitelmat. LKP-suunnitelmien valmiusaste oli hyvin korkea vuonna 1965 kuten kuva osoittaa. Suunnitelmien valmiustilanne oli ollut ilmoitusten perusteella hyvä KymSI:n sotilaspireissä jo vuonna 1954, tosin suunnitelmia oli tuolloin hieman vähemmän tehtävänä²⁹².

²⁹¹ 3.DE:n n:o 199/Järjsto/10, T 28333/F21 sal, KA.

²⁹² Vastaavanlainen taulukko ilmoituksista löytyy: KymSIE:n n:o ?/OT/f 1 sal/30.4.1954, T 20123/F9 Otsal, KA.

”Polttoainehankinta”-käskyyn perustuva joukkojen perustaminen ja keskittäminen²⁹³

SSV-alueelle alistettavat johtoportaat ja jalkaväkijoukot					
Joukko	Perustaja	Kiireys	Perustamispaikka	Keskitysalue	Huomioita
SSAE	3.DE	Su*	Kouvola	Mikkeli	*suojajoukko
1.JPrE	LaprSp	Su*	Kouvola	Utti–Taavetti	*suojajoukko
JP 18	MikSp	Su	Haukivuori	Myllykoski– Somersharju tai Lahti*	1.JPr:n alaisia, *pataljoonien yksilöidyt keskityspaikkakunnat eivät ole tiedossa
JP 28	LahSp	Su	Heinola		
JP 38	JyvSp	Su	Jämsänkoski		
12.PrE	SavlSp	Tsa	Pieksämäki	Virtasalmi	
I/12.Pr	JoeSp	Tsa	Tohmajärvi	Haukivuori–	*pataljoonien yksilöidyt keskityspaikkakunnat eivät ole tiedossa
II/12.Pr	JoeSp	Tsa	Kontiolahti	Virtasalmi–	
III/12.Pr	JoeSp	Tsa	Pyhäselkä	Joroinen–	
IV/12.Pr	JoeSp	Tsa	Liperi	Pieksämäki*	
14.PrE	LahSp	Tsa*	Lahti	Anjala	*suojajoukko
I/14.Pr	LahSp	Tsa*	Sysmä	Myllykoski– Sippola–Anjala– Kymi*	*suojajoukko *pataljoonien yksilöidyt keskityspaikkakunnat eivät ole tiedossa
II/14.Pr	LahSp	Tsa*	Padasjoki		
III/14.Pr	LahSp	Tsa*	Hollola		
IV/14.Pr	LahSp	Tsa*	Orimattila		
JP 17	LaprSp	Su	Lappeenranta	Ruokolahti	
JP 22	JoeSp	Su*	Joensuu	Liperi	*suojajoukko
JP 25	SavlSp	Su*	Kerimäki	Savonlinna	*suojajoukko
SSV-alueella perustettavat ja PM:n johtamat johtoportaat ja jalkaväkijoukot					
Joukko	Perustaja	Kiireys	Perustamispaikka	Keskitysalue	Huomioita
X AKE	KuoSp	Su	Kuopio	-	SavKarSIE runkona
XII AKE	KouSp	Tsa	Kuusankoski	-	KymSIE runkona
5.PrE	5.Pr+KouSp	T*	Kouvola	-	*suojajoukko
I/5.Pr	5.Pr+KouSp	T*	Kouvola	-	*suojajoukko
II/5.Pr	5.Pr+KouSp	Su*	Kouvola	-	*suojajoukko
III/5.Pr	LaprSp	Su*	Taavetti	-	*suojajoukko
IV/5.Pr	LaprSp	Su*	Savitaipale	-	*suojajoukko

²⁹³ 3.DE:n n:o 128/III/OT/11 sal/30.9.1952, T 28356/F3 OTsal, KA. PE:n n:o 14/Lkptsto/OT 10 c 2 sal/19.1.1953, T 26843/F4–F5 OTsal, KA. PE:n n:o 29/Optsto/OT 10 sal/14.2.1953, T 26843/F4–F5 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 158/Htsto/17/OT sal/21.9.1955, T 28356/F6-7 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 121/Järjsto/OT/ 10 b sal/18.6.1956, T 28356/F6-7 OTsal, KA. PE:n n:o 111/Lkptsto/OT 10 e 2 sal/4.3.1957, T 28356/F8 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 177/Järjsto/OT 10b 3 sal/28.7.1958, T 28356/F9 OTsal, KA. Sama asiakirja on myös PE:n Lkptsto:n kansion T 26842 niteessä Bb 6 sal, KA. 1.DE:n n:o 356/Järjsto/OT 10 f sal/5.12.1958, T 26842/Bb 6 sal, KA. RajavE:n n:o 68/III/OT 10/g sal/21.7.1958, T 26842/Bb 6 sal, KA.

Joukko	Perustaja	Kiireys	Perustamispaikka	Keskitysalue	Huomioita
6.PrE	6.Pr+MikSp	T*	Mikkeli	-	*suojajoukko
I/6.Pr	6.Pr+MikSp	T*	Mikkeli	-	*suojajoukko
II/6.Pr	6.Pr+MikSp	Su*	Mikkeli	-	*suojajoukko
III/6.Pr	MikSp	Su*	Juva	-	*suojajoukko
IV/6.Pr	LaprSp	Su*	Puumala	-	*suojajoukko
9.JPrE	JoeSp	Tsa	Joensuu	-	
I/9.Pr	JoeSp	Tsa	Nurmes	-	
II/9.Pr	JoeSp	Tsa	Pielisjärvi	-	
III/9.Pr	JoeSp	Tsa	Eno	-	
IV/9.Pr	JoeSp	Tsa	Juuka	-	
10.PrE	SavlSp	Tsa	Savonlinna	-	
I/10.Pr	SavlSp	Tsa	Sulkava	-	
II/10.Pr	SavlSp	Tsa	Pieksämäki	-	
III/10.Pr	SavlSp	Tsa	Heinävesi	-	
IV/10.Pr	SavlSp	Tsa	Punkaharju	-	
25.PrE	SuolSP	Tsa	Äänekoski	-	
I/25.Pr	SuolSP	Tsa	Saarijärvi	-	
II/25.Pr	SuolSP	Tsa	Viitasaari	-	
III/25.Pr	SuolSP	Tsa	Suolahti	-	
IV/25.Pr	SuolSP	Tsa	Pihtipudas	-	
30.PrE	JyvSp	Tsa	Jyväskylä	-	
I/30.Pr	JyvSp	Tsa	Jyväskylä	-	
II/30.Pr	JyvSp	Tsa	Jämsä	-	
III/30.Pr	JyvSp	Tsa	Keuruu	-	
IV/30.Pr	JyvSp	Tsa	Lievestuore	-	
37.JPrE	KuoSp	Su*	Siilinjärvi	-	*suojajoukko
I/37.Pr	KuoSp	Su*	Sonkajärvi	-	*suojajoukko
II/37.Pr	KuoSp	Su*	Kiuruvesi	-	*suojajoukko
III/37.Pr	KuoSp	Su*	Pielavesi	-	*suojajoukko
IV/37.Pr	KuoSp	Su*	Rautavaara	-	*suojajoukko
SSV-alueella perustettavat ja muualle keskitettävät jalkaväkijoukot					
Joukko	Perustaja	Kiireys	Perustamispaikka	Keskitysalue	Huomioita
2.PrE	2.Pr	T*	Kuopio	PSA:n alueelle	*suojajoukko
I/2.Pr	2.Pr	T*	Kuopio	PSA:n alueelle	*suojajoukko
II/2.Pr	2.Pr	Su*	Kuopio	PSA:n alueelle	*suojajoukko
III/2.Pr	KuoSp	Su*	Lapinlahti	PSA:n alueelle	*suojajoukko
IV/2.Pr	KuoSp	Su*	Suonenjoki	PSA:n alueelle	*suojajoukko
JP 3	JP 3+KouSp	T*	Hamina	ESA:n alueelle	*suojajoukko
JP 5	JP 5+JoeSp	T*	Kontiolahdi	PSA:n alueelle	*suojajoukko

Joukko	Perustaja	Kiireys	Perustamispaikka	Keskitysalue	Huomioita
JP 6	JP6+LaprSp	T*	Lappeenranta	PSA:n alueelle	*suojajoukko
JP 7	JP 7+LahSp	T*	Lahti	1.PsPr:n johtoon	*suojajoukko
JP 21	KuoSp	Su*	Nilsinä	PSA:n alueelle	*suojajoukko
JP 36	SuolSP	Su*	Karstula	PMR:n alueelle	*suojajoukko
SSV-alueen johdossa olevat rajajoukot					
Joukko	Perustaja	Kiireys	Perustamispaikka	Keskitysalue	Huomioita
K-SR	K-SR + LaprSp + SavIsp + JoeSp	T*	Immola, Miehikkälä, Savanjärvi ja Särkisalmi	-	*Kaakkois-Suomen raja- vartiosto on suojajoukko
P-KR	P-KR + JoeSp + SavIsp	T*	Onttola, Tohmajärvi, Ilomantsi ja Lieksa	-	*Pohjois-Karjalan rajavar- tiosto on suojajoukko
SissiP 6	K-SR + KouSp + LaprSp + SavIsp	Su*	Lemi, Miehikkälä ja Putikko	-	*Sissipataljoona on suoja- joukko ja PM:n reservi
SissiP 7	P-KR + JoeSp	Su*	Onttola, Pyhäselkä, Ilomantsi ja Lieksa	-	*Sissipataljoona on suoja- joukko ja PM:n reservi
SSV-alueen johdossa olevat rannikkojoukot					
Joukko	Perustaja	Kiireys	Perustamispaikka	Keskitysalue	Huomioita
RT 3	3.ErRtPsto + KouSp	T*	Kyminlinna	RT 3:n kaista	*Rannikkotykistörykmentti on suojajoukko
RP 7	KouSp	Su*	Korkeakoski	RT 3:n kaista	*Rannikkopataljoona on suojajoukko

Kiireys-sarakkeeseen on merkitty ”*Polttoainehankinta*”-käskyyn perustuva joukon kokoonpanoluokitus, eli t, su tai tsa-kokoonpano. Huomioita-sarakkeeseen on ne joukot merkitty suojajoukoksi, jotka saivat sen luokituksen vuoden 1956 toimintavalmiuden kehittämisen yhteydessä. Päämajan reservit jäivät perustamisalueilleen, jonka vuoksi Keskitysalue-sarakkeessa ei ole paikkojen nimiä.

”Valpuri”-käskyyn perustuva joukkojen perustaminen ja keskittäminen²⁹⁴

SSMA:lle alistettavat johtoportaat ja jalkaväkijoukot					
Joukko	Perustaja	Kiireys	Perustamispaikka	Keskitysalue	Huomioita
SSAE	3.DE	I b	Kouvola	Mikkeli	suunniteltiin Heinolaan, mutta esikuntaluola järjestyi Mikkelistä
SKRE	KuoSp	I b	Kuopio	-	Savo-Karjalan ryhmän esikunnan keskitysapaikka ja runko ei ole tiedossa
XII AKE	KouSp	II a	Kuusankoski	-	KymSIE runkona
XV AKE	KouSp	I b	Hamina	-	RUK:n E runkona
1.JPrE	LaprSp	I b	Kouvola	Utti-Taavetti	Vuodesta 1960 PM:n reserviksi
JP 16	EUudSp	II a	Lapinjärvi	Elimäki	1.JPr:n alaisia vuoteen 1960. JP 28 oli tämän jälkeen SSMA:n johdossa ja JP 16 sekä JP 38 PM:n reserviä.
JP 28	LahSp	II a	Heinola	Sippola	
JP 38	JyvSp	II a	Jämsänkoski	Somerharju	
10.PrE	SaviSp	II a	Savonlinna	Kuhakoski	
I/10.Pr	SaviSp	II a	Sulkava	Särkilahti-Virmutjoki	
II/10.Pr	SaviSp	II a	Pieksämäki	Kallistahti	
III/10.Pr	SaviSp	II a	Heinävesi	Kallistahti	
IV/10.Pr	SaviSp	II a	Punkaharju	Raikuu-Kulennoinen	
30.PrE	JyvSp	II b	Jyväskylä	Kymi	vuodesta 1963 lähtien 30.Pr oli PM:n reservi
I/30.Pr	JyvSp	II b	Jyväskylä	Metsäkylä	
II/30.Pr	JyvSp	II b	Jämsä	Kotka	
III/30.Pr	JyvSp	II b	Keuruu	Kotka	
IV/30.Pr	JyvSp	II b	Lievestuore	Tavastila	
JP 3 ja KvOs 3	JP 3+KouSp	I a*-I b	Hamina	Ravijoki-Miehikkälä	*KvOs 3
JP 5 ja KvOs 5	JP 5+JoeSp	I a*-I b	Kontiolahti	Joensuu-Kontiolahti	*KvOs 5
JP 6 ja KvOs 6	JP6+LaprSp	I a*-I b	Lappeenranta	Rutola-Simola	*KvOs 6

²⁹⁴ PE:n n:o 183/Optsto/OT/11 b sal/ 17.12.1957, T 26862/D3.1 OTsal, KA, josta sivut 9 ja 10 on uusittu 17.11.1960 ja liitteet 3, 5 ja 15 johtoportaista ja joukoista on päivitetty 19.10.1963. 3.DE:n n:o 69/Optsto/OT/11 a 4 sal/27.8.1958, T 28355/F5 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 177/Järjststo/OT 10b 3 sal/28.7.1958, T 28356/F9 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 24/Optsto/OT/11c sal/8.4.1959, T 28355/F6 OTsal, KA. PE:n n:o 110/Lkptsto/OT 10 e 2 sal/16.2.1960, T 28356/F11 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 150/Järjststo/OT 10b 2 sal/16.5.1960, T 28356/F11 OTsal, KA. Luettelo kansiossa T 26842/Bb6 sal, KA. PE:n n:o 115/Lkptsto/OT 10 e 1 sal/17.2.1960, T 26842/Bb8 sal, KA. PE:n n:o 155/Lkptsto/OT 10 e 2 sal/7.3.1960, T 26842/Bb8 sal, KA. PE:n liikekannallepanotoimiston vuoden 1960 PTL-kansiossa on ”kuvakirja”, jossa on perustamiseen liittyviä havainnollistavia piirroksia, T 26842/Bb8 sal, KA. 3.DE:n n:o 18/Optsto/10 b henksal/28.3.1961, T 26842/Bb9 sal, KA.

SSMA:lla perustettavat ja PM:n johtamat johtoportaat ja jalkaväkijoukot					
Joukko	Perustaja	Kiireys	Perustamispaikka	Keskitysalue	Huomioita
X AKE	KuoSp	I b	Kuopio	-	SavKarSIE runkona
5.PrE	KarPr	I b	Kouvola	-	
I/5.Pr	KarPr	I b	Kouvola	-	
II/5.Pr	KarPr	I b	Kouvola	-	
III/5.Pr	LaprSp	I b	Taavetti	-	
IV/5.Pr	LaprSp	I b	Savitaipale	Taavetti*	*3.DE:n esitys
6.PrE	SavPr	I b	Mikkeli	-	
I/6.Pr	SavPr	I b	Mikkeli	-	
II/6.Pr	SavPr	I b	Mikkeli	-	
III/6.Pr	MikSp	I b	Juva	-	
IV/6.Pr	LaprSp	I b	Puumala	-	
JP18/ 6.Pr	SavPr	I a	Haukivuori	Mikkeli*	*3.DE:n esitys. 1.JPr:n alainen 1960
9.JPrE	JoeSp	II a	Joensuu	Nurmes*	*3.DE:n esitys
I/9.Pr	JoeSp	II a	Nurmes	-	
II/9.Pr	JoeSp	II a	Pielisjärvi	-	
III/9.Pr	JoeSp	II a	Eno	-	
IV/9.Pr	JoeSp	II a	Juuka	-	
12.PrE	SaviSp	II b	Pieksämäki	Viinijärvi*	*3.DE:n esitys
I/12.Pr	JoeSp	II b	Tohmajärvi	-	
II/12.Pr	JoeSp	II b	Kontiolahti	Ylämylly*	*3.DE:n esitys
III/12.Pr	JoeSp	II b	Pyhäselkä	-	
IV/12.Pr	JoeSp	II b	Liperi	-	
14.PrE	LahSp	II a	Lahti	-	SSMA:n alainen 1963
I/14.Pr	LahSp	II a	Sysmä	Vierumäki*	*3.DE:n esitys
II/14.Pr	LahSp	II a	Padasjoki	Järvelä*	
III/14.Pr	LahSp	II a	Hollola	-	
IV/14.Pr	LahSp	II a	Orimattila	Villähde	*3.DE:n esitys
25.PrE	SuolSP	II b	Äänekoski	-	
I/25.Pr	SuolSP	II b	Saarijärvi	-	
II/25.Pr	SuolSP	II b	Viitasaari	Suolahti–Laukaa*	*3.DE:n esitys
III/25.Pr	SuolSP	II b	Suolahti	-	
IV/25.Pr	SuolSP	II b	Pihtipudas	Saarijärvi–Äänekoski*	*3.DE:n esitys
37.JPr E	KuoSp	II a	Siilinjärvi	-	
I/37.Pr	KuoSp	II a	Sonkajärvi	-	
II/37.Pr	KuoSp	II a	Kiuruvesi	-	
III/37.Pr	KuoSp	II a	Pielavesi	Ryönänjoki*	*3.DE:n esitys
IV/37.Pr	KuoSp	II a	Rautavaara	Lapinlahti*	*3.DE:n esitys
JP 23	KarPr	I a	Kouvola	-	1.JPr:n alainen 1960

SSMA:lla perustettavat ja muualle keskitettävät jalkaväkijoukot					
Joukko	Perustaja	Kiireys	Perustamispaikka	Keskitysalue	Huomioita
2.PrE	PohSavPr	I b	Kuopio	PSMA:Ile	
I/2.Pr	PohSavPr	I b	Kuopio	PSMA:Ile	
II/2.Pr	PohSavPr	I b	Kuopio	PSMA:Ile	
III/2.Pr	KuoSp	I b	Lapinlahti	PSMA:Ile	
IV/2.Pr	KuoSp	I b	Suonenjoki	PSMA:Ile	
JP 7 ja KvOs 7	HämRjP + LahSp	I a*-I b	Lahti	JP 7 1.PsPr:n johtoon	*Kvos 7 oli 1:JPr:n alainen I a suojajoukko
JP 21	KuoSp	I a	Nilsinä	PSMA:Ile	
JP 36	SuolSP	II a	Karstula	PSMA:Ile*	PSA:Ile vuodesta 1963
SSMA:n johdossa olevat rajajoukot					
Joukko	Perustaja	Kiireys	Perustamispaikka	Keskitysalue	Huomioita
1.RajaPr	K-SR + LaprSp + SavlSp	I a-I b	Immola, Punkaharju, Savanjärvi ja Särkisalmi	-	Kaakkois-Suomen rajavartiosto ei ollut enää sajoukon nimi
RajaJP1	K-SR (KAuK)*	I b	Lappeenranta	-	*perustaja vaihtui Kanta-aliupseerikouluksi
RajaJP2	K-SR	I b	Ruokolahti	-	
RajaJP3	K-SR	I b	Putikko	-	
2.RajaPr	P-KR + JoeSp	I a-I b	Onttola, Tuupovaara, Tohmajärvi Ilomantsi ja Lieksa	-	Pohjois-Karjalan rajavartiosto ei ollut enää sajoukon nimi
RajaJP4	P-KR	I b	Tohmajärvi	-	
RajaJP5	P-KR	I b	Ilomantsi	-	
RajaJP6	P-KR	I b	Lieksa	-	
SSMA:n johdossa olevat rannikkojoukot					
Joukko	Perustaja	Kiireys	Perustamispaikka	Keskitysalue	Huomioita
RT 3	KotRPsto + KouSp	I a	Kotka	RT 3:n kaista	
TorjP 7*	KouSp	II a	Korkeakoski	RT 3:n kaista	*Torjuntapataljoona 7 oli entiseltä nimeltään RP 7

Kiireys-sarakkeeseen on merkitty joukkojen perustamisen kiireysjärjestys luvussa 5.3 olevan kuvan 5 mukaisesti. Päämajan reservit jäivät perustamisalueilleen, jonka vuoksi Keskitysalue-sarakkeessa ei ole paikkojen nimiä. 3.D:n komentajan ehdottamat PM:n reservien siirrot perustamisen jälkeen on merkitty Huomioita-sarakkeeseen.

1.JPr siirtyi PM:n reserviksi ja sen johtoon tulevissa joukoissa tapahtui muutoksia vuonna 1960: ”Valpuri”-käskyn sivut on uusittu näiden muutoksien osalta marraskuussa 1960. Lisäksi käskyn liitteet joukkojen johtosuhteista on uusittu vuonna 1963. Tällöin keskeisin muutos SSMA:lle oli 30.Pr:n siirtyminen PM:n reserviksi, jonka tilalle se sai 14.Pr:n.

3. Divisioonan operatiiviseen suunnitteluun vaikuttaneiden henkilöiden tietoja

Ketkä olivat pääasiallisessa vastuussa operatiivisesta suunnittelusta? Tutkimuksen perusteella divisioonan komentajan rooli operatiivisessa suunnittelussa on ollut keskeisin. Hän on tiennyt kokonaisuuden ja ohjeistanut henkilökohtaisesti muut suunnittelijat. Divisioonan esikuntapäälliköllä lienee ollut myös merkittävä rooli, sillä hän oli komentajan ensimmäinen sijainen. Samoin esikunnan Koulutus- ja järjestelyosaston ja Järjestelytoimiston sekä vuodesta 1955 alkaen Yleisesikuntaosaston osastopäällikkö ja Operatiivisen toimiston päällikkö ovat todennäköisesti olleet keskeisiä vastuullisia henkilöitä operatiivisessa suunnittelussa. Arkistolöydösten perusteella edellä mainituissa tehtävissä toimineet henkilöt ovat olleet suunnitelmien allekirjoittajina ja he ovat suunnitteluun liittyen olleet yhteydessä eri tahoihin, kuten Pääesikuntaan, muihin divisiooniin sekä alajohtoportaisiin. Operatiivisen- ja Järjestelytoimiston toimistoupseereiden tai esikunnan muiden toimistojen henkilöiden vaikutusta suunnitteluun on vaikeaa arvioida asiakirjojen perusteella. Suunnitelmien perusteella on todennäköistä, että 3.DE:n huoltopäällikön rooli suunnittelussa on ollut varsin merkittävä. Todennäköisesti salaisinto, ja erityisesti maanpuolustusalueen suunnittelun kokonaisuus, on pidetty hyvin pienessä piirissä YYA-aikaan liittyvien salaamistarpeiden vuoksi. Se on tutkimuksessa ilmennyt, että 3.DE:n ulkopuolelta muut henkilöt saivat suunnitteluun liittyen rajattuja tehtäviä suoraan komentajalta.

Ensimmäiset operatiiviset suunnitelmat laadittiin jääkärikenraali Pietari Autin johdolla vuosina 1949–1953.

Kenraaliluutnantti **Pietari Autti** (17.8.1893–23.10.1959) oli Saksan jääkäreitä ja Mannerheim-ristin ritari. Autti oli talvisodassa Jalkaväkirykmentti 39:n komentaja ja jatkosodassa Jalkaväkirykmentti 8:n sekä 4. Divisioonan komentaja. Kesällä 1945 Autti pidätettiin asekatkettajutun yhteydessä. Hänet kuitenkin vapautettiin ilmiannon osoittauduttua perättömäksi. Vuodesta 1948 lähtien Autti oli 3.D:n komentajana vuoteen 1953 saakka, jolloin hän siirtyi eläkkeelle. Ennen Auttia 3.D:n komentajina olivat olleet välittömästi sodan jälkeen vuonna 1944 jalkaväenkenraali ja Mannerheim-ristin ritari **Taavetti Laatikainen** sekä hänen jälkeensä vuoteen 1947 asti kenraaliluutnantti ja Mannerheim-ristin ritari **Aarne Blick**.²⁹⁵

²⁹⁵ *Itsenäisen Suomen kenraalikuunta 1918–1996*, toim. Rauno Lipponen, WSOY, Porvoo, 1997, s. 41–42, s. 49 ja s. 221–222.

Autin johdolla laadittiin 3.D:n ensimmäiset operatiiviset suunnitelmat vuoden 1948 jälkeen. Näitä olivat mm. operatiivinen suunnitelma Sisä-Suomen vastuualuetta varten täydennyskoonpanoon siirtymisen jälkeen, SSV-alueen alustava puolustussuunnitelma ja ”*Polttoainehankinta*”-käskyyn perustuvat suunnitelmat maan puolustamisesta SSV-alueella.²⁹⁶

Autin alaisina esikuntapäälliköinä olivat ensin lyhyen aikaa eversti **Yrjö Tikka** (25.8.1898–3.8.1973) vuosina 1948–1949 ja tämän jälkeen kenraaliluutnantti **Einar Hämäläinen** (26.2.1899–5.9.1986) vuodet 1949–1951. Sodan aikana Hämäläinen oli toiminut mm. I ja V armeijakunnan esikuntapäällikkönä. Seuraava 3.D:n esikuntapäällikkö vuodet 1952–1954 oli Kenraaliluutnantti **Ali Koskimaa** (ent. Dahlström, 19.7.1906–15.2.1973). Talvisodassa Koskimaa toimi III armeijakunnan operatiivisen osaston päällikkönä. Jatkosodassa hän toimi mm. pataljoonan komentajana JR 12:ssa, Kannaksen joukkojen esikunnan esikuntapäällikkönä sekä Jalkaväkirykmentti 48:n komentajana. Koskimaa lienee ollut yksi SSV-alueen puolustussuunnitelmien merkittävimmistä arkkitehteistä. Hän ehti olla myös lyhyen aikaa 3.D:n komentajana vuonna 1960 ennen siirtymistään Jalkaväentarkastajaksi.²⁹⁷

3.D:n pitkäaikainen huoltopäällikkö vuosina 1945–1954 oli everstiluutnantti **Juho Seppä** (10.7.1899–15.4.1978). Hän oli myös 3.D:n esikuntapäällikön viransijaisena vuonna 1949 ja mahdollisesti merkittävästi 3.DE:n ensimmäisiin suunnitelmiin vaikuttanut henkilö. Koulutus- ja järjestelyosaston osastopäällikkönä SSV-alueen puolustussuunnittelun aikoihin oli everstiluutnantti **Mikko Kangasvaara** (3.10.1904–25.2.1997).²⁹⁸

Kenraaliluutnantti **Ilmari Leppälä** (15.11.1911–28.12.1982) oli 3. DE:n järjestelytoimiston päällikkö vuosina 1949–1954, jonka jälkeen vuoden 1955 alussa hänestä tuli 3.DE:n ensimmäinen operatiivisen toimiston päällikkö. Hän toimi PE:ssa järjestelytoimialalla viisi vuotta, jonka jälkeen palasi 3.D:n esikuntapäälliköksi vuonna 1960 ollen tehtävässä 3.DE:n muuntuessa Kaakkois-Suomen sotilaslääniksi (KSSI) vuonna 1966. Leppälä oli tärkeä henkilö Kaakkois-Suomen operatiivisessa suunnittelussa niin 1950-luvun alkupuolella kuin koko 1960-luvun aina 1970-luvun alkuun saakka.²⁹⁹

²⁹⁶ 3.DE:n n:o 70/III/11 a sal/23.2.1950, T 28356/F1-2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 246/III/11 b sal/19.12.1951, T 28356/F1-2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 128/III/OT/11 sal/30.9.1952, T 28356/F3 OTsal, KA.

²⁹⁷ Yrjö Tikkan tiedot perustuvat internet-lähteisiin: Kuka kukin on (1954), <http://runeberg.org/kuka/1954/0890.html>, 10.5.2017. https://fi.wikipedia.org/wiki/Yrj%C3%B6_Tikka, 10.5.2017. Itsenäisen Suomen kenraalikunta 1918–1996, s. 134–135 ja s. 207.

²⁹⁸ *Kadettiupseerit 1920–1985*, Julkaisija Kadettikunta r.y. ja Upseeriliitto r.y., Kainuun Sanomain kirjapaino Oy, Kajaani, 1985, s. 790. *Kadettiupseerit 1920–2000*, Julkaisija Kadettikunta r.y. ja Upseeriliitto r.y., Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 2000, s. 236.

²⁹⁹ *Itsenäisen Suomen kenraalikunta 1918–1996*, s. 238.

Vuodesta 1953 lähtien tuleva Puolustusvoimain komentaja oli vastuussa 3.D:n operatiivisesta suunnittelusta kahden vuoden ajan.

Jalkaväenkenraali **Sakari Simelius** (13.11.1900–18.5.1985) valmistui Sotakorkeakoulusta talvisodan kynnyksellä. Talvisodassa Simelius toimi mm. 4. Divisioonan esikuntapäällikkönä ja jatkosodassa VII armeijakunnan esikuntapäällikkönä sekä Jalkaväkirykmentti 4:n komentajana. 3. Divisioonaa Simelius komensi vuosina 1953–1955. Tämän jälkeen hän toimi Jalkaväen tarkastajana vuoteen 1959 saakka ja sen jälkeen Puolustusvoimain komentajana vuodet 1959–1965.³⁰⁰ Vuonna 1953 hänen johdolla laadittiin mm. ”Metsänhoito”-käsky, joka oli SSV-alueen suunnitelma t-kokoonpanon joukkojen käyttämisestä puolueettomuuden suojaamiseen ja maan puolustamiseen.³⁰¹

Vuonna 1954 uudeksi esikuntapäälliköksi tuli eversti **Kalle-Sulo Laakso** (4.3.1901–26.11.1971). Hänen tehtäviään talvisodassa oli mm. osasto Sihvon esikuntapäällikkö ja jatkosodassa Jalkaväkirykmentti 35:n komentaja sekä 4. Divisioonan esikuntapäällikkö. Esikuntapäällikön tehtävää 3.DE:ssa Laakso hoiti lähes yhtäjaksoisesti vuoteen 1960 saakka ollen hetkellisesti vuoden verran 5. Prikaatin komentajana. Laakson rooli operatiivisessa suunnittelussa 1950-luvun puolen välin jälkeen on täytynyt olla merkittävä.³⁰²

Vuodesta 1955 eteenpäin suunniteltiin kenraaliluutnantti Kai Savonjousen johdolla 1950-luvun loppuun saakka.

Vuoden 1955 lopulla 3.D:n komentajaksi vaihtui kenraaliluutnantti **Kai Savonjousi** (ent. Savonius, 10.4.1901–22.10.1982). Talvisodan aikana hän ehti olla II armeijakunnan kaasusuojelukomentajana, tykistökommentajana ja huoltopäällikkönä. Jatkosodassa Savonjousi toimi Jalkaväkirykmentti 3:n, JR 24:n ja JR 52:n komentajana, Maaselän ryhmän esikuntapäällikkönä sekä 3. prikaatin ja 10. divisioonan komentajana. Uransa päätteeksi vuoteen 1960 saakka hän johti 3. Divisioonaa.³⁰³ ”Valpuri”-käskyyn liittyvät ensimmäiset suunnitelmat Sisä-Suomen maanpuolustusalueen osalta vuoden 1957 lopulta alkaen laadittiin Savonjousen johdolla. Näistä erikseen on mainittava erilliskäskyt taistelujoukoille, jotka muodostivat koko puolustussuunnitelman rungon.³⁰⁴

³⁰⁰ *Itsenäisen Suomen kenraalikulunta 1918–1996*, s. 380.

³⁰¹ 3.DE:n n:o 289/Järjsto/OT/11 sal/30.10.1953, T 28356/F4 OTsal, KA.

³⁰² *Kadettiupseerit 1920–1985*, s. 412.

³⁰³ *Itsenäisen Suomen kenraalikulunta 1918–1996*, s.359–360.

³⁰⁴ 3.DE:n n:o 3/Optsto/OT/11a 4 sal/29.1.1959, T 28355/F6 OTsal, KA.

Eversti Laakson ollessa 5.Pr:n komentajana vuosien 1956–1957 aikana, 3.DE:n esikuntapäällikkönä oli eversti **Paavo Toivanen** (28.4.1908–11.8.1982). EP:n sijaisena vuosikymmenen vaihteessa oli hetkellisesti 3.DE:n vuosien 1954–1960 välillä huoltopäällikkönä toiminut eversti **Simo Liikkanen** (22.5.1908–6.8.1984). SSMA:n 1950-luvun huollon suunnitelmien kehittäminen lienee hänen käsialaansa.³⁰⁵

Vuoden 1955 divisioonien esikuntien organisaatiouudistus toi mukanaan Koulutus- ja järjestelyosaston korvanneen Yleisesikuntaosaston, johon kuuluivat jatkossa Järjestelytoimisto ja uutena toimistona Operatiivinen toimisto.³⁰⁶ Uuden Yleisesikuntaosaston ensimmäinen osastopäällikkö oli eversti **Eero Kaartinen** (14.10.1912–28.1.1977) vuoteen 1958 saakka. Hänen jälkeensä osastopäällikkönä oli lyhyen aikaa eversti **Einari Kakko** (2.10.1911–26.8.2007). Vuosien 1958–1961 välillä osastopäällikön tehtävässä oli kenraalimajuri **Mauno Sarva** (2.12.1919–14.6.2007). Sarva oli ollut tätä ennen vuodesta 1956 alkaen Operatiivisen toimiston päällikkö. Sarvan jälkeen, vuodesta 1958 eteenpäin, optsto:n päällikkönä jatkoi eversti **Urho Pohjola** (15.20.1920–12.6.1992) aina vuoteen 1964 saakka, jonka jälkeen hänestä tuli vuorostaan Yleisesikuntaosaston osastopäällikkö.³⁰⁷

3. DE:n Järjestelytoimiston päällikkönä vuodesta 1955 alkaen oli everstiluutnantti **Ensio Pulkkanen** (14.5.1916–10.6.1996). Hänen jälkeensä eversti **Pentti Elomaa** (8.3.1919–5.4.1997) toimiston päällikkönä oli vuosina 1958–1961.³⁰⁸

Vuosien 1956–1957 aikana tehtiin vielä ”Polttoainehankinta”-käskyyn perustuvaa joukkojen käytön suunnittelua, johon osallistui muutama henkilö 3.DE:n ulkopuolelta. Rannikon puolustus suunnitelman 3. Erillisen Rannikkotykkipatteriston osalta laati everstiluutnantti Esko Tulikoura, Kotkan alueen puolustuksen suunnitelman laati Jääkäripataljoona 3:a komentanut kenraaliluutnantti **Olli Korhonen** ja Haminan puolustus suunnitelman Reserviupseerikoulun johtajana ollut eversti **Reino Reunanen**. Lisäksi Joensuun sotilaspiirin päällikölle kenraalimajuri **Lauri Aarno Airilan** tehtävänä oli prikaatin ryhmytyksen tiedustelu Joensuun alueelle.³⁰⁹

³⁰⁵ *Kadettiupseerit 1920–1985*, s. 468, s. 881.

³⁰⁶ *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, s. 251–252.

³⁰⁷ *Kadettiupseerit 1920–1985*, s.261. *Kadettiupseerit 1920–2010*, Julkaisija Kadettikunta ry ja Upseeriliitto ry, Bookwell Oy, Porvoo, 2010, s. 576–577, s. 291–292 ja s.864. *Itsenäisen Suomen kenraalikulunta 1918–1996*, s. 354–355.

³⁰⁸ *Kadettiupseerit 1920–2000*, s. 65 ja s. 584.

³⁰⁹ 3.ErRtPsto:n n:o 23/Järjststo/OT/sal/25.5.1956, T 28355/F3 OTsal, KA. .DE:n n:o 204/Optsto/OT/11 b sal/8.10.1955, T 28355/F2 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 9/Järj-ups/OT/11 b sal /30.4.1956, T 28355/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 10/Koul/OT/11 b sal /12.6.1956, T 28355/F3 OTsal, KA. 3.DE:n n:o 43/Optsto/OT/11 a sal/18.6.1957, T 28355/F4 OTsal, KA. *Kadettiupseerit 1920–1985*, s. 30 ja s. 891. *Kadettiupseerit 1920–2000*, s. 306.

1960-luvulla joukkojen toimintavalmiutta ja operatiivisia suunnitelmia kehitettiin kenraaliluutnantti Johannes Järventauksen ohjauksessa.

Kuten aiemmin mainittiin, vuosikymmenen vaihteessa lyhyen aikaa 3.D:n komentaja oli ollut kenraaliluutnantti Koskimaa. Hänet korvasi kenraaliluutnantti **Jorma Järventaus** (1.7.1911–22.10.2005). Talvisodassa hän oli ollut komppanian päällikkönä 1. Prikaatissa ja jatkosodassa mm. pataljoonankomentajana jalkaväkirykmentti 44:ssä, VI armeijakunnassa toimistopäällikkönä ja Lapin sodassa ensin 15. Prikaatin esikuntapäällikkönä ja lopuksi JR 1:ssä pataljoonan komentaja. Sodan jälkeen Järventaus sai ehdollisen tuomion asekatkenästä. Vuosina 1960–1966 hän oli 3. Divisioonan komentajana ja samalla viimeinen lajissaan. Järventaus johdatti 3.D:n alueelliseen puolustuksen aikakaudelle.³¹⁰ Toimintavalmiuden tarkastusraporttien perusteella Järventaus ohjasi hyvin tarkkaan joukko-osastojaan niiden valmiuden kehittämisessä.

Esikuntapäällikkönä toiminutta kenraaliluutnantti Leppälää sijaisti usein huoltopäällikkö. 3.DE:n huoltopäällikkönä vuosina 1960–1962 oli eversti **Lauri Uski** (1.6.1910–12.7.1987) ja vuosina 1962–1965 eversti **Aulis Salovaara** (8.8.1920–26.2.1997).³¹¹ EP:n sijaisena toimi myös kenraali **Ensio Siilasvuo** (1.1.1922–10.1.2003), joka oli ennen merkittäviä YK-tehtäviään toiminut 3.D:n Yleisesikuntaosaston päällikkönä vuosina 1962–1964. Järjestelytoimiston päällikkönä vuodet 1961–1966 oli kenraaliluutnantti **Alpo Kantola** (9.6.1924–2.7.2001).³¹²

Vuonna 1961 operatiiviseen suunnittelutyöhön haluttiin mukaan lisää henkilöitä 3.DE:n ulkopuolelta. Aiemmin operatiivisen suunnittelun kokonaisuus oli käytännössä ollut 3.D:n ylimmän johdon tietoisuudessa. Operatiivista suunnittelua toteutettiin lähes pelkästään 3.D:n esikunnan toimesta 1960-luvun alkupuolelle asti. Kenraaliluutnantti Järventaus perehdytti uudet suunnittelijat henkilökohtaisesti jokaisen erikseen vain tehtävän edellyttämällä tiedoilla. Suunnitteluun mukaan haluttiin aluejärjestöstä Kymen sotilasläänin ja Savo-Karjalan sotilasläänin komentajat everstit **Jorma Vetre** ja **Veikko Korttila** sekä esikuntapäälliköinä toimineet everstiluutnantit **Kari Tolvanen** ja **Matti Kaila**.³¹³ Lisäksi vuonna 1961 suunnittelijoiksi hyväksyttiin seuraavalla sivulla olevassa asiakirjassa nimetyt henkilöt.

³¹⁰ *Itsenäisen Suomen kenraalikulunta 1918–1996*, s. 156–157. *Kadettiupseerit 1920–2010*, s. 275–276.

³¹¹ *Kadettiupseerit 1920–2000*, s. 793 ja s. 672

³¹² *Kadettiupseerit 1920–2010*, s. 306 ja s. 885.

³¹³ 3.DE:n n:o 81/Optsto/11 b sal/1.3.1961, T 28334/F9 sal, KA.3.DE:n n:o 107/Optsto/11 b sal/14.3.1961, T 28334/F9 sal, KA.

3.DIVISIOONAN ESIKUNTA

SALAINEN

Kouvola 29.11.1961

N:o 315/Optsto/11 b sal

Asia Op-suunnittelutyöhön osallistuminen

Viite PE:n kirj no 605/
Optsto/11 b sal/
14.11.61Pääesikunnan operatiivinen osasto
HELSINKI

Operatiiviseen suunnittelutyöhön osallistuvat viitekirjelmän mukaisesti seuraavat:

SSAE

- ev T Rantala, tykkom
- evl V Rantalainen, ittykkom
- evl V Sutela, pionkom

XII AKE

- ev M Hannila, komentaja
- evl E Savola, esikpääll
- maj V Salo, op-ospääll
- maj K Lampola, pionkom
- maj O Kääräinen, hpääll

30.Pr

- evl N Väänänen, komentaja
- maj V Linnakko, esikpääll

1.RajaPr

- ev V Karhunen, komentaja
- maj R Ahonen, esikpääll
- maj U Korhonen, optstopääll

2.RajaPr

- 2.RajaPr:n komentaja (uusi komentaja ei ole 3.DE:n tiedossa)
- maj E Innola, esikpääll
- maj J Kortelainen, optstopääll

RT 3

- evl E Tulikoura, komentaja
- maj P Elomaa, rykm-ups

ItR 2

- maj T Musto, komentaja